

מתחברים

גליון רפ"ב
צו - שבת הגדול -
חג הפסח | תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

על המדף <<<

דברי חיים המבואר פסח

ספר דברי חיים המבואר פסח להרה"ק רבי חיים מצאנז זיע"א, במהדורה מבוארת, כאשר הטקסט

כולו נדפס בכתב רש"י מאיר עינים, עם ביאור משולב בדבריו הק', ובתוספת מקורות ומילואים. הטקסט כולו הוגה עפ"י דפוסים ישנים, ונערך מחדש, במהדורה נוחה ומאירת עיניים.

אודיע אמונתך פסח

ספר אודיע אמונתך פסח מאמרים מאת הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א, מסילות ונתיבים נפלאים להאיר את עבודת ימי הפסח הקדושים. ובסופו מכתבים והדרכות נאמנות להתקרב ולהתעלות בעבודת ה' בימים אלו. מאיר באור חדש את שערי האמונה המתגלים בחג הפסח.

הגדה של פסח מילתא חדתא ספרד

הגדה של פסח "מילתא חדתא" בנוסח ספרד - מאמרי קודש ודברי חכמה וחיוק בענייני עבודת ה' והליכות חיים, מסודרים על סדר ההגדה וחג הפסח. בספר מובאים דברי תורה אשר נאמרו במשך השנים מפ"ק כבוד קדושת מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א. המאמרים נכתבו ונערכו בשפה שווה לכל נפש על ידי השומעים, תוך שמירה על מקורם הטהור. הספר מוגש בשילוב יסודות תורניים, פנימיות התורה וסודות חג הפסח על פי תורת הסוד והחסידות. בספר מתבארים ענייני יציאת מצרים ברובד הפשט, הדרש, הרמז והסוד, מתוך אורם של רבותינו הקדושים, ומחזק את ההתבוננות בליל הסדר כעבודת קודש עליונה, מתוך דבקות שמחה ויראת הרוממות.

גיליון חג מוגדל

פנינים ואמרות פנינים תנאים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

קיטל בליל הסדר בלי יין - זה לא קיטל!...

בכל שנה, כמעט בכל בית, היצר הרע "מתלבש" על איזשהו ילד, שמתחיל קצת להשתולל, ואז מתחילים כעסים... היצר הרע יודע היטב את מה שכתוב "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", וזה בדיוק מה שהוא רוצה שיקרה בליל הסדר: שנכעס!

לכן כל אדם צריך לקבל על עצמו: בשום מקרה אני לא כועס! יהיה מה שיהיה! יקרה מה שיקרה!

רבי יצחק הוטנר זצ"ל הזמין אליו לליל הסדר חמישה אנשים עניים.

כשאחד העניים אחז בידו את הגביע לעשות קידוש, וזה לו היד שלא במתכוון, וכל היין שבגביע נשפך על הקיטל הלבן של הרב... כל הקיטל התמלא בכתם אדום.

הרב זיהה מיד שזהו יצר הרע שנכנס בעני ושפך לו את היין על הקיטל...

הוא בלם את פיו בכח, לבל תצא מילה אחת של גערה, חיך ואמר: "קיטל בלי יין בליל הסדר - זה כמו מחזור של יום כיפור בלי דמעות..."

יש טעם למחזור של יום כיפור בלי דמעות? אין טעם.

תסתכלו במחזורים של יום כיפור של אבא שלכם, של סבא שלכם: ליד "ונתנה תוקף", כל אחד יראה שיש שם סימנים של דמעות.

כמו שמחזור ביום כיפור בלי דמעות - זה לא מחזור, כך קיטל בליל הסדר בלי יין - זה לא קיטל!...

(הגאון רבי מאיר צימרוט שליט"א - הגדת "מגידו יאמרו לו")

מדוע רודפים אומות העולם את בני ישראל

שְׁלֹא אֶחָד בְּלָבָד עִמְדוּ עֲלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אתם יודעים כמה אנשים יש בעולם? יותר שמונה מיליארד!

לא מכבר התפרסם מחקר מעניין, שהצביע על כך שבחמש שנים האחרונות - תשעים אחוז מהדיונים באו"ם היו בענייני ישראל!

לא יאומן! ישראל היא נקודה קטנטונת מכל העולם. חפש אותה במפה ולא תמצא...

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חיפה: → השבוע בגליון: ← אקטואלי:

כיצד לקיים מצות סיפור יציאת מצרים כשמתארח אצל הסבא | עמ' ט"ז

האור החיים הק': אחר שנתנה תורה יש תיקון גם לבן הרשע | עמ' ג'

פניני אביר יעקב עמ' ח'

אבא, תהיה ברצ'ה! - הרגע שבו החושך האיר את ליל הסדר | עמ' י"ג

אתי אשר שְׁמִי בָּם וְיִדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (שמות י, ב). פסוק זה מופיע בתחילת הפרשה קודם שהתרה משה רבנו על מכת ארבה ויש לעיין מהי השייכות המיוחדת בין מצוות הסיפור לבנים לבין מכת ארבה דווקא.

רבנו האריז"ל (פרי עץ חיים שער חג המצות פרק ז) כתב כי תיבת 'ארבה' עולה כמניין ארבע פעמים 'בן' (208) והרי כאן רמז לארבעת הבנים שכנגדם דיברה תורה. ויש להוסיף עוד כי כמניין זה עולה גם השם 'יצחק' והקשר בין יצחק אבינו למכת ארבה נמצא בפסוק המובא בהגדה (יהושע ג, ד) וְאֶתְּנוּ לְךָ יָצֶק וְאֶתְּנוּ לְךָ יָצֶק.

מה שנרמזו ארבעת הבנים דווקא ביצחק אבינו לא ייפלא בעינינו שכן נודע מה שאמרו חז"ל (שבט פט, א) כי לעתיד לבוא כאשר יבוא הקדוש ברוך הוא אל האבות בטענה כי בניהם חטאו לו יבוא יצחק וילמד זכות על ישראל ובכללם על הבן הרשע. עוד נרמז הדבר בזה שנקרא יצחק אבינו בכמה מקומות בשם 'שחק' (ירמיהו לג, כו ועוד) אך ברוב המקומות קרוי 'יצחק'. הטעם לכך הוא שהקדוש ברוך הוא החליף את האות ש' שהיא שלוש מאות באות צ' שהיא תשעים וחיסר בכך סך מאתיים ועשר משמו. כנגד זה העמיד את גלות מצרים על מאתיים ועשר שנים ונמצא שגאולת ישראל בזכות יצחק היא שיותר על אות משמו ועל כן ראוי שבו יהיה הרמז לארבעת הבנים המודים על הגאולה.

אמנם עדיין יש להבין מה עניין כל זה למכת ארבה מלבד חשבון הגימטריא. הדבר יתבאר על פי דברי רבנו האור החיים הקדוש שהרחיב לבאר כי בכמות מצרים שידד הקדוש ברוך הוא את כל מערכות הטבע. ה' הביא את מכת הארבה לאחר שבע המכות הקודמות כדי ללמד על שלטונו המוחלט גם ברוחות השמיים ואת כל זה חייב כל איש ישראל לספר לבניו.

כאן טמון הקשר המהותי שכן הפוסקים האריכו לדון בחילוק שבין מצוות זכירת יציאת מצרים בכל לילה לבין מצוות הסיפור בליל הסדר. המנחת חינוך (מצווה כא) כתב כי מצוות 'הגדת לבנך' מחייבת 'סיפור' ואילו בכל לילה יש חיוב 'זכירה'. ההבדל הוא שזכירה יכול אדם לקיים בינו לבין עצמו אך סיפור חייב להיות לאחרים בדרך של הרחבה. הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל הוסיף כי בסיפור ישנם שלושה תנאים מיוחדים והם דרך שאלה ותשובה, סיפור המעשה מתחילתו בגנות וסימו בשבח, ופירוט טעמי המצוות של הלילה.

לפי פירוש האור החיים הקדוש מתבאר היטב מדוע הוזכרה מצוות הסיפור דווקא במכת ארבה. במכה זו שבה הודגשה השליטה בכל רוחות השמיים והשידוד המלא של הטבע הרי זהו עיקר

גם הרופאים הגויים מודים שהמצה היא רפואה לראש

הרה"ק רבי שלמה מראדומסק זי"ע כותב בספרו "תפארת שלמה" (מאמרי שבת הגדול ד"ה או יאמר מצות): "הנראה לרמזו בזה גודל מעלת אכילת מצה, שהוא דומה קצת לאכילת קדשים. כי הנה כל המצוות הם נעשים בגופו של האדם מבחוץ, אך מצות אכילת מצה ואכילת קדשים הם נכנסים בגופו של האדם בפנים... הם תועלת גדול לקדש את האדם בפנים... וגם ענין אכילת מצה הוא נקרא בזה"ק (ח"ב פג, ב) "מיכלא דאסותא", כי הוא רפואת הנפש בפנים. והוא גם כן תועלת לאדם, על ידי שמכין את עצמו בהכנה דרבה, בתשובה ומעשים טובים, שיהיה הגוף טהור ומוכן להכניס הקדושה בתוכו על ידי אכילת מצה..." עכ"ד.

על יסוד דברי הוזה"ק הללו, כתבו בספה"ק שהמצה אינה רק מאכל של רפואת הנפש אלא היא גם מאכל של רפואת הגוף, וכך כתב בספה"ק ישמח ישראל (פר' שמיי) "כל דכפין ייתי ויכול. כ"ק אאמו"ר זצלה"ה זי"ע (הרה"ק רבי יחיאל זיע"א האדמו"ר הזקן מאלכסנדר) דיבר בקדשו על דבר אומרם ז"ל (מגילה ז, ב) כפין עניא ולא ידע, היינו מי שפגם במוח, ייתי ויכול, כזית מצה שהיא מיכלא דאסותא, שמרפא כל נגעי בני אדם, ומיכלא דמהימנותא שזוכה ע"י מצה לאמונה, ואף חכמי אומות הרופאים מסכימים שמצה הוא רפואה להראש, אך המה מתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים, והאמת הוא שעל ידי מצה זוכים לאמונה, ומתקן ומטהר בזה המוח שהוא בראש".

מצוות סיפור יציאת מצרים שעניינה בסיפור המעשה בהרחבה ובדרך של סיפור דברים המקיף את כל פלאי הבריאה וזהו תכלית המצווה ומטרת קיומה.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ויגביה הפוס - כוחה של תמימות

מרוח החקל יצחק' מספינקא זי"ע היה מרבה לספר בכל שנה את המעשה הידוע על כפרי אחד תמים. לאותו כפרי הייתה הגדה של פסח ישנה.

כידוע, לפני הקטע 'והיא שעמדה' מופיעה בהגדה הוראה לעורך הסדר: 'כסה המצות ויגביה הכוס'. אולם, באותה הגדה ישנה של הכפרי נפלה טעות דפוס. במקום האות כ' במילה 'הכוס', נדפסה בטעות האות פ'. וכך, במקום 'הכוס', הופיעה המילה 'הפוס' - שפירושה בשפת היידיש הוא 'רגל'. הכפרי התמים לא עמד כלל על טעות הדפוס. כשהגיע במהלך ליל הסדר לקטע 'והיא שעמדה' וקרא את ההוראה 'כסה המצות ויגביה הפוס', הוא פעל בדיוק כפי שהיה כתוב. ברוב תמימותו, הוא כיסה את המצות, התאמץ והרים את הרגל שלו באוויר, וכך - כשרגלו מונפת מעלה - אמר את הפיוט 'והיא שעמדה'.

ה'חקל יצחק' לא היה מספר זאת רק כמעשה משעשע. בכל שנה היה מוסיף על גבי סיפור זה פלפול שלם על דרך הקבלה. הוא היה מסביר באריכות איזה פעלים עצומים פעל אותו כפרי בשמים, שדווקא מתוך אותה תמימות טהורה ושלמה לקיים את מה שחשב להלכה, הרעיש עולמות עליונים.

גולה נפלאה לספר יציאת מצרים - להכניע שונאי ישראל

הרה"ק הבני יששכר בספרו אגרא דכלה (פר' עקב) מביא שסיפור יציאת מצרים בעת צרה וצוקה בכל ימי השנה, כסגולה נפלאה להינצל ולהעביר הרעות על ראש שונאי ישראל, ונצטט לשונו בקיצור: "...בשורה טובה לישראל שתיכף בהעלות על לבכם הרהור תשובה ויצדיקו דין שמים, תיכף ירחמם הש"י ויפלו אויביהם לפניהם אפילו קודם שייסגלו הם מצות ומעשים טובים, והכי פירושו, כי תאמר בְּלִבְכֶם (צדיק הוא השם) רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה (ר"ל מה שהגוים האלה הם רבים בכמות ובאיכות רבו יתורא, הסיבה הוא)... לא תִּירָא מֵהֶם (כי יעלה לראשון לפני הש"י הרהורי תשובתכם, ושמת תאמר אעפ"כ האיך אפשר להורישם כיון שאין בידי זכות תורה ומצות), וְזָכַר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה וְלְכָל מִצְרָיִם (שאו הייתם עדיין עירום ועריה בלא תורה ומצות [רש"י שמות י"ב ו' בשם מכילתא]) ואעפ"כ הגיע עתך עת דודים ונפלו אויביכם לפניכם".

ומוסיף הבני יששכר: "וג"כ יאמר בציווי בסגולה, זכור תזכור וכו'. דהנה כתבו רבותינו הקדושים צדיקי דורותינו בקבלה מבעלי רוח הקודש, כאשר יצטרך אדם לאיזה ישועה כגון לרפואה ולהצלחה ולעבור במצולות ים מבלי מכשול, אזי יזכור במו פיו מעין אותן הניסים בכיוצא בזה שנעשו לצדיקי הדורות לרבים או ליחיד. וז"ש גם בכאן בסגולה הגם שלא יהיה בידך זכות כל כך, זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים, ובהתעוררות סיפורי הניסים כביכול יתגבר כח חסד עליון עליך... והתורה הקדושה המייעצת לישראל בחכמה צותה לאסור ולזכור ביציאת מצרים שהוא כלל כל הניסים, ואפילו יארע ח"ו דבר חדש הכל היה נס דוגמתו ביציאת מצרים, ועי"ז ילפו אויביהם בהשמד וכלה לאין מרפא, אמן כן יאמר השם" עכ"ל.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		ניו יורק		לונדון	
מספת השבת	17:19	מספת השבת	18:33	מספת השבת	17:35	מספת השבת	20:56	מספת השבת	18:10
מספת השבת	18:33	מספת השבת	19:13	מספת השבת	18:35	מספת השבת	20:28	מספת השבת	19:17
מספת השבת	19:13	מספת השבת	18:35	מספת השבת	19:10	מספת השבת	20:28	מספת השבת	19:39

מחברים
את חייהם! מחיילים

הגיון יחימי מנבית עוז אהרן - אור לישרים

שירות למיל האו"ם | להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה

02-803-9999

או במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחברים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"

העלון השבועי מנבית עוז אהרן - אור לישרים

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | הפך חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אלעזר בן הרוקנס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמ"ם 10 • נתניה: 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי אור החיים

מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ניצוב ועימוד: שוקי קטר

דבר האמונה:

להכיר ניסי ה' שבטבע

לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, וכמה יגיעות וטרחות טרחו בני אדם ולא עלתה בידיהם, כי ה' מוריש ומעשיר' (שמואל א' ב' ז) והכל בידי שמים. ולהיות כי כן, צריכים אנו לשבח את ה' ולהודות לשמו הגדול על חסדו שבכל יום עמנו, וכן אנו אומרים בברכת ה' ו'על ניסוך שבכל יום עמנו' וכו'. ומי שמודה לה' רק על הניסים שעשה איתנו ביציאת מצרים שהיה שלא בטבע, מורה בזה כי אינו מכיר 'חסד אל כל היום' (תהלים נב ג), ואומר יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ובוה כופר בהשגחת ה' והוא מחרף ומגדף. וזהו שאמרו חז"ל 'הקורא הלל בכל יום' שאינו אומר רק הלל המתוקן על ניסי מצרים שהם חוץ לטבע ואינו מוסיף לשבח על הטוב שבכל יום עמנו, 'הרי זה מחרף ומגדף'.

ובזה מפרש דברי בעל ההגדה 'לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו', הוציאנו מעבדות לחירות וכו', ונאמר לפניו שירה חדשה: היינו שאחר שסיפרנו ניסי מצרים ושכחנו לה' עליהם צריכים אנו להוסיף שבח ותהילה בכל יום ויום על הטוב והחסד התמידי המתחדשים בכל יום, ולכן מסיים 'ונאמר לפניו שירה חדשה', שיר מחודש בכל יום.

בני ישראל הכירו כי ניסי היבשה והטבע הם כמו ניסי קריעת הים

בזה אמרתי לפרש מה שדיבר בקודשו הרה"ק בעל הנועם אלימלך ע"ה (ליקוטי שושנת ד"ה א"י ע"ד שפירשתי וכו'): 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים' (שמות יד ט). דהנה ישראל בשעת קריעת ים סוף ראו נפלאותיו יתברך שמו ורוממותו וגדולתו. ויש צדיקים שהולכים תמיד בדבקות וליבם תמיד ברוממות אל ובגדולתו אף שלא בשעת קריעת ים סוף, שגם ביבשה רואין נפלאותיו איך הם עד אין קץ וערך בכל דבר ודבר הנמצא בעולם. וזהו הפירוש 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים', פירוש שביבשה הלכו בזה הרוממות אל כמו בים. וזהו 'הפך ים ליבשה' (תהלים סו י), שהצדיק הניסים והנפלאות הנראין בים, הוא רואה ביבשה לאשר הולך תמיד ברוממות אל וגדולתו יתברך שמו. עד כאן לשונו הקדוש.

ניתן לומר כי אלו שני סוגי ההנהגות האמורים, ישנה הנהגה ניסית כמו ניסי קריעת ים סוף ודומיהם, והוא בבחינת 'בתוך הים', אך הצדיק לוקח הנהגה זו ורואה אותה גם בהנהגה הטבעית 'ביבשה', שכל הנעשה עימו ואשר נראה כי בדרך הטבע הוא, הרי זו רק מכוח ההשגחה הפרטית הנסתרת בכל פעולה ודבר הנמצא בעולם.

כאשר מתגאה וחושב כי ראוי להנהגה ניסית הרי זה מחרף ומגדף

יתכן להוסיף בזה, כי הניסים שנעשים מעל דרך הטבע הם כאשר ישראל ראוים לכך, אך כאשר אינם ראוים הם נעשים באופן נסתר. ומשכך, 'הקורא הלל בכל יום' שחושב עצמו לראוי לניסים מעל דרך הטבע, 'הרי זה מחרף ומגדף', כי כשמתגאה וחושב כי כוחו גדול כל כך נמצא מחרף ומגדף, שהרי על בעל הגאווה נאמר (סוטה ה.) אין אני יכולין לדור בעולם שמסלק רגלי השכינה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

בגמרא (שבת קיח:): הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף. ותמוה, מה גגם בזה, הלא איתא בחז"ל (שיה"ש"ר ב' ב): רבי שמואל משום רבי חנינא, כל קילוס וקילוס שישאל מקלסין לקדוש ברוך הוא, הקדוש ברוך הוא יושב ביניהם, הדא הוא דכתיב (תהלים כב ד) 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל', שבשעה שישאל אומרים הילולים שורה עליהם שכינה.

שני סוגי הנהגות בבריאה ותכליתם

מבאר המשך חכמה ע"ה (בחקותי ד"ה ונתתי) שישנם שתי הנהגות בהם מנהיג בורא עולם את עולמו. ישנה הנהגה ניסית מעל סדר העולם, ויש הנהגה בדרך הטבע. אמנם הקדוש ברוך הוא משדד הטבע, אך הנהגה זו אינה התכלית לכשעצמה, רק באם ילמד מזה האדם לשאר הנהגות העולם, כשיבין כי כל אשר קורה ואשר נראה כטבע אינו אלא בהשגחה פרטית, ואף הטבע כולו מונהג בהנהגה אלוקית אלא שנסתרת בטבע, כמו שאמרו המקובלים 'הטבע' גימטריא 'אלקים'. זאת היא התכלית של כל ההנהגה הניסית, ללמד על ההנהגה הטבעית שאף היא בהנהגה אלוקית וניסית, וכאשר האריך בזה הרמב"ן (לעיל יג טז): ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם.

האומר הלל בכל יום מכיר בניסים הגלויים ומכחיש את הניסים הנסתרים בטבע

לפיכך הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, כי תכלית ההלל היא להלל על הניסים היוצאים מטבעו של עולם, אך היות ותכלית ניסים אלו היא הידיעה שבכל הנסתר בטבע ישנה הנהגה אלוקית בהשגחה פרטית, נמצא כי המהלל רק על הניסים הגלויים מחרף ומגדף, כי אינו מכיר בניסים הנעשים בהנהגה הטבעית. ועל האדם לדעת כי גם כל מקריו ומאורעותיו בכל יום ובכל רגע אף הם בכוח האלוקי הנסתר בהם. ולכן בכל יום מודים ומשבחים על הניסים שבטבע, כמו 'יוצר אור ובורא חושך', ואילו ההילול על הניסים הגלויים נתקן רק בימים מיוחדים שבהם היה התגלות ניסים אלו, אך לא בכל יום.

כשמודה בניסים הנסתרים שבבריאה מוכיח כי רק ה' הוא הנותן כח לעשות חיל

וכך הם ממש דברי מרן הכתב סופר ע"ה (דרשות לשבת הגדול תר"י) ונביא מלשנו: דהנה הלל שאנו אומרים מיוסד ומתוקן על הניסים שעשה ה' לנו בצאתנו ממצרים ובקריעת ים סוף, והם המה ניסים שלא בטבע. אבל באמת אנו צריכים להודות לה' גם על כל תגמולוהי שעושה לנו בכל יום בדרך הטבע, שהוא זן ומפרנס ומכלכל אותנו ומכין לנו כל הצטרכותנו, ולא נחשוב כי בכוחנו ועוצם ידינו עשינו את החיל הזה, כדכתיב (דברים ח יח) 'וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל'. ויתבונן האדם כי

ווארט מהאור החיים הק'

אחר שנתנה תורה - יש תיקון גם לבן הרשע

בסדר ההגדה, בהקדמה לדרשת ארבעת הבנים, אנו אומרים "ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא". יש להבין מהי השייכות של שבח זה על מתן תורה דווקא כאן לפני המפגש עם ארבעת הבנים.

והנה באור החיים הקדוש (שמות ג, ח) מובא חידוש נפלא המבוסס על דברי הספה"ק (האר"י הק') בעניין יציאת מצרים בחיפזון. הרי ידוע שבני ישראל נשתקעו במ"ט שערי טומאה ואילו היו מתמהמהים שם עוד רגע קטן היו נכנסים לשער החמישים ולא הייתה להם אפשרות לצאת משם לעולם.

הוא בעצמו יטהר אותו - ודבר זה מתאפשר רק בזכות קדושת התורה.

על פי יסוד זה ביאר הרה"ק בעל הדברי יואל מסאטמר מדוע כללה התורה את הרשע בתוך רשימת הבנים למרות שנאמר עליו "הקהה את שיניו". התשובה לכך טמונה במילים "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל" שכן רק בזכות מתן תורה יכולה ההגדה לומר "כנגד ארבעה בנים דברה תורה" ולכלול בהם גם את הרשע. בלא התורה אכן לא היה לרשע ששקע בטומאה שום מוצא ותיקון אך לאחר קבלת התורה נפתחה הדרך לעליה גם עבורו. התורה מדברת אל כל ארבעת הבנים ללא יוצא מן הכלל ומבשרת שגם הרשע יכול למצוא בה את תיקונו ולשוב אל אביו שבשמיים.

(שיעורי ושיחות הגר"ש קויפמאן זצ"ל, פסח, עמוד ל"ב)

על כך כותב האור החיים הק' שדברים אלו היו נכונים רק באותה שעה במצרים לפי שעדיין לא ניתנה התורה לישראל. ללא קדושת התורה אין כוח באדם לצאת מחמישים שערי טומאה אך לאחר מתן תורה המציאות השתנתה. כעת גם אם אדם משתקע חס וחלילה בני שערי טומאה הרי הוא יכול להיחלץ משם על ידי כוחה של התורה.

רעיון זה מרומז בדברי התנא (יומא פ"ח מ"ט) "לפני מ"י אתם מטהרין ומ"י מטהר אתכם". המילה "מ"י" בגימטריא חמישים ורומזת לשער החמישים. כל עוד האדם נמצא בדרגת "לפני מ"י" כלומר שעדיין לא שקע בשער החמישים הרי הוא יכול להיטהר בכוח מעשיו. אך אם כבר נכנס חלילה לתוך שער החמישים אזי הוא זקוק למדרגת "מטהר אתכם" שהקדוש ברוך

ואמר לך בְּדַמְיךָ חַיִּי:

הוא הגיע למיון בגלל פציעה קלה, אך התעקשות של חבר אחד הובילה לגילוי שהציל את חייו ברגע האחרון. סיפורו המפעים של האח מ'איכילוב' על הנס הרפואי שצמח מתוך האסון, ואיך קבלה קטנה של 'תוספת שבת' פתרה במקביל תעלומה של הון אבוד.

כרוכה בשינוי הרגלים, לקבל את השבת מוקדם וברוגע - זה כדאי ומשתלם, אך דורש מאמץ. 'רגע, רגע', אמרה לפתע, 'אם אתה מקבל על עצמי להקדים את קבלת השבת לזכות חברך, אף אני אקבל על עצמי להקדים את השבת, לזכות ישועה דחופה לה אני זקוקה...'

זהו דבר המעשה: רעייתו של בנצי עוסקת במסחר בתכשיטים יקרים. כמה ימים קודם לכן קיבלה מלקוחה ארנק תכשיטים ששוויו הון עתק, והיה עליה להעבירו לצורך, להעריך את שווי, ולקדם את מכירתו בתמורה לתכשיטים אחרים. בבוקרו של יום, היא נטלה את ארנק התכשיטים מהבית, אך בהגיעה אל הצורך - נדהמה לגלות כי הוא איננו... נעלם...

מתוחה ומודאגת, שבה את כל הדרך, בולשת בעיניה ימינה ושמאלה, מחפשת את הארנק האבוד. היטב ידעה כי מדובר בארנק ששוויו הון עתק, לא משהו שניתן לאבד... והוא בכלל לא שלה - הוא של לקוחה, איזה נזק, כמה אי נעימות, איך תתמודד מול העניין הזה?

באותו יום, וגם למחרת, היא, ילדיה, שכניה וגם בנצי בעלה - סרקו את כל הדרך, חיפשו בכל מקום, ניסו להבין להיכן נעלמה האבידה, ודבר לא הועיל. ארנק התכשיטים היקר צימח לו כנפיים, נעלם ואיננו. נזק אדיר המוריד לטמיון רווח של שנים!

עתה, החליטה, תקבל על עצמה להקדים פני שבת, לקבל את השבת ביישוב הדעת וברוגע, 'ותהיה קבלה זו לזכות עבורי, שנוכה למצוא את ארנק התכשיטים האבוד, שמאן דהוא ישר ונאמן יניח את ידו על הארנק הפורח והבורח, וישיב לנו אותו בקרוב!' - ביקשה כשדמעה סוררת זולגת מעיניה. 'נפעל יחדיו כדי להקדים את קבלת השבת, אתה - לזכות חברך והניתוח שלו, ואני - לזכות האבידה שנעלמה, ובעזרת השם שנינו נזכה בישועות הנכספות!' - סיכמה בתקווה.

היה זה, כאמור, ביום רביעי בשעת ערב מאוחרת, וכבר למחרת, ביום חמישי, הם החלו בהכנות. הנקיון הוקדם לשעת צהריים, הקניות נערכו כבר בדרך מהעבודה, ניחוחות השבת החלו לעלות ביום חמישי בערב, והסתיימו בשעת לילה מאוחרת. ביום ששי הם השכימו קום לסידורים אחרונים, עוד לפני חצות היום כבר פרשו את המפה וערכו את השולחן...

לא ניתן לתאר את תחושת כל בני המשפחה באותו יום ששי. את המירוץ הקבוע והמעורב של השלמות קניות ונקיונות בד בבד עם מקלחות וערבובי תבשילים - החליפה שלווה. שלווה בלתי נתפסת. בשקט וברוגע ערכו הכנות האחרונות, ובשעת צהריים מוקדמת כבר ישבו בניחוחות על יד השולחן, ממתנים להדלקת נרות השבת, כשכולם מצוחצחים ונקיים, הבית נוצץ, הפלטה מוכנה, המיחם מהביל, שעוני השבת מסודרים... - תענוג!

קצת לאחר פלג המנחה, כבר ניגשה האם לנרות השבת, והדליקה אותם בהתרגשות. היא חשה רוממות רוח שאין לתאר, הדלקת הנרות מתוך רוגע איפשרה לה להתרכז במילות התפילה, להתחנן על בעלה וילדיה בלב פתוח ובדמעות שליש. לצידה, כשתילי זיתים, עמדו מסודרים ורעננים בנצי והילדים, וקיבלו את פני השבת כשחיוך אפוף הוד נסוך על פניהם באושר... כיוון שהשעה היתה מוקדמת יחסית, החליט בנצי ללכת להתפלל בבית כנסת מרוחק קמעה, שהתפילה בו מתחילה בשעה מוקדמת. בדרך כלל הוא לא יכול להספיק להגיע לשם, אבל עתה יש לו את הפנאי, הוא יכול ללכת להתפלל בבית הכנסת בו חפץ להתפלל מאז ומתמיד, והוא יוצא לדרך בשמחה ובטוב לבב...

כמה בתים לפני בית הכנסת, בעודו פוסע ברוגע ובשלווה, עיניו נתקלו במודעה קטנה התלויה על עמוד חשמל מצוי. הוא מביט במודעה שוב ושוב כדי לוודא שאינו הוזה, ואכן כך נכתב בה: 'השבת אבידה! נמצא ארנק תכשיטים מלא, שנראה כבעל ערך רב. המאבד יוכל לפנות למספר טלפון... ויקבלו על פי סימנים מובהקים בלבד!'

בנצי משפשף את עיניו כאינו מאמין. הן זו האבידה שלהם, זה הארנק האבוד! מי פילל ומי מילל, שדווקא כאן, במקום מרוחק יחסית ופחות צפוי, ימצא את המודעה הזו! אמנם, הוא אינו יכול לרשום את המספר - כי כבר קיבל את השבת, אבל בהגיעו לבית הכנסת מצא מישהו פחות מאושר ממנו, אחד שעוד לא קיבל את השבת, וביקש ממנו לרשום את מספר הטלפון...

לאחר התפילה, שב לביתו בצעדי ריקוד, מבשר לרעייתו שהסגולה כבר עבדה, הוכיחה את יכולתה. הלא אין ספק כי מדובר בארנק האבוד, וראו <<<

את הסיפור הבא קיבלתי מידיד קרוב בשם בנצי פ., המשמש כאח רפואי בבית החולים 'איכילוב'. ביום מן הימים, לקראת סיום המשמרת שלו, התקשר אליו חבר, ובקול נאנח סיפר כי זה עתה נפצע באורח קל בתאונת דרכים, והוא מבקש ממנו להמתין לו בחדר המיון ולסייע לו בבדיקתו. בנצי הנחמד שמח על יכולתו לסייע לחברו, והמתין לו בשערי חדר המיון.

במבט ראשוני, קבעו הרופאים כי מדובר במכות יבשות בלבד, והמליצו על מנוחה ומשככי כאבים. אלא שהאח בנצי, חברו הקרוב של הפצוע, ביקש כי בכל זאת חברו יוכנס לצילומי רנטגן מקיפים, על מנת לוודא כי אכן אין כל חשש למכה נסתרת באחד האיברים הפנימיים.

הרופאים נעתרו, והחבר נשלח מיד לבדיקת סי. טי. - רק כדי לוודא שהכל תקין. הצילומים נערכו ונבדקו, והתברר כי אכן כן, כל האיברים הפנימיים לא נפצעו. אלא שדווקא אז ניתן ממקומו רופא צעיר מהמחלקה הכירורגית, וזעק: 'רגע, תראו מה קורה בכבד' - - -

הרופאים הסירו את משקפיהם, נעזרו בזכוכיות מגדלת, ולפתע הפך חדרם לזירת התרוצוצויות. פרופסור מומחה הוזעק מהמחלקה, ובראותו את הצילומים חשכו עיניו: 'יש כאן גידול קטן שיושב בדיוק בין אונות הכבד. נדרש ניתוח דחוף להסרתו לפני שיתחיל לשלוח גרורות...'

החבר ובנצי עמדו המומים, נבוכים, מבולבלים. לפתע גילו עד כמה גדול היה הנס שבתאונה - הן היא זו שהובילה לצילום הסי. טי. שהוביל לגילוי הידיעה המרעישה, על המחלה המסוכנת המתפתחת בכבד באין מפריע. אין ספק כי זהו נס יוצא דופן, כאשר תאונה אקראית ובקשה לבדיקות מקיפות - חשפו את דבר הגידול, ועתה ניתן לטפל בו!

הרופאים קבעו לו ניתוח ליום ראשון שאחרי, הסבירו כי מדובר בניתוח מורכב ועדין במיוחד, וגם גילו את אוזנו כי לאחר הניתוח מצפה לו תקופת שיקום ארוכה וקשה. ובכל זאת, הרי לא שייך לוותר על ניתוח שכזה, יש להסיר את הסכנה במהירות האפשרית, גם במחיר ניתוח מסוכן ומורכב שאחריו תקופת שיקום קשה ומייסרת...

כל הסיפור הזה התרחש ביום רביעי, ובנצי וחברו נפרדו לשלום, כשבנצי מבטיח לחברו להיות לצידו בעוד ארבעה ימים - ביום הניתוח, ולסייע לו ככל יכולתו - לפני הניתוח וגם אחריו, לאורך תקופת האשפוז והשיקום הארוך הצפוי. בנצי שב הביתה מאוחר מהרגיל משמעותית, ופיו לא מפסיק למלמל תודה לה' - על שזיכהו לבקש את הבדיקות הללו לאחר התאונה, בבדיקות שמסתבר שהצילו את חייו של חברו לפני שיהיה מאוחר מדי...

הוא שב הביתה בתחושות מעורבות, שמח על הנס, מבולבל מההתפתחויות, וכאוב על הסבל שחברו אמור לעבור בימים ובחודשים הקרובים. ואז, נזכר שיש סגולה עתיקת יומין, ושמה 'תוספת שבת'. 'אקבל על עצמי לקבל את השבת מוקדם מזמנה הרגיל, לשבת ולהמתין לכניסת השבת ברוגע ובשלווה, בשמחה ובאושר. ויהי הדברים לזכות חברי היקר, שיזכה לעבור את הניתוח בשלום ושתקופת השיקום תעבור עליו בקלות!' - הררה.

הוא שיתף את רעייתו - השותפה עמו בהכנות לשבת, בהרהור שעלה במוחו, שוחח עמה בנעימות על הרעיון, הסביר את היתרון, פירט את המעלות, תיאר את התחושה המרוממת והקסם הענוג, וקינח בכך שהוא רוצה לקבל על עצמו סגולה זו - לזכותו של החבר העומד בפני ניתוח מורכב ותקופת שיקום קשה.

האשה שמעה את הדברים, והיטב הבינה את המשמעות. 'תוספת שבת'

את הסיפור הנפלא הזה סיפר לי ידידי בנצי בעצמו, ובפיו מסר יוצא דופן: 'במחשבה שניה, היה כל כך כדאי לקבל את השבת מוקדם, גם בלי כל הישועות להן זכינו. זה אושר רוחני צרוף, זו תחושה שאי אפשר לתאר, זו שבת אחרת ממש. הישועות בהן זכינו, הניסים המופלאים שראינו בעינינו, המודעה שהשיבה את האבידה, שנגלתה רק בזכות הקדמת קבלת השבת, השחרור המהיר ותקופת השיקום שנעלמה לאחר הקדמת קבלת השבת - אלו בונוסים משניים!'

<<<

זה פלא - דווקא עכשיו, בדקות הללו של כניסת השבת, כשיצא לדרך בלתי שגרית עקב העובדה שזכה להקדים ולקבל את השבת - דווקא אז נמצא קצה החוט שיוביל לאבידה...

לאחר צאת השבת הוא ממחר להתקשר למספר שהופיע על המודעה, ואכן, לפי כל היסמנים, מתברר שזו האבידה. בחלוף כמה דקות כבר היה הארנק בבייתם, כן כן, אותו ארנק אבוד, שנמצא רק הודות להכנסת השבת בשעה מוקדמת מהרגיל!

ביום המחרת, יום ראשון, שב בניצי לעבודתו בבית החולים, וכמובן - חברו הגיע גם הוא, לצורך הניתוח שנקבע עבורו. 'תהיה רגוע!' - סח לו בניצי בביטחון, 'עוד תופתע עד כמה זה יעבור בשלום. אני בטוח. יש לי נוסחת פלא סודית, היא כבר חוללה ישועה. אני בטוח שהיא תעבוד גם אצלך!'

החבר הוכנס לניתוח, וכחלוף כמה שעות כבר התעורר. 'עכשיו הוא יאושפז שבוע - שבועיים למעקב', אמרו הרופאים, 'ואחר כך נתחיל בשיקום. קל זה לא יהיה, אבל עם הזמן, תוך מספר חודשים, הוא יחזור לעצמו!' - אמרו הרופאים, שלא ידעו שהסגולה העוצמתית של 'תוספת שבת' בתמונה...

היה זה, כאמור, ביום ראשון, ועתה הסכיתו ושמעו: כבר ביום רביעי, השתחרר החבר מבית החולים, שמח, בריא ומאושר. הניתוח הצליח מעל ומעבר למשוער, גופו התאושש במהירות פלאית, הוא נדרש רק לשוב לציילומי ביקורת. תקופת השיקום הסתיימה עוד בטרם החלה, הוא חש כאחד האדם ממש, בריא וחזק, מתפקד כרגיל פחות מ-72 שעות לאחר הניתוח! ואת הסיפור הנפלא הזה סיפר לי ידידי בניצי בעצמו, ובפיו מסר יוצא דופן: 'במחשבה שנייה, היה כל כך כדאי לקבל את השבת מוקדם, גם בלי כל הישועות להן זכינו. זה אושר רוחני צרוף, זו תחושה שאי אפשר לתאר, זו שבת אחרת ממש. הישועות בהן זכינו, הניסים המופלאים שראינו בעינינו, המודעה שהשיבה את האבידה, שנגלתה רק בזכות הקדמת קבלת השבת, השחרור המהיר ותקופת השיקום שנעלמה לאחר הקדמת קבלת השבת - אלו בונוסים משיניים!'

הבה נקשיב למסר, נקרבו אל ליבנו. זה אמנם דורש קצת מאמץ, מצריך העירכות מראש, אבל זה כל כך כדאי, כל כך משתלם, כל כך קסום וכל כך עובד! הבה נצטרף גם אנו למשפחה היהודית הגדולה שמקדימה לקבל את פני השבת, ונזכה גם אנחנו לחוש את הטעם המופלא הזה, ולראות בעינינו את ישועת ה' בכל הדרוש לנו!

(הגאון רבי אשר קובלסקי שליט"א - פניני פרשת השבוע)

כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ:

ממצרי הברוקרטיה לחירות כלכלית: הוא עמד מול חומות של אטימות ונהלים יבשים

שאיימו על פת לחמו, עד שהתפילה בקעה את הרקיעים.

בעדות בלעדית למערכת "אור לישרים" חושף הרב יונתן ג. את הנס הכפול מול רשויות המס,

ואיך הופך גזר דין נוקשה לישועה של חירות אמיתית.

הבעיה הייתה קשה: בעקבות טעות טכנית שנעשתה בתום לב מוחלט, התיק שלנו במע"מ נסגר. רשות המיסים, מצידה, נאחזה ב"טופס היבש" כמוצאת שלל רב, והשתמשה בסגירת התיק כעילה לשלול מאיתנו את הפיצוי כולו. היינו אמורים להגיע למשפט כשאנו בנחיתות מוחלטת מול חוקים יבשים ומשפטים מנוסים.

ביום הדיון בבוקר, כשהשעות נקפו וליבי הולם בחווקה מרוב פחד ודאגה, ידעתי ששום עו"ד לא יעזור פה - רק כוח עליון יוכל להתיר את הפלוטר המסובך הזה. קמתי שוב ועשיתי מעשה: טבלתי לעילוי נשמתו במקווה, הדלקתי נר ולמדתי פרק משניות. חידשתי את קבלתי מלב נשבר ודומע, אך כעת הוא היה גם מלא תקווה ואמונה: "ריבוננו של עולם", התחננתי, "בזכות הצדיק הזה, אם אזכה לישועה גם במערכת הקשה הזו ואנצח את הדין - אפרסם את הנס הכפול ברבים בעלון להכרת הטוב!".

ומה אגיד לכם, אחיי היקרים? "קרוב ה' לכל קוראיו!" נכנסתי אל חדר הוועדה מול השופט ונציגי המדינה. מי שמכיר מעמדים משפטיים אלו יודע עד כמה האווירה שם מנוכרת, קרירה ונוקשה. שורת הדין שולטת שם בכיפה, ואין מקום לרגשות. אך הפעם, ממש ברגע שנכנסתי,

חשתי בחוש כיצד מישוה מנהל את העניינים מלמעלה, ושומר עליי. עורכי הדין של הרשות אמנם נותרו בצורים בעמדתם הנוקשה, אך באורח פלא של ממש, השופט לא קיבל את דבריהם. הוא פנה אלינו בסבלנות ובמאור פנים נדיר שאינו אופייני למעמדים אלו. הוא הקשיב לדברינו קשב רב, ולתדהמת כולם, דחה את דרישת הרשות וקיבל לחלוטין את טענתנו.

מילותיו של השופט ידהדו באוזני עוד זמן רב: "האמת והמהות של התיק, חזקות מהטופס היבש". הוא פסק לטובתנו על אתר, בו במקום, ואישר את הענקת הכספים בסך אלפי שקלים!

יצאתי מחדר הדיונים כשאני המום, ודמעות רותחות של הודאה וזלגות מעיניי. ראיתי בחוש, עין בעין, כיצד שתי חומות ברזל אימתניות של בירוקרטיה הפכו למישור חלק.

אני מקיים את נדרי בשמחה ומפרסם לכל: יש בעל הבית לבירה! כוחם של צדיקים, וכוחו של הריבניצער זיע"א, מסוגל לפעול ישועות למעלה מדרך הטבע, להפוך דין לרחמים, ולפתוח את כל השערים - גם באותם מקומות שנראים אבודים לחלוטין!

(נשלח על ידי בעל המעשה הרב יונתן ג. - במיוחד למערכת)

**לכבוד מערכת 'אור לישרים'.
העלון המכובד העולה על שולחן מלכים ומצודות
פרושה בכל רחבי תבל,**

אשמח אם תוכלו לפרסם את הסיפור הבא:

הנני בא בזה לקיים את נדרי, מתוך חובת הלבבות והכרת הטוב, ולפרסם ברבים השגחה פרטית עצומה וישועה גלויה שחוויתי ממש בימים אלו. רצוני להודות לה' יתברך, ולעורר את לבבות אחי ורעי לדעת ולהאמין ש"אין ייאוש בעולם כלל", וכי גם במקום שבו שערי הטבע נראים נעולים על מסגר ובריה, כוחם של צדיקים בוקע רקיעים.

אני גר באחת מערי הפריפריה. כל עוסק עצמאי המייגע עצמו על המחיה ועל הכלכלה, מכיר היטב את המועקה ופיק הברכיים המלווים כל מגע מול רשויות המס. אולם אצלי, בתקופה האחרונה, המצב הפך לסבוך שבעתיים. מצאתי את עצמי ניצב, כאדם קטן וחסר אונים, מול סבך בירוקרטי כפול ומאיים. חומות בצורות של אטימות ונהלים יבשים עמדו כצר, ואיימו לגזול את פת לחמנו - כספים משמעותיים וקריטיים שהגיעו לנו בדין ובישור, אך עוכבו במערכת ללא רחם.

הכל התחיל לפני כחצי שנה. "מענק עבודה" (מס הכנסה שלילי) בסכום ניכר מאוד שהיה אמור להוות אוויר לנשימה עבורנו, עוכב ונחסם אצל הרשויות. ניסיתי לפעול בכל דרך אפשרית: טלפונים, פניות, הסברים. אך הרגשתי שאני מדבר אל עצים ואבנים. המערכת הציגה אטימות נוראה, וכל ניסיון להסביר את צדקתנו נתקל בקיר אטום של "אלו הנהלים". הייאוש החל לחלחל, והמועקה גברה מיום ליום.

בצר לי, כשהרגשתי שכל הדלתות הגשמיות נטרקו, נזכרתי באורו וכוחו העצום של פועל הישועות, הרה"ק רבי חיים זאנביל ב"ר משה מריבניץ זיע"א. החלטתי להניח את ההשתדלות הטבעית בצד ולהיאחז בכוח שלמעלה מהטבע. קמתי ועשיתי מעשה: הלכתי וטבלתי במקווה טהרה בכוונה מיוחדת לזכות נשמתו הטהורה של הצדיק. לאחר מכן, הדלקתי נר לעילוי נשמתו, התיישבתי בקרן זוית ולמדתי פרק משניות. באותם רגעי התעוררות, מתוך לב נשבר, הבטחתי וקיבלתי על עצמי שאם איושע מהסבך הזה - אפרסם את הנס ברבים למען ידעו כולם שיש מנהיג לבירה.

מיד לאחר מכן, כהשתדלות אחרונה, שלחתי תלונה למשרד מבקר המדינה. כל מי שמכיר את המערכת יודע שבדרך הטבע, הליכים כאלו נגררים חודשים ארוכים, אם לא שנים. אך בזכות הצדיק ראיתי פלאות גלויות: בתוך ימים ספורים בלבד, באופן חסר תקדים וללא כל הסבר הגיוני, המערכת הנוקשה פשוט "התקפלה"! המענק כולו, עד השקל האחרון, אושר ושולם לחשבוננו במהירות מסחררת.

...

אך בזאת לא תמה המסכת, ונראה היה שמשמים רוצים לנסות את אמונתי פעם נוספת. החזית השנייה הייתה מלחיצה ומאיימת אף יותר מהראשונה: וזמנתי לדיון גורלי בוועדת ערר מול סוללת עורכי דין ממולחים של רשות המיסים, בנוגע למענק מלחמה משמעותי שהגיע לעסק שלנו.

שְׁאִינוּ יוֹדַע לְשֹׂאול:

הוא לא הבין מילה אחת במסכת שבת, ושפת הגמרא הייתה זרה לו לחלוטין, אך הוא סירב לפנות את מקומו בשיעור המחברת. סיפורו המרטיט של היהודי מלינגרד שגילה כי ממש כמו בחדרי החקירות, המשפט הקובע הוא אחד: "אם ישבת איתם - אתה מהם!"

ככל שיהא, אלה היו פני הדברים. כעבור חצי שנה, נסעתי לטיול נוסף בברית המועצות. הזדורתי לבקר בכל המקומות שבהם ייסדנו שיעורי תורה מחתרתיים, ביניהם גם בשיעור הצפוף. ההתרגשות הייתה גדולה, נקל לשער. הם התקדמו יפה מאד, ידיעותיהם התרחבו, ולפעמים הם אפילו הבינו את הגמרא. באמת. לאחר סיום השיעור, אחד המשתתפים לקחני לפינה, ושח בפני את ההתלבטות שהם ניצבים בפניה לגבי השתתפותו של אותו יהודי בשיעור. אינני יודע מה לומר לך, השבתי לו בכנות, אינני יודע רבנו של עולם. מי יכול לענות תשובה על שאלה כזו? למחרת התעכבתי קמעה, והופעתי במקום הכינוס כחמש דקות לאחר תחילת השיעור. נכנסתי אל המקום, ומצאתי את כולם יושבים בצפיפות ומאזינים בדריכות לדבריו של אחד המשתתפים שדיבר במהירות עצומה, בהתרגשות גדולה. למרות שאני שולט בשפה הרוסית ברמה סבירה, לא הבנתי מדבריו אף לא מילה אחת. הכל היה נשמע לי כמו מילה אחת ארוכה. עמדתי מן הצד, לא רציתי להפריע להם. הוא שילב בדיבורו תנועות ידיים נמרצות, הרים את שרווליו חולצתו, התנשף בכבדות, דפק על השולחן, גילם דו-שיח בין שני בריונים אלימים. דרמה אמיתית. את דבריו הוא סיים במשפט מוחץ ודרמטי, כך בכל אופן ניחשתי על פי תגובותיהם הנרגשות מאד של הנאספים, שטפחו על כתפיו נמרצות, התחבקו איתו, וזקן הנאספים אף נשקו על מצחו. מחווה נדירה לרוסי מצוי.

כשוך ההתרגשות, הם הושיבוני בראשם ופענחו עבורי את שהתרחש לנגד עיני. הדובר היה אותו יהודי שלא הבין מאומה מן הנלמד. ככל הנראה הוא הבחין בהתלבטות שליוותה את שותו במקום, והוא החליט לשתף את המשתתפים בשיעור בסיבת נוכחותו במקום, ולהעביר לידיהם את ההחלטה כדת מה לעשות.

"לפני שנים", הוא סיפר, "ישבתי במסעדה כלשהי ואכלתי לתומי. לפתע, ללא הודעה מוקדמת, אנשי ק.ג.ב. זינקו לתוך המסעדה, שלפו אקדחים והורו לכל הנוכחים לשכב על הקרקע. תוך דקות מצאתי את עצמי כבול באזיקים, מובל בניידת משטרתית לבית המעצר.

האמינו לי, לא ידעתי על מה ולמה. לאחר מכן התברר לי, כי באותה מסעדה נכחו מספר אנשים בעלי דעות 'משוחררות' יתר על המידה, והחוקרים ביקשו להוכיח את קשרי עם הקבוצה החתרנית. התחננתי, בכיתי, צעקתי, הבטחתי ואמרתי, כי אין, לא היה ולא יהיה לי קשר כל שהוא עם אנשי אותה קבוצה. אך מאומה לא הועיל. בוקר צהרים וערב, לילה ויום, היו החוקרים הנוקשים חוזרים על אותו משפט: 'אם ישבת איתם, סימן שאתה מהם'. אני חזרתי על טענותי, הם חזרו על טענותיהם, המלוות במכות נמרצות, שהותירו בי סימנים עד היום, ולבסוף נענשתי בהתאם.

חברי היקרים", הוא פנה אליהם, "לאחר פטירתך, כאשר אתייצב בפני בית דין של מעלה, ככל הנראה לא אדע לחזור על שורה אחת בגמרא, אולי אפילו לא על משפט אחד. אבל אני אגלה את זרועי החבולה, ואומר למלאכי השמים, 'אתם רואים, הם לימדו אותי, שאם ישבת איתם, סימן שאתה מהם'. רבנו של עולם. באמת לא הבנתי מאומה ממסכת 'סבוטה', אבל ישבתי איתם, אני מהם, אני מהם, אני מהם, אני מהם!!!".

הכל קמו וחיבוקוהו, "אין ספק, אתה מאיתנו. לוואי שאנחנו גם נהיה איתך"... הנאספים סביב ספסלו של ר' אליעזר שאפו נשימה עמוקה. א מעשה.

ר' אליעזר מחה את דמעותיו, "כשאני מספר מעשה זה אני חווה אותו כאילו הוא מתרחש זה עתה", הסביר בחוסר נעימות, והמשיך את דבריו: "יתכן שחלק מהלומדים בשיעור שלי לא הבינו את כל הנושאים בגמרא, לא מן הנמנע שלא עלה בידו לרדת לעומק כל המושגים, אפשר שהם לא הצליחו להבהיר לעצמם די הצורך את המרכיבים הרבים ואת הפריטים העדינים הכרוכים בסוגיות אלו ואחרות. אבל אני אומר להם, אחי ורעי! אתם משלנו, מלגיונו של מלך, אתם חלק מקבוצה אדירה חובקת עולם, שמתיישבת בכל יום בצוותא ליד אותו דף גמרא. אשריכם ומה טוב חלקכם. הוכחתם את השתוקקותם למעיין החיים. ברצוני לומר לכם, 'לוואי יהי חלקי מחלקכם!!!'... לוואי.

(גליון מאורות הדף היומי)

על הרב אליעזר ל. אפשר לומר שעם נסיון חיים עשיר כל כך שהספיק לצבור, אפילו טיפש יכול להיות חכם. שפתו עשירה וקולחת. קולו העמוק, הצרוד קמעה, מעניק גוון מיוחד לדבריו, ואם לא תעצרנו באדיבות, תמצא עצמך עומד ומשוחח עמו שעות ארוכות, כשמעשיה רודפת מעשיה, סיפור מזנב בסיפור, תוך שהוא מתבל את דבריו במשלים "וורטים" ושולל רעיונות. בעברו הרחוק, הצעיר, היה מחלץ ילדים מציפרני המסיון. שנים אחר כך הוא מצא את עצמו עוסק בקירוב רחוקים, ועם הזמן הפך לאחד הפעילים הבולטים בתחום תנועת התשובה בברית המועצות, תחת אפם של שוטרי ובלשי הק.ג.ב.

זקנו מתבדר ברוח, והוא צוחק מלא פיו כשאני שואל אותו "ר' אליעזר, מה בדעתך לומר לשומעי לקחך לקראת שבת". כל מי שמכיר אותו יודע, שר' אליעזר לעולם אינו מכין את משאו. אלפי סיפורים, משלים ומעשיות מסודרים במוחו, וכל אחד מהם נשלף ברגע המתאים. השאלה מה בדעתך לומר לשומעי לקחך, נראית לו כלקוחה מעולם אחר. ובכל זאת, לטובת קוראי "מאורות הדף היומי", ר' אליעזר התיישב על ספסל ברחובה של עיר, הרהר דקה או שתיים, ובהתרגשות רבה החל לספר את אחת המעשיות היותר מרטיטות שבצקלוננו.

אחד הדברים המופלאים ביותר ביהדות שנרמסה תחת המגף הקומוניסטי, היה הדחף האדיר של יהודים צעירים, שלא ראו מעולם את קירותיו הפנימיים של בית הכנסת, ללמוד תורה. הנשמה היהודית נכספה אל אלוהיה ואל תורתה. כניצנים רכים וזעירים, הם היו מגיחים מחורים לא צפויים, לאחר סערה איומה שהתחוללה על ראשם, מטים את גופם לכיון האור ומנסים לשאוב יותר ממה שהם מסוגלים להכיל.

"אני זוכר", הוא מגביה את קולו, מכווץ את עיניו, ומפנה מקום למספר יהודים שהתקבצו סביבו כדי לשמוע את המעשה, "שאיירע פעם, שהחלטנו לייסד שיעור תורה במרכז לנינגרד. הביקוש היה עצום, והמשתתפים המיועדים היו מוכנים ליטול על עצמם את הסיכון הגבוה הכרוך בהשתתפותם בשיעור תורה. סטודנט צעיר ונלהב ארגן מקום מסתור, אני דאגתי למספר עתקים של מסכת שבת, והשיעור קם והיה. אשרת השיהיה שלי עמדה לפוג, ונותר לי עוד יום אחד בלבד כדי להדריך

את הקבוצה, ובעיקר את מגיד השיעור המיועד, בחור מבוגר שזה עתה הכיר את שפת עמו ואת ניבה. בשעה הנקובה הם חמקו פנימה, איש איש בתורו, בשקט, בחשאי, שוחחו בלחש, וכאשר המוזמנים התקבצו, הדלת ננעלה על מסגר ובריה, הגמרות נשלפו ממקום מחבואן, ומגיד השיעור החל לקרוא את הגמרא.

אם אתנסח בעדינות, אומר כי לא היה להם קל. היה עליהם להתמודד עם לשון הקודש, עם השפה הארמית, עם שפתו של רש"י המתובלת בלעזי"ם צרפתיים. חלקם הטיבו להתמודד עם הקריאה בחומש, אך כאן, להפתעתם, הניקוד 'נעלם', ארמית ועברית התחלפו ביניהם ללא הרף. על דבר אחד הסכימו הכל - שבת זה 'סבוטה'. השיעור הסתיים. נפרדתי מהם לשלום ויצאתי בדרכי המפותלת לארץ הקודש, כשבליבי תפילה שבביקורי הבא אמצא אותם בריאים ושלמים, מחוזקים ואיתנים ביהדותם, באמונתם ובלמיודם.

הכל היה בסדר. חוץ מדבר אחד. הביקוש היה רב על ההיצע. פתרון ראוי לשמו לא נראה באופק, אך הכל נתנו את עיניהם באחד המשתתפים. איש לא אמר לו מילה. חלילה. אך מארגני השיעור והמשתתפים היותר פעילים, היו דנים רבות בינם לבין עצמם, אם לא היה מן הראוי שיפנה את מקומו לאחר. הוא לא התקדם. השפה לא נקלטה במוחו. דברי הגמרא לא חדרו אליו. מצער

חברי היקרים", הוא פנה אליהם, "לאחר פטירתך, כאשר אתייצב בפני בית דין של מעלה, ככל הנראה לא אדע לחזור על שורה אחת בגמרא, אולי אפילו לא על משפט אחד. אבל אני אגלה את זרועי החבולה, ואומר למלאכי השמים, 'אתם רואים, הם לימדו אותי, שאם ישבת איתם, סימן שאתה מהם'. רבנו של עולם. באמת לא הבנתי מאומה ממסכת 'סבוטה', אבל ישבתי איתם, אני מהם, אני מהם, אני מהם!!!"

כָּל דְּכַפֵּיין יִיתִי:

כשראש הכולל פתח את דלתו בפני זרח, הוא עשה זאת רק כדי לקיים מצווה. שנים לאחר מכן, הוא גילה שבאותו רגע הוא קנה לעצמו את השותף הכי נאמן שיש. עדות מרגשת על כוחה של סבלנות, ואיך הופכת הכנסת אורחים פשוטה לישועה כספית אדירה.

עם נישואי זכיתי להיכנס לבית מיוחד ביותר, המשקיע באופן בלתי מצוי במצוות הכנסת אורחים. חמי וחמותי מקיימים כפשוטו ממש את דברי המשנה בפרקי אבות "יהיו עניים בני ביתך". כשנישאתי כבר היו שם כמה בני בית מסוג זה, והם הרגישו כל כך בנוח, שהם ממש 'קיבלו אותי למשפחה' ויעצו לי 'תרגיש בבית'.

עד מהרה למדתי, שבמשפחה של חמי 'להרגיש בבית' זאת משימה קלה ביותר. החום השופע והנתינה הלבבית עושים את שלהם. יהודים מכל האזור זוכים שם להקשבה, לסיוע ולמילה טובה. פגשתי שם בכל מיני סוגים של אנשים: באלו שמבקשים עזרה בליט ברירה, ומתנצלים על כך שבכלל פנו, באלו שמבינים את המצב ומקבלים את מה שנותנים להם בתודה ובברכה, ובאחרים שנדמה כי הכול מגיע להם. הם נכנסים אל הבית כמו היה זה ביתם, לא מבקשים ארוחה אלא דורשים אותה, ועוד יש להם טענות.

כזה היה זרח. הוא היה בחור שהחיים לא האירו לו פנים, שמצא בביתם של חמי וחמותי פינה של מנוח מסערות העולם. הוא היה מגיע לשם בכל מיני זמנים ומצבים, בוקר, צהריים וערב, מבקש בקשות ודורש דרישות, ממש כאילו היה גלגולו של אותו אדם שניסה את הלל הזקן במידת הסבלנות, כאשר היטיב להפריע לו בזמן בלתי מתאים ובשאלות חסרות פשר.

חמי אזר את כל הסבלנות שבעולם כדי להתייחס לזרח. הוא ראה את הנשמה שבו, את העובדה הבלתי ניתנת לערעור - שהוא בן של הקב"ה, ובמשך תקופה ארוכה אירח אותו והיטיב איתו למרות הקושי הגדול.

בשלב מסוים זרח הסתבך עם כספים, וברח לחו"ל. בזאת מסתיים פרק א'.

...

בתחילתו של פרק ב' אספר לכם, כי בית חמי לא עומד רק על עמוד החסד. משקיעים שם מאוד בעמוד התורה. חמי הוא ראש כולל, ועליו לגייס מדי שנה כשני מיליון שקלים. לשם כך, מפעם לפעם הוא יוצא לחוץ לארץ, לאסוף כספים לטובת הכולל. אם בתחילת דרכו היה זה מסע מפרך של ניסוי ותעייה, הרי שבשמונה עשרה השנים האחרונות הנסיעה הזאת כבר ממוקדת מטרה. חמי יודע בדיוק לאן לנסוע, ובחסדי ה' הנסיעות שלו מניבות סכומים נכבדים.

איך קרה המפנה? לפני תשע עשרה שנה, אחרי שזרח עזב את הארץ בבהילות, הוא השאיר אחריו יהודי שאכפת לו ממנו. חמי לא שכח אותו, ובהזדמנות הראשונה שהוא נסע לחו"ל, הוא החליט לבקר את זרח. הוא בירר על מקום האכסניה שלו, וכך הגיע לביתו של ר' יהודה, יהודי חם ומכניס אורחים, שהעניק לזרח בית.

זרח התרגש מאוד לראות את חמי. הוא הציג אותו בפני ר' יהודה, ואת כל המילים הטובות שהיה מן הראוי שיינתן כאן בארץ, קיבל חמי מול המארח בגוף שלישי. "אתה יודע מי הבן אדם הזה?!" התחיל זרח ולא הפסיק, "הוא הציל את החיים שלי! הוא היחיד ששם לב אליי, הוא הסכים שאני אכנס לבית שלו ואוכל שם ואישן שם, גם כשזה היה להם ממש קשה. אף פעם הם לא סילקו אותי". הוא המשיך ושפך את ההלל, והגדיל לעשות כשהוסיף ואמר: "יהודה, אתה צריך לעזור לו. יש לו כולל גדול".

ויהודה, יהודי יקר ואוהב תורה, הכיר את חמי, התלהב ממנו, והחליט לתמוך בכולל שלו באופן קבוע. את הסכומים הכבדים ביותר זה הוא שמשגיח. מלבד תרומה נדיבה שלו עצמו, יש לו חנות בגדים, ואת כל מי שקונה אצלו בגד, הוא מתרים לקופה של הכולל. פעם בשנה הוא עורך דינר גדול שאליו הוא מזמין את חמי, ויחד הם מגייסים את הכספים הדרושים. אז, כשחמי הכניס את זרח הביתה, הוא לא חלם איזו טובה תצא ממנו. הוא לא ידע שעם העזרה שהוא מגיש בלי שום תקווה לתגמול בעולם הזה, הוא קונה לו את איש השיווק הכי מוצלח של הכולל.

(גליון השגחה פרטית)

אַתְּ פֶּתַח לוֹ:

מה גרם לרב להתעקש דווקא על פועל פשוט שלא רצה לתרום? סיפור מדהים על השגחה פרטית, על שמות זהים שהולידו שותפות נצח, ועל הברכה המופלאה שמתחילה במאה דולר ומסתיימת תחת החופה.

רבי שמעון בעדני זצ"ל היה נוסע מידי פעם לחוץ לארץ. היתה לו מטרה להרבות כבוד שמים בכל מקום, ומלבד זאת הוא גם היה אוסף כסף לכולל שלו.

דרך הפעולה שלו הייתה לפנות לכמה גברים שמאד כיבדו אותו, וכל גביר אימץ אברך, ודאג לתשלום המלגה שלו.

פעם הגיע הרב בעדני למפעל גדול ליהלומים, ובעל הבית קיבלו ונתן לו סכום הגון.

"יש לך פה פועל יהודי שאוכל להתרים אותו?" שאל אותו הרב. "לא משנה כמה הוא יתן, אני רוצה לזכות אותו שתהיה לו שייכות לתורה. כשיש ליהודי קשר לתורה - החיים שלו משתנים!"

אמר לו בעל הבית: "יש פה פועל מתחיל שחובש כיפה והגיע מארץ ישראל, אבל לא נראה לי שזה יעניין אותך".

הרב בעדני ניגש אל הפועל ואמר: "יש לי כולל בארץ ישראל. לא אכפת לי כמה תתרום עבורו, אבל אני רוצה שיהיה לך קשר לתורה!"

אמר לו אותו יהודי: "כבוד הרב! אני מכבד רבנים, אך הנח לי לנפשי! לא באתי מישראל כדי לתת תרומות, את זה היה לי גם בארץ! באתי להרוויח ולחסוך!"

הרב בעדני ניסה בדרך אחרת: "יש לי אברך ככולל ששמו ושם משפחתו זהים ממש לשלך! אולי אתם מאותו שורש נשמה... תן לו משהו!"

"זה מוצא חן בעיני!" אמר היהודי, והושיט לרב שטר של מאה דולר... "אבל זו הפעם האחרונה שהרב מתרים אותי!"

הרב בעדני שמח. עוד יהודי שיש לו קשר לתורה!

"דע לך שלא תפסיד מכך מאומה, לא בגשמיות ולא ברוחניות. התורה מחזירה ובגדול!"

בשנה הבאה חזר הרב בעדני לאותו מפעל, התרים את בעל הבית, ופנה לצאת לדרכו. והנה פתאום הוא שומע קול: "הרב! הרב! מדוע אתה לא בא אליו?"

הוא מתבונן ורואה את אותו יהודי. "אני עומד בדיבורי", אמר הרב. "ביקשת שזו תהיה הפעם האחרונה".

אמר לו היהודי: "הרב אמר שמי שיש לו קשר לתורה לא מפסיד לא ברוחניות ולא בגשמיות, ואכן התורה החזירה לי פי כמה! העלו אותי בדרכות רבות, ואני מרוויח הרבה. כעת אני מבקש שהרב יבוא אלי בכל שנה!"

חלפו מספר שנים, והנה פעם אחת הרב מגיע לבית החרושת ורואה שאותו יהודי איננו. הוא שאל אודותיו, והתשובה הייתה, שהוא התעשר והפך לגביר גדול, ופתח מפעל משלו במקום אחר.

הרב בא אל אותו יהודי, וזה קיבלו בשמחה ובמאור פנים והעניק לו תרומה הגונה.

אט אט התהפך אותו יהודי לגמרי, הפך לבעל צדקה גדול והתקרב לתורה, ובנו הלך ללמוד בישיבה ונעשה תלמיד חכם חשוב.

את הסיפור הזה סיפר הרב בעדני בעצמו בשבע ברכות של בן אותו גביר עם בת האברך שבו תמך. אותו אברך הפך לראש כולל וחיבר ספרים, וחתנו - בן הגביר - הוציא את ספריו.

(הגאון רבי חזקיהו מיישקובסקי שליט"א - הגדת "מגידיו יאמרו לו")

בשנה הבאה חזר הרב בעדני לאותו מפעל, התרים את בעל הבית, ופנה לצאת לדרכו. והנה פתאום הוא שומע קול: "הרב! הרב! מדוע אתה לא בא אלי?" הוא מתבונן ורואה את אותו יהודי. "אני עומד בדיבורי", אמר הרב. "ביקשת שזו תהיה הפעם האחרונה". אמר לו היהודי: "הרב אמר שמי שיש לו קשר לתורה לא מפסיד לא ברוחניות ולא בגשמיות, ואכן התורה החזירה לי פי כמה! העלו אותי בדרכות רבות, ואני מרוויח הרבה. כעת אני מבקש שהרב יבוא אלי בכל שנה!"

פינים על החג:

בתורה, עוד, 'סגלה' רומזת על נטילת לולב ועל עשיית הסכה. ועקר כל המצות כדי שתדעו שאני אדון הכל ותקבלו צנאתי על כל דבר ודבר, ותמירו כי לי כל הארץ:

(פיתוחי חותם פרשת יתרו)

מכת שחין כנגד כיבוד אב ואם

ואלו הן דם, צפרדע וכו' (הגדה של פסח). שחין. מכה זו כנגד כבוד אב ואם. והנה מצינו (קידושין ל) דהקיש הקדוש ברוך הוא כבוד אב ואם לכבודו, דכתיב (משלי ג ט) 'כבוד את ה' מהונך', וכתוב (שמות כ יב) 'כבוד את אביך ואת אמך'. וזה נרמז במלת שחין, דהנה שחין במלוי שי"ן ח"ת י"ד נו"ן המלוי גימטריא 'כבוד'. וראשי תבות שהיא שחין גופא גימטריא שוה לה' עם הכולל, כלומר הכבוד הזה של אב ואם שוה לכבוד ה'. וסופי תבות מלוי שחין האמור הוא גימטריא 'את אביך ואמך' עם שלש תבות. הרי במלת שחין נרמז בחשבון כבוד אב ואם, ושהוא שוה לכבודו של מקום:

והטעם דמלת שחין באה כנגד אב ואם, משום דמי שהוא עו פנים לגבי אביו קרוב לנדאי שאינו אביו, ומי שהוא עו פנים הצרעת באה עליו (ערכין טו). כמו שבאמר (דברים כ ב ט) 'והצרעת ירחק במצוחו', דבמצוח הוי עזות פנים:

עוד הטעם דהשוה הקדוש ברוך הוא כבוד אב ואם לכבודו. דכזה יתעורר האדם וישא קל וחמר לכבוד ה' יתברך, שהרי אביו ואמו שעל ידם גרם הקדוש ברוך הוא והביא הבן לעולם, צוה להזרז הבן בכבודם, הקדוש ברוך הוא שבא את העולם דרך חסד ונדבה, וברא את האדם והזמין לו פרנסתו, על אחת כמה וכמה שחייב האדם לשרתו ולברך בשמו יומם ולילה. ומי שהוא כופר בטובתו של הקדוש ברוך הוא, אין ראוי לו חיים ולא ישיבה בעולם עם בני אדם, רק ישב בידו כמצרעים:

והנה שחין גימטריא 'אלקים' במלוי יודי"ן שהוא גימטריא ש' וח"ן הנשאר גימטריא חיים, הוא 'אלקים חיים', לפיכך המצריים שרצו לעכב אמה הקדושה שהם מוכנים להצטוות על כבוד אב ואם, שעל ידי זה באים לשא קל וחמר לעבד אלהים חיים והם רוצים להפרידם מלעבד אותו, לכן גם ה' הביא עליהם שחין, דכזה ויפרדו איש מעל אחיו.

(בגדי השדר)

רוממות בני ישראל בשמירת השבת

אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דינו (הגדה ט). הנה כתבנו דבאכילת הפן נשתנינו למלאכים ובשכירת השבת נשתנינו לכבודו יתברך, והלא לכאורה לא יאמנו דברים אלה, דהיכי דמי הוא יתברך ומלאכיו ממעל לרקיע עין לא תשורנו, ואנחנו אומרים שהם אחינו. לזה באה הקרבת הר סיני שראינו המלאכים וכבודו יתברך פנים בפנים, והם אומרים אחינו אתם אחינו אתם, אם כן גם מי שיש לו ספק בדבר זה שאנו אחים למלאכים ולהקדוש ברוך הוא, במעמד הר סיני נתבטל הספק ההוא:

גם ללא קבלת התורה כבר השוונו עם כבודו יתברך בשביתת השבת

אמר אחר זה אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו. לכאורה זה תמוה הדבר, אם לא נתן לנו את התורה למאי אגן חזון, דידוע (שבת פח) דעקר בריאת העולם הוא כדי שתקבלו ישראל התורה דאם לאו יחזור העולם לתהו ובהו, אם כן מה הלשון אומרת ולא נתן לנו את התורה:

אמנם עם מה שכתבנו יבוא על נכון, והוא דבאכילת הפן השנו הקדוש ברוך הוא עם המלאכים ובניתת השבת השנו הקדוש ברוך הוא עם כבודו יתברך, אם כן אנתנו משרתי עליון ממש ואין אנתנו צריכים תורה כמו המלאכים:

(בגדי השדר)

בזכות שלש מצוות שעניים דם נגאלו ממצרים

ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם (שמות יב ז). אפשר לרמוז הטעם למה צוה הקדוש ברוך הוא שיתנו הדם בשלשה מקומות, שתי המזוזות והמשקוף, והיה די במקום אחד. ואפשר, דהנה איתא בזוהר הקדוש (ח"ב א) דשלש מצוות ששמרו ישראל הם שעמדו להם לקצר הקץ ולהפירע מהמצריים, והם: שמירת גדה, ושלא בא שום אחד על שום אשה באסור בין יהודית בין מצרית, ושלא עשו לעברים להמיתם, והנה, שלש מצוות אלה עקרום דם, שהנה הגדה היא דם, והבא על שום אשה באסור סתמא לגבי דינה גדה היא, הרי גם כן, והשופך דם הרי דם, הרי שלשה מיני דם שמרו ישראל שלא עברו על שום אחד מהם. והקדוש ברוך הוא ישבח שמו אל אמונה ואין עול, צדיק בדינו, משיב לאיש כפעלו, וכנגד שלשה מיני דמים אלה ששמרו ישראל צוה להם לתן הדם בשלשה מקומות, להראות למחבלים ולהודיעם שבדין הוא מציל את ישראל, על ששמרו שלשה מיני דמים:

נאמר שלש פעמים 'דם' כנגד שלש מצוות אלו

והנה גם כן לא תמצא בציווי הקדוש ברוך הוא למשה, לא הזכיר לו הדם רק שלש פעמים, וכן נמי כשבא ואמר לישראל, לא הזכיר להם הדם רק שלש פעמים, להורות דבזכות שמירת שלשה מיני דמים זכו ונצולו ונעשו להם כל אותם הנסים, והכל נרמז בפסוקים עצמם, הפסוק הראשון כתוב בו 'ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם', כאן רמז על ששמרו עצמם ולא בא שום אחד על אשת חברו ולא על שום גויה, וזהו שאמר 'על הבתים אשר יאכלו אתו בהם', הבית זו אשה, ודינה, הם לא נתנו עיניהם כי אם בנשותיהם, וזהו 'על הבתים אשר יאכלו אתו בהם', דהיינו נשיהם דוקא, ודבר הכתיב בלשון נקיה, כמו 'כי אם הלהם אשר הוא אוכל' (בראשית לט ז). השני כתוב בו (שמות יב ז) 'והיה הדם לכם לאת כנגד דם גדה, לפי שגדה היא אות בין ימי טמאה לימי טהרה, וכשם ששמרו אות גדה, כך הדם יהיה להם לאות וינצלו. השלישי (שם) 'וראיתו את הדם ופסחתו עלכם', זה כנגד שלא נרמו לשפך דם עברים, לפיכך אמר להם, כשם שחמלתם על העברים ולא גרמתם להם להרג, כך אני 'וראיתו את הדם ופסחתו עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית' (שם). נמצא, שמירת שלשה מיני דמים אלה הם העקר לגאולת ישראל, ולפיכך נרשם הדם שלש פעמים:

(פיתוחי חותם פרשת בא)

תכלית יציאת מצרים כדי שיקימו את המצוות

אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יד ד-ו). אפשר לרמוז דכאן בא להורות לישראל המצוות שהם חובה להכשר ותקנו גופם, שיהיו זהירים בהם, והם: המילה לשמונה ימים, וציצית ותפלין, ושמירת שבת, ועשיית סכה, ונטילת לולב, וזהו הרמז אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים כל האותות והמופתים והוצאתי אתכם, וצריך שתדעו כל החרדה הזאת שחרדתי עליכם למה, הוא מפני שתהיו מקימים מצוותי, וזהו ואשא אתכם על כנפי נשרים, נשרים גימטריא 'ציצית', דהיינו גאולתי אתכם בשביל שתעשו ציצית על כנפי בגדיכם, וזהו על כנפי נשרים, דהיינו בשביל שתעשו ציצית ככנפי בגדיכם, ואבא אתכם אלי, אתכם אלי גימטריא עם שני כוללים 'טוטפת'. ועתה אם שמוע תשמעו בקלי, ראשי תבות 'שבת'. ושמרתם את בריתי, היא ברית מילה. והייתם לי סגלה, היא שיהיו עוסקים

עצות וסגולות:

מעלת האחדות

ע"י אחדותם קבלו את התורה בהר סיני

אפשר לומר, דרבתינו זכרונום לברכה (סדרין יק) דרשו על פסוק (לעיל יז ח) 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים', שרפו ידיהם מן התורה, לפיכך נתגרה בהם עמלק, ועכשו שנתקברו להר סיני ורצו לקבל התורה, הסירו רפיון ידם וקבלו עליהם לקבל התורה ולשמרה בזריות, ונתקדשו ונתטהרו ונעשו אהובים זה לזה בלב אחד כאיש אחד. ומצד קדשתם וטהרתם ואחדותם וזה משה שעלה אל האלהים, דזכות ישראל היא שהשלימה למשה מעלתו.

וזהו שאמר ויסעו מרפידים, דהיינו נסעו מרפיון ידם שהיה בהם בתחלה, עכשו הסירו רפיון ידם ובאו למדבר סיני בזריות, לקבל התורה בזריות ולשמרה בזריות, ויחן שם ישראל, נעשו בלב אחד כאיש אחד, כמו שדרשו רבותינו זכרונום לברכה (מכילתא מס דתודש א).

(פיתוחי חותם פרשת יתרו, ד"ה ויסעו מרפידים)

היודי בלשון רבים משום ערבות ישראל

כמה שידוע דהודי נתקן בלשון רבים, 'אשמנו, בגדנו', משום דכל ישראל ערבים זה לזה, ואם אין שכל אחד ואחד אותו עון שהוא מתודה עליו, יש בחבירו, וישוים ערכות נפש עליו וחסוב כאלו היה בו בצעמו.

(אלף בינה, אות אלף ג)

תומכי התורה ישבו לעתיד בצל הלומדים

דרשו רבותינו זכרונום לברכה (פסחים גג ויק"ר כה ב) דעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות צדקה וחסד למחזיקים בידי לומדי תורה אצל בעלי תורה, שבאמר (קהלת ז יב) 'כי בצל החכמה בצל חכמה', ופרשו המפרשים זכרונום לברכה (ילקוט ראובני פ' ראה, מעיל צדקה ס"א אלה תטה' אלף תס"ב), (דאיות) [דבאותו] עולם גם המחזיקים ילמדו תורה, שלא יתבישו בין החכמים שיהיו הם קוראים ושונים ואלו דוממים, לפיכך גם הם יודעים תורה.

(פיתוחי חותם פרשת ויקהל, ד"ה ויאמר משה)

הגאון רבי שלמה מילר שליט"א: הדבר הראשון שעלינו לעשות הוא: הכנה נפשית. לעורר בנו את הציפייה, להבין ולקלוט את גודל העוצמה של הלילה הקדוש, להכין כלים של חיבור אמיתי. כי אם לא נעורר בנו את ההבנה של גודל השעה - גם בליל הסדר אפשר פשוט לעבור, ולהחמיץ. ליל הסדר ממתין לנו. השאלה היא רק אחת: האם נהיה מוכנים לקלוט את הגדולה הטמונה בלילה קדוש זה!

ליל הסדר - האם נהיה מוכנים לקלוט את הגדולה הטמונה בלילה קדוש זה!

חודש ניסן הגיע, ואיתו פסגת הזמנים: ליל הסדר. הלילה הקדוש והנורא הזה הוא הזדמנות בלתי רגילה להתרוממות רוחנית שאין שנייה לה. כולנו כמהים להתחזק, להתעלות, לחוות את קדושת חג הגאולה במלואה, אך כדי לזכות באורו העצום של הלילה הזה, ישנו תנאי הכרחי אחד: הכנה נפשית.

מספרים על מעשה מופלא שסיפר רבי אליהו לופיאן זצ"ל:

לפני השואה, הגיע ללונדון כנר נודע מארצות הברית. במשך חודשיים רעשה העיר; כרטיסים אזלו, ואולם התרבות הגדול התמלא עד אפס מקום באלפי אנשים. כאשר החל הכנר לנגן, הקהל היה מרותק לחלוטין. מעומק לעומק, מרגש למרגש, נסחפו כולם בחוויה מעצימה, עד שבסוף המופע אנשים פשוט יצאו מדעתם מרוב התרגשות.

למחרת, במסיבת עיתונאים, הגיע הכנר סחוט, אך סיפר שהופתע לגלות ציבור כה נלהב, בניגוד לאזהרות חבריו באמריקה כי האנגלים "מרובעים ולא מבינים במוזיקה".

אך הכנר לא הסתפק בכך. באותו בוקר הוא התחפש לקבצן, ירד לתחנת הרכבת התחתית, וניגן בדיוק את אותן יצירות מופלאות שניגן אמש. והתוצאה? אלפי בני אדם חלפו על פניו, ואף אחד מהם לא עצר. הכנר הסיק: "כנראה חבריי צדקו. הם לא מבינים פה במוזיקה".

אך הרב לופיאן אמר: המסקנה הזו שגויה לחלוטין! יש כאן עיקרון עמוק: ככל שהיצירה רוחנית ומיוחדת יותר, כך האדם זקוק למוכנות נפשית גדולה יותר כדי להתחבר אליה באמת. בלי הכנה, אפילו הדבר הכי נעלה בעולם יכול לחלוף על פנינו מבלי שנגיש דבר, כמו הצלילים המופלאים שנתקלו באוזניים עייפות וממהרות ברכבת התחתית.

את זה ראינו כבר אצל אבותינו במצרים. משה רבנו בא לבשר להם את הבשורה שחיכו לה כל כך - הגאולה! - ומה כתוב? "ולא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֹר רִיחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמות ו. ט). כשאדם נמצא ב"קוצר רוח", אין לו פניות נפשית. הוא פשוט עובר ליד הדברים הכי חשובים בחייו ולא מצליח להתחבר אליהם.

ליל הסדר קרב ובא. לילה קדוש, לילה של עוצמה רוחנית אדירה, שבו נפתחים שערי שמיים. אבל מה יקרה אם נגיע אליו בלי הכנה? נעבור לידו כמו אותם אנשים ברכבת התחתית - נראה, שנמע, אבל לא נתחבר. נחמיץ את רגע הגאולה הפרטי שלנו. נתעסק רק בקניינלך ובדברים החיצוניים, ונפסיד את הזכות האדירה הזאת.

הדבר הראשון שעלינו לעשות הוא: הכנה נפשית. לעורר בנו את הציפייה, להבין ולקלוט את גודל העוצמה של הלילה הקדוש, להכין כלים של חיבור אמיתי. כי אם לא נעורר בנו את ההבנה של גודל השעה - גם בליל הסדר אפשר פשוט לעבור, ולהחמיץ.

ליל הסדר ממתין לנו. השאלה היא רק אחת: האם נהיה מוכנים לקלוט את הגדולה הטמונה בלילה קדוש זה!

(הגאון רבי שלמה מילר שליט"א - הגדת "מגידיו יאמרו לו")

ארכיון 'עוז והדר'

הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א: רק בזמן הישועה מתגלה שכל הצער והעגמת נפש התגלגלו בהשגחה פרטית מדוקדקת מן השמים, ולולא המרירות לא היינו זוכים לישועה. ואשר על כן הקפידו למנות בליל הסדר את המרור לאחר פסח ומצה, לרמז שרק לאחר הפסח והמצה, דייקא אז ואים שכל המרור היה גם כן ישועה גמורה.

הגוי והמרור...

ידוע הסיפור שסיפר רבינו (הובא בכוכבי אור חלק "מעשיות ומשלים") על שני החברים הקבצנים, שאחד מהם היה יהודי והשני להבדיל היה גוי, ובהתקרב חג הפסח סיפר היהודי לגוי שהנה גיגע ליל הסדר ויוכלו לסעוד סעודה דשנה בבתי היהודים שמכריזים 'כל דכפין ייתי ויכול'. הגוי התלהב והגיע יחד עם חברו להתארח בליל התקדש החג בביתו של יהודי נכבד. אך מה רבתה אכזבתו לראות שבמקום לאכול מטעמים ערבים נוטלים כולם הגדות ובמשך זמן רב שהתארך והתארך הם קוראים וקוראים, ושונים וקוראים שוב. והנה הגיעה שעת הסעודה, אבל לפני הסעודה, כיבדו אותו במרור וחזרת, ומיד כשהכניס המרור לתוך פיו, פקעה סבלנותו והתפרץ בכעס וחירף וביזה את המסובים, וברח מהשולחן מתוך כאב ואכזבה רבה. וכאשר פגע בחבירו היהודי שהשיאו את העצה הזאת, אמר לו: למה רימתיני? רעב נכנסתי ובמרור יצאתי! והשיבו היהודי: למה ברכת בדיוק לאחר אכילת המרור? דווקא אז מגישים את השולחן עורך, בשר ודגים וכל מטעמים!

ובאמת זה הוא ההבדל בין יהודי לגוי, ורבינו השכיל להגדיר זאת בסיפורו שההבדל בין יהודי לגוי הוא כיצד לקבל את היסורים והמרירות באהבה. כי אכן זה הסוד של "המתן" - הסוד והכח הזה נמסר לעם ישראל, שיכולים להמתין ולצפות עד שתבוא ישועתם, ורק הם מסוגלים לזה הסוד, ולכן להם נמסרה התורה הק'.

וכן אנו רואים גם במבחן הידוע שיהיה לעתיד לבוא, שינסו את כל עמי הארץ במצוות סוכה כיצד הם יקבלוה, ואם לא יבעטו במנת היסורים...

וכן מובא בזוהר הק', שעשיו בחר לו חלקו העולם הזה החולף ועובר, ולבסוף ירש יעקב גם העולם הזה וגם העולם הבא, כי הוא ידע מהסוד של 'המתן'.

וצא ולמד על כוח הסבלנות של יהודי מהמעשה שהיה בבית ידיד נפשי אחד מן הצדיקים המפורסמים בדור הקודם שזכה להעמיד לגיונות של תלמידים הגונים ונאמנים, אבל לדאבון הלב לא זכה לצאצאים משלו, באשר ביתו זו אשתו לקתה בנפשה, ל"ע. ובבואו בליל הסדר מבית הכנסת לקיים את מצוות הלילה הקדושים, מצא שזוגתו הפכה את השולחן הערוך שהכין בעצמו מבעוד יום, ושפכה את כל תכולתו, המצות והיין והקערה, על הרצפה. ואז אזר כח יהודי והתאפק וקרא אל השי"ת: "רבונו של עולם, מדרך העולם שיושבים בראש השולחן ועורכים בפומבי ובהנאה גלויה את הסדר הערוך, כאשר אשתם כגפן פוריה ובניהם שתולים סביב לשולחנם, אבל, אני, לא זכיתי, לא לאשת חיל, ואף לא לצאצאים, ואפ"י שולחן עורך אין לי, אבל - אותך, את הרבונו של עולם יש לי, ואותך לא אעזוב לעולם!"

ומרגלא בפומי לומר ליהודים שמתאנחים לפני על צרותיהם האיומות, שעליהם לאחוז את החבל בשתי הקצוות; מחד גיסא להיזהר שלא לדחוק את השעה ולומר 'מתי איושע, מתי איושע', כי דבר זה מרחיק את הישועה. ומכל שכן שלא לבעוט בייסורים, שעל זה אמרו חז"ל: המבעט ביסורים כופלין אותן עליו (תנא"ר פ"ב). אלא יצדיקו עליהם את הדין ויאמינו שעד בוא הישועה נגזר עליהם ממרום להתמודד עם המצוקה לתכליתם ולטובתם האמיתית והנצחית, ורק בבוא היום, בזה או בבה, יבינו מדוע. וההבנה והאמונה עצמה היא המתקת הדינים ומקרבת את הישועה. ומאידך, ישאו עיניהם אל ה' ויאמינו בו ובישועתו שאין לה קצה וגבול, ויבקשו ממנו בלא דחיקת השעה שימהר ויחיש את עת ישועתם.

ידוע מרבינו האריז"ל שגלות מצרים הייתה 'גלות הדיבור', שאף שנאנחו ויזעקו מן העבודה, לא יכלו לבטאות את צערם וכאבם בשפיכת שיח לפני המקום וכבן המתחנן לאביו, מרוב טמטום וקושי השעבוד, שלא יכלו להרגיש את קרבתו של הקב"ה אל היהודי בעת צרתו. וזה גופא הייתה גאולתם שזכו לַפֶּה-שֵׁחַ. וללמדנו שגאולתו וישועתו של היהודי היא ההתבודדות ושפיכת השיח לאביו הקרוב אליו עמו ואצלו, ומצפה שיפתח פיו וימלאנו בדיבורי תפילה אמונה ובטחון. כי שפיכת הלב לפני השי"ת היא הביטוי הנכון של הבטחון, ועל זה אמר דוד המלך: "בְּטָחוּ בּוֹ בְּכָל יַת עַם שֶׁפָּכוּ לְפָנָיו לְבָבָם" (תהלים סב ט).

ראיתי פעם באיזה ספר מדוע הסדר הוא 'פסח מצה ומרור', הלא מרירות השעבוד היתה קודם. והתירוץ, שהמרירות היא הכנה נפלאה לישועה, אבל בעת המרירות עצמה מתגברת ההסתרה עד שקשה מאד לזכור שהכל מעם ה', ורק בזמן הישועה מתגלה שכל הצער והעגמת נפש התגלגלו בהשגחה פרטית מדוקדקת מן השמים, ולולא המרירות לא היינו זוכים לישועה. ואשר על כן הקפידו למנות בליל הסדר את המרור לאחר פסח ומצה, לרמז שרק לאחר הפסח והמצה, דייקא אז רואים שכל המרור היה גם כן ישועה גמורה.

(הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א - גלי קרני אור)

הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א: אחי ורעי בני עלייה, אני רוצה לומר לכם, אנחנו בונים בתים ומחנכים ילדים, ליל הסדר זה דבר שנשאר לילדים לעולם. חלילה חלילה אם יקרה שיהיו נפילות לא עלינו, הסדר החם ישמור ויחמם אותם. אי אפשר לתאר מה שזה משאיר, וחבל שהשטן תוקע את האף שלו בזמנים הכי קשים. אנחנו אומרים בהנחת תפילין, "ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע", יש קשיים אבל העבודה העצומה היא להתכונן כראוי לקיים את ההלכות בשמחה ובחביבות להראות את המתיקות של המצווה.

הוציאנו משעבוד הסטרא אחרא, והייתה מסילה לדבק בו, יתברך, ובתורתו. עכ"ל.

ולפי נכונות האדם ככל שנרבה להתכונן כך נזכה להיטהר עוד ועוד.

ליל הסדר הוא לילה גדול ועצום, והוא יסוד האמונה וקיום המשך הדורות. כלל ישראל עברו כל כך הרבה צרות ורדיפות כל הדורות, וידעו כל אומות העולם שיש 'ליל הסדר' זה מושג שכל האומות יודעים עליו, וחלקם עמדו בהתפעלות מרוממות החג.

על כל פנים ליל הסדר זה מושג, ויש לכך משמעות מיוחדת.

אחי ורעי בני עלייה, אני רוצה לומר לכם, אנחנו בונים בתים ומחנכים ילדים, ליל הסדר זה דבר שנשאר לילדים לעולם. חלילה חלילה אם יקרה שיהיו נפילות לא עלינו, הסדר החם ישמור ויחמם אותם. אי אפשר לתאר מה שזה משאיר, וחבל שהשטן תוקע את האף שלו בזמנים הכי קשים. אנחנו אומרים בהנחת תפילין, "ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע", יש קשיים אבל העבודה העצומה היא להתכונן כראוי לקיים את ההלכות בשמחה ובחביבות להראות את המתיקות של המצווה.

השראת אווירה נעימה בבית

מטבע הדברים בערב פסח יתכן שיהיה לחץ בבית, אבל צריך להשרות אווירה טובה. יש הלכה מפורשת לא לזלזל בנשים כשהם מנקות את הבית. בדרך כלל הבעל אומר לאשה 'מה את צריכה להילחץ', צריך להיזהר מזה.

נשותינו צדקניות הם, נכון אפשר להרגיע, אבל לא לזלזל חס וחלילה. צריך שתהיה שיתוף פעולה בעבודות הבית, אני לא מתערב מה וכמה, אין בזה כללים, צריך מצד אחד להתמיד בלימוד וגם לעזור. מי שיש לו בנות גדולות שהם גם עוזרות יכול יותר להתמיד, אבל כל אחד חייב לקבוע עיתים לתורה. נתאר לעצמנו שמגיע ערב פסח וחלילה האשה עדיין לא התחילה לנקות, הוא רומז לה שצריך לנקות והיא אומרת לו, הרי מדאורייתא בביטול סגי, ופרורים ממילא בטלי, וגם מוכרים לגוי... הרי ברור שכל אחד רוצה שהאשה תכין את הבית לחג הפסח, אז אדרבה מוכרחים לתת הרגשה טובה בבית.

חביבות המצווה

היו הרבה ילדים שלא עלינו לא הלכו בדרך שהורים רצו, ואחת הסיבות היא, שהם ראו את השבת והחג כדבר מלחץ. וצריך לתת את החביבות של המצווה בבית, שתהיה הרגשה טובה ונעימה, וצריך להיזהר מאוד לא להיות 'לייט', כי הבנים כבר מקילים יותר מהאבא חס וחלילה. אלא אדרבא הבן צריך לראות את האמת של האבא את יראת שמים עם מתיקות, תחושה של אשירנו מה טוב חלקנו.

על האבא לומר לילדיו, ברוך השם שאנחנו יהודים, ולא הפשט שזה קל, אבל אנחנו שמחים על העבודה ועל הטרחה שלנו למען כבוד שמים, זה עושה טוב לילדים יותר מהכל.

לאחר כל ההכנות מגיעים לליל הסדר, וצריך להשתדל לנוח בערב ליל הסדר כדי להיות ערניים ולקיים את המצוות כראוי, וכן לדאוג שהאשה תישן שלא תבוא תשושה אחרי כל עבודות הבית.

לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו באותה שעה

בהגדה אנחנו אומרים: יכול מראש חודש תלמוד לומר 'ביום ההוא' אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר 'בעבור זה', בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ולכאורה מדוע לא כתוב בפסוק 'בלילה ההוא', ומדוע כתוב 'ביום ההוא'? ואפשר לומר שהכוונה שליל הסדר הוא לילה כיום יאיר, הוא לילה גדול מאוד, וכל שנה מתעורר ההתעוררות שהייתה בליל הסדר הראשון, וצריך לעורר את הילדים לזה.

ועצה טובה למי שיכול להספיק ללמוד את החינוך שמסביר את שורשי המצוות. ממצווה ה' החינוך מתחיל להסביר את המצוות של חג הפסח. בעלי המוסר אומרים שהפשט בטעמי המצווה שזה בא להוסיף טעם בקיום המצווה, כי הרי עצם קיום המצווה היא משום שכן ציוונו הבורא, אבל

הכנה לליל הסדר

אנחנו מתכנסים כאן בכינוס לשם שמים, כדי להתכונן לקראת הימים המיוחדים, ימים שנבחרנו בהם לעם.

נקדים ונאמר, כל דבר שבאים אליו עם הכנה מוקדמת התועלת היא ללא השוואה לדבר שמגיע ללא הכנה.

אדם שנכנס לחג מתוך השגרה וההרגל, הוא יודע שאחרי מעריב צריך לעשות קידוש, ותוך כדי הסעודה הוא נזכר מה צריך לעשות, וכך הוא עובר את החג, הרי הוא מפספס ומפסיד, וחלילה, אני לא מזלזל במה שעשה, על כל מצווה מקבלים שכר, אבל הכאב הוא שיכול היה להיות בן עליה, ובגלל חוסר הכנה הוא מפסיד הפסד גדול.

וכגודל עבודת ההכנה, כך תגדל ההצלחה שלנו, וצריך לדעת שיש הכנה מעשית ויש הכנה נפשית, וכדי להתכונן בצורה מעשית צריך ללמוד את ההלכות. אני לא מדבר על מה שהאריכו בספרי מוסר, יראה והחסידות, אלא לראות את המשנה ברורה ללמוד את ההלכות שנוגעות לחג ואחר כך אפשר לראות עוד ספרי יראה.

ידוע הנידון אם הדין ששואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום הוא רק בחג הפסח או שהוא נוהג בכל חג וחג, אבל זה ודאי שבפסח נאמר דין זה, וזה מחייב אותנו ללמוד את ההלכות.

לימוד ההלכות המעשיות

נדבר קודם על ערב פסח ואחר כך על פסח. יש לנו הרבה מצוות, הלוואי שילמדו את כל ההלכות פסח מסי' תכ"ט עד הלכות יום טוב, אבל לא תמיד מספיקים הכל אז רציתי להציע שלכל הפחות ילמדו את ההלכות שממש נוגעות למעשה: להתחיל מסימן תכ"ט עד תל"ה ועד בכלל, אחר כך סימנים - תמ"ג, תמ"ד, תמ"ה ורצוי גם תמ"ו.

לאחר מכן חובה ללמוד סימן תנ"ד סעיף ד', עם המשנה ברורה בענייני ממונות, אחר כך סימן ת"ע עד סוף ההלכות פסח כולל ספירת העומר. ולמי שיש פנאי כדאי גם ללמוד את סימנים תמ"ב, תמ"ז, תנ"א, ועוד צריך ללמוד את סימן תקכ"ט - דיני שמחת יום טוב, ומי ייתן שיזכו ללמוד את כל ההלכות.

מי שלומד את דברי הגמרא בפסחים זה מצוין, אבל חייבים גם ללמוד את ההלכות. על ידי לימוד ההלכות יש כח טבעי וכח סגולי: באופן טבעי מי שלומד יודע והוא מרגיש קשר לכל הלכות החג, אבל יש גם ענין סגולי, כתוב בספרים שאור המצווה טמונה בהלכות המצווה, ואם לומדים את ההלכות יש טעם אחר בחג.

עצה טובה לחינוך הילדים

ילדים שלומדים משניות תלמדו איתם משניות פסחים, אחר כך בליל הסדר הילד יקשר בין מה שהוא למד למה שהוא רואה, וזה ייתן לו לחבר את הלימוד למעשה שזה דבר מפליא. ומי שיותר גדול אפשר ללמוד את ערבי פסחים, וזה לא יסולא בפז, ומי שיכול ללמוד קצת טור שולחן ערוך ומשנה ברורה זה מפליא פלאות. על ידי זה נכנסים לחג ברוממות הנפש שאין לשער ואין לתאר.

הכנה מתוך מחשבה

וכפי שאמרנו יש גם הכנה נפשית, ובהקדם לענין זה נראה מה שכתב החיד"א (לב דוד):

ומן הראוי לשים נגד עיניו מה שכתב מורי זקני, הרב החסד לאברהם זללה"ה כי בכל שנה, שלושים יום קודם הפסח, הקדוש ברוך הוא עושה לישראל משוא פנים, ברוב חסדיו, ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה, מעט מעט, שיעור חלק אחד משלושים בכל לילה, באופן, שבליל ביעור חמץ, כל פושעי ישראל עומדים בפתח מהיכל החיצון. והעיני בשר לו, יכון לקראת אלוקינו, ויטיב מעשיו שלושים יום קודם לפסח, ובפרט, בליל התקדש החג, יעורר לבו ורעיונו, כי הלילה הקדושה הזו בחסדיו הרבים

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: ואפשר להעמיס זה בנוסח הכתוב בהגדות: 'מוזגין כוס שני וכאן הבן שואל, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' הלילה הזה כולו מצה, מוזגין כוס לשני דהיינו שמספקין גם לשני צרכי החג, וכאן הבן שואל את אביו מה נשתנה הלילה הזה מכל השנה שנותנים סכומים גדולים כל כך לצדקה, והאב משיב לו: 'הלילה

הזה כולו מצה, דהיינו שבלילה זה אנו צריכים להיות בטוחים שנאכל רק מצה ולא יתערב לנו שמץ חמץ, על כן צריכים לתת מעות לצדקה בכדי שנזכה לשמירה משמים.

נתנית מעות חטיין לעניים סגולה להנצל ממשוהו חמץ

הגאון רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל, רבה של ירושלים, נשאל פעם, דמצינו שני בעלי חיים שסייעו לישראל במצרים, הכלב והחמור, הכלב במה שלא חרץ לשונו כשיצאו ממצרים, והחמור שנשא את משאיהם של ישראל. והנה בקבלת השכר ישנו חילוק גדול ביניהם, הכלב קיבל בשכרו את הטריפות, כדכתיב (שמות כב ז) 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', ואילו החמור זכה לדבר נכבד מאוד, שכל פטר חמור מתקדש בקדושה ומקיימים בו מצות פדיון פטר חמור. ויש להבין מה נשתנה זה מזה, ומדוע לא זכה הכלב למה שזכה החמור להיות מתקדש בקדושה וליעשות חפצא של מצוה.

השיב רבי יוסף חיים על אתר: 'הבדל גדול ועצום ישנו בין השנים, כי הכלבים שלא חרצו את לשונם אמנם עשו דבר גדול, אך כל טובתם לא היה אלא בשב ואל תעשה, ואכן קבלו על זה שכר נאה לדורי דורות. משא"כ החמורים עשו מעשה של חסד וסייעו בגופם ממש לטובת ישראל על ידי שהטו את שכמם ונשאו את משאותיהם, ועל דבר זה של גמילות חסד עם הזולת בקום ועשה שפיר מגיעה הזכות להתקדש בקדושה ולהתעלות למדרגת חפץ של מצוה!'

והנה מסופר על הרה"ק רבי שמואל מקאמינקא זצ"ל שפעם אחת בעיצומו של פסח הגיע אליו אחד מתושבי העיר בבהלה שמצא חטה בחבית המים שלו, והוא לא ידע את נפשו מרוב צער על המכשלה שיצאה תחת ידו, הרגיעו רבי שמואל ואמר לו בבטחון: 'אינך צריך לדאוג, אין שום חטה בחבית המים שלך', הלה טען שראה במו עיניו את החטה והוא אף מוכן להביאו, אך רבי שמואל שב ופסק בתוקף: 'אין זה חטה!', הלך הלה והביא את החטה, ורבי שמואל נטלו וחתך את הגרעין ואכן הוברר לעין כל שאין זה חטה אלא עשב פשוט. נרעש הלה מגודל המופת, הלא זה רוח הקודש גלויה! אמר לו רבי שמואל: 'אין כאן מופת ולא רוח הקודש, אלא שהמחבר כתב בריש הלכות פסח (אור"ח סימן תכט ס"א): 'שואלין בהלכות פסח קודם הפסח שלושים יום, וכתב הרמ"א 'מנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח', והטעם שנשכמו שני דינים אלו להורות שמי שנותן מעות חטים הרי זה סגולה ושמירה שלא יכשל בהלכות הפסח, וכיון שהייתי אצלך קודם הפסח לגבות מעות חטיין, והרמת את נדבתך ביד רחבה, ידעתי בוודאות שלא נכשלת בשתיית חמץ בפסח!'

ונראה לרמז דבר זה בפסוק (ויקרא טו ט): 'מצות תאכל בַּמָּקוֹם קֹדֶשׁ, דהנה למדנו לעיל מפטר חמור, שהגומל חסד עם חבריו בקום ועשה זוכה להיות חפץ של קדושה, וזהו שאמר: 'מצות תאכל - במקום קדוש', פירוש, שאם אתה רוצה להיות סמוך ובטוח שתאכל רק מצה כל ימי הפסח, בלי שום תערובת חמץ, אזי תקדים ליתן מעות חטיין לעניים שהוא דבר המקדש ומרומם, ואז תזכה לשמירה עליינה שלא תכשל ח"ו באיסור חמץ.

ואפשר להעמיס זה בנוסח הכתוב בהגדות: 'מוזגין כוס שני וכאן הבן שואל, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' הלילה הזה כולו מצה, מוזגין כוס לשני דהיינו שמספקין גם לשני צרכי החג, וכאן הבן שואל את אביו מה נשתנה הלילה הזה מכל השנה שנותנים סכומים גדולים כל כך לצדקה, והאב משיב לו: 'הלילה הזה כולו מצה, דהיינו שבלילה זה אנו צריכים להיות בטוחים שנאכל רק מצה ולא יתערב לנו שמץ חמץ, על כן צריכים לתת מעות לצדקה בכדי שנזכה לשמירה משמים.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גל' המאיר)

הקדוש ברוך הוא רוצה שנדע מה הוא רוצה מאתנו. וכמשל נציין מה שכתב החינוך על שחיתת הפסח במצווה ה': "כדי שיזכרו היהודים לעולם הניסים הגדולים שעשה להם השם יתברך ביציאת מצרים." וכן בהמשך דבריו במצוה ו' וז': "וזהו שנצטווינו לאכול צלי דווקא, לפי שכך דרך בני מלכים ושרים לאכל בשר צלי, שהוא מאכל טוב ומטעם, אבל שאר העם אינם יכולים לאכול מעט בשר שתשיג ידם, כי אם מבושל, כדי למלא בטנם. ואנו שאוכלים הפסח לזיכרון שיצאנו לחרות להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש, ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חרות ושרות."

וכן במצווה ח': "וזה שנצטווינו שלא להותיר ממנו, הענין הוא כדרך מלכים ושרים, שאינם צריכין להותיר מתבשילין מיום אל יום, ועל כן אמר, שאם יותר ממנו, שיישרף כדבר שאין חפץ בו, כדרך מלכי אדמה. וכל זה לזכור ולקבוע בלב, שבאותו זמן גאלנו השם יתברך ונעשינו בני חורין וזכינו למלכות ולגדלה."

ובהמשך במצווה ט"ז - 'ועצם לא תשברו בו', הביא החינוך: "ועל כן בתחילת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כוהנים וגוי קדוש ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו בה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם."

החינוך מאריך ביסוד גדול, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעלו, ודיברנו בזה בעבר ומאוד חשוב ללמוד את החינוך הזה.

והיות ויש השפעה של היום ההוא שנהיינו לעם, אז כל אחד צריך לדעת מי אני - אתה בן מלך, תדע מי אתה. אצל החסידים אמרו שליל הסדר זה מסדר את השנה, תראו איזה לילה גדול זה, ויש עוד הרבה מה להוסיף ומי שיכין את עצמו נפשית והלכתית אין לתאר את התועלת שתהיה לו בעזרת השם.

הבא לטהר מסייעים אותו. הקדוש ברוך הוא יסייע לכולם שיהיה לכל אחד בית מלא ברכת ה', ונחת בלב שמח, 'עזור ה' שתזכו לעולם הזה ולעולם הבא, ולכל הברכות האמורות בתורה.

(הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א - גל' להשיב נפש)

ארכיון עוז והדר

הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א: הימים, ימים טרופים, צריך רחמי שמים על כל צעד ושעל, ב"ה שרואים חסדים גדולים, רואים רחמים, ועם כל זאת צריך להוסיף זכויות רבות, המצב לא פשוט. לא צריך להרחיב הרבה, הדברים ידועים, כולם ראו מה קורה כשנפול טיל, ה"י. - בד בבד אנחנו רואים ניסים ונפלאות, וזה צריך לעורר אותנו להתקרב להקב"ה, לדעת שאין עוד מלבדו, רק הוא יכול לעזור לנו, וזה דורש מאיתנו להוסיף זכויות.

ישראל את התורה, ומשקיבלו את התורה שקטה. על זה הקב"ה אומר עשיתם צדקה עם עולמי ובזכות זה הקב"ה מסגיר עלינו, והגם שיש כאלה שלא קיבלו את התורה אבל מה שאנחנו קיבלנו את התורה זה מספיק בשביל לקיים את העולם, ועל זה הקב"ה אומר עשיתם עימי צדקה. בילקוט יש תוספת על דברי המדרש, אלמלא עולמי, היכן מתקיימת מלכותי, נמצא שבזכות התורה יש מקום למלכות ה' יתברך.

כתיבה ב"ספר הזיכרון" וכוחו של לימוד התורה

בהפטרות שבת הגדול (מלאכי ג, יג - טו), יש כמה פסוקים שיבארו לנו את ענין "כל הנמצא כתוב בספר":

חזקו עלי דבריכם אמר ה' ואמרתם מה נדברנו עליך, אמרתם שוא עבוד אלו' ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבקות, ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עשי רשעה גם בחנו אלו' וימלטו, אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זיכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו. מה עושים בזמן של רדיפות, אז נדברו איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע, ויכתב ספר זיכרון, הקב"ה כותב בספר מי לא מתיימש מי מתחזק באמונה וקרב אלוקים.

היום אמר לי אברך בן תורה שחמיו יהודי מסורתי, ממייסדי כפת ברזל, הוא שאל את חמיו כמה חשבו להצליח, וענה לו, חשבנו שזה יצליח אבל לא הצלחה גדולה כזו, זה שמימי לחלוטין.

רואים בחוש שמתחולל כאן משהו מעבר, שמעתי שבנתניה ליד הישיבה של צאנז נפלו שני טילים לים, והאדמו"ר שליט"א אמר לבחורים, זה נפל לים בלי יירוטים, זה כח התורה שיושבים ולומדים, לא שייך להבין את כל הניסים שמתחוללים אם לא בזכות כח התורה.

אני לא רוצה שחלילה ייצא קטרוג על הרחוקים, רוב העם מכבדים את לומדי התורה, יש מיעוט ערב רב, אבל רוב העם מסכנים, כשהם שומעים קצת דברי חיזוק הם כבר משתנים.

מעלת הלימוד בחברותא

הגמ' בברכות (א. י) דורשת על הפסוק 'אז נדברו' דרשה אחרת, וז"ל, ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וכו', ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך.

הגמ' ממשיכה לשאול, וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעיא, תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות.

ועי' שם בתוס' שביארו וז"ל, כלומר, עם אחרים, אבל בספר לבדו נכתבין, כדאמרין וכל מעשיך בספר נכתבין כ"ש מדה טובה.

הוא אומר, יש ספר זיכרון של חברותות שם הוא לא יהיה כתוב, אבל הוא יהיה כתוב בספר זיכרון שלמד תורה, ללומדים בחברותא יש ספר זיכרון מיוחד.

הנה, ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר, מי שימצא כתוב בספר ימלט מכל הצרות, ועל איזה ספר - זהו ספר הזיכרון, ואיך נכתבים בספר הזיכרון ע"י שמתחזקים יחדיו באמונה בהקב"ה, וכיושבים ולומדים בחברותא.

החיזוק הנדרש בימים נעלים אלו

ההצלה הזו נותנת לנו גם חיזוק לימים האלו שבין פורים לפסח (לא מקובל אצלנו לומר סוף הזמן), לפעמים יש מצב של שחיקה, אמנם צריך לדעת שזה זמנים מסוגלים, וכפי שמביא החיד"א בשם זקנו החסד לאברהם (מובא בהמשך באריכות), חודש ניסן הוא רום המעלה, היה צריך להיות שבחודש ניסן יהיה שטייגען גדול בישיבה, אבל כל אחד צריך להיות בביתו לדאוג שהכל ילך כשורה.

בערב פסח יש עבודה של עמל ויגיעת התורה, תיקון ושבירת המידות והכנה לפסח, צריך לראות איך לשלב את הכל זה בזה, אין בזה כללים כמה להשקיע בכל דבר, כל אחד יודע כמה הוא צריך לעזור ולהיות נושא בעול יחד עם השטייגען בלימוד.

רבי ירוחם היה אומר שאדם שמנצל את הזמן שלו, הזמן משרת אותו, יש לו תועלת מהזמן, מי שמנצל את הזמן יש לו סייעתא דשמיא מיוחדת להספיק הכל.

(הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א - גל' להשיב נפש)

הימים, ימים טרופים, צריך רחמי שמים על כל צעד ושעל, ב"ה שרואים חסדים גדולים, רואים רחמים, ועם כל זאת צריך להוסיף זכויות רבות, המצב לא פשוט. לא צריך להרחיב הרבה, הדברים ידועים, כולם ראו מה קורה כשנפול טיל, ה"י.

יצא לי לנחם את המשפחה ששיכלה כמה ילדים בפעם אחת, איך שהם מקבלים את הדין באהבה מי כעמך ישראל.

בד בבד אנחנו רואים ניסים ונפלאות, וזה צריך לעורר אותנו להתקרב להקב"ה, לדעת שאין עוד מלבדו, רק הוא יכול לעזור לנו, וזה דורש מאיתנו להוסיף זכויות.

"ובעת ההיא ימלט עמך" - ביאור עת הצרה בסוף הגלות

אנחנו עומדים בסוף הגלות לקראת הגאולה, כל הנביאים נתבאו לסוף, אנחנו לא יודעים איך תראה הגאולה, אבל יש פסוק בדניאל שמדבר על הזמן הזה ונסה להבין את הפסוק.

"ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העמד על בני עמך והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר". (דניאל יב, א)

ובמצודת דוד ביאר בפשטות וז"ל, יעמוד מיכאל - לבקש רחמים על ישראל: העומד - הרגיל לעמוד תמיד ללמד סגוריה על ישראל: והיתה עת צרה - אז תהיה עת צרה על ישראל אשר לא נהיתה עליהם מעת הייתה לגוי עד העת ההיא הכי הקרן הזעירה שהיא ממלכות ישמעאל יצר להם מאד וכו'.

זה מה שאנחנו רואים היום, ישמעאל מצר לנו מאוד, אנחנו נמצאים בגלות ישמעאל, ומעניין לדעת שרש"י מבאר באופן אחר מהו העת צרה וז"ל, קטיגוריא בתלמידי חכמים בזוי ובזוי דבזוי.

דברים כהויותן, זו היא מציאות חיינו כיום, גלות ישמעאל, ובזוי תלמידי חכמים, אנשים חיים בפחד אם זה מפצה שבאה מלמעלה, או מהגזרות הניתנות על תלמיד חכמים.

שתיקתו של השר מיכאל והסגוריה האלקית

המצודת דוד למד שיעמוד מיכאל הפשט לסגור על ישראל, אמנם רש"י לומד אחרת, וז"ל, ובעת ההיא יעמוד מיכאל - ישתתק כאילם שיראה הקב"ה דן בעצמו ואומר היאך אאבד אומה גדולה כזו בשביל ישראל.

וכך מצאנו במדרש, (מדר"ר פתיחתא דרות), אמר רבי יוחנן וכו', כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אמות העולם שעתידין לקטרגם לפני ולומר, ריבון העולמים, אלו עובדין עבודת כוכבים ואלו עובדין עבודת כוכבים, אלו גילו עריות ואלו גילו עריות, אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים, אלו יורדין לגן עדן ואלו יורדין לגיהנום.

אותה שעה סגורין של ישראל משתתק, הדא היא דתימא ובעת ההיא יעמוד מיכאל, וכי יש ישיבה למעלה, וכו', מהו דין לשון קאמיא, קיימא, וכו', מהו יעמוד, משתתק.

מיכאל המלך המליץ משתתק, מה יהיה, מי ימליץ על ישראל, כתוב בהמשך הפסוק, ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר. מי יזכה להימלט מעת צרה זו, כל הנמצא כתוב בספר, בהמשך נראה מהו הספר הזה, ומי הם הכתובים בו.

בזכות קבלת התורה - חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני

המדרש ממשיך שלאחר שמתתק מיכאל עונה לו הקב"ה כך: נשתתק ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני. באיזו צדקה, וכו', בצדקה עשיתם את עולמי, על שקבלתם את תורת, שאילו לא קבלתם את תורת, הייתי מחזיר אותו לתוהו ובהו.

וכן שנינו בשבת, (פח, א) אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי ה' יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו.

העולם היה בפחד אם יחזור לתוהו ובהו, מתחילה יראה, שמה לא יקבלו

הגאון רבי מאיר צימרוט שליט"א: "כבוד הרב! חמש-עשרה שנה שאני נשוי, ולא היה לנו ליל הסדר כל כך שמח, לא הייתה לנו כזאת התרוממות כמו שהייתה לנו השנה. גם הילדים שלי אמרו לי: 'אבא! ליל הסדר כזה עוד לא היה לנו'."

להיות ברצ'ה בליל הסדר

קדש - אדם שרוצה לקדש את עצמו, ורחץ - אדם שרוצה לרחוץ את עצמו מחטאי העבר ולהתקדש, הדרך היא: כרפס - ראשי תיבות: כלל ראשון פה סגור.

היצר הרע מנסה להרוס לנו את ליל הסדר, את הלילה הקדוש והמרומם הזה. מה הוא עושה? הוא "נכנס" בתוך אחד הילדים, וגורם לו להתחיל להשתולל, להתפרע, ואז אביו יכעס עליו, ומי שכועס כמוהו כעובד עבודה זרה, והוא מאבד את כל המעלות הנשגבות שבאפשרותו להשיג בלילה הזה. שכן דרשו רבותינו מסמיכות הפסוקים (שמות לד, יז-יח): "אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ, וְיָאֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר", שמי שרוצה לשמור את חג המצות, צריך לדעת לא לכעוס. כלל ראשון פה סגור.

פעם סיפרתי בדרשה באחד מבתי הכנסת, בליל פסח לפני ערבית, את הסיפור שאני מספר תמיד על יהודי בשם ברצ'ה:

לברצ'ה הזה הייתה אשה שלא הייתה במאה אחוזי בדעה שלמה.

זמן רב לפני חג הפסח ברצ'ה טרח טרחות רבות על המצות, שתהינה כשרות בתכלית ההידור, על היין שיהיה משובח ומהודר, על המרור והחרוסת, ועל שאר צרכי החג.

לפני התקדש החג ערך בעצמו את שולחן הסדר, והלך לבית הכנסת להתפלל. אשתו נותרה בבית, ואז זה קרה:

כפתור חלוקה נתפס בלולאה של המפה. היא ניסתה לשחרר אותו, אך ללא הצלחה. ואז, בלי לחשוב הרבה, אמרה: "לא מעניין אותי כלום, אני הולכת לישון, אני חייבת לנוח", והתחילה ללכת לכיוון המיטה. כמוכן שהיא משכה אֶתָה את המפה... כל בקבוקי היין נפלו על הרצפה ונשברו, המצות נפלו גם הן, והגרוע מכל היה שגרות השמן כבו. עלטה מוחלטת השתלטה על הבית. היא נשכבה על מיטתה והחלה לצעוק בכעס נוראי: "מזמן כבר רציתי להתגרש ממנו. הוא אשם בכל. הוא לא יודע איך שמים מפה על שולחן. מיד אחרי פסח אני אזרוק אותו מהבית, אנחנו נתגרש".

ובזמן הזה בעלה, ברצ'ה, אומר הלל בבית כנסת. איזה התרוממות. איזה עלייה. יש בתי כנסת שנוהגים לרקוד בהם באמירת ההלל... וכשהגיע הביתה...

שוד ושבר!

חושך מוחלט. כל הרצפה מלאה ביינ ובשברי זכוכית. כולנו יודעים איזה בלאגן נוצר כשבקבוק אחד של יין נשבר ונשפך, קל וחומר כשמדובר בכמה בקבוקים... המצות על הרצפה, וכמוהן המרור והחרוסת. ואם כל זה לא מספיק: אשתו צועקת בכעס מהמיטה שהיא רוצה להתגרש ממנו...

ברצ'ה ידע: השטן, הוא היצר הרע, רוצה שהוא יכעס, שיצעק בחזרה על אשתו.

מה עשה ברצ'ה? נצר את לשונו, כלל ראשון פה סגור. תפס את המגב

והתחיל לפנות את השברים. הלך לשכן, הביא ממנו אש, שם מצות חדשות, בקבוקי יין חדשים, מרור וחרוסת חדשים, וכעבור שעה וחצי, הכל היה נקי. ולא זו בלבד אלא הוא גם פייס את אשתו, ואמר לה: "לא אֶתָה אשמה וגם לא אני האשם, זה יצר הרע שרוצה להכעיס אותנו, ואנחנו לא ניתן לו לעשות את זה".

לאחר שהתפייסה היא שאלה "מה נשתנה", והם עשו את הסדר בהתרוממות גדולה.

באותה שנה, האדמו"ר רבי אשר מסטולין זצ"ל, לאחר שסיים את הסדר הסתכל בנעשה בשמיים, ואמר למקורביו: "הסדר של אדמו"ר פלוני עשה רושם בשמים, הסדר של רב פלוני עשה רושם, וגם הסדר שלי עשה רושם. אבל הסדר של ברצ'ה עלה על כולם... הקב"ה וכל פמליה של מעלה היו בביתו. אתם יכולים להגיד לי מי זה ברצ'ה?" שאל.

סיימתי את הדרשה ואמרתי: "בלילה הזה יש להיות מודעים לכך שהיצר הרע ישתדל לספק לנו הרבה סיבות לכעוס, כי הוא רוצה שנאבד את כל מעלותיו של הלילה הנשגב הזה. לכן, גם אם ילד ישבור בקבוק, גם אם תישבר מצה - בשום אופן לא לכעוס!"

למחרת בבוקר, באתי שוב להתפלל באותו בית כנסת שבו מסרתי את הדרשה. בסיום התפילה ניגש אליי אברך, חייך אלי, ואמר לי: "כבוד הרב! אני ברצ'ה".

"נעים להכיר אותך" השבתי.

ושוב הוא חוזר ואומר: "אני ברצ'ה".

"הבנתי! קוראים לך ברצ'ה".

"לא! לא קוראים לי ברצ'ה, אבל אני ברצ'ה..."

"למה כוונתך?" שאלתי.

והוא סיפר: "אתמול בלילה, מיד כשבאתי מבית הכנסת, הילד שלי לקח מזלג, הכניס אותו בתוך השקע ונהיה קצר. חושך. הנרות אמנם דלקו, אבל החשמל כבה. כשראיתי את זה, ניגשתי לילד, להפליא בו את מכותיי..."

"ופתאום תשעה ילדים צועקים לי: 'אבא! תהיה ברצ'ה!'"

"ברגע ששמעתי זאת - נשכתי את השפתיים, והחלטתי: כרפס, כלל ראשון פה סגור, אני ברצ'ה!"

"אמרתי לילדים: 'תשמעו! אין לנו חשמל, הנרות בסוף החדר, כולם לוקחים את הכיסאות, יושבים ליד הנרות עם ההגדות על הברכיים, וכך נאמר את ההגדה!'"

סיים אותו אברך ואמר: "כבוד הרב! חמש-עשרה שנה שאני נשוי, ולא היה לנו ליל הסדר כל כך שמח, לא הייתה לנו כזאת התרוממות כמו שהייתה לנו השנה. גם הילדים שלי אמרו לי: 'אבא! ליל הסדר כזה עוד לא היה לנו'."

(הגאון רבי מאיר צימרוט שליט"א - הגדת "מגידיו יאמרו לו")

צילום: הרב מרדכי זאב שוונמפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א: כאשר יגלה שליבו מלא בהבלים, יעמוד וישאל את עצמו: מי החליף את דינרי הזהב שבלבי בגללי בהמה? היכן הפרצה שדרכה נכנס היצר הרע? הרי רק אתמול הלכתי לישון כשלבי מלא דינרי זהב של תפילה, תורה ויראת שמיים, והנה קמתי בבוקר כשליבי מלא גללים! כשיחשוב כך - יבין שעליו לחקור אחר פרצות הנפש ולתקן את הגדר!

בדיקת חמץ

שנינו במשנה (פסחים א, א): "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר".

הקשה המהר"י מבעלזא זצ"ל: לכאורה לשון המשנה אינו מובן. הרי בודקים את הבית מן החמץ שבו ולא את החמץ עצמו, ומדוע כתוב "בודקין את החמץ"?

בין השומעים היה גם בנו, המהר"ד מבעלזא זצ"ל. לימים הוא חזר על קושיית אביו, וכדרכו יישב אותה במשל:

פעם אחת נסעו כמה סוחרים אל היריד. הקב"ה הצליח את דרכם, ובזמן

קצר הם מכרו את סחורתם והרוויחו רווח הגון. מכיוון שהשלימו את העסק בעוד היום גדול, ועדיין לא הייתה עגלה שתסיע אותם

חזרה לעיר מגוריהם, החליטו הסוחרים לשוב לביתם ברגל, מהלך של כמה שעות.

לאחר שהלכו שעה או שתיים, התעייפו וביקשו לפוש קמעא. הם מצאו פינה מוצלת ביער ונמנמו מעט, אך לפתע התעורר בליבם חשש: "אולי תוך כדי התנומה שלנו יבוא גנב ויגנוב את התרמיל עם דינרי הזהב שהרווחנו זה עתה ביריד!"

המשך בעמ' ט"ז

גדולי המקובלים שליט"א בכינוס חיזוק היסטורי לרבני ועורכי הזוהר הקדוש - 'הכתר והכבוד' של מכון אור לישרים - ממלכת התורה "עוז והדר"

"יש לזרז את השלמת הזוהר הקדוש, שבכך תלויה גאולתנו העתידה" • מרנן ורבנן שליט"א התאספו

בביהמ"ד 'באר ישראל' בבית שמש • גדולי המקובלים העלו על נס את הפצת והנחלת ספרי הזוהר הקדוש

שיהיו ראויים להיכנס לכל בית ישראל • מזרזין למזרזין

בהיפך, בהיותו עוסק בחכמת המשנה והתלמוד בבלי ולא יתן חלק גם אל סודות התורה וסתרין כי הרי זה דומה לגוף היושב בחושך בלתי נשמת אדם נר ה' המאירה".

שנים רבות הלכו רק יחידים לאור נר ה' המאירה, שנים ארוכות העם הלך בחושך, ולא זכה לראות אור. זה היה קשה, זה לא היה נחלת הכלל. אם יש משהו גדול שזכה דורנו דור אפל ושפל, זה לאור הגדול, של פתיחת תורת הח"ן לכל. תורת הנסתר שהיתה בקרן זוית הפכה להיות יותר ויותר נלמדת ביני עמודי בזכותכם רבני ועורכי 'הכתר והכבוד'.

בלילה שירה עמי

לאחר דברי הפתיחה, עם כניסתם של מאורי ומורי דרך הקבלה, המכוונים את רבני ועורכי הזוהר הקדוש ועומדים לצידם תדיר, פתח בדברים מי שעומד בראש הצוות של ביאור 'הכתר והכבוד' הגאון החסיד רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א - אב"ד באר ישראל וריש מתיבתא עוז והדר, בעמח"ס 'עניינים מאירות' - מבוא ללימוד חכמת האמת ועוד.

בדבריו שזר בארוכה את עניין לימוד הזוהר הקדוש לפני התפילה כנודע בשם מרנא אור שבעת הימים בעל שם טוב זי"ע, וביאר על פי דברי הערבי נחל בפרשת ויצא בביאור מאמר רז"ל בחגיגה (ב א) על הכתוב 'יום יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי, שיש ב' שיטות בשירת הלילה, לפי שיטה אחת הכוונה למי שעוסק בתורה בלילה, הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום, כי התורה נקראת שירה. אך לפי שיטה שניה הכוונה לשירת המלאכים, שבינם אינם אומרים שירה מחמת תפלת ישראל, רק בלילה אומרים שירה, כי תפלת השחר עד חצות, ומיד אחר חצות מתחיל זמן מנחה עד הערב.

והקשה המהרש"א איך אומרים שירה בלילה כי זמן ערבית כל הלילה, ותיירץ, הואיל ותפלת ערבית רשות אין מבטלין שירת המלאכים בעבורה. ולמ"ד חובה (ברכות כו ב) כתבו המפרשים שבאמת לא אמרו שירה רק בזמן שבת המקדש קיים, אבל אחר החורבן שנעשו התפלות עיקר במקום העבודה, נתמעטו באמת כנפי החיות, אותן הכנפיים שאומרים שירה בהם.

וביאר הערבי נחל (פרשת ויצא) בשם ה'זרע ברך' כי שירת כל העולמות הוא ריוח מועט ומקומי כלפי מעלה לעומת תענוג שיקבל הש"י כביכול משירת בני ישראל, וכאשר האבות הקדושים תיקנו את התפילות, הקב"ה בחר לשמוע את תפילתם. אולם לאחר מכן, כאשר התפילות לא נאמרות באותה כוונה, המלאכים הם אלו שמעלים את התפילות. ולכן במשך היום משמעות ביטול שירת המלאכים הוא בעבור שרובם ככולם ממונים לקבל תפלות ישראל, ואין להם פנאי לומר שירה. ועל פי יסוד זה מובן היטב למה רשב"י סבר (ברכות כו ב) כי תפילת ערבית חובה, שכן על ידי זה בהכרח ששירה עמי' הוא תורה, כי המלאכים אינם יכולים לומר שירה גם בלילה, אלא יקבלו התפילות. ולכן אמר רשב"י שלא תשתכח תורה מישראל, כי פירש מה שנאמר 'וענתה השירה הזאת לעד' על כל התורה כולה, שהיא נקראת שירה.

באור ליום שלישי השבוע, כ"ח באדר, נערך מעמד הוד היסטורי בראשות מרנן ורבנן שליט"א גדולי המקובלים בארץ הקודש, שבאו לחזק את רבני ועורכי הזוהר הקדוש 'הכתר והכבוד' שעל ידי מכון אור לישרים - עוז והדר, בראשותו של הגאון החסיד רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א אב"ד 'באר ישראל'.

מיזם הוצאת לאור סידרת הזוהר הקדוש אינו חדש, וצוות מופלא ומופלג של תלמידי חכמים יודעי ח"ן עוסק בההדרת תורת רשב"י ואידרא קדישא מזה למעלה מעשור שנים.

וכפי שאמרו חז"ל כי דברי תורה צריכים חיזוק, על אחת כמה וכמה דברי תורת הסוד ופנימיות התורה, שהם עדיין לא נחלת הכלל, בוודאי שצריכים חיזוק על גבי חיזוק. המעמד ההיסטורי עמד בסימן 'מזרזין למזרזין', לחזק ידי העורכים והרבנים להמשיך ביתר שאת וביתר עז במלאכת הקודש, שהיא מן הקשות שבמקדש.

אל בית המדרש 'באר ישראל' בבית שמש עלו ובאו גדולי המקובלים שליט"א המלווים בעצה והדרכה בכל ימות השנה את העורכים שליט"א, אשר יביאון לפניהם כל הדבר הקשה והזקוק לליבון ולדעת תורה צרופה: כ"ק האדמו"ר מתורת חכם הגה"צ רבי יצחק מאיר מורנגשטרן שליט"א - מח"ס ים החכמה, מי הדעת ושאר ספרים; כ"ק הגה"צ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א - ראש ישיבת שער השמים ומח"ס טיב האמונה, טיב החסד וטיב הכוונות ועוד; כ"ק הגה"צ רבי אברהם אביש ציינווירט שליט"א - ראש ישיבת המקובלים 'משכן בנימין' ובעל מחבר ספרי שולחן ערוך הזוהר ועוד; כ"ק הגה"צ רבי יצחק משה ארלנגר שליט"א - בעל מחבר קונטרסי החסידות, שבעה עיניים, רזא יקרא ועוד.

סביב שולחנות הסבו כל בני החבורה, עילית ועידיית בני ציון, מטולאים בפז, השוקדים ועמלים בפנימיות התורה, ללבן לזקק ולזכך, זיכוך אחר זיכוך, את תורת רשב"י וחבריו, ולהביאם בפני עם ה', כשבראש המערכת ניצבים הרה"ג רבי משה גרינובים שליט"א והרה"ג רבי דוד ימפל שליט"א, המכוונים את העורכים להביא את בשורת הזוהר הקדוש בצורה הראויה ביותר.

רזי תורה וסתרין

את דברי הפתיחה נשא המשפיע הדגול, פה מפיך מרגליות הגה"צ רבי יהודה דייטש שליט"א, שחזר בדבריו על דבריו הנודעים של רבינו חיים ויטאל בהקדמות ל'עץ חיים':

"המשנה והש"ס הם נקראים גופי תורה, והנה דבריהם כחלום בלי פתרון, ורזיה וסתירה הפנימים הם הנקראים נשמת התורה הם הן פתרון החלום הנסתר בהקיץ בסוד אני ישנה ולבי ער", והוא ממשיך וכותב כי "כמו שאמרו חז"ל בסנהדרין במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבלי, שאיננו מאיר אלא על ידי ספר הזוהר, הם הם רזי תורה וסתריה אשר עליהם נאמר תורה אור".

ורבינו המהר"ח"ו ממשיך בהקדמתו ואומר כי אמנם אמרו שאי אפשר ללמוד בתורת הנסתר אלא למי שמילא כרסו בש"ס ופוסקים, "וכן

אלא שקשה על כך הרי דוד המלך נענש על מה שקרא לתורה בשם 'זמירות', ולכן הכשילוהו בדבר שתינוקות של בית רבן יודעים, כדי שיראה שניתן לשכוח את התורה, ואין כוונת השירה כלפי כל התורה. והסביר הגרמ"מ שליט"א, שהשירה של הרשב"י היא פנימיות התורה, שעל ידי העסק בזה זוכים שגם הנגלה שהיה מכוונה אצל דוד המלך בשם 'זמירות', לא משתכח מיישראל. לכן יש להקדים את לימוד הזוהר הקדוש לפני התפילה, ואח"כ זוכים לזמר עריצים בפסוקי דזמרה שאלו הם המזמורים של דוד המלך ע"ה בתהלים.

דבריו הוסיף והביא הגרמ"מ שליט"א את ברכתו של כ"ק האדמו"ר רבי דוד חי אבוחצירא שליט"א העומד ועוקב בעין בוחנת ואוהבת אחר התקדמות הדפסת הזוהר הקדוש, ואף התבטא לא פעם כי הגאולה העתידה תלויה בהשלמת הזוהר הקדוש, ולכן יש להרחיב פעלים לסיום הדבר.

עוד הוסיף לספר כי שאל את האדמו"ר שליט"א אם יש לעצור את התפילה בעת הישמע אזעקה, וענה כי "מי שמכוון בתפילה לא צריך". לכן, סיים הגרמ"מ, הבאנו לכאן את המכוונים בצוותא חדא שישפיעו עלינו לטובה ולשמירה במיוחד בימים אלו. בדבריו הודה לזקני הדור גדולי המקובלים שליט"א שטרחו ובאו לחזק את ידי העושים במלאכה, וכן הודה לראש צוות העורכים הרב הגאון רבי משה גרינבוים שליט"א הרוח החיה שפועל יומם ולילה במסירות נפש עילאית להוציא את הביאור נאה ומתוקן לכבודו של התנא האלוקי הרשב"י זיע"א וכל החברייא קדישא דיליה.

הדור זקוק להגנה

בקשב רב נשמעו דבריו של כ"ק הגה"צ רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א שהפליא בדבריו לשבח את 'הכתר והכבוד' על מלאכת שמיים שנעשו בידי אמנים - צוות הרבנים והעורכים המקדישים עצמם למטרה קדושה ונעלה זו.

"אם עד היום כל הידע של עמך בית ישראל מספר הזוהר היה אמירת 'גוונא' בליל שבת קודש (זוהר פרשת תרומה), או 'ברוך שמי' (זוהר פרשת ויקהל), הרי שהיום אכשר דרא, ורבים מתדפקים ולומדים תורת הזוהר הקדוש, וגם אני זוכה ללמוד בזוהר עם 'הכתר והכבוד'".

עוד אמר בדבריו הנרגשים כי "בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל, הימים הללו מסוגלים לגאולה, ולכן עורכים את הכינוס המיוחד בימים אלו. כפי שנשמע בהיכלות צדיקים בשמים מחכים להפצת תורת הרשב"י, ובכם הרבנים והעורכים תלויה הגאולה העתידה, מי מאיתנו לא יעשה כל מאמץ להמשיך ולסיים פרויקט קדוש ונעלה זו?!"

בתוך דבריו נשמעו התרעות ואזעקות מטילים שנשלחו בידי אויבנו הפרסים. רבי גמליאל זעק מנהמות לבו: "האזעקות שאנחנו שומעים כעת, זה ברקים ורעמים שצריכים לפשט כל עקמומיות שבלב. אנחנו צריכים היום ניסים, אנחנו זקוקים להגנה. נסיים את מלאכת הזוהר הקדוש ונזכה לגאולה השלימה".

בן יכבד אב

לאחר מכן, נשא דברים כ"ק הגה"צ רבי אברהם אביש ציינווירט שליט"א - ראש ישיבת המקובלים 'משכן בנימין' ובעל מחבר ספרי שולחן ערוך הזוהר.

דבריו חזר על הנאמר בזוהר הקדוש כי "בן יכבד אב", הכוונה על רבי אלעזר ברבי שמעון, שיושב בעולם הזה ומחדש חידושי תורה ומעטר עטרות לאביו בעולם העליון.

והדברים מבהילים. מי לנו גדול מרבי שמעון, שכל התנאים מדברים בהתפעלות עליו ועל תורתו, ובכל זאת יושב כאן בעולם הזה רבי אלעזר בנו ומקשט ומעטר את דברי תורתו של אביו, ובכך מקיים "בן יכבד אב". האדמו"ר האמצעי מליובאוויטש זי"ע מביא מדברי אביו הרב בעל התניא אודות הנכתב בזוה"ק (פרשת נשא) בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר... יפקון ביה מן גלותא ברחמים", הכוונה היא על לימוד ספר הזוהר בעיון.

"נמצא אפוא כי אתם במלאכתכם ממשיכים את דרכו של רבי אלעזר ברבי שמעון, בכך שאתם מעטרים ומקשטים את הזוהר כדי שיוכלו בני ישראל ללמוד בעיון ולהבין את דברי התנאים הקדושים, זו בחינה של "בן

יכבד אב". מה רב שכרכם בזה ובבא".

זמן פתיחת השערים

רגעים נעלים נרשמו בשעת השיא של המעמד ההיסטורי, עם נתינת הרשות על ידי מרנן רובנן שליט"א לצוות הרבנים והעורכים להציג קושיות ושאלות מחדר העריכה. הרבנים שליט"א הציגו את שאלותיהם וספקותיהם וזכו למענה ישיר ובלתי אמצעי מכ"ק גדולי המקובלים שליט"א.

לשאלות ראשי המכון כיצד ניתן להתמודד עם הקושי וההסתרות שמלווים את כל שלבי העריכה עד שרואים ספר יורד לדפוס - השיב כ"ק הגה"צ רבי יצחק משה ארלנגר שליט"א לשואלים דבר בשפה ברורה ובנעימה.

כתוב בקדושת לוי ובשפת אמת ובעוד ספרי חסידות כי במקום בו נגמרים הכוחות הגשמיים אז מתחילים להתגלות הכוחות הרוחניים. כשאין לאדם כוח והוא מרגיש נלאה - שם מתחיל הסייעתא דשמיא ונפתחים בפניו שערים, אז זה הזמן כעת של פתיחת שערים, וכשפותחים את השערים צריך האדם לראות שלא להיות טיפש ולברוח.

ודווקא בשעת הקושי אז הרבש"ע פותח את השערים, אין האור ניכר אלא מתוך החושך, וכדברי הנביא כי אשב בחושך ה' אור לי, וכן איתא בספרים כי כשאדם מתאמץ בסוגיה זה בבחינת חושך, וכשהוא מצליח ללבן ולהבין את הסוגיה זה תיקון העולם.

הש"י יתן לכם כוחות שתוכלו להתמיד ולהצליח בכל המלאכה הקדושה והנשגבה שאתם עוסקים. דעו לכם שכלל ישראל עומד מאחורי המפעל האדיר הזה, וכולנו מחכים בכליון עיניים לגאולה השלימה, וכפי שידוע כי הגאולה תלויה בלימוד הזוהר, זה נותן את הכוח להמשיך.

אני רואה לנגד עיני את הכרך החדש שיצא זה עתה לאור על ספרא דצניעותא וזה מבהיל על הרעיון. רק מלראות את הספר מבחוץ מבינים כמה עמל ויגיעה מונחים בפנים, תחזקנה ידיכם.

בהמשך דנו העורכים לנוכח מרנן רובנן גדולי המקובלים שליט"א והעלו שאלות רבות בכל הקשור לעריכה, ועוד חזון למועד לפרסום הדברים בארוכה.

מאירים את הנשמה

עם סיום המעמד הנשגב וההיסטורי שנמשך שעה ארוכה אל תוך הלילה, נשמעו ברוב קשב דברי אלוקים חיים מכ"ק האדמו"ר מתורת חכם הגה"צ רבי יצחק מאיר מורגנשטרן שליט"א, שעמד בדבריו על המסירות של רבני ועורכי המכון להדרת ספרי הזוהר שיש בכך זכות גדולה על עם ישראל ובמיוחד בימים אלו.

"דברי הזוהר הקדוש מאירים את הנפש והנשמה של האדם", אמר בדבריו וחזק את העורכים בעבודתם הקודש, שימשיכו ביתר שאת ועוז לברר מקחם של צדיקים גמורים.

הכינוס ההיסטורי המרומם והמחזק ננעל בשעת ליל מאוחרת, כשרבני ועורכי המכון זוכים לעבור אל פני הקודש, בפני מרנן רובנן שליט"א שהאצילו עליהם מברכותיהם הטובות להצלחה ולברכה בהמשך עבודת הקודש, כשהם מקבלים שי נאה ומהודר סידור כוונות לברכות הנהנין, כראוי למכוונים והעוסקים בפנימיות התורה וחכמת הנסתר.

השבוע במדור:

בדיני מצות סיפור יציאת מצרים, וכיצד לקיימו כשמתארחים אצל הסבא | קיום מצוות הסיפור באשה ובשומע שאינו בר חיובא | קיום "הגדת לבנך" על ידי הסבא וגדר שליחות בסיפור יציאת מצרים | שיעור גיל החיוב ב"הגדת לבנך" בבן גדול ובקי | גדר "בני בנים הרי הם כבנים" במצוות ההגדה וחילוק בין נכד מהבן לנכד מהבת | זמן אפיית המצות | בחורים שלא נתמלא זקנם באפיית מצות | ב'שטר מכירה' לשייר מקום הבדיקה

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

ה"ח"י, י"ל דה"מ כאשר אצל רבו זהו רגל, ולא אחר הרגל.

קיום "הגדת לבנך" על ידי הסבא וגדר שליחות בסיפור יציאת מצרים

ג) ובעיקר מצות סיפור יציאת מצרים יש לתמוה על המנהג שבנים נשואים מתארחים בליל הסדר אצל ההורים או אצל החותן, ביחד עם בניהם הם, ונמצא שהסבא מנהל את הסדר והם שותקים רוב הזמן, ולכאורה מבטלין המ"ע דאורייתא שאב יספר לבנו, והדבר תימה רבתי.

והיה אפ"ל דהרי מצינו במצות מילה ותלמוד תורה דהאב מצווה על בנו, ויכול לשכור אחר למולו וללמד את בנו ויוצא בכך גם לכתחילה, והכא נמי במצות סיפור סיפור יצי"מ שיעיקרה שהבן ישמע וידע ענין יצי"מ, הרי הסבא הוא שליח של האב שהרי למטרה זו הגיע אליו לחג, ואף שבמילה לדעת הש"ך (ח"מ שפ"ב) לא מהני שליחות, כבר ביארנו במק"א שבמילה איכא שתי מצוות, מעשה המילה גופא וזוהי מצוה בגופו של אב דוקא ול"מ שליחות, ותו איכא מצוה שיהא נימול, ולזה שפיר מהני שליחות. משא"כ בת"ת והגדה דליל פסח גדר המצוה הוא כמש"כ "הגדת לבנך ביום ההוא לאמר" שמצוה לספר לו שידע ויוכל לאמר ג"כ, וזה אינו מצוה שבגופו דוקא ע"כ שפיר מהני שליחות בזה. ואף שמצוה בו יותר מבשלווחו, כבר כתבו האחרונים דהיינו דוקא באופן שע"י השליחות נראה כולזול בהמצוה, אבל דרך כיבוד מותר, עיין פליתי (יו"ד כ"ח) במצות כיסוי דאף שמוטלת על השוחט יכול לכבד אחר, וה"נ כשמכבד אביו או חותנו והם שלוחיו אין בזה זלזול להמצוה.

מיהו למעשה אין דעתנו נוחה בכך, דהא דמצינו ששליחות מועיל כמו עשה המשלח היינו דוקא בגוונא דהשליח עשה אותו מעשה ממש כמו המשלח, אכן בנ"ד שהסבא מספר לכולם כחדא, ודאי אי"ז כמו שאבא מסביר לכל ילד באופן מיוחד, והיינו שמצוה שהאבא משפיע יותר והשליח הסבא אינו כמוהו, לפיכך נלע"ד שהתחלת הסיפור יצי"מ יספר האב בעצמו וע"כ נכון שהבן ישאל "מה נשתנה" את אביו דוקא, וב"עבדים היינו"

ארכיון עוז והדר

דאפילו כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ומטעם שכל פעם מוסיף, ומידי שנה בשנה מתחזקים יותר ויותר באמונה, ולכן מצות התורה לספר כל שנה ושנה ומועיל שאפילו בעוד דיבור אחד מתפעל כשרואה התלהבותו.

קיום מצוות הסיפור באשה ובשומע שאינו בר חיובא
ב) ובמשנה (פסחים קט"ז) ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם

אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל בעצמו ואפילו שני ת"ח וכו', וצ"ב מהו ענין אשתו שואלתו, והלוא משמע ברמב"ם פרק י"ב דע"י (ה"ג) דנשים פטורות ממצות סיפור יציאת מצרים, מדכתב שאין חיוב בנשים אלא בקידוש מצה ואכילת פסח הקהל ושמחה, משמע שבזה פטורין, (ועיין במנ"ח כ"א, ר' שעמד בזה) וצ"ל דהואיל והמצוה היא "לספר" אשר ע"כ אפילו אם מספר לנשים שאינן בנות חיובא, מציאות של "סיפור" יש כאן, דומיא דסיפור יצי"מ לקטנים שאינם בני חיובא, ובשם מרן המשגיח מפוניבז' זצ"ל שמעתי שמצות סיפור יצי"מ הוא לחזק יסודי האמונה וממילא גם נשים שייכי בזה משום מצות האמונה המוטל על נשים כאנשים.

והנה נסתפקו חכמי זמננו ביהודי בן חו"ל הנמצא בא"י ומקיים "סדר שני" שדעתו לחזור, ובניו הגם תושבי ארץ ישראל הפטורים מסדר שני, אם מקיים מצות הגדה, בסיפור יצי"מ לבניו אלו. ולפמ"ש דמקיים מצות סיפור לאשתו אף שאינה חייבת, ה"ה הכא יוכל לקיים בבניו שאינם חייבים לקיים בו המצוה, ואף שיש לדחות דשאני אשתו דאמנם היא פטורה מ"מ ברובה לקיים המצוה מהני, משא"כ הכא דבניו מופקעים לגמרי הואיל ואצלם אינו זמן המצוה כלל, מ"מ נראה דעיקר המצוה תלוי במספר ולהכי מהני אף אם השומע אינו בר חיובא. וכעין נדון כזה שמעתי על גדול אחד תושב חו"ל שביקר אצל מרן הגאון דבריסק זצ"ל בא"י בזמן שאצל האורח היה יום טוב שני ואילו בא"י רבו זהו אסרו חג, וחקר אם מקיימין המצוה דלהקביל פני רבו ברגל בכה"ג. והניח מרן זצ"ל בצ"ע. ואף שברמב"ם משמע דקבלת פני רבו ברגל מדין כיבוד ומורא רבו הוא (עי' פ"ה מת"ת

בדיני מצות סיפור יציאת מצרים, וכיצד לקיימו כשמתארחים אצל הסבא

גדר חובת הסיפור ביוזעים והצורך בשאלה והתחדשות

א) במצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח, נאמר בהגדה: אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. ונראה דב"כולנו יודעים", לא סגי בסיפור גרידא, רק יש תמיד להוסיף שכל המרבה משובח. ומדוייק כן בנוסח ההגדה של הרמב"ם "אפילו כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים שכל המאריך לספר הרי זה משובח", לא גרס "וכל המרבה" אלא "שכל המרבה", וכונתו שזהו טעם להדין שאפילו יודעים מצוה לספר, מפני שכל המרבה משובח ויש תמיד להוסיף.

ונראה שזהו הטעם לאמירת "מה נשתנה", דסיפור יצי"מ בעיני דרך שאלה ותשובה ואפילו ת"ח, שסיפור היינו דבר חדש וע"כ אחד שואל ומראה כאלו אינו יודע הכל ומצפה לשמוע. (ובמק"א ביארתי שברך שאלה מראה הילד שאין מפטמים אותו בדברים אלא מתעניין ורוצה לידע, וזהו עיקר המצוה ששואל לידע ואומרים לו).

וזה חידוש גדול למעשה, שבלייל הסדר צריך לחדש משהו לקיים המצוה שאז הוא בגדר "מספר", ואמנם בבנים קטנים הוא תמיד "מספר", אבל כששניהם יודעים התורה ראוי להוסיף בסיפור דלהיה מספר. אכן בחיד"א נראה שבעצם קריאת ההגדה וסיפורה בהתלהבות ובשמחת לבנו, בהך גופא סגי לקיים מצות סיפור שהשומע מתפעל ומתחזק באמונה.

ואמרתי לפרש בזה המשך ההגדה שמביא ברייתא דמזכירין יצי"מ בלילות, ולכאורה קשה מה שייך כאן מצות הזכרה שהיא בכל לילות השנה, והלוא בליל פסח המצוה היא "סיפור" כלומר להאריך בסיפור הנסים ונפלאות של הבורא ית"ש להתחזק באמונה, ועוד מה טעם מביא דעת רב"ע הלוא הלכה כחכמים.

ולפי המבואר לעיל ניחא, דבא להוכיח שכל פעם שמזכיר יצי"מ עושה רושם, ולכן דין תורה שאפילו הזכיר ביום מזכיר שוב בלילה, ולחכמים אפילו בימות המשיח יש בזה תועלת, ומינה נוכיח

יסביר לו האב שבמצרים ראינו נסים ונפלאות, והוא יסוד האמונה שהוכיח הקדוש ברוך הוא לפני מתן תורה שהוא המנהיג לעולם. ובהמשך הסדר ימשיך הסבא בניהול הסדר. וכמוכן ראוי לדבר בשפה שהבנים מבינים, דוקא. ולדעת "אור החיים" המצוה היא שיבינו טוב עד שיתקיים "ההגדת לבנך ביום ההוא לאמר", שהבן יבין היטב עד שיכול לומר לאחרים.

שיעור גיל החיוב ב"והגדת לבנך" בן גדול ובקי

(ד) ויש לעיין בדין סיפור יצי"מ עד איזה גיל של הבן חייב האב לספר, והנה למצות תלמוד תורה מפורש בשו"ע הגר"ז הלכות ת"ת שאפילו נשא הבן אשה אכתי איכא חיוב על האב ללמדו ולהחזיקו בשכר, וכאן לא נתבאר החיוב. ונראה דתליא בהכי, שאם יתחדש להבן בסיפור דאביו חייב ללמדו, ואפילו הבן גדול ונשוי, וראוי לו להבן לשאול את אביו ויספר לו וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובה. אבל אם הבן כבר בקי כאביו וכ"ש שנתעלה יותר, תו אין חיוב על האב, ולהכי במקום שאין לו בנים חכמים בגיל הראויים לשאול ולהסביר להם אזי אשתו שואלתו ויוצא בכך.

גדר "בני בנים הרי הם כבנים" במצוות ההגדה וחילוק בין נכד מהבן לנכד מהבת (ה) ובאמת שאני מסופק בעיקר מצות "והגדת לבנך" אם היינו גם בכני בנים שהם כבנים, עיין בשו"ת הגרע"א (סימן מ"ב) שחובת האב במילה היינו נמי על בן בנו, שבני בנים הרי הם כבנים, ומביא מספר באר שבע (ציצה לדרך) שבפדיון הבן אם מת האב אזי אבי אביו פודהו מדין בני בנים הרי הם כבנים, ולפ"ז דהוא הדין לענין מצות והגדת לבנך בני בנים כבנים.

אלא דיקשה לפי"ז למה צריך פסוק מיוחד בת"ת "והודעתם לבניך ולבני בניך", הלא חייב ממילא מדין בני בנים ה"ה כבנים, ע"כ נראה לענ"ד שבני בנים אמנם הרי הם כבנים אבל לא

אשה חייבת הרי הוא חייב. אבל לענין מעשה נראה שכן בתו אינו כבנו בכל אופן שלא אלים כבן או בת ממש, ולכן פטור שלא שמענו בני בנות הרי הם כבנים, ולפי זה אצל אבי האב מזכה אותו בקיום מצוה, אבל בבת מהני רק מדין שליח. סוף דבר נראה שהבאים להתארח בליל הסדר ראוי לחפש מקום שבו הבנים והבנות יקבלו השראה בקדושת הלילה הגדולה ביותר.

אולי לשים במסגרת אבל כסוג המשך לקטע הקודם

העולה מדברינו כמה דברים מיוחדים בס"ד:
(א) מצות סיפור היינו לחדש דבר בחיזוק האמונה, וראוי לומר דבר חדש שלא ידעו קודם, לבן או לבת או בשני ת"ח אחד לשני.

(ב) סיפור לבנו ביום טוב שני מהני אף שאינו אצלו יום טוב.

(ג) בנים נשואים המתארחים אצל הסבא לליל הסדר, ראוי לאב להסביר בעצמו לבנו ששואלו עיקרי הדברים כמו "עבדים היינו" כדי לקיים בעצמו המצוה לספר לבנו, ובהמשך יאמר שמעשיו מוסר לאביו להמשיך בניהול הסדר.

(ד) האב חייב לספר לבנו הנמצא אצלו אפילו הבן מבוגר ונשוי וזהו כאשר האב הוא ת"ח ויש לבן מה לשמוע וללמוד ואז שואלו, אבל כשבנו מבוגר ומבין מעצמו אין המצוה.

(ה) באבי האב יש לצדד שחייב לספר גם לבני בניו שהם כבנים, ומה עוד שאם הסבא יודע להסביר ולנהל הסדר יותר מהאבא נראה שעליו עיקר החיוב, ואפילו בזה נראה שכדאי שהאב ישיב לבן על שאלת מה נשתנה ב"עבדים היינו".

(ו) סיפור ע"י אבי האשה נראה שמועיל רק כשליח האב, וראוי לאב להסביר קצת כהנ"ל, ובהמשך יכבד לחמיו להמשיך בניהול הסדר.

(ז) העיקר לחפש מקום הכי טוב להילד או לילדה, וגם על האב לדעת שבאמירתו את ההגדה בהתלהבות ושמחה יש בכך השפעה גדולה על הבנים והבנות לכל השנה כולה.

הוי כבנים ממש, וכשיש להבנים אבא אזי אבי הבן אינו מצווה עליהם. ודברי הגרע"א ובאר שבע קאי ביתומים, ובה שפיר חל המצוה על אבי אביו והוא קודם לאחרים, אכן לענין מצות ת"ת נתחדש בהאי קרא דאפילו יש לבן אב יש מצוה גם על אבי אביו, (ובדרך דרוש אמרתי, דהנה חיוב אבי האב היינו מקרא שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב", ודרשו חז"ל (ברכות כב א) מה התם באימה ויראה ורתת וזיע אף לדורות כן, א"כ היינו ללמדו יראת שמים. והנה הסבא שהוא מהדור הקודם ראה גאוני ישראל מהדור ההוא שעבדו ה' באימה ויראה ופחד ה', הרי רק הוא יכול למסור להנכד הזה ללמדו יראת שמים עם פחד ויראה מהבורא ית"ש, לכן בזה המצוה היא על הסבא דלענין זה ה"ה כאביו ממש, משא"כ במצות ת"ת החיוב הוא על אביו ללמדו או לשכור מלמד, ורק אם אינו יכול אזי החיוב על אבי האב כמבואר בש"ע הגר"ז).

נמצא לפ"ז כשיש אב הוא חייב לספר לבנו ולא אבי האב, אמנם זהו דוקא באופן שהבן מסוגל כמו אבי אביו, אבל כשאין הבן ראוי כאבי אביו אז דינו כמי שאינו יכול, ובכה"ג עיקר המצוה היא על אבי אביו להגיד לו על נפלאות הבורא ית"ש, ויש בזה ענין מיוחד לאבי אביו שמקיים בזה עיקר המצוה. ונראה דאפילו לדעת המהרי"ק המובא ברמ"א (יו"ד סימן ר"מ סעיף כד, וע"ש ברמ"א דפליג), שלא אמרינן בני בנים הם כבנים ואינו חייב בכבוד אבי האב, נראה לחלק דהיינו לענין שהבן אינו מחוייב לכבד אבי אביו כאביו, אבל לענין חיוב הסבא נראה דהוא מחוייב לבן בנו שלזה בני בנים הרי הם כבנים, ובמצות סיפור יצי"מ שעיקרו להמשיך הדורות באמונה, אם מסוגל יותר מבנו חייב שהוא כבנו, ומיושב בזה כמה סתירות בפוסקים ואכמ"ל.

מיהו לפי זה בבן בתו דלא אמרינן שהם כבנים כמבואר בבאורי הגר"א (יו"ד ר"מ ס"ק ל"ד), לא יקיים הסבא מצוה דסיפור בגופו רק כשליח, ויש לדחוק שכן בתו דוקא לענין מצות ת"ת הוא במקום בתו ולכן פטור, אבל במצות סיפור שלדעת החינוך

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א גאב"ד רמת שלמה ובעל נתיבות אדם

שמלפנים (אינדער-היים) הקפידו על כך ביותר], אך מעיקר הדין כשר אף בנאפה כמה חדשים קודם. עוד נהגו, לאפות המצות מצוה' בערב פסח אחר חצות, וכעיקר הדין והמנהג שהובא בשו"ע (סי' תנח), ועי"ש בחק יעקב (שם) מש"כ בשם מהר"י וייל, ועי"ש.

בחורים שלא נתמלא זקנם באפיית מצות

שאלה: האם בחורים בני י"ג שנה יכולים לעבוד בעסק המצות אף שלא נתמלא זקנם, ומה הדין בדיעבד.

תשובה: רק בחורים שנתמלא זקנם יכולים לעבוד באפיית מצות, וכך קיבלתי ממו"ר מרן המנחת יצחק זצ"ל. אך בדיעבד אחר שכבר אפו

קודם. דהנה הב"ח (סי' תנח) כתב לחדש, כי מדרבנן אין יוצאים יד"ח במצה שנאפה קודם שלושים יום לפני הפסח אפילו אם נעשית לשם פסח, דהוי כסוכה ישנה, עי"ש.

אמנם בחק יעקב (שם, ס"ק ד) הביא בשם האלי' זוטא, שיש להקל בדיעבד אף בנאפה קודם ל' יום, וכ"כ בשו"ע הרב (שם, סעי' ב) דאפי' אם נאפו כמה חודשים לפני הפסח יוצאים יד"ח לכתחילה, וכ"כ המשנ"ב (סי' א).

ולכן מנהג חסידים ואנשי מעשה לנקוט בכתחילה כדעת הב"ח לאפות תוך ל' יום, וביותר מר"ח ניסן [ושמעתי ממרן המנח"י זצ"ל,

ארכיון עוז והדר

זמן אפיית המצות

שאלה: האם יש עניין לאפות מצות סמוך לפסח, או אפשר לקנות מצות שנאפו כמה חודשים קודם החג.

תשובה: מנהג חסידים ואנשי מעשה לאפות המצות מר"ח ניסן, וכן נהגו אבוב"ק זי"ע [ומו"ח הגר"מ הברשטאם זצ"ל נהג לאפות ביום הולדתו - ח' ניסן]. אמנם אפשר לכתחילה לקנות מצות שנאפו אף כמה חודשים

בדיקת חמץ בליל י"ד ניסן, ובמקו"א הארכתי בזה ואכמ"ל.

ואידי דאירינן בזה, הנה רבים השואלים אם גם בזמנינו יש ליקח 'כף' ו'נוצה' לקיום מצות בדיקת חמץ.

הנה אף שמצינו מקור בהלכה למנהג נטילת כף של עץ מד' הרמ"א (סי' תמה, סעי' ג) וז"ל: 'ואם לא מצא חמץ כשבדק, ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת ביעור'. ובס' טוב דברך (אות ג) להגאון רבי שאול בראך זצ"ל ביאר טעם לקיחת הכף בדרך דרוש, ע"ש.

וכן נטילת 'נוצה', כ"כ בחק יעקב (סי' חלג, ס"ק כה) שהוא כדי לגרור הנוצה חמץ שימצא בחורין וסדקין, ע"ש.

מ"מ י"ל דבזמנינו נקי לגמרי בליל י"ד וכבר אין צורך לגרור חמץ, וכן מנהגינו להניח י' פתיתין ובוה אול החשש שישכח חובת ביעור - לכאורה כבר אי"צ ליקח, אך מ"מ הלוקחים כף ונוצה שפיר דמי, לקיים מנהג ישראל.

ואף במקום שאפשר לברר, וכ"כ שו"ת אבנ"ז (אה"ע, סי' רטו), ועי' שו"ת רעק"א (סי' ז) ואכ"מ.

נמצא, דזה ברור דבעינן בן י"ג שנים, ואין להקל בזה כהט"ז. ועי' משנ"ב (שם, ס"ק ד) שכתב בתו"ד שאין יוצאין יד"ח במצה זו, ע"ש. [ובשו"ת נתיב"א (חלק ג, סי' נו) הארכנו בס"ד בדין מצה שנילושה ע"י גדול וקטן יחד].

ולעניין אם בעינן אף ב' שערות או נתמלא זקנו, עולה דנחלקו בזה גדולי הפוסקים, ויש להחמיר ולדקדק בזה, אמנם לעניין דיעבד - אחר אפייה - אפשר להקל.

ב'שטר מכירה' לשייר מקום הבדיקה

שאלה: האם ב'מכירת חמץ' צריך לשייר 'מקום הבדיקה'.

תשובה: כן, ואכן, כך הנהגנו בס"ד ב'שטר המכירה' שעורכים בבית ההוראה יד הרמ"ה, שכתוב בשטר: 'חוץ ממקום שאקיים שם מצות

המצות, אפשר להקל אף אם נעשה ע"י בני י"ג שנה שלא נתמלא זקנם, וכן ראיתי למו"ח מרן הגרמ"ה זצ"ל שהיקל בזה.

דהנה, אף שהט"ז (סי' תס, ס"ק א) היקל לקטן לעבוד באפיית מצות כל שיש לו הבנה בזה, מ"מ כבר כתב החק יעקב (שם, ס"ק ג) דנקטינן בזה כמהרי"ל (הל' אפיית המצות, דף ע"ב) דבעינן בן י"ג שנים דוקא.

והפרמ"ג (שם משב"ז, ס"ק א) הוסיף להחמיר בזה, דבעינן אף שידוע שהביא ב' שערות או שיתמלא זקנו, ועי"ש שמוכיח כן מד' המג"א (סי' נה, ס"ק ז; סי' קצט, ס"ק ז) והפר"ח (שם) ואכמ"ל, וכן משמע לכאור' לשון שו"ע הרב (סי' תס, סעי' א), דבעינן בן י"ג שנים וכן ב' שערות.

ונחלקו הפוסקים אם חזקה דרבה היא חזקה ברורה ומהני אף למילי דאורייתא, או דהוי חומרא בלבד. ומד' המג"א והפרמ"ג הנ"ל עולה דמהני רק במילי דרבנן, אך בשו"ת נודע ביהודה (מה"ת, או"ח סי' א) כתב דהוי חזקה אלימתא ומהני אף לדאו'

המשך מעמ' י"ג

אוצרות הפרשה

לתירוץ. אם לא יתכן שפרה תטפס על עץ ותחליף את הדיגרים שבתרמיל בגללים, משמע שיד אדם היא שעשתה זאת! אילו היו עושים זאת, היו מוצאים את הרועה ומכריחים אותו להשיב את ממונם הגנוב.

והנמשל הוא: האדם ירד לעולם הזה עם תרמיל, הוא הלב, ועליו למלא אותו בדיגרי זהב, הם התורה והמצוות. זו שליחותנו בעולם, וכמו שכתב ה"אור החיים" הקדוש על הפסוק (כ"ב, ו) 'כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כְּלִים לְשֹׁמֵר'. אמנם דרכו של היצר הרע היא להמתין לרגע של חולשה אצל האדם, בו הוא נרדם על משמרתו, ואז הוא גונב מהאדם את רכושו שצבר בעמל רב, ומכניס במקומו גללים וכל מיני פסולת - הם העוונות והתאוות הרעות.

ישנם זמנים שבהם האדם מתעורר מתרדמתו, רואה את התרמיל תלוי על העץ, וחושב שהכל בסדר. וישנם גם פעמים שבהם עוברות בראשו מחשבות אמת, שהתוכן שמילא בליבו אינו מטרת ייעודו בעולם הזה, ובמקום להיות בקי בש"ס בבלי וירושלמי, הוא בקי בהבלים שלא יועילו ולא יצילו.

בנקודה זו האדם ניצב בפני פרשת דרכים: הוא יכול למשוך כתפיים בצער ולומר: 'מה אפשר לעשות? העולם מלא בהמיות. זה התהליך של ירידת הדורות! וכי אני יכול לשנות זאת? הרי אי אפשר להזמין בהמות לדין תורה!...

אך אם הוא זוכה לעשות חשבון נפש אמיתי, וגומר בדעתו שלא יתכן שבהמיות זו תחדור לליבו של יהודי שהוא בעל נשמה אלוהית, חלק אלוהי ממעל, הוא מבין שיש כאן גורם מתוחכם שידו במעל - היצר הרע שעומד מאחורי התהליך הזה, והוא אינו קורה מאליו. מאותו רגע ואילך הוא רודף את היצר הרע עד חורמה. הוא אוטם את דלתי ליבו ולא שומע עוד לפיתוייו, מתקן את הפרצות שנפרצו, ושב לחיות חיים טובים ומתוקנים.

לפי זה יובן מדוע אמר התנא "בודקין את החמץ" ולא "בודקין את הבית". אם האדם יבדוק את הבית עצמו, הוא יכול למצוא בתוכו תרמיל עם גללים ולהשלים עם המציאות ולומר 'ככה זה היום'. לפיכך מבקשים ממנו לבדוק את החמץ, מפני שבבדיקת חמץ חוקרים ודורשים: מי הניח כאן את החמץ? כיצד הוא הגיע אלי? וכאשר יגלה שליבו מלא בהבלים, יעמוד וישאל את עצמו: מי החליף את דיגרי הזהב שבלבי בגללי בהמה? היכן הפרצה שדרכה נכנס היצר הרע? הרי רק אתמול הלכתי לישון כשלבי מלא דיגרי זהב של תפילה, תורה ויראת שמיים, והנה קמתי בבוקר כשליבי מלא גללים!

כשיחשוב כך - יבין שעליו לחקור אחר פרצות הנפש ולתקן את הגדר! (הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א - הגדת "מגידו יאמרו לו")

הם בדקו היטב אם יש אנשים ביעור, וראו שאין בו איש, מלבד כמה פרות שמסתובבות ורועות. דעתם נחה. הם שכבו לישון ותלו את התרמיל על אחד העצים.

אך באמת הם לא היו שם לבדם... מאחורי הפרות עמד הרועה, שראה כיצד הסוחרים תולים את התרמיל על העץ ושוכבים לישון. לאחר שהסוחרים נרדמו, התקרב הרועה בלאט אל העץ, הוריד ממנו את התרמיל עם דיגרי הזהב ורצה ללכת לדרכו.

אך אז נבוך הרועה ולא ידע מה יעשה. אם יזדרז להריץ את הפרות לכיוון העיר - הן יגעו בקול כדרכם והסוחרים יתעוררו משנתם ויתפסו אותו, ואם ישוב לעיר בלעדיהן - יכה אותו בעל הפרות מכות נמרצות!

לבסוף עלה בראשו רעיון מבריק: הוא רוקן מהתרמיל את כל דיגרי הזהב וקבר אותם בפנינה ביעור. לאחר מכן אסף מלוא חופניים גללי פרות, מילא את התרמיל כך שהיה מלא וגדוש כמו שהיה, והשיב אותו למקומו על העץ. לאחר שסיים את ההחלפה, חזר לרעות את הפרות.

לאחר מספר דקות התעוררו הסוחרים, ומיד הביטו על העץ לראות אם התרמיל עודנו שם. כשראו אותו - נחה דעתם והם המשיכו לנמנם.

לאחר שעתיים הם קמו משנתם, והורידו את התרמיל מהעץ. אך אבו! סירחון נורא בקע ממנו... הם פתחו אותו ונדהמו לגלות בתוכו גללים. הדיגרים עליהם כה עבדו ועמלו - נעלמו ואינם...

הסוחרים הסתכלו אנה ואנה לראות שמה הגנב הפוטנציאלי נמצא בסביבה, אך המראה היה פסטורלי כמקדם. איש לא נראה ביעור, מלבד הפרות שהיו עסוקות במרץ בליחוד העשב, ונשאו אליהם עיניים בהמיות.

נאנחו הסוחרים ואמרו זה לזה: "אין שום ספק. ידן של הפרות במעל! אמנם הן אינן צריכות כסף, וזהו מעשה מדי מתוחכם עבור פרות - לטפס על העץ ולהחליף את הדיגרים שבתרמיל בגללים. היינו אמורים לשמוע אותן בשעת מעשה! אך הדבר המופלא הזה אינו משנה את המציאות המרה: אין כאן עם מי לריב! וכי אפשר לתבוע אותן לדין תורה אצל הרב?!"

המהרי"ד סיים את דבריו, סתם ולא הסביר את הנמשל. בנו רבי אהרן מבעלזא זצ"ל עמד מן הצד ושמע את דברי אביו באימה ויראה, ולאחר מכן החל כל גופו לרעוד מפחד. לשאלת החסידים, הסביר שבמשל טמונים דברים עמוקים וטמירים:

אם היה לסוחרים מעט שכל בקודקודם, הם היו הופכים את קושייתם

נהזר אורות של אמונה לדרך החיים

החזרת

מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

גיליון ב
פרשת צו
וחג הפסח תשפ"ו

נהזרין לתניבות חיי היום פניני דעת

הסוד המפתיע מאחורי ניקיונות הפסח

עבודה שחורה או זיכוכ הנפש

ימים ושבעות לפני חג הפסח, כל בית יהודי נכנס לסחרור של ניקיונות. עקרות הבית והבעלים עובדים בפרך, מזיזים ארונות, מקרצפים פאנלים ובודקים כל פינה שמא נשאר בה פירור חמץ. לפעמים, מתוך העייפות והעומס, אנתנו עלולים להרגיש שמדובר בסך הכל ב"עבודה שחורה" וטכנית. אבל הנה חידוש עצום שמשנה את כל זוויות הראייה שלנו על עבודת הפסח.

מרנא החיד"א ע"ה פותח את ספרו 'שמחת הרגל' (לימוד א') ביסוד מרעיש. הוא מגלה לנו שיסוד הפסח ודיניו הם שורשים גדולים שנועדו להעיר את לב האדם, כדי שישליך מעליו את "טומאת חלאת זוהמת הצר הצורך היצר הרע". הימים הללו של ערב פסח, יחד עם כל הניקיונות שלהם, נועדו בעצם כדי שכל אדם יבדוק ויפשפש בחדרי ליבו ויכשיר אותם להשראת השכינה.

בביעור חמץ הרמז הוא הפשט

על גבי היסוד הזה, מוסיף החיד"א ומחדש חידוש מופלא. בכל מצוות התורה יש את ה"פשט", שהוא המעשה הפיזי של המצווה, ויש את ה"רמז", שהוא הכוונה הרוחנית והנסתרת שעומדת מאחוריה. אבל במצוות ביעור חמץ שונה הדבר, הכוונה הפשוטה של ביעור חמץ היא היא הרמז שבה!

מכיוון שהחמץ מסמל את היצר הרע ואת הגאוה התופחת, נמצא שהרמז של החמץ הוא הפשט ממש. כל החומרות שאנחנו מחמירים בניקיון, כל השפשופים והזהירות מכל פירור, אינם רק סמל למשהו אחר, אלא הם עצמם הפעולה שעושה האדם כדי להתרחק מאוד מאוד מן היצר הרע. הפעולה הפיזית והמייגעת של הניקיון, היא זו שמקרצפת את המידות הרעות מתוך הנפש שלנו.

בפעם הבאה שאתה מוצא את עצמך עייף מקרצוף המקרר או משאיבת הרצפה, אל תראה בזה רק מטלה גשמית. זכור שבאותו רגע ממש אתה לא רק מנקה את הבית הפיזי מחמץ, אלא אתה פועל פעולה רוחנית אדירה של קרצוף הנשמה שלך מזוהמת היצר הרע. כל שפשוף שאתה עושה בחוץ, מבריק את חדרי הלב שלך בפנים ומכין אותך לגאולה.

בצל האמונה פרקי חיזוק לחיים של רוגע ושלווה

לראות את האור מבעד לקושי

מזרחק הזמן התמונה מתבהרת

בכל הקשיים שעוברים על האדם בעולם הזה יש לו לאדם להתחזק שלא לבעוט בייסורים חלילה, רק יחדיר בליבו שכל מה שעושה עמו ה' לטובה הוא עושה, ויקבל הדברים באהבה גמורה וברצון שלם. כי הכל הוא טוב וחסד מאת הבורא, ואף שכעת נראה הדבר כאינו טוב, לאחר זמן יתברר שכל ההנהגה עמו הייתה לטובה.

הבט וראה מה שפירש במשמרת אלעזר (לרבי שאול בראך, שערי ציון אות יז) בלשון הכתוב "זכר ימות עולם ביני שנות דר ודר" (דברים לב, ז). כאשר נסתכל היום על קורות הדורות שעברו, נבין שמה שהיה נראה לעיניהם כדברים רעים וקשים מתגלה כיום כי לטובה היו מאיתו יתברך.

וכן "שאל אביך" על הקשיים שחלפו עליו והם הנקראים 'ויגדך' כי הם קשים לו כגידים, וכשתדבר על כך עם "זקניך" אזי 'ויאמרו לך' שמה שנראה לאביך קשה כגידים אינו אלא אמירה רכה. כי הזקנים שכבר ראו מעט יותר בימי חייהם יודעים שגם מה שנראה היום כדבר רע, יתברר במרוצת הזמן שהוא לטובה.

בא בימים - נתברר לו שהכל לטובה

בכלל "זקניך" הוא האדם הגדול בענקים, אבי אומתנו אברהם אבינו ע"ה, אשר כל מגמתו הייתה להנחיל את האמונה בה' לדורותיו אחריו, שעל כך נאמר "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" (בראשית יח, ט). וכלשונו של מורה הדורות הרמב"ם ע"ה (מו"ג ח"ג פנ"א), שתכלית כוונתם הייתה בכל המעשים ההם להתקרב אל ה' יתברך קרבה גדולה, כי תכלית כוונתם כל ימי חייהם להמציא אומה שתדע השם ותעבדהו.

ולימוד גדול יש לנו ללמוד מאברהם ע"ה כפי שכתב בנועם מגדים (חיי שרה ד"ה א"י וה' ברך) על הפסוק "ואברהם זקן בא בימים" (בראשית כד, א). שאף שאברהם אבינו ע"ה נתנסה בעשרה ניסיונות והיו לו זמנים ומצבים קשים, ובכולם התפלל לה' יתברך שיזכה לעמוד בכולם, אך כשהגיע לימי הזקנה שדעתו נתיישבה עליו נאמר בו 'בא בימים'. שיום הוא מלשון בהירות כדכתיב 'מכרה כיום' ופירש רש"י 'כיום שהוא ברור'. הוא הבין בהירות שכל מה שעבר עליו היה 'זה' ברוך את אברהם בכל, שהיה לטובה ולברכה,

המשך בעמוד ג'

הלילה שבה שערי הקדושה נפתחים לכל יהודי

עצמו. לכן כבר שלושים יום קודם החג שואלים ודורשים בהלכותיו כפי שמובא במסכת פסחים (ו, א) ומראש חודש ניסן הקדושה כבר באויר.

הגאולה הזו חזקה מהטבע ולכן היא משפיעה לפני זמנה. זה הזמן שלנו לצפות ולהשתוקק ולדעת שמתקרב רגע של חסד שלא קשור למעשינו. בדיוק כפי שהיה במצרים כשנאמר "היתה יהודה לקדשו" (תהלים קיד, א) שכן ברגע היציאה הם הגיעו למעלת קדושה עילאית בבת אחת ובלי שום הכנה.

התחלה חדשה של "זכר ליציאת מצרים"

הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ ז"ע בספרו 'איילה שלוחה' (פרשת בא) מביא הסבר נפלא על הקידוש בו אנו אומרים "תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים". הפירוש הוא שכל התחלה חדשה של יהודי שרוצה להתקדש נשענת על היסוד של יציאת מצרים.

גם אם יהודי מרגיש משוקע בעבר לא מחמיא עליו לזכור את יציאת מצרים שכן כשם ששם הקב"ה שינה סדרי בראשית והוציאנו מהטומאה בדרך נס כך בכל רגע יכול יהודי לצאת לחירות. בליל הסדר אנו זוכים למדרגת המלאכים שבהם הקדושה קודמת לטהרה כפי שדרשו המהר"ד והמהר"א מבעלזא ז"ע. זהו היסוד של הכל שלא יפול לב האדם בקרבנו אלא יזכור שהקב"ה הרים אותנו עד למדרגת "אני אמרתי אלהים אתם" כפי שמופיע בתהלים (פב, 1) ובגמרא (עבודה זרה ה, א).

התשובה למלאכים והבחירה דווקא בחסרונות שלנו

המגיד מקוז'ניץ ז"ע בספרו 'עבודת ישראל' (פרשת שמייני) מספר על המלאכים שרצו לשמור את התורה לעצמם ומשה רבינו ענה להם תשובה ניצחת בשאלה האם הם ירדו למצרים או השתעבדו לפרעה.

ביאר המגיד על פי האר"ז'ל (לקוטי תורה תהלים פד, ז) שמצרים הייתה מקום כה חשוך ואפל שאפילו מלאך לא יכול היה להיכנס לשם מבלי להיפגם ולכן נאמר "אני ולא מלאך". משה אמר למלאכים שדווקא בגלל שאנחנו בני האדם מתמודדים עם יצר הרע ועם חומריות ובכל זאת רוצים להתקרב אנחנו ראויים לתורה יותר מהם. לסיכום הדברים אל תיתן למחשבות של "אני לא ראוי" לעצור אותך כי להיפך דווקא החסרונות שלך הם הסיבה שהקב"ה בחר בנו ונתן לנו את התורה. בליל הסדר פשוט תקפוץ אל תוך הקדושה ותאמין שהקב"ה חפץ בך ומתוך ה'קדש' הזה תגיע גם ה'רחיצה' והטהרה השלמה לכל השנה.

הוראה למעשה:

אל תחכה להרגיש "ראוי" או "מזוכך" כדי להתחבר לאור העצום של ליל הסדר. היסוד של הלילה הזה הוא שהקדושה מקדימה את הטהרה, והקב"ה פוסח על כל המחיצות כדי להגיע אליך כפי שאתה. גם אם תוקפת אותך חלישות הדעת או תחושת ריחוק, זכור שדווקא המאבק שלך עם המניעות והחסרונות הוא שהופך אותך לחביב ורצוי לפני המקום יותר ממלאכי השרת. פתח פתח קטן של רצון כחודו של מחט, והאמן באמונה שלמה שבלילה הזו אתה בן חורין אמיתי - הרצון הזה לבדו בורא עבורך מלאכים שיסייעו לך לעלות מעלה מעלה לאורך כל השנה כולה!

המהפך של ליל התקדש חג והקדמת קדושה לטהרה

בכל יום רגיל בשנה סדר העבודה היהודי הוא עקבי ומדוד. הכלל הוא שקודם עושים "סור מרע" ורק אחר כך "עשה טוב" כפי שמופיע בתהלים (לד, טו). רבינו חיים ויטאל ז"ע בספרו 'עין הדעת טוב' (ריש בחוקותי) מדגיש שעלינו להיטהר מהרע לפני שאנו ניגשים לקדושה כדי שלא נהיה חלילה כ'טובל ושרץ'. גם בברייתא המפורסמת של רבי פנחס בן יאיר (עבודה זרה כ, א) הקדושה היא היעד הסופי ופסגת המדרגות שמגיעה רק אחרי זיכוך וטהרה ארוכים.

אבל בליל הסדר הכל משתנה. בסימני הסדר אנו מכריזים 'קדש ורחץ' ועל כך ביאר הבאר מים חיים' (פר' יתרו יט, א) יסוד מרטיט. בלילה הזה הסדר מתהפך והקדושה מגיעה לפני הרחיצה. הקדוש ברוך הוא לא מחכה שנסיים להתנקות אלא הוא שופך עלינו אור של קדושה עילאית עוד לפני שהספקנו לעשות צעד אחד של טהרה. בלילה הזה אנו מתעלים למדרגת מלאכי השרת שקדושתם היא חלק ממהותם בלי צורך בהכנה מוקדמת.

הזמנה פתוחה למי שאינו יודע לשאול

זהו העומק המסתתר בדברי בעל ההגדה הקובע כי "ושאינו יודע לשאול - את פתח לו". אם יש יהודי שמרגיש כה רחוק עד שאינו מוצא בנפשו אפילו מילים לשאול או מרגיש מחוץ לגבולות הקדושה הרי שעל כך נאמר "את פתח לו". עלינו לפתוח לו את השער ולהזכיר לו את יציאת מצרים שם נאמר "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי".

ביציאת מצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה וכמעט טבעו במצולות ללא תקנה כפי שמובא בזוהר חדש (יתרו נב, א) וב'חסד לאברהם' (מעין ב נהר נו). הם לא היו "ראויים" לפי הספר אבל הקדוש ברוך הוא דילג על הכל ונשא אותם על כנפי נשרים. זהו הכוח המאיר בכל שנה מחדש שכן ברגע שיהודי פותח רק סדק קטן של רצון כחודו של מחט הקב"ה פותח לו פתח כפתחו של אולם כדברי המדרש (שיה"ש רבה ה, ב).

מלאכים שנבראים מרצון טהור

חז"ל מלמדים אותנו במסכת שבת (קד, א) כי "הבא ליטהר מסייעים אותו" ובירושלמי (מגילה פ"ב ה"ז) מובא כי "המתחיל במצוה אומרים לו גמור". המהרש"א (מכות י, ב ד"ה בדרך) מגלה לנו סוד לפיו ברגע שיהודי רק חושב על מצווה או מדבר עליה כבר נבראים מלאכים מאותו רצון.

האר"ז'ל בשער היחודים (פרק ב) מבאר שאלו הם ה'פרקליטים' המזכירים במסכת אבות (פרק ד משנה יא) והם המלאכים שנבראים ממחשבותיו ומדיבוריו של האדם. הם אלו שמחזיקים לו את היד ומסייעים לו לגמור את המצווה בשלמות. לכן אם רק "נקפוץ" אל הקדושה בלילה הזה באמונה פשוטה המחשבה הזו כבר תברא מלאך שילווח אותנו לאורך כל השנה ויעזור לנו לצאת מכל המיצרים שלנו.

האור שמקדים את הזמן

מכיוון שהארת הפסח היא מתנת חינוך מהשמיים ולא תלויה בעבודה המוגבלת שלנו היא מתחילה לנצנץ הרבה לפני הלילה

קריעת ים סוף של כל יהודי

ישועות בפרנסה ובשידוכים בשביעי של פסח

שפע של פרנסה מיד ה' הפתוחה

חג הפסח בכללותו ובפרט יום שביעי של פסח טומנים בחובם סגולה מיוחדת ועוצמתית להשפעת פרנסה טובה מידו הפתוחה והמלאה של בורא עולם. כך דרש הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ע"ה כפי שמואב בשמו בספר בני יששכר (ניסן מאמר יג אות ב). הוא מצא רמז נפלא בפסוק העוסק בשביעי של פסח "אֶךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם" (שמות יב, טז). הדרשה מלמדת שביום הזה "הוא לבדו" כלומר הקדוש ברוך הוא בעצמו "יעשה לכם" וישפיע לכם שפע פרנסה כפי הצריך לכם למלאכת אוכל נפש.

על דברים מתוקים אלו הוסיף הרה"ק בעל בני יששכר ע"ה נדבך נוסף. הרי חז"ל לימדו אותנו במסכת פסחים (ק"ח, א) כי קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. אם כן מובן מאליו שביום שביעי של פסח שבו התרחש הנס העצום של בקיעת הים מתעוררת סגולה עצומה בשמיים וזהו זמן המסוגל ביותר להשפעת מזונות ופרנסה בשפע רב.

חתן וכלה בתוך גלי הים

ממש על אותו משקל של פרנסה מציינו בחז"ל במסכת סוטה (ב, א) מאמר דומה האומר שקשה זיווגו של אדם לפני המקום כקריעת ים סוף. את הקשר המופלא הזה רמז החיד"א ע"ה בספרו לחם מן השמים (בשלח אות ח) מתוך הפסוק העוסק בעמידה על שפת הים "התַיַצְבו וְרֵאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם" (שמות יד, יג).

החיד"א מגלה כי המילה "התיצבו" עולה בגימטריא בדיוק כמניין המילים "חתן כלה" והגימטריא הזו באה ללמדנו שזיווגם של חתן וכלה דומה ממש לקריעת ים סוף. עוד מוסיף החיד"א ומפרש מדוע נרמז עניין חתן וכלה דווקא לפני קריעת ים סוף וביאר כי זכו ישראל לקריעת ים סוף בזכות מתן תורה שבו נמשלו הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל לחתן וכלה ממש כפי שאומרת הגמרא במסכת תענית (כו, ב) על הפסוק בשיר השירים "ביום חתונתו זה מתן תורה".

לראות את ההשגחה בחוש

בעניין השידוכים נגלית ביותר ישועת ה' וההשגחה הפרטית העוטפת אותנו. השידוכים הם מאת ה' ללא שום התערבות של מעשה אנוש ותחבולותיו כפי שפירש הגאון מוילנא ע"ה בספרו יהל אור על הזוהר (פקודי רנה, א) את הפסוק "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בניו בו" (תהלים קכו, א). המילה "בית" רומזת לשידוך ולהקמת בית יהודי ואם לא יצא השידוך מאת ה' הרי שלשווא יתייגעו העוסקים בו כי הוא לא יצא אל הפועל.

ברוח דברים אלו מובא בשם החזון איש ע"ה שאף על פי שבזמננו אנו חווים הסתר פנים והנהגת הבורא נסתרת בעולמו בכל זאת בשידוך נגלית ההנהגה בבירור. בשידוכים אפשר לראות ממש בעין בשר כיצד מתגלגל השידוך על ידי ההשגחה העליונה.

סמך מובהק לדבר אנו מוצאים בגמרא במסכת מועד קטן (י"ב, ב) הקובעת כי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מוכח שמה' אשה לאיש. מן התורה כתיב "וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מִה' יֵצֵא הַדְּבָר" מן הנביאים כתיב על שמשון "וַאֲבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מִה' הָיָא" ומן הכתובים כתיב "בֵּית נְחֻלַּת אֲבוֹת וּמִה' אִשָּׁה מְשֻׁכֶּלֶת". המסקנה ברורה ומחזקת שכן אף שבוודאי כל מאורעותינו נגזרים מאת ה' הרי שבענייני זיווגים אפשר להכיר בכך בחוש ולראות עין בעין כיצד מה' יצא הדבר.

ביום שביעי של פסח ובכל עת של התמודדות וקושי בפרנסה או בשידוכים עלינו לזכור שכשם שקריעת ים סוף הייתה למעלה מדרך הטבע כך גם הישועה הפרטית שלנו. אל לנו להתיימשך מול גלים סוערים ומחיצות הנראות בלתי עבירות.

נרים את עינינו לבורא עולם ונשריש בליבנו את האמונה החושית שמאחורי כל מאמצי ההשתדלות מסתתרת ידו המכוונת והאוהבת של אבינו שבשמיים. הוא לבדו עשה ויעשה לנו את הנס ויפתח עבורנו את שערי השפע והשמחה.

בְּצֵל הָאֱמוּנָה

המשך מעמוד א'

וגם הדברים הקשים שעבר היו טובים, ועוד נוסף עליהם שהיו הכנה לטוב לו ולזרעו לכל הדורות.

הלילה הקשה

הפך לליל התקדש החג

וכך רואים אנו בבירור שהיה אצל אברהם אבינו, שכל הניסיונות שעברו עליו בימי חייו בעצם היו טובה עצומה לדורות שמזה זכו כלל ישראל לשפע טובה וברכה. מניסיון העקידה אמרו חז"ל במדרש (ב"ר נו ג) שלכן נקראת סכין מאבלת, כי כל אכילות שישראל אוכלים אינם אוכלים אלא בזכות אותה המאבלת. וכן ממעשיו עם המלאכים זכו בניו להיותם במדבר, כפי שאמרו בגמרא (ב"מ פו). שכל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו.

לקראת חג הפסח מתגלה הדבר ביתר שאת. כפי שראינו בירידת שרה למצרים שדרשו בפרקי דרבי אליעזר (פכ"ו), שאותו הלילה שנלקחה שרה אמנו לבית פרעה ליל יום טוב הפסח היה. והביא הקדוש ברוך הוא על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים להודיע שכך הוא עתיד להכות את עם ארצו. וכן איתא בזוהר (לך לך פב). שלולי שניטלה שרה לפרעה לא היה לוקה, ומכה זו גרמה למכות שאחר כך שילקו מצרים בנגעים גדולים.

ואת הפלא הזה חתם מו"ר זקני בפתוחי חותם (וארא), שמגלה רמז עצום הטמון בסימנים של מכות מצרים שאנו אומרים בהגדה - דצ"ך עד"ש באח"ב. הגימטריה של כל אותיות הסימנים הללו יחד עולה לחמש מאות ואחת. אם נוסיף לחשבון זה עוד שלושה 'כוללים' כנגד שלוש קבוצות המכות, ועוד 'כולל' אחד כנגד כללות עשר המכות יחד, נגיע בדיוק למספר חמש מאות וחמש. חשבון זה עולה בדיוק בגימטריא שרה! הדבר בא לרמז דמשעה שלקח פרעה לשרה נרשמו עשר מכות לבוא על המצריים, וזכות שרה היא שגרמה למכות ולקרוב הקץ.

כשאתה מסב לשולחן הסדר וקורא בהגדה על קושי השעבוד, או כשאתה חווה בעצמך ימים שמרגישים כמו "מכת מצרים", אל תיפול לייאוש. קח איתך את מורשת אברהם אבינו ע"ה ודע שברגעים אלו ממש נזרעים זרעי הישועה. מה שנראה עכשיו כחושך מוחלט, יתברר ממש כפי שהיה בפסח כ"ליל שימורים" מואר, וכפתח ליציאת מצרים הפרטית שלך ולרכוש גדול.

תרופת הפלא שיגילה עטרת ראשנו

כולנו רוצים להיות מושלמים. אנתנו מנסים ללמוד תורה לשמה, מנסים לכוון בתפילה בלי שהמחשבות ינדדו למינוס בבנק, אבל בתוך תוכנו אנתנו יודעים שזה קשה. תמיד מתגנבת איזו פנייה אישית, איזו הסחת דעת.

האם נשאר משהו בדור שלנו שאפשר לעשות פשוט בשלמות?

הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנו ע"ה מצא את התשובה, והוא השקיע בה את כל כוחו.

הוא חילק סכומי עתק לצדקה, שעות על גבי שעות, במסירות בלתי נתפסת. בנו, רבי אהרן, לא עמד בפליאה וניגש אליו, אבא, אתה אדמו"ר, קדוש עליון, אב בית דין, לשם מה אתה זקוק לעיסוק כל כך אינטנסיבי בחלוקת כספים?

התשובה של ה'דברי חיים' הייתה מצמררת, לעצמי ייתכן שכבר יצאתי ידי חובה, אבל אני מרבה בצדקה בשביל הילדים שלי, בשביל הנכדים שלי ובשביל כל העולם כולו כדי לעורר עליהם רחמים גדולים!

הוא ידע שהצדקה היא תגורת ההצלחה של הדורות הבאים. כשאחד מילדיו נפטר בדמי ימיו, הוא התגלה לאחיו בחלום כשהוא צועד בעולם האמת יחף וללא מנעלים. מדוע? הסביר ה'דברי חיים', כי הוא נפטר צעיר ולא הספיק לכתת את רגליו לאסוף צדקה! הרי בעל ה'נונים אלימלך' העיד (שולחן הטהור להרה"ק רבי אהרן ראטה ע"ה שער הצדקה פי"א) שמי שמכתת רגליו לקבץ צדקה ניצול ממתות בית דין, ובערוך השולחן (י"ד סי' רמז ס"ה) מובא שמי שאוסף צדקה מאחרים מציל את צאצאיו מלחזור על הפתחים.

אבל יש כאן רובד עמוק עוד יותר, הרובד שמסביר למה בדורות שלנו נשארה לנו רק הצדקה.

את הסוד הזה חושף בפנינו מו"ר אבי ע"ה, שסיפר על שיחה נדירה שהתקיימה בין מו"ר זקני הי"ש"א ברכה' (הבבא סאלי ע"ה) לבין אחיו הגדול מרן 'עטרת ראשנו' (רבי דוד אבוחצירא ע"ה).

הי"ש"א ברכה' שאל את אחיו, הרי אתה כל כך מקפיד שזמנך יהיה קודש לה, למה אתה משקיע כל כך הרבה בנתינת צדקה וצורכי ציבור?

ענה לו מרן עטרת ראשנו בפשטות מאירה, על שלושה דברים העולם עומד - תורה, עבודה וגמילות חסדים. התורה שלנו מעורבת בהנאה אישית. העבודה שהיא התפילה רובה בקשות על עצמנו ובלי כוונה מספקת (וכפי שכתב האבודרהם ש'תפלה' בגימטריא 'בכוונת הלב'). נשאר לנו רק עמוד אחד שאפשר לקיים היום בשלמות, עמוד החסד!

למה החסד מושלם? כי בצדקה, מסביר הנביא ישעיהו, יש "מעשה הצדקה" ויש "עבודת הצדקה". אפילו אם עשית רק את המעשה, ונתת כסף שלא לשמה או שכיוונת על עצמך, העני בסוף קיבל לאכול! המעשה עצמו הביא שלום בעולם, וזה משהו ששום חיסרון בכוונה לא יכול להרוס.

הנקודה לחיים:

אל תתיימש כשהתפילה שלך לא מרקיעה שחקים או כשהלימוד שלך לא בשיא הריכוז. יש לך בידיים כלי אחד שאפשר להפעיל בשלמות מוחלטת בכל מצב והוא גמילות חסדים. פתח את היד, תן צדקה, עזור לשני במאור פנים. זהו העמוד האחרון שנשאר והוא זה שמחזיק אותך, את הילדים שלך ואת העולם כולו.

כוחה של הודאה כמפתח זהב שעוקף כל מקטרג

ארבעה שהיבים להודות בלילה אחד

על הפסוק בפרשתנו "אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן וגו'" (ז, יב), אומרים חז"ל במסכת ברכות (נד:): 'ארבעה צריכין להודות, יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא'.

אם נתבונן היטב, נגלה פלא עצום. מתי בהיסטוריה קרה שעם שלם עבר את כל ארבע הבחינות הללו בבת אחת, ובסדר מופתי? זה קרה בשעה שיצאו בני ישראל ממצרים! בתחילה יצאו ממצרים שהייתה עבורם ממש כבית האסורים שהיו חבושים בה. מיד לאחר מכן, בקריעת ים סוף עשה להם השם יתברך נס וירדו לים כיורדי הים. משם המשיכו במסעם וכן היו הולכי מדבריות. ולבסוף, בשעת גמר יציאת מצרים ותכליתה דהיינו בקבלת התורה, נתרפאו מכל המומין שהיו בהם, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק 'כולך יפה רעיתי ומום אין בך' (שיה"ש ד ז).

ולפיכך, מביאים אנו קרבן פסח אחר יציאת מצרים בשיר תודה וזמרה, כדין ההודאה שאנו חייבים להודות על כל הניסים הללו. הפסח אינו רק זכר ליציאה, אלא קורבן תודה ענק על ארבע הצלות אדירות שחוו אבותינו.

הסוד המפתיע של "מה נשתנה"

ההבנה העמוקה הזו, שקרבן הפסח הוא בעצם קורבן תודה, שופכת אור חדש ונוצץ על קושיית "מה נשתנה" המוכרת לנו. כך ביאר בדרשות חתם סופר (שבת הגדול תקפ"ח ד"ה שבבל) בשם האברבנאל.

כשהילד שואל 'שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה' - הוא לא מתכוון לסתם לילות של חול, אלא לילות שבהם אנו אוכלים קרבן תודה! הרי אדם שמביא קרבן תודה במשך השנה, מביא עמו כמות גדולה של לחמים: גם שלשים מצות ועשרה לחמי חמץ. אם כן, זו עקת השאלה, מדוע 'הלילה הזה כולו מצה'? הרי בלילה הזה אנו אוכלים קרבן פסח, שהוא כעין קרבן תודה להודות לה' על יציאת מצרים, ומדוע אין אוכלים עמו אלא מצה בלבד, ללא שום חמץ?

לא חובה, צורך קיומי להצלת הזכויות

מעבר לחג הפסח, מסתתר כאן יסוד עצום לכל תהלוכות חיינו. ויש להבין בדברי הגמרא, מהו הלשון 'צריכים להודות' ולמה לא אמרו 'חייבים להודות'? הרי בענייני הלכה משתמשים לרוב במילה "חייב".

ואפשר לפרש, שהלשון 'צריכים' באה ללמדנו שההודאה על הנס היא בראש ובראשונה צורך קיומי של האדם, ואינה רק חיוב בעלמא. מדוע? כי ישנו חוק רוחני: כל מי שעושים לו נס מנכים לו מזכויותיו. כיצד נמנע את ניכוי הזכויות שלנו בגין השפע שקיבלנו? אמנם על ידי שמודה לה' על ניסיו עמו הרי הוא פורע חובו לשמים, ועל ידי כן לא ינכו מזכויותיו. וזהו הצורך העצום שיש לאדם בהודאה על הניסים שעל ידי כן מרוויח את זכויותיו בחזרה ושומר על אוצרותיו הרוחניים.

לעקוף את המקטרגים ולהיוושע

להודאה ולשבח יש כוח אדיר נוסף, המשמש עבורנו ממש כמפתח לשערי שמיים. על ידי שמשבחים ומהללים לפני ה' יתברך זוכים להיוושע גם קודם שמבקשים.

כאשר אנתנו ניגשים מיד לבקש ולדרוש, ישנה סכנה רוחנית. כי בשעה שהאדם מבקש צרכיו בפיו עלולים המקטרגים להתעורר ולהזכיר עוונותיו ולעכב את תפילתו שלא תתקבל. מהי הדרך הרצויה והבטוחה? לשבח ולהלל לפניו יתברך באותו ענין שהוא נצרך בו לישועה. במקום לבקש, פשוט להודות על מה שכבר יש לנו באותו התחום. והקב"ה שהוא בוחן לבבות מבין כוונתו וימלא את רצונו מבלי לתת פתח לשום מקטרג לעמוד בדרך.

הודאה למעשה:

לפני שאתה ממחר לשפוך את בקשותיך וצרכיך, עצור רגע ופתח בהודאה. זקוק לישועה בפרנסה? הודה לה' על השפע שכבר נתן לך. זקוק לרפואה? שבח אותו על הבריאות שהייתה לך עד כה. ההודאה הזו היא לא רק פירעון חוב שמגן על זכויותיך, אלא היא ה'מסלול העוקף' המהיר והבטוח ביותר לישועה שלך, כזה שהקב"ה קורא ישירות מתוך הלב מבלי לעורר אף מקטרג!

ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק רביעי: שנות בראשית סוערות חרב חדה על צווארם...

עבור מולאי חפיד שירש מאביו את האכזריות המופלגת ותאוות הדם והנקם, היה זה יום חג של ממש, בעוד היהודים האומללים לא העלו בדעתם מה מצפה להם מידי.

"בלילה ההוא ליל א' לאדר ב' ש' הנו', נדדה שינה מעיני מולאי חפיץ' מרוב שמחה, והוא מחשב ומתייעץ כדת מה לעשות באנשים ההמה אשר הלשינו עליו לאביו ורצו לדחות אותו מעל פניו או להרוג אותו או להגלות אותו. כדת מה לעשות באנשים אשר חשבו עלי רעה כזאת. כדת מה לעשות ביהודים הנבלים אשר שלחו יד בבן המלך. ויאמר בלבו: המשפט הזה אשר חשבו עלי כן אעשה להם. למחר אשלח אחריהם ואביאם לפני ומי יוכל להצילם מידי.

ואקח מהם ארבעים ככר כסף ואחתוך מהם מ' ראש ומה שבידם לעשות אח"כ יעשו. והקב"ה הפר עצתו וקלקל מחשבתו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכי דרככם לעושה נפלאות גדולות לבדו כל"ח: הבקר אור והאנשים ראשי הקהל באו המה וחמוריהם בבקורו של יום ששי הנו' ראשון לח' אדר שני. וילכו ויבשרהו למולאי חפיץ': הנה היהודים באו! ויאמר לעבדיו: התקינו עצמיכם ומלאו כלי מלחמתכם כל אחד ימלא מכחלתו בארוד ורצאץ וידפיהא בא' מן היהודים. וישלח אחר היהודים ובאו המשרתים של מולאי חפיץ' ומצאו אותם בבואם מן הדרך והם עולים ויורדים ומכנינים המנחה שיוליכו בידם להקביל את פניו. וכשראו אותם המשרתים שבאו להוליכם במהרה במאמר מולאי חפיץ', חזרו אל אדוניהם ויאמר לו אחד מהם ושמו סי' מוחמד למצבתי: אדוני! הנה היהודים הנחנו אותם להכנין ולהזמין מנחה גדולה ויפה להביא אל אדוני והם לבדם יבואו ואם תשלח אחריהם רגישו בדבר ויברחו ויתחבאו. א"ל אמת הדברים האלה. א"ל חיי ראשך שהדברים אמתיים וכשיכינו המנחה ויבואו לפניך הטוב בעיניך עשה. א"ל כן אעשה, כאשר דברתם אבל עכשו אני הולך לשדה לצוד ציד להביא ולאחר התפלה הם יבואו."

הצלה פתאומית: מותו של מולאי חפיד
הישועה הגיעה ברגע האחרון ממש, על פתחו של האסון, ממקור בלתי צפוי, מולאי חפיד בעצמו...
"הוא יצא את העיר לא הרחיק עד מקום א' שמו דאר' אזאוי' והנה שליח א' בא ומא' אביו מסיר'ה ואגרת ידו ויקח האגרת ויקרא אותה ויחר אפו עד מאד וישב לביתו מלא חימה וקצף ולקח מכחל'א מעמר'א ברצאץ ותלה אותה להיות מוכנה ומזומנת אצלו וכשהוא תולה אותה רגע'ת אנקס'א ודרב אנא'ד וכרז'ת לעמאר'א [-ומבלי משים לב לחץ על ההדק ואז נפלט כדור] ונתקעה בבטנו של מולאי חפיץ' ומת כ"י כא"י ואכ"ה בו"ה..."

פניני אור החיים

להתחזק במצוות ה' גם כשאיננו מבינים את משמעותם

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: (ו ב)
בתחילת הפרשה נאמר 'צו את בני ישראל'.

מפרש רש"י ש'צו' הוא לשון זיורו. רש"י מביא בהקשר לכך את לשון התורה-כהנים: **אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרז כל מקום שיש חסרון כיס.**

יש צורך מיוחד לזרז את האדם, בדבר שיש לו הוצאה כספית.

למעשה כל קרבן עולה כסף. ובעצם, גם הרבה מצוות אחרות, לולב ואתרוג, מצה, ועוד רבות. ומה כאן הוצאה המיוחדת שצריך לזרז עבורה.

ואמנם יש בכך פירושים רבים. כגון שבקרבן עולה המדובר כאן, אין בה חלק לבעלים ולכהן, ומלבד העור כל הקרבן עולה כליל על המזבח, ויש פירושים נוספים.

תובנה מיוחדת מוצאים אנו בדברי האור החיים הקדוש: כידוע, שלוש מערכות של עצים היו על המזבח. בניגוד לשתי המערכות, הגדולה והקטנה, שהיה להן תפקיד מסוים, על המערכה השלישית לא היה כלום, וגזירת הכתוב היא, שנאמר "אש תמיד תוקד על המזבח".

אומר האור החיים הקדוש, זה דבר שהכי מפריע לאדם. אדם מסוגל לתת קרבנות ביד נדיבה, הוא חש שהוא עושה משהו, הביא קרבן למזבח, עשה נחת רוח לה', אך לשים עצים ששויים כסף, ולעניי בשר נראה כאלו העצים סתם בוטרים... זה קשה לו לאדם.

באה התורה לזרז אותנו באופן מיוחד על כך. תעשה את רצון ה', אפילו שאינך מבין את התועלת. אם ה' אומר, עושים!

הגלות משולה ללילה, והבוקר בוא יבוא

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: (ו ב)

באריכות גדולה מפליא האור החיים הקדוש לבאר בדרך רמז את כל פרשת העולה, על הגלות הארוכה שאנו מצויים בה, ועל הציפייה לגאולה שתבוא במהרה.

יש כאן נחמה גדולה עבורנו - אומר האור החיים הקדוש - לחמנו מעיבצון נפשנו, אחרי שאנו רואים את הגלות

מתארכת ומתמשכת כל כך הרבה שנים, הרבה יותר מכל הגלויות שקדמו לגלות הנכחית.

אומר לנו הקב"ה, זאת תורת העולה, כך תהיה העלייה שלכם מן הגלות. גאולה בה נעלה יותר מכל העלויות שהיו עד עתה. ומי זו שתעלה מן הגלות. "היא העולה", זאת שיש בה את שתי המעלות הבאות, א. "על מוקדה" - בני ישראל הלומדים תורה ביקוד ובריתחא דאורייתא. ב. "על המזבח" - הוא מזבח הייסורים שעוברים בני ישראל, וכידוע שייסורים נקראים מזבח מפני שהם מכפרים.

איתה אומה נבחרת, זו שיש בה את שתי המעלות הללו, עד מתי תישאר בגלות. "כל הלילה", הגלות משולה ללילה, אולם לא לעד, "עד הבוקר!" יום יבוא והבוקר יפציע עליו ותבוא הגאולה השלמה.

במהרה בימינו אמן.

הצלת ישראל קודמת

ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: (ו ד)

האור החיים הקדוש מביא את דברי חז"ל, שכל נפש שהרגו האומות מישראל על קידוש שמו יתברך, הקב"ה רושם את צורת הנהרג ההוא במלבוש, ובמלבוש זה יבוא הקב"ה לעשות נקמה ברשעים.

אומר האור החיים הקדוש, כשיבוא הקב"ה להיטיב עימנו ולהוציאנו מהגלות בה אנו שרויים, "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", הקב"ה כביכול יפשוט את בגדי הנקמה, וילבש בגדים אחרים, הם בגדי ההטבה להיטיב עם בני ישראל עם קרובו.

הקב"ה לא יחפוץ להמתין עם הצלת ישראל עד אחרי הנקמה, אלא ראשית - הצלת עם ישראל, לקבץ נפוצותנו ולהביאנו לציון ברינה.

הצלת ישראל היא הדבר הראשון והקודם!

והריחו ביראת ה'

והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר ובקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: (ו ה)

"וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים".

ידוע כי האור החיים הקדוש דורש את כל פרשת העולה, על ענין גלות ישראל וגאולתו.

אומר האור החיים הקדוש: שתי דרגות יש בעם ישראל. יש את הדרגה החשובה של כל עם ישראל "וערך עליה

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

משכנו לבית המדרש

זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים (ז' לז).

הגמרא דורשת במסכת סנהדרין (מג:): את הפסוק בתהלים (ג כג) 'זובח תודה יכבדנני', שמי שהיצר הרע הסית אותו לחטוא, והוא שב בתשובה ומתוודה, הרי הוא זובח בכך את יצרו, ונחשב לו הדבר כמי שכיבד את הקב"ה בעולם הזה ובעולם הבא. עד כדי כך.

לזבוח את היצר זו דרגה גבוהה מאוד. אדם שזכה להתגבר כללי על יצרו הרע, וכמו שדוד המלך אומר בתהלים (קט כב) 'ולבי חלל בקרבני', חלל - ללא יצר הרע.

קובע לנו האור החיים הקדוש בפרשת השבוע: **זאת התורה - ולזבח השלמים.**

אתה רוצה להגיע לדרגה המיוחדת הזו של זביחת היצר, דע לך כי אין מציאות להשגה זו, **זולת באמצעות התורה.** להתגבר בצורה כזו על היצר הרע, זה שייך רק באמצעות התורה.

וכפי שאמרו חז"ל: אמר הקב"ה, בראתי לכם יצר הרע, בראתי לו תבלין [תרופה] שהיא התורה.

וזה לשונו הקדוש: על דרך אומרו 'זובח תודה יכבדנני', ודרשו ז"ל זה הזובח יצרו. והזביחה הוא שינצחנה, ובבחינת הנצחון הוא בורר ממנו בחינת הטוב אשר אנס מאדם הראשון. והנה בחינה זו היא מעלה גדולה אשר יתעצם לזבוח יצרו כמעשה דוד שאמר (תהלים קט כב) 'ולבי חלל בקרבני'. ודבר זה עושה פעולה גדולה בבחינה שאנו משתדלים עליה, ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה. כאומרים (קידושין ל:): אם פגע בך מנוול זה משכנו לבית המדרש. וכן אמרו (שם), אמר הקדוש ברוך הוא, בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין, שהיא התורה.

וכתב הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (פרק ה): והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להנצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו. כי הנה היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבת, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו.

הא למה זה דומה: לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבלי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, ניחן הסם והוא יוקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים. הלא ימות החולה ההוא ודאי, כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע ובכחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה. מי איפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה, ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחוק גדול שאפילו הררהור בדברים לא יעלו על לבו לבקש האמת. אך אם הוא עוסק בתורה

בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. והוא מה שאמרו ז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי): הלוואי, אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירו למטוב.

לאברך שפנה אל הרה"ק **השפת אמת** זיע"א וביקש לדעת איזה ספר מוסר ראוי לו ללמוד, אמר השפת אמת: "כי היצר יודע לתת עצה אפילו עם היחובות הלבבות, וכן עם כל ספר אחר, מלבד הגמרא, לזה אין ליצר הרע כל שייכות". ובתוך דבריו במכתב שכתב השפת אמת לבנו האמרי אמת כתב: "כי הרבה יותר זוכה האדם על ידי תורה מעל ידי שכלו ורעיונותיו, בפרט בימי הנעורים".

הרה"ג **רבי דב בעריש איינהורן**, אב"ד אמסטוב, וחתנו של הרה"ק **השפתי צדיק מפליץ** זיע"א, ישב בתקופה שלאחר נישואיו סמוך על שולחן חותנו בחצר הקודש בגור. שנה אחת, בראש חודש אלול, נכנס אל השפת אמת לשמוע מפה קדשו דברי הדרכה, ושאל: באיזה ספר מוסר ילמד בימים אלו שצריך לעורר הלב ליראה ולתשובה? ענה השפת אמת ואמר לו: "שמעני בערישיל, כל ספר מספרי יראים יקר וטוב, אבל מהתעמקות בסוגיא של 'מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום' יכול אתה להגיע עד רום כל המעלות והמדרגות במוסר וביראה" (ממענות אריות).

אל ישיבת 'כנסת ישראל - חברון' הגיע פעם בחור הישר ממוסד תיכוני, כשלאחר תקופה קצרה שבמהלכה לא הצליח להתפכח מאשליות העולם שבחוץ החליט לנטוש את הישיבה ולהתגייס לצבא רח"ל. משנודע הדבר לראש הישיבה, הגאון **רבי אהרן כהן** זצ"ל, קרא אליו את הבחור וניסה להניא אותו מצעד זה, אך ללא הועיל. הבחור היה שבוי בין חבלי היצר ונתר עיקש בדעתו. התחקה רבי אהרן אחרי ארחות חייו של אותו בחור, כדי לדעת כיצד ניתן עוד להשפיע עליו, ואז גילה שהבחור מבקר מפעם לפעם בישיבתו של הרבי מגור, הרה"ק **הבית ישראל** זיע"א. הטריח ראש הישיבה את עצמו לביקור במעונו של הרבי, עמו היה בקשרי ידידות, וסיפר לו על מצבו הרוחני של הבחור. באחד הימים הבאים הזמין הרבי מגור את הבחור אליו, לגלג עמו בשיחה ולבסוף הצליח לשדלו להישאר בישיבה. משאך נודע לו לרבי אהרן על החלטתו של הבחור להישאר בין כתלי הישיבה הוא פרץ בשמחה והתרגשות שלא ניתן לתארן במילים ('הכהן הגדול מאחי').

אולם זאת יש להדגיש, שרק הלימוד לשמה יש בו סגולה לעזור ולהגן ולהושיע מחילו של היצר הרע, ורק תורה נבייה וזכה היא המכונה 'תבלין' כנגד היצר הרע, שבכוחה יכול אדם להנצל מרשתו. וכפי שכתב רבינו **ה'אור החיים' הקדוש** זיע"א בתחילת פרשת בחקותי, וזה לשונו (אופן ז'): ואמר 'ואת מצוותי, יתבאר על דרך אומרם בגמרא (ברכות יז): 'הלומד שלא לשמה נח לו שלא נברא', והקשו בתוספות עם אותה שאמרו (פסחים ג:): 'לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה

בא לשמה'. ותיצרו, כי הם ב' אופנים שלא לשמה, א' לקנטר, וא' להתכבד, לקנטר נח לו שלא נברא, להתכבד יעסק שמתוך וכו', והוא מאמר ה': 'אם בחקותי תלכו', ותנאי הוא הדבר 'ואת מצוותי' שבה ב' מצות הצריכין בלימודה, שלא ילמדו לא לקנטר ולא להתכבד, אז 'תשמרו ועשיתם אותם' מבטיח הכתוב שהגם שתבוא עבירה לידו יהיה ניצל ממנה, וכאמרו (סוטה כא): 'תורה מגנא ומצלא מיצר הרע', וכמו שאמרו במסכת עבודה זרה (ז:): באותה מעשה של ר' חנינא ור' יונתן שחלפו אפיתחא דזונות וכו' דכתיב (משלי ב א) 'מזימה תשמר עליך' וגו'...

וכבר הבאנו בפירוש 'מאורי החיים' שם את דברי רבינו **הריטב"א** בחזושינו על מסכת כתובות (עז): שמבאר כדברי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א: 'נר מצוה ותורה אור', **דאורייתא אפילו בעלמא דלא עסיק בה מגנא ומצלא, לעוסקין בה לשמה. עין שם עוד מה שהבאנו שם.**

איזהו ריח רע

בני האדם, מטבעם, סולדים ומתרחקים עד קצה היכולת מכל שמץ של טיגוף גשמי, סירחון ולו הקל ביותר או לכלוך כזה או אחר, לבל ידבק בהם חלילה רבב או תעלה באפם אף משהו של צחנה קלה. הדבר נכון גם להיפך, אנו נמשכים כפרפרים אל האור לעבר כל ריח טוב, ניחוח מעודן המגנה את חושינו.

מסתבר כי החושים, כמו גם שאר החושים, רגישים במיוחד, הקולטנים בהם ניחוח, מעבירים הישר אל המוח את התחושות השליליות הצפות בנו ואת אי הנעימות האוחזות בנו, לנוכח מראה או ריח מעלה קבס, וזה האחרון נותן תיכף את הפקודה לברוח ולשמור מרחק.

כך גם מנגד, כשאנו נתקלים בניחוח כלשהו המעורר את חוש הריח שלנו ומביא עמו משוב חיובי, המוח כמו מעצמו מעודד אותנו להישאר במקום, לספוח אל קרבנו ולו משהו.

אך מה בנוגע לניחוחות רוחניים? האם החושים שלנו רגישים דיים עבורם?

אל הישיבה הרמה והמעטירה אשר בשינאווא, נהרו טובי התלמידים המחוננים מכל קצווי ארץ, צורבים מופלגים ועילויים מקרוב ומרחוק, מתוך רצון להתבשם מתורתו של ראש הישיבה הרה"ק ר' **שמעלקא מניקלשבורג** זיע"א.

בין בחייה התלמידים הסתופף תלמיד קדוש ומורם מעם בשם ר' יעקב יצחק מלנצהוט, אשר לימים יצא שמו בעולם בתור הרה"ק 'החווה' **מלובלין** זיע"א, והוא שהעיד על העובדה המבהילה הבאה.

כחלק מסדרי לימודו של הרבי הגדול ר' שמעלקא, נהג הוא לעיין ולהעמיק בשלחן ערוך אורח חיים, סדר בו השתתף לא אחת התלמיד הגדול, ובמסגרת לימוד זה בצותא חדא עם רבו נחשף לקיומו המופלא של ניחוח שלא מעלמא הדין, 'ריח גן עדן' כפי שהעיד לימים.

הרבי ר' שמעלקא מצידו, בחפצו העז לבל יתגלה סודו, עשה כל מאמץ להסתיר את הדבר

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

העולה" - כל עם ישראל נכללים בכלל זה.

ויש דרגה גבוהה ונשגבה, הצדיקים השלמים והמובחרים שהם בבחינת 'והקטיר', כמו קטורת בשמים שיש בה ריח טוב.

כי המצוות מדיפות ריח טוב, להיפך מהעבירות שמדיפות צחנה נוראה.

ומי שיש לו חוש מזוכך מריח זאת.

כפי שמסופר על אליהו הנביא שעבר ליד נבילה שנדף ממנה ריח רע, ואפילו לא שם לבו לכך. אך כשעבר ליד אדם רשע, לא יכל אליהו לסבול את הריח הנורא העולה ממנו.

ועל הצדיקים נאמר: ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'.

ריח גן עדן עולה מהצדיקים.

פלאי התורה ותעצומיה

זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים: (ז' לז)

על הפסוק "זאת התורה - לעולה", אומר האור החיים הקדוש דברים מכבשונו של עולם.

ידוע שיש ניצוצות קדושה שנפלו לבין הקליפות, והאדם באמצעות עבודת הקדוש שלו יכול להעלות אותם ולהגביהם לשרושם.

אך זאת מגלה לנו האור החיים הקדוש, שאין דרך להעלות את הניצוצות, "להוציא בולעו מפיו", רק באמצעות עסק התורה!

בכח התורה הקדושה יכולים להעלות את ניצוצי הקדושה שנפלו, להתגבר על הסטרא אחרא ולהוציאם ממנו.

זו כוחה של התורה.

וכך נרמז הדבר בפסוק: "זאת התורה", בכח התורה, 'לעולה' תעלה השכינה.

בכח התורה ניתן לעשות את התיקונים הגבוהים ביותר.

בכח התורה ניתן לזבוח את היצר

זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים: (ז' לז)

"זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים".

הגמרא מביאה במסכת סנהדרין, מי שזובח את יצרו, שהיצר הרע הסית אותו לחטוא, והוא שב בתשובה ומתוודה, הוא זובח את יצרו, נחשב לו הדבר כמו שכיבד את הקב"ה בעולם הזה ובעולם הבא. עד כדי כך.

לזבוח את היצר זו דרגה גבוהה מאוד. אדם שזכה להתגבר כליל על יצרו הרע, וכמו שדוד המלך אומר בתהלים "ולבי חלל בקרב", חלל - ללא יצר הרע.

קובע לנו האור החיים הקדוש בפרשת השבוע: **זאת התורה - ולזבח השלמים.**

אתה רוצה להגיע לדרגה המיוחדת הזו של זבוח היצר. דע לך כי אין **מציאות להשגה זו, וזאת באמצעות התורה.** להתגבר בצורה כזו על היצר הרע, זה שייך רק באמצעות התורה.

וכפי שאמרנו חז"ל: אמר הקב"ה, בראתי לכם יצר הרע, בראתי לו תבלין (-תרופה) שהיא התורה.

התעלות בדרכי התורה והקדושה ולקיים את רצון קונו באמת ובתמים.

על לבושו של הקב"ה

וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן מְדוּ בָד וּמְכַנְסֵי בָד יִלְבֹּשׁ עַל בְּשׂוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצְל הַמִּזְבֵּחַ (ו' ג).

פירש רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א, שיש בזה רמז לכך שהקב"ה רושם מדם הנהרגים על קידוש השם על מלבושו שילבש ביום נקם, ואלו דבריו: ואמרו 'מדו בד' יתבאר על דרך אומרים ז"ל, כי כל נפש שהורגים האומות מישראל על קידוש שמו יתברך, הקדוש ברוך הוא רושם מְדָמו צורת הנהרג ההוא במלבוש, ואותו ילבוש יום נקם בלבו, והוא אומרו 'מדו' אשר בו אותם שהם 'בד' שהם ישראל אשר הם 'עם לבדד ישכון' (במדבר כג ט), ושוורשה בד.

בעת שהותו של הרה"ק רבי שלמה דוד יהושע מסלונים זיע"א הי"ד בגיטו, כאשר תקפו הצרות, הנאצים הארורים ימ"ש החלו חוטפים יהודים להריגה. יותר ויותר הגיעו השמועות אודות השחיתות ההמונית שביצעו הרשעים ביהודי הסביבה. הפחד הלך וגבר שכן גם עתיד להיות סופם של יהודי ברנוביץ. הכין הרבי הי"ד את צאן מרעיתו לקבל את הנהגת הבורא באהבה ושמחה. ואמר את מאמר חז"ל (ילקוט שמעוני תהלים, תחטט) כל נפש ונפש שהרג עשו מישראל, כביכול נטל הקב"ה מדם כל נפש ונפש וטובל פורפוריון שלו [-לבושו החשוב] עד שצבעה דם, וכשמגיע יום הדין ויושב עליו בביתו לדון אותו, לובש אותו פורפוריון ומראה לו גופו של כל צדיק וצדיק רשום עליה, שנאמר (תהלים ק"ו) 'ידין בגוים מלא גויות'. הוסיף הרבי ואמר: 'וואס איז נאך מער ווי צו זיין אויפן רבונו של עולמים לבוש? [-וכי מה יש יותר מלהיות רשום על לבושו של הקב"ה?].'

במשך זמן מה הסתתר מחוץ לחומות הגיטו במקום מחבוא, והנה חג הפסח ממשמש ובא. עז היה חפצו להטהר לקראת החג על ידי טבילה במקוה. לצורך כך היה עליו לחזור ולהכנס לתוככי הגיטו על ידי יהודי אחד שהוציא מתים בעגלתו ונאות להסתכן ולהחביאו בעגלה, אלא שדרש בעבור כך תשלום הגון. הרבי נתן לו סיגוריות וכן ביצה אחת מתוך שניים שהיו לו. אלו היו דברי המאכל שהכינו בעבורו לחג הפסח, אע"פ שהיה אצלו חיי נפש, מסר נפשו בעבור טבילה במקוה. יהודי זה ניצל מן המלחמה וסיפר זאת. וכאשר נשאל, האך מלאו ליבו ליקח מן הרבי את מנתו הדלה, ענה ואמר: בראותי מסירותם של החסידים למען רבם סמוך ובטוח הייתי שלא יעזבוהו וידאגו להמציא לו מאכלים אחרים.

בימים מרים אלו התגלה הרבי במלוא הדרו. באמונת אומן קיבל את ייסוריו המרים באהבה ובשלוות נפש. ואמר פעם: אויב מזאל דארפון עובר זיין שבת אויף אדרבנן מוקצה, וואס דארף מען לעבן [-אם נאלץ לעבור על איסורי שבת דרבנן כגון מוקצה מה צריך חיים? ועמד בנסינות היותר קשים מה שאי אפשר לתאר ('אשרי האישי' עמוד קסו-קסא)].

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ואף הניח על שלחנו דרך קבע מיני בשמים שונים, זאת על מנת להטעות את הנוכחים ולהביא אותם לחשוב כי מקור הריח בבשמים. אולם לא תלמיד כ'חזוה' יטעה בכך, ובחוש הריח הרוחני המזווק שלו הוא עמד על טיב הדברים.

מעשה מנוגד בתכלית מסופר בספר הקדוש 'קב הישר' (פרק ז), אודות אותו חסיד שהלך בדרך ונתלווה אליו אליהו הנביא. בדרך חלפו השניים על יד נבלה שהיתה שרועה בצד הדרך, והקבס אחז בחסידו עד שנאלץ לכסות את אפו בידו כדי להגן עליו במעט מפני הצחנה הנוראה שעלתה מהנבלה. אולם אליהו הנביא, מצידו, כלל לא שת לבו לריח הבאושים המבחיל, חלף לידה כביכול אינו חש בנוכחותה כלל.

כעבור שעה קלה חלף מולם אדם יהיר, מתנשא וגס רוח. או אז, כבר כשראוהו מרחוק, הושיט אליהו את ידו וכיסה את פניו בסלידה, מנסה להימנע מלהריח את הצחנה שהדיף האיש. לתמיהת החסיד על כך, השיב כי בעל הגאווה הרי הוא מצחין ומסריח אף יותר מן הנבלה!

רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א, דורש את כל פרשת העולה, על ענין גלות ישראל וגאולתו. ובדבריו על לשון הכתוב (ו' ה) 'וְעֵרַךְ עֲלֶיהָ הָעֵלָה וְהִקְטִיר עֲלֶיהָ חֲלִבֵי הַשְּׁלָמִים', אומר האור החיים הקדוש: שתי דרגות יש בעם ישראל.

יש את הדרגה החשובה של כל עם ישראל ו'עריך עליה העולה' - כל עם ישראל נכללים בכלל זה. ויש דרגה גבוהה ונשגבה, הצדיקים השלמים והמובחרים שהם בבחינת 'והקטיר', כמו קטורת בשמים שיש בה ריח טוב.

הוא מזכיר את המעשה עם אליהו הנביא, ומתייחס לניחוח הרוחני המיוחד אותו מדיפים הצדיקים - ומאידך הצחנה שמעלים הרשעים במעשיהם, ואלו דבריו:

"יעריך גם כן בחינת הצדיקים השלמים מבחרי ישראל שלמים שבהם, המעלים ריח בשמים, על דרך אמרו (בראשית כז כז): "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". ותדע כי כל העובר עבירות ריחו נודף לרעה, והמעשה שהובא בדבריהם שהיה עובר אליהו וראה אדם רשע ומנע עצמו מהריח ריחו הרע, יותר ממה שהרגיש בעברו על סרחון נבלה. ובהפך יהיה לאיש צדיק שלם שיעלה ממנו בושם כריח הגן".

יש בכך משום מנת מוסר גדושה עבור כל אחד ואחד באשר הוא.

כבני תרבות, נקפיד שלא לצאת מן הבית בעודנו מלווים בצחנה נודפת, זאת בשל העובדה הפשוטה שזה לא נעים, לא מקובל ואף לא אנושי במידה מסוימת.

אם זה היחס שלנו לצחנה גשמית, לסירחון הבא והולך ואשר כל כולו נובע מהצטברות טינופת חומרית, ועל אחת כמה וכמה עלינו להיזהר לבל ידבק בנו מאומה מן הצחנה הרוחנית, זו העולה ונודפת למרחקים, הנובעת כתוצאה ממעשים שאינם כשרים וראויים לבניו האוביו של מקום. עד כמה עלינו להקפיד כי ידבק בנו אך ורק ניחוח קסום, ענוג ומעודן שמקורו בגן עדן של מעלה, אותו ריח נפלא הדבק בכל הזוכה

מתיבתא אור החיים

על חטאו בשוגג ונתכפר על השוגג שוב לא היה בא עון לידו עד שיעבור עוד הפעם עבירת שוגג ולפ"ז מובן היטב כוונת מרן שליט"א שהיה מביא קרבן אחר על חטאו של שוגג ונתכפר לו בירושלים מקום הבאת הקרבנות, ומשום לא לן ובידו עון כיון דתמיד של שחר ה' מציל אותו שלא לעבור בשוגג, וא"כ אי אפשר לו לעבור עון של מיד, ולפ"ז לא ה' קרבן תמיד עיקרו לכפרת דא"כ אם לא ה' עיכוב כדי שיוכל להקריב את הקרבנות לא היה מחוייב לבזבז כל הונם עבור הכבש של תמיד וזה פשוט. והנה כוונת האוה"ח במה שכתב דעכשיו דמעכב צריכין ישראל לתת ממון רב בכבש לצד שאין מציאאות להקריב עד שיקדים עכ"ל, היינו כיון דיוכל להשיג עבור ממון רב נחשב אצל ציבור כאלו יש כבש ובעת שיש כבש שוב מעכב ודוקא היכי דאין משיגים גם עבור ממון רב אז אין מעכב וכמבואר בערכין דף י"א ע"ב לאחר שבטל התמיד ב"ז בתמוז ה' מקריבין בן בקר באקראי בעלמא דאתרמי להו פירש"י שלא ה' להם כבשים מחמת שצרים על ירושלים ואתרמי בן בקר שאינו ראוי לתמיד וראוי לעולת נדבה עיי"ש, דשפיר בליכא שום עצה להשיג גם עבור ממון רב אז יוכלו להקריב שאר קרבנות כיון דאין נחשב קודם לתמיד דגם לא"כ לא יהי' מקריבין קרבן תמיד אז שפיר אינו מעכב, אבל היבי דמשיגין עבור כסף חשוב כאלו יש כבש, וראי' לזה דכל הטעם דאין צריז לבזבז הון רב יותר מחומש עבור מצוה הוא משום שמא יצטרך לבריות, וירושלמי פ"ג מגיטין בסופו איתא דציבור לא מיעני וא"כ ליכא חשש הזה שמא יצטרכו לבריות, לכן שפיר מחוייבין ליתן ממון רב ושבו נחשב כאלו יש כבש, אך כל זה אם משיגים עבור ממון רב כמו במצור שנתנו קופה מלאה זהב עבור כבש, אבל בשעה שהי' צרים ואין יוצא ואין בא כדפירש"י ולא הי' בנמצא כלל, וא"כ אם אתרמי להו בן בקר שפיר הקריבו דלא חשוב קודם לתמיד כיון דאי אפשר להקריב כלל קרבן תמיד, שוב דאיתי בשפת אמת למרן אדמו"ר מגור זצ"ל בזבחים שרק עשירי ליישב קו' תוס' שם ד"ה כל התדיר וז"ל דנ"מ באם אין להם כבש לתמיד דלא שייך קדימה לתדיר רק אם שניהם לפנינו, אבל כשאין כבש לתמיד אין לבטל חטאת וקרבן אחר רק מטעם עולה ראשונה צריכין להמתין עד שיביאו כבש לתמיד, מיהו אם כל היום לא נמצא כבש אפשר דלא שייך טעם עולה ראשונה והוי כמו דיעבד עיי"ש דהוא ממש כדברינו וכש"ס ערכין הנ"ל, ולזה מודה גם האור החיים עד שאני תמה על בעל המגיה שם שהביא דברי האוה"ח הנ"ל וכתב עליו דדבריו תמוהים מש"ס מפורש בערכין הנ"ל, ולע"ד אין שום תמיהה דבהאי גוונא גם אור החיים מודה וזה ברור.

יואב' לרחות ראייתו עיי"ש]. אמנם, בברכת שמעון כתב כאן בביאור דברי רבינו דעל קיום מצות עשה אין צריך לפזר כל ממונו ולכן אם לא היה בזה עיכוב והשבתה של כל העבודה במקדש, לא היו נותנים כל הפלגה בעד קיום מצוה זו. וראה עוד בספר עולת תמיד (פ"ג הערה לב) שדן בדברי הכלי חמדה. ובברכת שמעון הקשה לפי הדיעות שהקדמת תמיד של שחר היא למצוה ולא לעיכובא (ראה משנה למלך תמידין ומוספין פ"א ה"ג), מדוע באמת פירזו ישראל כ"כ הרבה ממון על הקרבת התמיד, והלא אין העיכוב הזה אלא מצוה בעלמא, ומתיר על פי מה שהעלה הפתחי השו"ב (י"ד סי' לא סק"ב) עפ"י דברי הגר"ע דאם יש שאלה בבהמה שהדין להקל בהפסד מרובה, מ"מ אם היא בהמת שותפין, לשלל אחד ואחד ההפסד שמגיע לחלקו לא הוי הפסד מרובה, אין להקל, ולפ"ז בקרבן התמיד אע"פ שנתנו בשבילו קופה של דינרי זהב מ"מ הרי זה היה מכלל ישראל וא"כ לכל אחד ואחד אין זה נחשב לפיזור גדול כ"כ. עיי"ש.

ובספר נחלת יעקב יהושע (להגאון רבי יעקב יהושע פרומאן) כתב: אני תמה על דברים הללו, דאנה מצא במצוה דהיא רק לכתחילה שיהיה צריך לבזבז כל ממונו, ושפיר כתב האור החיים שאם לא היה עיכוב גם בדיעבד אם לא הקריב ברישא קרבן תמיד לא היו נותנים כל הפלגה בכבש אחד, אלא ע"כ ראי' מכאן דיש עיכוב, וכן כתב הל"מ דמשמע מאיזה מקומות לעכב, ובפרט דהאוה"ח הביא תוספתא מפורשת לעכב. ומ"ש הכלי חמדה מחמת דהוא כפרה עבור כל ישראל צריך ליתן כל הון גם זה אינו ברור ושמעתי בעצמי מפה מרן הגה"ק אדמו"ר מגור (האמרי אמת) שליט"א, בשנת רוממות לפ"ק שהקשה על מאמרם הנ"ל לא לן אדם בירושלים ובידו עון משום דתמיד ה' מכפר, אמאי נקט דוקא ירושלים והלא היה מכפר על כל ישראל קרבן התמיד אף למי שלא לן בירושלים ותיירץ דבאמת ה' מכפר רק על מי שלן בירושלים דוקא שהיה במעמד הקרבנות אבל מי שדר רחוק ולא ה' במעמדות לא ה' מתכפר, ועוד אמר דעל עיקר חטאו ה' צריך להביא קרבן אחר עכ"ל וי"ל דבאמת יש להבין דברי הו"ל לא לן אדם בירושלים ובידו עון והלא עון הוא מיד ואינו מתכפר בקרבן וצ"ל כמיש האלשיך דכל מידו דא מחמת שעבר מקודם עבירה של שוגג ומי שבא לירושלים להקריב קרבן חטאת

כתב רבינו (ויקרא ו ב): צו את אהרן. אמרו ז"ל בתורת כהנים אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר וכי' כל מקום שיש חסרון כ"ס עד כאן וכו'. עוד נראה כי חסרון כ"ס הוא לצד שמצות עולת תמיד עשה בה הכתוב דבר גדול דכתיב (פסוק ה) 'ובער עליה הכהן וגו' וערך עליה העולה, ותנו רבנן בתורת כהנים מנין שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר תלמוד לומר עליה העולה עד כאן. ותניא בתוספתא פסחים (פ"ד) כל הקדשים שהקריבן קודם לתמיד של שחר וכו' פסולים וכו' עד כאן, הא למדת אם אין עולה כל הנעשה קודם לה פסול, ומזה ישתלשלו דברים רבים שיש בהם חסרון כ"ס, הרי שהביא כבש בן שנתו ואם היה מקריבו סמוך להבאתו היה כשר ולצד שאומרים לו עמוד (ע) שיקרב תמיד של שחר הרי זה הפסידו בשהיית שעה אחת, כי מונין שעות לקדשים, כדאיתא בפרק ב' דזבחים (כה) ובפרק על אלו מומין (בכורות לט), וכן משכחת לה אם קמץ והקטיף קודם הרי זה פסול, גם משכחת לה שהיה זמן שלא היה להם כבשים להקריב בזמן שהיתה ירושלים במצור ואין מציאאות לעבודת בית אלהינו להקריב קרבן מהקרבנות הבאים משאר בעלי חיים והמנחות והקטורת וצריכין ישראל לתת ממון רב בכבש לצד שאין מציאאות להקריב עד שיקדים. וכן תמצא (ב"ק פב) שהיו משלשין להם קופה מלאה דינרי זהב בעד כבש אחד ואין לך חסרון כ"ס גדול מזה, ואולי שאם לא היה העיכוב הנוכר לא היו נותנים כל הפלגה בכבש אחד בכל יום, ובפרט מנכסי גבוה.

ובכלי חמדה הקשה ז"ל: אינו מובן כלל דהרי בכל מצות עשה ובפרט קרבן תמיד שהוא מצות עשה לכל ישראל ומכפר על כל ישראל, בודאי דכל הון הוי ישראל נותנין לקיים המצות עשה. עכ"ל. והנה דעת הכלי חמדה היא דעל קרבן שהוא לצורך גבוה מחוייב למסור את כל ממונו, וכן כתב בפרשת יצא דהוה אינו בגדר שגדרו חז"ל דמצות עשה עד שליש בממונו, דקרבן שהוא לגבוה שפיר י"ל דחייב ליתן כל ממונו, וביאר דבריו על פי מש"כ הרשב"א בתשובה (ס"ח) הטעם שאין מברכין על נתינת תרומה כיון דמשלך הכל ומידך נתנו לך, ומה שנותן לגבוה אינו בגדר נותן משלו, ולכן ה"ה קרבנות שהוא חייב לגבוה אינו בגדר זה שהיה תליא בשליש ממונו או ביותר משליש כיון דמשלך הכל [וראה שם שכתב הכלי חמדה ששלח תשובה זו לבעל החלקת יואב' וכתב לו החלקת

גם אתם זכיתם לישועה זכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או בנדריים פלוס - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

השגחת השם ורפואתו זכות לימוד ספר אור החיים הקדוש

לפני כשנה הבחנתי בנפישות קלה באזור הכתף. בתחילה לא ייחסתי לכך חשיבות רבה, אך עם חלוף הזמן, הנפישות הלכה וגדלה, העור במקום החל להאדים, והכאב הפך מוחשי ומטריד. למרות אי-הנוחות, ניסיתי להמשיך בשגרת חיי, עד שהמצב כבר לא איפשר זאת. בלית ברירה, פניתי לרופא. לאחר בדיקה ראשונית, הוא הביט בי בדאגה וקבע שעליי לעבור סדרת צילומים ובדיקות מעמיקות. לא עבר זמן רב, וכבר התעוררה בקרב הרופאים חשדה מדאגה - ייתכן שמדובר בגידול רח"ל, ולדבריו, המצב עשוי לדרוש ניתוח מסוכן. יתרה מזו, הבדיקות הראו כי ייתכן קשר בין הממצא לכלי הדם או ללב, מה שרק העצרים או הדאגה והחרדה באותם רגעים, עמדתי בפני ניסיון לא פשוט. המחשבות התרוצצו - מה יהיה? כיצד עליי לפעול? ואז, מתוך אמונה וביטחון בה', קיבלתי על עצמי קבלה קדושה: ללמוד בכל יום קטע מספר אור החיים הקדוש, בפרשת בהעלותך על הפסוק "א-ל נא רפא נא לה". שם מבאר רבי חיים בן עטר ז"ע את כפל הלשון במילה "נא" - שפעם אחת פירושה תחינה ובקשה לרפואה, אך בפעם השנייה פירושה "עכשיו", כלומר שהרפואה תבוא תכף ומיד, ללא עיכובים. כמו כן, החלטתי להוסיף עוד קטע לימוד מתוך פרשת עקב על הפסוק "והסיר ה' ממך כל חולי". שם מסביר האור החיים הקדוש שאין לראות את המחלות ואת הרפואות כתלויות בטבע או בתהליכים גשמיים בלבד, אלא הכול תלוי בהשגחתו הפרטית של בורא עולם, שהוא לבדו שולח מחלה והוא לבדו שולח רפואה. מאותו יום שבו התחלתי ללמוד את דברי קדשו הקדושים בכוונה ובאמונה, הוספת תפילה קצרה שתצא מלב שבור: שהקב"ה יישלח לי רפואה שלמה זכות לימוד הספר הקדוש, כפי שלימד אותנו האור החיים שאין לרפואה שום מגבלות, לא של זמן ולא של טבע. והנה - בחסדי שמים, החלו להתחולל פלאים. מיום ליום חשתי שיפור, הנפישות הלכה וקטנה, הכאב פחת, והעור חזר למצבו התקין. בתוך זמן לא רב, הנפישות פשוט נעלמה, כלא הייתה. כל זה קרה מבלי שעברתי שום טיפול רפואי או התערבות חיצונית - רק בזכות התורה, האמונה והתפילה. הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו! מי כא-לוהינו עושה נפלאות לבדו!

י.ח.א. - ירושלים

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעוא דרעוין
פרשת צו - הגדול תשפ"ו
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון כ"ד
פר' צו-הגדול
תשפ"ו

אם על תודה יקריבנו

יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ♦ קרבן תודה וארבעה בנים

פרשת תודה - הכנה להודאת הנאולה

ובעומק הדבר יש לומר, כי בדווקא נקבע לקרוא בתורה על ענין קרבן תודה קודם חג הפסח, כהכנה לליל הסדר, הלילה הכי מיוחד בשנה, הלילה הכי נפלא בשנה, הלילה שכל פמליה של מעלה מחכים לזמן זה, שבו ישבו בני ישראל ויספרו בסיפור יציאת מצרים - בשבחו של הקדוש ברוך הוא בהלל והודאה. כי זהו הזמן הנכון להכנה להודאה. משום כך קוראים בשבת הגדול על אודות קרבן תודה, כדי להתעמק בענין התודה.

קשר זה שבין חג הפסח להקרבת התודה, נמצא גם בדברי רבינו המהר"ל, בספרו 'נתיבות עולם' (נתיב גמילות חסדים פרק ד). בדבריו עומד שם על כך שבקרבן תודה מביאים כאמור ארבעים חלות, אשר יש בהן חמץ ומצה, ויש בה משום התאחדות על ידי שני ניגודים והפכים המשלימים זה את זה. אם כן אף אנו נאמר שדבר זה מזכיר את איסור אכילת חמץ בפסח, אשר הותר כל ימות השנה. נמצא שכל השנה כולה בלולה מחמץ ומצה, כקרבן תודה.

מצה - מאכל הרפואה

וכבר הקשו בדומה לזה בזוהר הקדוש (ח"ב פגג). על מצות הקרבת שתי הלחם שגם הן באות חמץ, הכיצד יתכן שהותר החמץ אחר הפסח, והלא אם יש בחמץ חיסרון ומזיק הוא לגוף הישראלי ולנפשו, היאך שוב אינו מזיק לו אחר ימות החג?

ותירצו שם, כי אותו 'מיכלא דאסוותא' - מאכל הרפואה שהוא המצה, אינו נצרך אלא לחולים בנפשיותם. אך לאחר שנרפאו ישראל בימי הפסח, יכולים לאכול גם חמץ ושוב לא זיק להם. ומעתה יתבאר היטב מפני מה דווקא בקרבן תודה יש לצרף את המצה יחד עם החמץ, כי חג הפסח כל כולו הודאה, ובשעת הודאה יש להזכיר את ימי הפסח ולצרף את רפואת מאכלי הפסח.

מנין ארבעה בליל הסדר כנגד ארבעה הצריכים להודות

והנה, רמז מופלא נוסף נוכל לומר בחיבור בין קרבן תודה לחג הפסח. הנה כבר הבאנו כי ארבעה הם החייבים להודות, וידוע (ראה טור ושלחן ערוך אורח חיים סי' ריט ס"א) שנרמזו בתפילה, 'וכל החיים יודוך סלה', 'חיים' ראשי תיבות 'חולה, יסורים, ים, מדבר'.

והנה, גם בליל הסדר נמצא המספר ארבע כמה וכמה פעמים; בהגדה - כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, ארבע קושיות, ארבע כוסות, ארבע לשונות של גאולה. וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה פח ה; ירושלמי פסחים פרק י הלכה א): "מכאן קבעו חכמים ארבע כוסות של לילי פסח, אמר רב הונא בשם ר' בנייה, כנגד ארבע גאולות שנאמרו במצרים, 'והוצאתי, 'והצלתי, 'וגאלתי, 'ולקחתיו'". [ובראב"ד (תשובות

ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה עד שהגיעו למחוז חפצם; הולכי מדבריות בשימון דרך אשר לא מצאו עיר מושב, ועברו את סכנות המדבר על גמלים או חמורים, ברעב ובצמא, וניצלו משודדים ושאר סכנות; אסירי עני וברזל היושבים חבושים בבית האסורים, וה' ניתק מוסרותיהם; וחולים אשר הגיעו עד שערי מוות, וה' שלח דברו ורפאם, ומילטם משחיתותם.

על כל אלו נאמר (פסוקים כא-כב): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו בקרנה". הרי מפורש, כי אחר הישועה מחוייבים להקריב זבחי תודה ולהודות לה' על נפלאותיו.

פרסום הנס כריבוי הלחם ומיעוט זמן האכילה

והנה, בטעם הדבר שיש להביא ריבוי כה גדול של לחמי תודה, כתב הספורנו כאן כי "ברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים". ובדומה לזה כתב האברבנאל כאן לבאר מה טעם אינו נאכל לשני ימים, אלא יאכל כולו ביום אחד, ובזה יצטרך להזמין קהל רב להודאתו.

מי הם החייבים בקרבן?

בדברי רבינו בחיי (לעיל 1 ב) נמצא דבר מופלא, כי גם חתן וכלה צריכים להביא קרבן תודה, להודות לה' על שזכו להינשא, אף שלא ניצלו מצרה כלל, וכן הוא בשאר שמחות.

שיטות נוספות בגדרי חיוב קרבן תודה מצינו בדברי הראשונים. הרד"ק (ספר השורשים ערך 'דה') כתב כי כל החפץ לשוב בתשובה - עליו להביא קרבן תודה. ובדברי הרמב"ם (ראה פרק ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה) משמע שכל הרוצה בכך יכול להתנדב ולהביא קרבן תודה. וכך לכאורה נראה מנוסח ה'קרבנות' שנהגו לומר בכל בוקר, כי אחר קריאת כל אחת מפרשיות הקרבנות הכתובות בתורה, ואחר ששונים משניותיה, ואמרים 'הי רצון' השייך לקרבן זה. והנה בחטאת ואשם שאינו באות בנדבה, אמרים: "הי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, אם נתחייבתי חטאת ושתאה אמיכה זו מרצה לפניך פאלו הקרבתי חטאת". וכן בדומה לזה באשם. לעומת זאת בעולה ושלמים אמרים "הי רצון פאלו הקרבתי עולה", כיון שבאות בנדבה. והנה, אחר אמירת קרבן תודה אמרים "הי רצון פאלו הקרבתי תודה", כנוסח עולה ושלמים, משמע שבאה בנדבה כמות גם אם לא נתחייב להודות ולא נעשה לו נס.

אולם עיקר דברי רוב המפרשים כפי הנראה מדברי חז"ל (ברכות שם), שארבעה שנתפרטו מעלה הם לבדם חייבים להודות ולהביא קרבן. ומבטשים אנו להבין, במה נתייחדה מעלת קרבן תודה יותר מכל הקרבנות.

שבת הגדול - זפרשת צו

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו. בככל שבת אשר משפיע שפע לכל ימות השבוע, גם בשבת זו מתחיל להתנוצץ אור ימי הפסח החלים בשבוע הבא, ובאשר עיקר העבודה בהג המצות היא בהלל והודאה על ניסי יציאת מצרים, מתחילים ישראל להודות על הניסים כבר בשבת שקודם החג, ונוהגים לקרוא בה את ההגדה, ולהכין עצמם לסיפור יציאת מצרים.

ברוב השנים, נקבעה שבת הגדול לחול בשבת פרשת צו, ובוודאי מה' יצא הדבר, וראוי לנו למצוא את הקשר בין הדברים. בפרשה זו ממשיכה התורה הקדושה לפרט את דיני הקרבנות, וכגון אחר שכבר נתפרסו כמה דיני קרבן מנחה בפרשת ויקרא (פרק ב), עתה נוספו עוד כמה מדיניה כאן (פרק 10-11). בדומה לזה, אחר שכבר נאמרה פרשת קרבן שלמים לעיל (פרק 1), עתה (11א) באה בתורה פרשה נוספת על אחד מקרבנות השלמים, הלא הוא קרבן תודה.

קרבן שלמים וקרבן תודה

אלא שחילוקי דינים יש בין קרבן תודה לשאר קרבן שלמים. בקרבן שלמים דין הוא כי ניתן לאוכלם שני ימים ולילה אחד, וכמו כן אינו צריך להביא חלות עם קרבנו. אולם בקרבן תודה צריך להביא ארבעים חלות יחד עם הקרבן, ולאכול את הקרבן עם החלות רק יום ולילה. שלושים מהם מצות ולא חמץ, ועוד עשרה חמץ, אשר זהו הקרבן היחיד שבו מביאים חמץ לבית המקדש.

מטעם זה שבאות עם התודה חלות חמץ, אין מקריבין קרבן תודה בערב פסח ולא בפסח (פסחים ג;), ובזמנינו אין אומרים 'מזמור לתודה' בפסוקי דזמרה. (ראה ברמ"א אורח חיים סי' נא ס"ט וס"ל תכט ס"ב). [אמנם עוד יתבאר להלן בעז"ה כי כל ענינו של חג הפסח שייך לקרבן תודה].

ארבעה חיובי הודאה

ומי הוא הצריך להביא קרבן תודה? נתפרש הדבר בדברי רש"י כאן, וז"ל: "אם על תודה יקריבנו - אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות, שכתוב בהן (תהלים קז כא-כב) 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה'".

מזמור זה שהזכיר רש"י הקדוש, הוא המזמור (תהלים פרק קז) 'הודו לה' כי טוב', שתיקן רבינו הבעל שם טוב הקדוש לאומרו בכל ערב שבת קודם תפילת המנחה, ולהיכנס על ידו לקדושת ורוממות השבת קודם. בזה המזמור נאמר ארבע פעמים הפסוק 'יודו לה' חסדו', על אותם ארבעה החייבים בהודאה לבורא העולם. ואלו הם: יורדי הים באניות, אשר

ומת, עליו הכתוב אומר (תהלים קטז טו) "קר בעיני ה' המותה לחסידיו". בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר (משלי כה טו) 'דבש מצאת אכל דרך פן תשבענו והקאתו'. אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום."

תנאים קדושים אלו, ביקשו לעלות לרקיע בהזכרת השמות הקדושים, וביקשו להתעמק בסודות עליונים ובמעשה מרכבה. בן עזאי הציץ בשכינה, ואף שהיתה מיתתו קשה לפני המקום, חייב היה למות, "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג כ). בן זומא הציץ ונפגע - נטרפה דעתו מחמת שלא יכל לעמוד בעומק החקירה. איתם עלה אלישע בן אבויה, אשר בתחילתו היה גדול מאוד, אולם לבסוף יצא לתרבות רעה משום טינה שהיתה בלבו, ומחמתה בא לידי טעות בדברים שהם מכבשונו של עולם. אולם רבי עקיבא זכה להיכנס בשלום ולצאת בשלום.

הבן החכם רומז לרבי עקיבא שהשלים את חקירתו וזכה לשלמותו - הרשע - כנגד 'אחר', שקיצץ בנטיעות הפרדס וטעה באמונתו. הבן תם - כנגד בן עזאי, שמת בתמימותו, והבן שאינו יודע לשאול - כנגד בן זומא, שנפגע מן החקירה ולא יכל יותר לשאול.

ארבעה בנינים: דרכי החינוך - או סודות התורה?

הרי כאן חידוש נפלא בענין ארבעת הבנים. כי הנה, לפי ההבנה הפשוטה, נתפס מאמר ארבעת הבנים בדעתנו כביאור דרכי החינוך הראויים הנלמדים בלילה הזה במצות 'הגדת לבנך', אשר הידיעה הנחוצה ביותר הנלמדת מענין זה היא, כי למרות שבכל ימות השנה ולילותיה מרחיקים אנו את הבן הרשע מן הבית, כדי שלא ישפיע לרעה על אחרים, הנה בליל הסדר יושב גם הוא סביב השולחן, ודברי האב אמורים גם כלפיו! אלא שכמוהו אי אפשר לדבר עמו כפי שמדברים אל הבן החכם, אלא כי להקנות את שני כפי שישוב בתשובה, אך אין מתעלמים מקיומו, וכמו כן, בכל דור ודור - 'דע מה שתשיב', לפי רוח הדברים הנצרכת באותו הדור.

אך הנה למרבה הפלא, בא רבינו הרשב"ץ ומשיא את דברי בעל ההגדה לענין אחר לגמרי, ומפרש כי ארבעת הבנים עוסקים בסודות התורה המופלאים והעמוקים ביותר, נכנסים אל הפרדס ועולים לרקיע, להשיג את עמקי חכמת התורה וסודותיה, למקום חקירת האלוקות הדורשת זהירות גדולה ועצומה, אשר רק רבי עקיבא זכה להיכנס אליה בשלום וגם לצאת בשלום, ואילו בן עזאי ובן זומא, להיכנס בשלום - נכנסו, אך לצאת בשלום - לא יצאו, אלא ניזוקו. ומה גם 'אחר', שלא נכנס בשלום וממילא גם לא יצא בשלום, ואמרו עליו (כדי להסעות) "שובו בנינים שובבים חוץ מאחר" (ראה הגיגה טו). וכנגד ארבעת הבנים הללו - דיברה תורה.

מסובין בבני ברק - ללמוד כיצד יוצאים בשלום מן הפרדס!

על כל פנים, לפי דרך זו של הרשב"ץ, נוכל לומר ביאור נפלא במה שהקדים בעל ההגדה לענין ארבעת הבנים, את המעשה בחמשת רבותינו התנאים שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם "רבותינו! הגיע זמן קריאת שמע של שחרית."

כי הנה, אמר הרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א (ליקוטי מוהר"ן קמא תורה ל), כי תיבת 'שחרית' רומזת גם היא לארבעת הבנים, שכן היא ראשי תיבות 'חכם, רשע,

תם שאינו יודע'. וממילא יש לומר, כי התקבצו חמשת התנאים הקדושים, רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון, לעיר בני ברק - עירו של התנא האלקי רבי עקיבא, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. ובספה"ק **'בני יששכר'** (מאמרי חודש ניסן מאמר ד - טיול בפרדס דרוש ב) ביאר, כי היו מסובין דווקא בבני ברק, מישו ש'בני' בר"ק עולה בגימטריא 'השט"ן' (463), כי שם היתה מצויה אחיזת קליפת עמלק, בהיותה מחלקו של שבט דן (ראה יהושע יט מה), ובה החלו ישראל

לשונות של גאולה. וכנגד כל זה שותים ארבע כוסות של יין הודות לה'.

וזבה מובן היטב מה שנבחרו כוסות יין דווקא לסמל הגאולה. כי היין חשוב ומשמח, אשר על כן נקבעות עליו כמה מצוות, כקידוש והבדלה וברכת אירוסין ונישואין וברית מילה, אין אומרים שירה אלא על היין (ראה ברכות לה), והוא המובחר והראוי להודות עליו לה' על כל הגאולות.

ואם נתבונן נמצא, כי ארבע הכוסות נחלקות לשתיים ושתיים; שתיים קודם הסעודה - 'ב'קדש' ו'מגיד', ושתיים אחר הסעודה - 'ב'ברך' ו'הלל'. ולפי האמור מבואר היטב, כי שתי כוסות הן כנגד 'הוצאתי והצלת', שהיה במצרים עצמה, שהוציאם ה' מן השעבוד בבית עבדים ומעבודת פרך המכלה את הגוף ומחליאתו. לכן שותים כוסות אלו קודם קיום מצוות הלילה באכילת המצה והמרור המסמלות את השעבוד והגאולה. אולם שתי כוסות אחרונות שכנגד 'וגאלתי ולקחת', הן נתבאר שבאות כנגד קריעת ים סוף להולכי הים ומתן תורה להולכי מדבריות, וזה היה אחר שיצאו ממצרים, לכן זמן אחר הסעודה.

ארבע כוסות - כנגד ארבע הודאות

ובדומה לזה מצינו בדברי המהרש"א (חידושי אגדות ברכות נד): שהארץ לבאר בדרך זו את העניינים האמורים, אלא ששינה מעט את סדר הדברים, וסידרם כפי סדר הזמנים בפועל. וכתב כוס ראשונה - 'ורדי הים' - כנגד קריעת ים סוף, כוס שניה - 'הולכי מדבריות' - כנגד מה שנתענו ישראל במדבר עד שזכו לכמה טובות, המן השליו והבאר, כוס שלישית - 'מי שהיה חולה ונתרפא' - כנגד

ברוב השנים, נקבעה שבת הגדול לחול בשבת פרשת צו, ובוודאי מה' יצא הדבר, וראוי לנו למצוא את הקשר בין הדברים

מתן תורה שבו הכל נרפאו, וכוס רביעית - 'מי שהיה חבש בבית האסורים ויצא' - זהו כנגד חירות עולם שזכו לה ישראל לבסוף, כי בתחילה רק יצאו ממצרים ולא היתה זו חירות עולם, ורק לאחר מתן תורה, אז נתקיים בהם "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (ראה אבות פ"ו מ"ב).

כיצד מתחברים ארבעת הבנים לענין ארבעת הודאות?

ועתה, אחר שזכינו לדברים נפלאים אלו, שומה עלינו להמשיך ולפרש על דרך זו את המשך הדברים בהגדה. כי הנה, מאמר 'ברוך המקום ברוך הוא', בא כהגדה לאמירת ההגדה, ומיד לאחריו אומרים "כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה, אחד חכם ואחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". ויש להבין את שייכות מנין ארבעת הבנים לכל מניני הארבעה שנסדרו כאן, וכן מדוע באה הקדמה זו של ארבעת ברכות המקום, דווקא קודם ארבעת הבנים. ובפרט יש להבין את ענין הבן הרשע, אשר לכאורה בדברינו אליו אין הודאה כלל, אלא מקהים את שינוי, כיצד יתיישב הדבר עם ארבעה הצרכים להודות.

ארבעה נכנסו לפרדס

כדי לבאר את הענין, עלינו להקדים כאן חידוש גדול, שנמצא בפירוש הרשב"ץ - **רבי שמעון בן צמח דוראן** - על הגדה של פסח, כי ארבעת הבנים רומזים לארבעה החכמים שנכנסו לפרדס.

כוונת רבינו לדברי הגמרא **במסכת חגיגה** (דף יד:), על אודות ארבעת התנאים שנכנסו לפרדס החכמה, וכל אחד מהם תלה בידו דבר אחר, וז"ל הגמרא: "תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן, בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא וכו'. בן עזאי הציץ

ופסקים סימן נ"ד) הביא בשם הירושלמי כי נתקנה גם כוס חמישית, כנגד 'והבאתי'.

ויש להבין, מה ענינו של לשונות גאולה אלו, ומדוע תיקנו חכמים לשתות כוס יין כנגד כל לשון ולשון.

ופירש בזה **רבינו הגר"א זיע"א** (בפירוש ההגדה ב"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא"), כי מנין ארבעה השב על עצמו כמה פעמים בליל הסדר, מורה ובה על שורש הדבר, שהוא באתן ארבעה הצרכים להודות. וכדברי הגמרא (ברכות נד:): "אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צרכין להודות - יורדי הים, והולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבש בבית האסורים ויצא". כי אם נתבונן נמצא, שכל ארבעת עניינים אלו, נתקיימו בהם בבני ישראל בשעבוד מצרים. כי עבדים היו לפרעה, וכל ארץ מצרים היתה כבית אסורים גדול ונורא. ועוד עינו אותם המצרים בעבודת פרך המפרכת ושוברת כל גופו של אדם, עד שנעשו חולים הזקוקים לרפואה, וכמו שאמרו חז"ל (ראה במדבר רבה א' כ) כי במתן תורה נרפאו כל בעלי המומין שנפצעו בשעבוד מצרים. כמו כן, כשעברו את ים סוף היו מיורדי הים, אלא שלא נצרכו לאניות, רק עברו בתוך הים ביבשה. ולבסוף היו מהלכים במדבר וניצלו מכל הסכנות על ידי ענני הכבוד המן והבאר.

לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא על שהצילנו מארבע סכנות הללו, וכל חיובי ההודאה חלים על כלל ישראל בליל הסדר, והרי הם בבחינת הודאה המהודרת ביותר. וכנגד זה מקיימים ישראל הרבה עניינים שמספרם ארבע.

הצלה מסכנה רוחנית

ועוד מוסיף הגר"א (בביאור 'מגיד דקדק' על ההגדה ד"ה 'ברוך המקום'), כי מלבד החולאים הגופניים שפקדו את בני ישראל מחמת השעבוד, הרי שהיו מוכים בנפשם וברוחם, וחלו חולי רוחני באמונתם, אשר גרוע וחמור לאין שיעור מן החולי הגשמי. בהיותם במצרים ירדו ישראל עד מ"ט שערי טומאה, וכמעט שלא נפלו אל השער החמישים אשר אין ממנו תקומה, ולא יכלו להתממה עד שבא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם בחיפזון. וכבר הבאנו למעלה מדברי הרה"ק, שכל השב בתשובה חייב להביא קרבן תודה, אם כן על אחת כמה וכמה ישראל שנתרפאו ממדוי הנפש ויצאו מעבודת רוחנית לחירות עולם, שעליהם להודות להלל ולשבח.

ולא זו בלבד, אלא שגם בהיותם חונים על הים גבר עליהם הקטרוג משרם של מצרים, שהתמרמר וטען מה שנתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (ראה שמות רבה כא ז; ליקוטי שמעוני פרשת בשלח רמז רלד; זוהר הקדוש ח"ב קע). והקדוש ברוך הוא השליכו מלפניו ולא שמע לדבריו, אם כן בוודאי צריכים ישראל להודות לה' על כל זה.

ארבע ברכות על ארבע נאולות

כנגד זה באים ישראל בליל הסדר ואומרים ומשבחים: "ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא". ארבע פעמים 'ברוך', כנגד ארבע הצלות שניצלו ישראל, אשר עליהן באות ארבע הודאות.

וכל זה נרמז בארבע לשונות של גאולה, כנגד ארבעת ההודאות, המכוונות כנגד ארבעה צרכים להודות; חולה שנתרפא, חבש בבית האסורים, ועוברי הימים והמדבריות. ותתפרש כל אחת מלשונות הגאולה על דרך זו:

'הוצאת' - כפשוטו, שיצאו ישראל מבית האסורים שהיו בו במצרים. 'הצלת' - ביציאת מצרים ניצלו ישראל מעבודת הפרך אשר על ידה נעשו חולים ובעלי מום. 'וגאלתי' - מה שנקרע להם הים והלכו בו ביבשה, ועל ידי זה נגאלו מטומאת הכפירה והאמינו בה' ובמשה עבדו. 'ולקחת' - נלקחו להיות לעם ה' בקבלת התורה, אשר ניתנה להם במדבר, וזכו להצלת הולכי ישימון.

הרי כאן ארבעה ענייני הודאה, המכוונים בארבע

ל'תם' המבורך ולא מת, יש לחבר ליסוד העפר את יסוד המים של רבי עקיבא - היא התורה הקדושה, ולזה רומזת מידת 'תם'.

משום כך מצינו בכמה מקומות שבא בן עזאי לתקן את יסוד העפר, ולעסוק בתורה המחברת את האדם ליסוד המים, וכמו שמובא בגמרא (ברכות סב): "תניא, בן עזאי אומר, על כל משכב שכב - חוץ מן הקרקע" - כי ידע את סכנת עפר הארץ.

ואכן, גדול בתורה מאוד היה בן עזאי, עד שמשנפטר מן העולם אמרו עליו (סוטה טז): "משמת בן עזאי - בטלו השקדנים". 'שקדנים' - אלו יושבי אוהל, השוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום, ומקיימים בעצמם את דברי הכתוב (במדבר יט ז): "זאת התורה אשר יעשה בה את האדם, וכל אשר יעשה בה יעשה". וכמו שדרש ריש לקיש (שבת נב): "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה". ומשום כך, גם אחר ששיבב (יבמות סג): את הנושא אשה, לא קיים בעצמו את דבריו, והתנצל ואמר "ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה".

כך ביקש בן עזאי להמית עצמו על דברי תורה, כדי למות עד שלא ימות, ולזכות לבחינת העפר של יעקב אבינו, שהפך את ה'מת' ל'תם', אך לבסוף לא הצליח לעלות לדרגה זו, ונפטר מן העולם בשעה שהציץ בשכינה.

תיקון יסוד הרוח - בדברי תורה

הבן האחרון, שאינו יודע לשאול, הוא הרומז לבן זומא, שדבק ביסוד הרוח, וגם הוא היה גדול מאוד בתורה, ועליו אמרו (סוטה טז) "משמת בן זומא - בטלו הדרשנים". כח דרשתו של בן זומא מוכר לנו גם הוא מהגדה של פסח, כדברי המשנה הידועה לכל (ברכות יב): "מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר (דברים טז): 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'. 'מי חייך' - המים, 'כל ימי חייך' - הלילות; וחכמים אומרים, 'מי חייך' - העולם הזה, 'כל' - להביא לימות המשיח".

תיקון היסודות - בשימוש בהם לעבודת ה'

עלה בידינו, כי ארבעת הבנים הללו, רומזים על ארבעת היסודות: חכם כנגד המים, רשע כנגד האש - זו האש של יצר הרע, תם כנגד העפר, ושאינו יודע לשאול כנגד הרוח. ותכלית עבודתנו, היא להשלים את תיקון כל כוחותינו בארבעת היסודות. כי אמנם חז"ל לימדונו במעשה זה של ארבעה שנכנסו לפרדס, שכל אחד מהם דבק באחד מן היסודות וקרה עמו מה שקרה, אולם גם היסודות שנכשלו בהם התנאים, אפשר להשתמש בהם לטובה וכפי שביארנו. כי מלבד יסוד המים הרומז אל התורה, הן גם יסוד האש אינו שייך רק לאש של היצר הרע חלילה, אלא גם הוא חלק מחלקי התורה, שנקראת אש, כמו שנאמר (דברים לג): "מִיְמִינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". ועל ידי האש שמצד הקדושה, יוכל האדם לנצח את היצר הרע.

כמו כי ביארנו, כי יסוד העפר המביא לידי מיתה, יוכל האדם להופכו להיות איש תם, כיעקב אבינו שלא מת, וכמו שמביא רבינו האור החיים הקדוש פעמים הרבה (ראה בראשית כג, ו) ועוד) על הצדיקים אשר במיתתם קרויים חיים (ברכות יח), ומצינו בכמה צדיקים שהיה גופם שלם והילכו בעולם גם אחר מיתתם (ראה שבת קנב).

וכך גם שאינו יודע לשאול שהוא כנגד הרוח, יוכל האדם להתעצם ולחזק עצמו להשתמש ביסוד זה לטובה, לעסק דרשות התורה, כפי דרשה בן זומא.

ארבעת החצלות - מן החלק הרע שביסודות

כך גם נתבאר לנו, כי אותם ארבעה הצריכים להודות כפי שחייבו חז"ל - היוצא מביית האורים, חולה שנתרפא, עוברי הים ועוברי מדבריות - עוסקים גם הם בארבעת יסודות הבריאה.

חבוש היוצא מביית האסורים, אשר כמותו היו בני ישראל משועבדים במצרים - היה פגום ביסוד הרוח, אשר טבעה לנוע כל העת ממקום למקום, ואילו הוא

המביאה את מעשה ארבעה שנכנסו לפרדס, מובא שקודם כניסתם הזהירים רבי עקיבא: "אמר להם רבי עקיבא, כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו 'מים מים', משום שנאמר (תהלים קא ז) 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'".

ויש לדקדק בלשונו של רבי עקיבא, שהזכיר פעמיים, 'מים מים'.

ונראה כי גם זה יתבאר על פי האמור כאן כי החכם דבק ביסוד המים. כי הנה ידוע (ראה בבא קמא ז) שהתורה הקדושה נמשלה למים, שנאמר (ישעיה נה א) "הוי כל צמא לכו למים". ובמדרש (שיר השירים רבה פרשה א) דימו חז"ל את התורה למים בכמה וכמה אופנים, שהולכים מסוף העולם ועד סופו, והם חיים לעולם, ויורדים מן השמים, ועוד.

ומעתה יש לומר כי זהו שהזהיר רבי עקיבא את חבריו התנאים הקדושים, כי לא יעלו על דעתם שזכו להגיע עד סוף סוד מעלת יסוד המים, אליו נמשלה התורה, אולם עם כל זאת ימשיכו לעמול עד שיבטלו עצמם ביטול גמור כמים אלו, ורק כך יזכו להשגות העצומות.

ומעתה יאירו לנו דברי הרשב"ץ, שהעמיד את ארבעת הבנים שבהגדה כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס. כי אם נחבר את דברי הזוהר הקדוש עם דברי הרשב"ץ יתבאר כי רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום - הוא הבן החכם שבהגדה, העוסק בתורה שנמשלה למים, ומבקש לדעת טעמיה והלכותיה, ואכן ממלאים בקשתו ונותנים לו שאלתו בהלכות הפסח.

לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא על שהצילנו מארבע סכנות הללו, וכל חיובי ההודאה חלים על כלל ישראל בכלל הסדר, והרי הם בבחינת הודאה המהודרת ביותר. וכנגד זה מקיימים ישראל הרבה ענינים שמספרם ארבע

כאש חטא וכאש נענש

לעומתו, הבן הרשע הוא 'אחר' - אלישע בן אבויה שנפל ליסוד האש. ונרמז הדבר במה שמובא בגמרא (תגינה טו): על אחריתו של 'אחר', שלאחר פטירתו לא הנכניסוהו לגיהנום משום שעסק בתורה, אך גם לגן עדן לא נכנס בשל חטאיו. אולם רבי מאיר תלמידו טען כי מוטב שירד לגיהנום ויתכפר לו חטאיו, ולאחר מכן יבוא לעולם הבא. ואכן, כאשר נפטר רבי מאיר, עלה עשן מקברו של 'אחר', וזה היה סימן לכך שנכנס להתכפר בגיהנום. עד לאחר שנפטר רבי יוחנן, אז פסק העשן לעלות מקברו של 'אחר' וידעו שזכה לעולם הבא.

על כל פנים, מדברי הגמרא מפורש כי נידון אלישע בן אבויה ביסוד האש אשר בו חטא, ונשרף בגיהנום עד שהעלה עשן. ברותחין קלקל וברותחין נידון.

יסוד העפר - להפוך את ה'מת' ל'תם'

אל הבן התם, נמשל בן עזאי, שמת בתמימותו. ויש לרמוז כי 'תם' הוא אותיות 'מת', ויעקב אבינו שנקרא בתורה (בראשית כה ז) 'איש תם', הפך את ה'מת' ל'תם'. על כן אמרו חז"ל (תענית ה): כי יעקב אבינו לא מת, כי בגלל היותו יושב אהלים ועוסק בתורה, בא לדרגת 'תם' ושוב לא מת. ונתבאר בדברי הזוהר הקדוש כי בן עזאי פנה אל יסוד העפר, וגם זה מברכת יעקב אבינו, כי בחלום הסולם הבטיחו ה' יתברך (בראשית כח יד) "וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרָיִם", ודרשו חז"ל (בראשית רבה סט ה): "מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, כך בנין אין מתברך אלא בזכות התורה שנמשלה כמים". נמצא, כי כדי להפוך את ה'מת' שביסוד העפר

לעבוד עבודה זרה בפסל מיכה, ועל כן מצינו (ראה גיטין יג): כי מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק - לתקן קליפת עמלק אביהם, ולכן רצו גם התנאים הקדושים לתקן את המקום ולבטל את כח הקליפה.

ומעתה לפי דרכינו נאמר, שעיקר מה שביקשו התנאים ללמוד בבני ברק, היה שיבוא רבי עקיבא מרא דאתרא וילמדם דעת, כיצד נכנסים לפרדס הדעת בשלום וממילא יוצאים בשלום, ולא להיכשל כפי שארע לאלישע בן אבויה. ודבר זה ישבו ושנו עד 'שחרית', שהיא כאמור מרמזת על ארבעת הבנים, המכוונים כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס. ובהסיבת החכמים שם, זכו לתקן את הדבר. ועל כן מיד אחר מעשה זה, מביא בעל ההגדה את ארבעת הבנים שכנגדם דיברה תורה, חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול.

הרי לנו דבריו הנפלאים וסודותיו העמוקים של רבינו התשב"ץ בענין ארבעת הבנים. אולם אנו אין די לנו בשמיעת הדברים הקדושים הללו כשלעצמם, אלא מבקשים אנו להתחבר לתוכן הדברים, אשר מהם ניקח לעבוד את ה' אליקינו.

בקשתנו להבין את הדברים הנוגעים לנו מכל זה, ולקיים את הדבר אשר נוכל לקיימו כאשר נקום מן הספר, כאן בעולם העשייה, על כן, נניח את הסודות למי שבא בסוד ה', וניקח לנו את דרך העבודה הנוגעת אלינו.

ארבעת יסודות הבריאה

מודעת זאת בישראל, כי כל העולם כולו והאדם בכללו, בנוי ומורכב מארבעה יסודות - אש רוח מים ועפר. ובספר 'שערי קדושה' למורינו הרב רבי חיים ויטאל זיע"א, מאריך לפרש את תיקון מידות האדם אשר שורש כל אחת מהן מאחד מן היסודות.

כאמור, כל מציאות האדם ותכונות גופו ונפשו מורכבים מיסודות אלו. וכגון, מידת הכעס - יסודה מיסוד האש, הדיבור בהבל פה - מיסוד הרוח, בקשת התענוגים והתאוות - מיסוד המים, העצבות והעצלנות - מיסוד העפר שהוא שפל מכל, וכך בכל התכונות ובכל הברואים. כל אחד מן היסודות ניתן להשתמש בו לקדושה, וגם להפך הקדושה, והכל תלוי בבחירת האדם, כיצד ישתמש בתכונותיו ומעלותיו. אולם במציאותו ואופיו כל אדם מורכב מיסודות אלו, ושינוי הטבע בין הבריות תלוי במה שנמשך בו מכל יסוד, אם יותר ואם פחות. ולכך נקרא שמן 'מידות', כי בכל אדם ישנן במידה אחת, והאדם עצמו צריך לקבוע כמה יטול מכל מידה לפי מידתה הראויה.

הנכנסים לפרדס נאחזו בארבעת היסודות

והנה, בזוהר הקדוש (ח"ב) בפרשת פקודי מסופר מענין היחלכות שבעולמות העליונים, ושם בענין ההיכל השישי הנקרא היכל הרצון (דף רנד), מבואר כי כל אחד מאותם ארבעה שנכנסו לפרדס, עסק בבירור אחד מארבעת היסודות, ולפי פעולתם נקבע גורלם במה שעשו.

ושם מבואר, כי רק השלם והחסיד רבי עקיבא שנכנס מצד החסד, הוא שזכה להתעלות למעלה ולבוא אל היכל האהבה להתדבק בה' ברצון הלב, בסוד דאצילות, ולבוא אל שלימות האמונה ואהבת ה', עד שיצאה נשמתו באחד. אך כל האחרים הפסידו בכניסתם; 'אחר' נכנס בצד הגבורה ביסוד האש, וירד למטה ולא עלה, כי פגש בסטרא אחרא הנקרא 'אל אחר', ומשום כך נמנעה ממנו דרך התשובה. בן עזאי ירד ליסוד העפר שכנגד מידת המלכות, ולכן נפטר מן העולם ושב אל העפר. ואילו בן זומא ירד ליסוד הרוח שכנגד מידת התפארת, ופגעה בו רוח הבאה מצד הטומאה.

יסוד המים - אינו אלא תורה!

והנה, מכל זה יוצא שרבי עקיבא נדבק ביסוד המים הרומז אל מידת החסד, ולכן יצא בשלום. ובזה יתבאר לנו ענין מופלא, כי שם בגמרא בחגיגה

מיסודות האמונה, ולכן זכה למה שזכה.

בליל הסדר מאיר אור הגאולה

זאת תורת העולה, יציאת מצרים היא השאלה, והתשובה היא הגאולה העתידה, "קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה", ובו לעת ערב יהיה אור, כי בלילה הזה - ליל הסדר בו יושבים ישראל ומספרים ביציאת מצרים, ולשמע אוזן נשמעים הדברים כסיפורים פשוטים, באמת אתן כאן דבר פשוט כלל, אלא אור גדול ועצום עולה מעל האדמה נפלאים היוצאים מפייהם של ישראל - הוא אור הגאולה.

עמלנו - אלו הבנים, והוא סוד הגאולה, דור לדור יביע אומר, עד הדור האחרון - דור הגאולה. וכמאמר חז"ל (יבמות סב): "אין בן דוד בא - עד שיכלו כל נשמות שבגוף". כי כל שרשרת הדורות נצרכת כדי להביא את הגאולה.

ושורש הכל - בחובת ההודאה, כי היא יסוד ליל הסדר, בארבעה הצריכים להודות.

דרך הצדיקים להקריב תודה בכל יום

דבר נפלא כתב בזה החתם סופר בפרשתנו (תורת משה ויקרא, לפרשת צו ולשבת הגדול), וז"ל: "ויש לדקדק מה טעם לא הזכיר תודה בפרשת ויקרא כשהזכיר כל הקרבנות לבני ישראל, ולא הזכירו כי אם בפרשת צו כשהזכיר הקרבנות להכניסם. ונראה לומר, כבר כתבתי במקום אחר דההמונים אינם מקריבים תודה אלא אחר שנעשה להם נס, שניצולו מצרה "חולי ים יסורים מדבר", על כן לבני ישראל לא אמר להם 'אם על תודה יקריבנו' כפותח פיו, אם יקרא לך מקרה צרה ותינצל, מה שאין כן הצדיקים כגון כהני ה' מקריבים תודה בכל יום, כדאמרין 'ועל נסין שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת', [נסים נסתרים שנעשו לנו יום ויום, ולכן אומרים בכל יום מזמור לתודה], על כן בפרשת צו שדבר עם הכהנים אמר 'על תודה יקריבנו'."

הרי מבואר, כי הצדיקים אינם ממתנים לזה שייצולו מצרות על מנת להודות לה', אלא מכירים בטובתו של מקום בכל עת ובכל שעה. ומשום ש'עמך כולם צדיקים', והכל רוצים לעשות כמעשי הצדיקים, לכן ב'קרבנות' שאומרים בכל בוקר אומרים אנו 'הי רצון כאילו הקרבתי תודה', ולא 'שאם נתחייבתי תודה', כי מבקשים אנו להביא קרבן גם בלא חיוב. מטעם זה, הקרבן היחיד בו מקריבים לחמי חמץ - הוא קרבן תודה, כי החמץ הוא סמל לאלו שאינם ראויים, כי אפילו הרשעים יכולים לחבר עצמם להודאה לה' 'יתברך, ומתוך כך עושים כמעשי הצדיקים. ומשום כך באה בתורה פרשת תורה אחר פרשת קרבן מנחה, שאינה באה אלא מצה, ואחר שעלתה על מוקדה על המזבח, כי התודה מחברת את החמץ עם המצה.

להכיר בניסים הנסתרים

ודבר זה הוא עבודת תג הפסח, להכיר בניסי ה' הנסתרים מתוך הכרת הטוב על הניסים הגלויים שעשה עימנו בהוציאנו אותנו ממצרים מבית עבדים. וזהו גם זמן המסוגל לפעול עם הבנים, להזכיר לכל אחד ואחד על ארבעת הבנים הטמונים בו, ואת כל היסודות הללו יוכל לרתום למרכבת הקדושה בעולם, כי באמירת הדברים הפשוטים כביכול שבהגדה, יוכל האדם לפעול דברים גדולים ועצומים, עד כי יבוא שילה - זה מלך המשיח.

ובעזרת ה', בכח הזכרת השאלה - היא יציאת מצרים, נזכה לקבל את התשובה - כשיתקיים בנו 'שפוך חמתך על הגויים', כשנזכה לגאולה השלימה. כי אחר כל הטורח והעמל בארבעת הבנים, והכל כדי לזכות לראות דורות ישרים מבורכים שיהיו ראויים לקבל פני משיח, ואשר משום כך אנו משקיעים בדור העתיד, משקיעים במסורת, משקיעים באמונה - בוודאי נזכה לקבל את התשובה האמיתית, אותה תשובה של הגאולה העתידה במהרה בימינו אמן.

וכתב בספרה 'ק' דגל מחנה אפרים' (שמות כב ה), כי בעת אשר שולח הקדוש ברוך הוא את של התלהבות לעולם ממקור האש, אין מתערבת בה אש זרה של כוחות הרע, ומים רבים לא יוכלו לכבותה. אך כאשר מסתלקת אש השכינה מחמת רוע מעשי בני האדם, נעשית האש להיות אש של דין וכעס על הבריות, ואש זו אוכלת את מי שאינו הגון לקבל את האש של מעלה, וכן את הנשמה הקדושה, והרי כאן הפסד גדול, שגרים האדם לשכינה שתסתלק מישראל.

תורה מכבה עבירה

כך גם בפרשתנו - פרשת צו, כתב ה'שפתי כהן' ברמז הפסוק (ויקרא ו ב) "זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הליקלה עד הבקר", שהתורה הקדושה עולה על הכל, ואפילו אם עבר אדם כל עבירות שבעולם, התורה שעוסק בה מכבה את העבירה, ואין עבירה מכבה תורה, וזהו 'על מוקדה', שהעבירה עולה על מוקד התורה. כי גם היצר הרע נקרא 'אש', משום שמוקד' האדם ומחמומו, לכן אמר הכתוב שתבוא אש של תורה ותכבה אש של עבירה, בבחינת אש אוכלת אש, כמו שנאמר (ידימה כג כט) "הלא כה דברי כאש נאם ה'", מה אש כל מה שנכנס לתוכו נעשה אש כמוה, כך כל הקורא בתורה - נטהר כמוה. ואפילו עשה כל עבירות שבעולם, אם עסק בתורה לשמה מרוב אהבה, עליו נאמר (שיר השירים ז ח) "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו'."

ארבעת הבנים עוסקים בסודות התורה המופלאים והעמוקים ביותר, וננסים אל הפרדס ועולים לרקיע, להשיג את עמקי חכמת התורה וסודותיה, למקום חקירת האלוקות הדורשת זהירות גדולה ועצומה

ועל פי זה ביאר שם את מאמר רבי מאיר המובא למעלה, שאמר "מתי אמות ואעלה עשן מקברו של אלישע אחר". כי העיכוב העיקרי שעמד בפני כניסתו של אלישע בן אבויה לגן עדן היה מפני שהחטיא את הרבים, שרבים כשראו שעשה מה שעשה, אמרו כי אם תלמיד חכם גברא רבא כזה עושה מעשים רעים אלו, נעשה גם אנו כן. לכן בא רבי מאיר ואמר 'אני אעלה עשן מקברו', ועל ידי זה כל אחד מאותם שטעו אחריו שרואה את העשן עולה מקברו יירא לנפשו וישוב בתשובה. ועל ידי זה יכנס אלישע לגן עדן, כי תורתו שהיא כאש תכבה את עוונותיו ותגן עליו.

וזהו שאמר הכתוב 'על מוקדה על המזבח כל הלילה' - זהו הגיהנום שדומה ללילה וחושך, אך התורה העולה עליה, מביאה את האדם 'עד הבוקר' - לאש של גן עדן הדומה לאור הבוקר. והאריך שם בכל זה. נמצא שסבר רבי מאיר, כי בכח אש התורה העולה מקברו של 'אחר', יוכל לתקן את האש הזרה מן הסטרא אחרא שנכנסה בו כשדבק ביסוד האש לרעה.

יציאת רבי עקיבא בשלום, בזכות דכיקותו באהבת ה'

ולכשנדקדק בזה נמצא, כי בזה הענין דווקא היתה נעוצה מעלתו הנשגבת של רבי עקיבא. כי הנה כתב החתם סופר (תורת משה פרשת שמות), לבאר מה שאמרנו חז"ל (חגיגה יד): לפי גירסת העין יעקב, וכן הוא בתלמוד ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א) כי רבי עקיבא 'נכנס בשלום ויצא בשלום', מהו הענין והחידוש בזה שנכנס בשלום, הלא העיקר לכאורה הוא שזכה לצאת בשלום. אלא פירש החתם סופר, כי יציאתו בשלום היתה מחמת אופן כניסתו, שלא נכנס כמסתפק מהי האמת וכדי לחקור אחר נסתרות, אלא ביקש להיות מקבל ודבוק בשכינה, אך האמת היתה ברורה לו בקבלתו

לא יכל לצאת ממקומו, וכאשר יצא ממאסרו ומשביו נתקן יסוד הרוח שבו ויוכל לסבוב סביבותיו כרוח. חולה המוטל על ערש חליו, לקוי ביסוד האש, ולכן מתחמם גופו בשעת החולי יותר מן השיעור הראוי, עד שנתרפא וחזרה חמימותו להיות כתיקונה.

וכך גם עוברי הים נכנסו לצרה מחמת יסוד המים שגבר עליהם וסבב סביבם, וכן הולכי המדבר היתה הצלתם מעפר וחול הישימון.

ויש להוסיף עוד, כי הנה גם אחר שיצאו ישראל ממצרים, לא זכו עדיין לאמונה השלימה, עד שנקרע להם הים, ורק אז נאמר בהם (שמות יד) 'וַיִּצְמְאוּ בְּהַיָּם וַיִּבְרָא אֱלֹהִים עֲבֹדוֹ'. נמצא כי בהצלה מיסוד המים המכוון כנגד מידתו של רבי עקיבא - יצא ישראל לאמונה שלימה. וזהו תוקף גובה מעלת ארבעה הצריכים להודות, שרק אחר שהגיעו ישראל להודאה השייכת ליסוד המים אשר בו נתעלה רבי עקיבא למדרגה העליונה - באו לכלל הודאה ושרו שירה לפני ה'.

לקיים הדברים למעשה

מבקשים אנו להעמיק יותר, להבין ולהשכיל בענין ארבעת הבנים, אשר כנגדם מכוונים ארבעה שנכנסו לפרדס, ואשר כדברי הזוהר הקדוש עומדים המה כנגד ארבעת יסודות הבריאה. ודאי לא תבוא לנו תועלת מעצם מה שנמתח קו בין ארבעה אלו לארבעה אלו ונמצא את המכוון בכל אחד מהם, ורוצים אנו שלא יהיו הדברים כדבר שיש ענין לענות בו בעלמא, אלא לעבודתנו אנו צריכים, שנזכה כולנו להיכנס בשלום לחזור בשלום.

כי הנה, שלוש מחלוקות בדבר; היה מי שזכה להיכנס בשלום ולצאת בשלום - הוא רבי עקיבא. היו שבשלום נכנסו, אך לא יצאו בשלום - אלו הם בן עזאי ובן זומא. והיה מי שגם לא נכנס בשלום - אלישע בן אבויה, כמובא בגמרא (חגיגה טו) ששמע בת קול שיצאה ואמרה "שובו בנים שובבים - חוץ מאחר".

ועוד אמרו בגמרא שם, כי אחר ששמע כן יצא לתרבות רעה, כי סבר שמאחר ובלאו בכי הפסיד את חלקו בעולם הבא - לפחות ינה מן העולם הזה. וכאשר ביקש לחטוא בדבר עבירה, ולא האמינו לבקשתו, כי ידוע היה כתנא המפורסם אלישע בן אבויה, הלך בשבת ועקר צנון ממקום גידולו ועבר על איסור מלאכה, ומאז נקרא שמו 'אחר'.

כזה הוא הבן הרשע. ועם כל זאת בליל הסדר אין מזניחין אותו, ולמרות שאפילו להיכנס בשלום לא נכנס, וטוען בהתרה "מה העבודה הזאת לכם", וגם האב מזעים פניו כנגדו ומקהה את שיניו, אך מכל מקום - מקום יש לו סביב השולחן, וגם הוא בכלל ארבעת הבנים.

ומסופר (ראה הגדה של פסח 'שולחן הטהור' ו'אמרי קודש') על הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זיע"א בעל ה'בני יששכר', שפעם אחת הלך לשמוע את אמירת ה'סדר' אצל כמה אנשים פשוטים שישבו ואמרו את ההגדה, ואחד מהם החל לומר, "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, אחד חכם" וכו', וכשאמר תיבת 'אחד', האריך בה בכל ארבעת הפעמים כמו ב'אחד' שבקריאת שמע, כי בתמימותו שמע פעם שיש להאריך ב'אחד', והקיש 'אחד' דהתם ל'אחד' דהכא. ושיבח ה'בני יששכר' מאוד את הנהגתו הלזו, ואמר כי עשה מארבעת הבנים 'קריאת שמע'.

והטעם בזה, כי אכן, כל אחד צריך לעבוד את ה' כפי דרכו והנהגתו, וכנגד היסוד הפועל בו ביותר. וזהו שהקדים בעל ההגדה 'ברוך שנתן תורה וכו' - כנגד ארבעה בנים, כי מתן תורה לישראל היה לכל אחד לפי בחינתו המיוחדת שבו, וכיון שניתנה תורה יוכל אפילו הרשע למצוא תיקון ולקחת דרך בעבודת ה' לפי טבעו. ועל כן מן הראוי להאריך כאן ב'אחד', להורות על מה שניתנה תורה לכל אחד ואחד לפי דרכו.

אש קודש ואש זרה

כאמור, אצל 'אחר' היתה עיקר העבודה ביסוד האש.

ספרי אלהים

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משועוריו ושיחותיו של
רבי ענחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת צו

שבת קודש
אכסוף נועם שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שדרשו חכמינו בהוראת נעמי לרות - אחד הם. הרחיצה מטומאת העבודה הזרה היא בחינת 'סור מרע', ולבישת בגדי שבת הרי היא בבחינת 'עשה טוב'. וכך גם בכל ערב שבת: יש לטבול במקוה על מנת לסלק את הטומאה שנדבקה בנפש האדם בימות החול, ולאחר מכן לעטות בגדי שבת ולהאיר את האדם מקדושת השבת בנפש, רוח ונשמה.

כעין רעיון זה כתב רבנו חיים ויטאל (שער הכוונות דף סב). שיש לטבול בערב שבת שתי טבילות, אחת כדי לפשוט את החולין מעל האדם, והשנייה כדי להמשיך עליו תוספת שבת, וכענין גיטין וקידושין, שתחילה יש להתגרש מהחול ולאחר מכן להתקדש לשבת.

על פי דברים אלו כתב הרב הקדוש רבי חיים מטשרנוביץ זי"ע בספרו 'סודורו של שבת' (שורש הראשון ענף ג אות ו), שעל הטבילה במקוה בערב שבת להעשות מתוך כוונה וישוב הדעת, ועל האדם לתת אל לבו ומחשבתו לשוב בתשובה שלימה לפני בוראו, ולכון בטבילתו להסיר מעליו את לבושי החולין ולהמשיך על עצמו את קדושת השבת.

ואם האדם טובל בלי שמכוון ושב בתשובה על מעשיו, הרי טבילתו כמעשה קוף בעלמא ואינה מועילה כלל לטהר נשמתו, ועל כך כוונת חכמינו זכרונם לברכה באמרום (תענית טו). שהטובל ושרץ בידו, אפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, שכן אוחו הוא בידו את הטומאה. וכל שכן כשטובל ושרצו במחשבתו וליבו.

דבר זה רמוז בהוראתה של נעמי לרות לרחץ מעבודה זרה טרם תלבש את השמלות המיוחדות של השבת, היות שרק באמצעות הקבלה להתרחק מרע ולטהר את הנפש ניתן לזכות לקדושת השבת.

על כוונה זו כתב רבנו הרמ"א (א"ח סי' רמב ס"ג) שיש ללבוש את בגדי השבת תכף לאחר הרחיצה לכבוד שבת, ובדברינו יש סמך לדברינו, ששינוי בגדי שבת מבגדי חול נלמד במדרש מהפסוק 'ורחצת וסכת ושמת שמלתיך', שאחרי ההכנה ברחיצה ובכונת הלב אפשר לקבל אור נועם שבת שנרמז בבגדי שבת.

על התורה
שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

אם על תודה יקריבנו
בין הקרבנות הכתובים בפרשת השבוע, פרשת צו, ישנו 'קרבן תודה', אשר כשמו כן הוא - הכרת טובה של היהודי להשם יתברך על ניסיו ונפלאותיו אשר עשה עימו. וכלשונו של רש"י על הפסוק הפותח את דיני קרבן התודה (ויקרא ז יב) 'אם על תודה יקריבנו':

אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחיבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז כב) 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויחבוו זבחי תודה'. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן וכו'.

יחד עם הקרבן יש להביא ארבעים לחמים. זמן אכילת הבשר והלחם הינו יום ולילה בלבד, בשונה מקרבן שלמים שזמן אכילתו - שני ימים ולילה אחד.

רבנו האברבנאל זיע"א מבאר כי בכוונה ותחילה ריבתה התורה את כמות הקרבן ומיעטה את זמן אכילתו באופן שלא תהיה אפשרות לאדם אחד לאכול הכל לבד, זאת בכדי שבעל הקרבן יזמן את ידידיו ורעיו לאכול יחד עימו את קרבנו ולחמיו בכדי שלא יבואו לידי נותר, וכמענה לשאלתם על שום מה ראה להקריב קרבן תודה, יספר להם את ניסיו ה' ונפלאותיו שעשה עימו וכך יתפרסם שמו של הבורא בקהל עם ועדה.

מדברים אלו למדים אנו על חשיבותה של מידת הכרת הטוב, עד שהורתה התורה להביא את קרבן תודה באופן שבו יפרסם האדם את ניסיו וחסדי המקום בפי הבריות. ומכך ילמד כל אדם להכיר טובה לכל יציר אנוש אשר הטיב עימו, שהלוא אם מחויבים אנו להכיר טובה לבורא העולם, למרות שהוא אינו זקוק לכך כלל, הרי שבודאי צריך האדם להכיר טובה ליציר אנוש שהיטיב עמו וגמלו חסד ולא לכפור בטובתו חלילה.

ומצינו בחז"ל שהפליגו בגנותם של כפויי הטובה אמרו הרי הוא ככופר בעיקר, וכך מבואר (תוספתא שביעות פ"ג ה"ה): 'חנניא בן חנינאי אומר 'וכחש בעמיתו' (ויקרא ה כא), אין אדם כחש בעמיתו עד שכופר בעקר.

ויתרה מזה לזמנו, כי אף על פי ששעבדו אותנו מצרים בעבודה קשה ובגלות מרה, וכפרו בטובתם של יעקב אבינו ויוסף

הצדיק, צותה אותנו התורה הקדושה (דברים כג ח): 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו'. וזאת כהכרת הטוב עבור השנים שמצאו יעקב ובניו מנוחה שם בעת הרעב, אף שאחרי כן הרעו לנו המצרים, והדברים מבהילים.

ואכן בקורות חייהם של גדולי ישראל מוצאים אנו את מידת הכרת הטוב שזורה כיהלום בוהק בשלל מידותיהם המשובחות והנהגותיהם הישירות. הכרת הטוב זו אשר הצטיינו בה, היא אשר כלל כיוונה את דרכם בימי חייהם, שהלוא בכל רגע חשו בטובות המקום ובחסדיו המרובים אשר משפיע עליהם, וכל עבודתם בקודש נבעה מאותה הכרה עמוקה בטובותיו של מקום, וכשם שהצטיינו במידה זו כלפי הבורא יתברך, כך הצטיינו בה גם כלפי הנבראים, ובהודומות הראשונה שנקלעה לידם להשיב טובה תחת טובה, היו עושים זאת, גם לאחר שחלפו עשרות שנים מאז.

באחד מביקוריו של הרה"ק רבי יצחק מבוהוש זיע"א בחוץ לארץ, ביקש הרבי לבקר במעונו של יהודי אלמוני ובלתי מוכר. לפליאת מקורביו מה ראה על ככה, השיב הרבי: 'לפני עשרים וחמש שנה (!) נקלעתי לעיר זו, ויהודי זה קיבלני בספר פנים יפות ודאג לכל מחסורי, מבקש אני להכיר לו טובה על כך'.

ביקשו המקורבים לקיים רצונו של צדיק, אלא שלאחר בירור קצר התברר להם שיהודי זה עלה זה מכבר לארץ הקודש. שמע הרבי וקיבל, ברם מחובתו לא שכת.

לאחר ששב הרבי ארצה, ביקש לברר לו היכן גר אותו יהודי. לאחר חיפושים ממושכים עלה בידו להשיג את כתובתו. מיהר הרבי לבקרו ומצאו שהיה ישיש שוכב על מיטתו, מוטל כאבן שאין לה הופכין. הופעת הרבי בביתו הפיחה בו רוח חיים מחדשת, עד שלא ידע את נפשו מרוב התרגשות. 'על שום מה זכיתי לביקורו של הרבי בביתי?' שאל בקול רועד מהתרגשות וחולשה כאחד.

השיב לו הרבי במאור פנים: 'חש אני הכרת הטוב כלפיך, על אשר גמלתי עימדי חסד בהיותי בארץ נכר לפני עשרים וחמש שנה'.

לא היה גבול לשמחתו של הישיש, הוא התיישב על מיטת חליו ושוחח עם הרבי בהתרגשות. אחר נפרד ממנו הרבי לשלום.

והטהרו וההליפו שמהוהיכב
לאחר הטבילה והרחיצה בחמין לכבוד השבת, עוטים אנו על גופנו את בגדי השבת המהודרים, שלא ספק, מסמלים את כבודה וחשיבותה של השבת בעיני בני ישראל, המקיימים בהידור את הנאמר (ישעיה נח יג) 'וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד וכבודתו מעשות דרכיך', שדרשו על כך חכמינו זכרונם לברכה (שבת ק"ג) "שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חל".

את היחס המכבד לבגדי השבת מצאנו כבר אצל רות המואביה, שהורתה לה נעמי ללבוש טרם כניסת השבת בגדים המיוחדים לשבת, ככתוב (רות ג ה) 'ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן'.

בפסוק זה מלמדת נעמי את רות להתכונן להליכתה לבועז, לרחוץ במים מוזהמת טלטול הדרך, ולסוך את הגוף בשמנים שיש להם ריח טוב, ללבוש את השמלות הנאות, ורק כך להראות בפני בועז.

רש"י הקדוש מפרש את הוראת נעמי לרות 'ושמת שמלותיך' - בגדים של שבת שהם בגדים יפים ומהודרים, ומקור דבריו במדרש (ר"ר ה יב) ובדברי הגמרא שתמהה במסכת שבת (ק"ג): על הוראת נעמי לרות ללבוש את שמלותיה: וכי רות היתה ללא בגדים שאמרה לה נעמי שתלבש את שמלותיה? אלא אמר רבי אלעזר: כונת הפסוק היא לשמלות מיוחדות, אלו בגדים של שבת, ומכאן שיש ליחד בגד לשבת.

ופירש רבנו המהרש"א, שמכך שנאמר 'שמלותיך' בלשון רבים ולא 'שמלתך' בלשון יחיד, דרשו חכמים שלקחה רות עמה שני בגדים, בגד חול ובגד שבת, ולא לבשה את בגדי השבת עד לאחר שירדה לגורן.

סוד מרע ועישה טוב
גם את הוראת נעמי לרות 'ורחצת', דרשו חכמים (ר"ר שם) שהתכוונה לרמז לה שתרחץ נפשה מגולוי עבודה זרה שהיתה רגילה בהם מבית אביה.

ובאר הרב הקדוש רבי קלונימוס קלמן הלוי עפשטיין מקראקא זי"ע בספרו 'מאור ושמש' (רמזי רות), ששני הרמזים

ההלכה אוהק מוהלצות

וכאן המקום להביא את דברי בעל 'ערוגת הבשם', על המנהג הנהוג בחצרות החסידיים ובקהלות רבות, שהחנך חובש כבר בשבת העליה לתורה את ה'שטריימל' המעטר את ראשו בשבתות שאחרי נישואיו, והיו שהקפידו שאבי החתן יחבשנו פאר לראש בנו.

את הטעם למנהג להבדיל בין מלבושי הנישואים לבגדי הבחורים, באר הגאון רבי משה גרינוואלד מחוסט זצ"ל בספרו 'ערוגת הבשם' (פרשת צו ד"ה ופסטי):

הן אמרו חז"ל (יומא עב:) ששיראת שמים אמיתית יכול אדם לזכות רק לאחר שנושא הוא אשה, וכך דרשו את הכתוב (תהלים יט ב) 'ראת ה' טהורה עומדת לעד' - זהו הנושא אשה ואחר כך לומד תורה.

זו הסיבה שמעת הנישואין לובש החתן מלבושים אחרים: כעת, לאחר שהגיע למדרגת יראת שמים אמיתית, עליו להחליף את מחלצותיו, בדומה למה שאמרו חז"ל (שבת קיד:): "בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימוזג בהן כוס לרבו".

כי עבודתו של בחור, הרי היא עבודה פחותה לעומת עבודת ה' של מי שזכה לישא אשה, ועל כן עליו להחליף את בגדיו כאות וסימן לכך שעומד הוא כעת בפרק אחר בעבודת ה' ויראתו.

לא יצלה

כאמור סגולה מיוחדת ונפלאה יש בבגדי השבת, שבכחם להצוץ בפני גזירות רעות הבאות על האדם הלובשם, ולשמרו מכל מרעין בישין. אמנם יש לדעת את שכתב הגאון רבי צבי הירש קיינדנור זצ"ל בספרו 'קב הישר' (פרק מו), שכיון שמעלתם וקדושתם של בגדי השבת כה גדולה, מנסה היצר להתלבט באדם הלובשם ולסובב את נשמתו, וצריך שמירה יתרה לבלי ליתן לו מעללו, ומשום כך אמר האריז"ל שצריך האדם לומר בשעת לבישת בגדי שבת את הפסוק 'כל כלי יוצר עליך לא יצלה'.

ומסופר שפעם נפגשו הרב הקדוש רבי אברהם שמחה מנארניץ והמקובל הקדוש רבי חיים שאול הכהן דוויק זכותם תגן עלינו, ברחובות ירושלים בערב שבת. שאל רבי חיים שאול: "אולי ידוע למר המקור לדברי האריז"ל (פע"ח שער השבת), שכאשר לובשים את בגדי השבת יש לומר את הפסוק (שעיה טו ב) 'כל כלי יוצר עליך לא יצלה'?"

ענה הרב מנארניץ, שהמקור הוא בדברי המדרש, שכאשר קרא בלק לבלעם לקלל את ישראל, ענה לו בלעם: "איך אוכל לקללם אם הם לובשים בגדי שבת ויום טוב?" מוכח כי לבישת בגדי שבת היא תריס בפני הפורענות, ולכן נאה לומר בשעת הלבישה פסוק המסמל הגנה מפני האויבים.

והדברים מובאים בילקוט שמעוני

על התורה

היה זה ביום רביעי בשבוע, ביום שני שלאחריו, השלים הישיש את נשמתו לאלוקים. כך סייעו משמים בידו של הרבי למלא את חובתו ולשמח את אותו יהודי שסייע בעדו בשהותו בארץ נכר.

ערב חג הסוכות בירושלים עיר הקודש, שעות אחדות טרם התקדש החג. קול הלמות הפטישים אשר נשמע בהרמה בשבועות האחרונים, מפנה את מקומו לשאון ההכנות האחרונות של 'זמן שמחנתנו'. בכל המרפסות עומדות להם לתפארה סוכות אשר נבנו בעמל רב על ידי יהודי ירושלים.

לפתע מתקדרים השמים בעבים. הטפטוף הקל הופך תוך רגעים בודדות לגשם זלעפות הממטרים העזים מתלווה רוח עזה אשר מעיפה את כל הנקרה בדרכה. סוכות רבות שלא היו חזקות יתר על המידה, מתפרקות במהירות ומוטחות ארצה. ביניהם סוכתו של גאב"ד ירושלים הרה"ק רבי משה אריה פריינד זיע"א.

משמים נתנו בלב אחד ממקורבי הגאב"ד ללכת לביתו ולבדוק אם הכל כשורה. כאשר הגיע לביתו של הרב, נדהם לראותו עומד אובד עצות מול סוכתו המפורקת לשברים. על אתר הזעיק הלה כמה יהודים אשר התגוררו בקרבת מקום, ככוחות משותפים עלה בידם להקים את הסוכה מחדש. בין המטים שכם היה רב מבני עדות המזרח שהתגורר באזור.

כעבור עשרים שנה נפטר אותו רב לבית עולמו. כאשר שמע מכך רבי משה אריה הביע מיד את רצונו הטהור להשתתף בלווייתו. לתמיהת בני הבית אשר לא ידעו לקשר מיוחד שהיה בינו לאותו רב, שח להם את כל אותו מאורע, וסיים: 'מחויב אני ללוותו בדרכו האחרונה כהכרת הטוב על כך שעזר לי באותה שעה'.

עשרים השנים שחלפו מאז לא הקהה את רגש הכרת הטוב אשר פיעם בליבו של רבי משה אריה לאותו יהודי, עד שהוא ראה חובה לעצמו להשתתף בלווייתו.

מי יכול לשער את עוצם הכרת הטוב אשר הורגשה במחיצתו של קדוש ה' הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א. כל מי שאך נראה היה לרבי שהטיב עימו ולו במשהו, היה מכיר לו על כך טובה.

ביום מן הימים הגיע לפני הרבי יהודי שעלה זה עתה מהונגריה והציג את עצמו כבנו של ר' יוסף שאלגו. ר' יוסף זה היה מן הפעילים למען הצלת הרבי מעמק הבכא בעת המלחמה הנוראה.

באותה שעה היה המצב הכלכלי קשה ביותר, דוחק ומחסור שרר בכל, והדבר הורגש גם בביתו של הרבי. חרף כל זאת נטל הרבי על עצמו הלוואות בסך של כארבעים אלף פונט בכדי שיוכל יהודי זה לפתוח חנות רהיטים, וזאת כהכרת הטוב על כך שאביו השתדל בהצלחה.

מעשה זה מלמדנו כי גם עשיית טובה עם משפחתו וצאצאיו של המייטיב עם האדם אף היא להכרת הטוב תחשב. ואכן רבים וטובים ממאורי האומה, היו מחזיקים טובה לצאצאיהם של אותם אנשים אשר הטיבו עימם או עם אבותיהם.

הרה"ק רבי ישכר דב מבעלזא זיע"א ואחיו הרה"ק רבי אריה לייב ממאגריב זיע"א נשאו שניהם בסמיכות זמן לנכדותיו של הרה"ק רבי אהרן מטשערנאביל זיע"א. רבי אהרן חפץ ששניהם ויותר לגור בסמיכות מקום אליו, ואילו אביהם הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א הביע את משאלתו שלכל הפחות אחד משני בניו ידור בסמיכות מקום אליו.

נוצר צורך במאן שהוא שיכריע בענין. לאחר מחשבה החליטו שני הצדדים למסור את ההחלטה בידי הרה"ק רבי מרדכי דב מהארנאסטייפל זיע"א. שמע רבי מרדכי דב את שני הצדדים והכריע שרבי ישכר דב יישאר במחיצת חמיו ואילו רבי אריה לייב ישוב לבעלזא.

כל ימיו של רבי ישכר דב זיע"א היה מכבד עד מאוד את צאצאי רבי מרדכי דב מהארנאסטייפל זיע"א, כיון שבוכותו זכה לשהות כמה שנים בצל חותנו וקנו וללמוד מהליכותיו בקודש. את רגשי הכרת הטוב אשר פיעמו בליבו מחמת הכרעה זו, ביקש להביע בכבוד אותו רחש לנכדיו.

רבות היה מזהיר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זיע"א, בעל 'דברי יואל', על נחיצותה של מידת הכרת הטוב, ומאידך גיסא מרבה היה לעורר בגנותה של כפיות הטובה. נאה היה דורש ואף נאה מקיים. כל מי שזכה להיות במחיצתו לא יכול היה שלא להתפעם ממידה זו אשר הייתה מאירה כיהלום באישיותו הקורנת.

לא רק למי שגמל אתו חסד היה הרבי מכיר טובה, אלא אף מי שסייע למי מבני משפחתו הקרובה, היה זוכה אצלו לכבוד רב, הוא וצאצאיו אחריו.

כך אירע בעת שהגיע לפני הרבי יהודי בשם ר' צבי אילביץ' ושח לפני הרבי כי הוא נכדו של רבי ר' הערשל אילביץ' מסיגעט. רבי הערשל זה היה משמשו בקודש של רבו הרה"ק היעצי חיים זיע"א ולא זזה ידו מתחת ידו. כאשר חלה היעצי חיים במחלת ה'טיפוס' אשר נפטר בדמי ימיו, סעד אותו רבי צבי במסירות נפש של ממש תוך התעלמות מסכנת ההידבקות החמורה אשר ריחפה על סובבי החולה.

כעבור תקופה קצרה נדבק גם רבי צבי במחלה הקשה והסתלק לבית עולמו, כאשר הוא מותיר אחריו יתומים רבים בביתו. כאשר שמע ה'דברי יואל' מסאטמאר זיע"א, [שהיה אחיו הצעיר של הרה"ק היעצי חיים] כי היהודי העומד מולו הינו לא אחר מאשר נכדו של אותו ר' הירשל אשר מסר נפשו למען אחיו הגדול, נפעם ונרגש והתרגש עד למאוד. מיני אותו יום ואילך היתה דלתו של הרבי פתוחה בעבור רבי צבי, וכל אימת שהיה מגיע למונרו, היה מתקבל בחדרו של הרבי בכבוד רב.

בשנה האחרונה לחייו העניק לו הרבי מטבע זהב לשמירה, כאות הוקרה לפועלו של זקנו בעבור אחיו הרבי, ומטבע זו עומדת כעדות אילמת למידת הכרת הטוב אשר נבעה ממעמקי נפשו המזוככת של הרבי.

ואילו מפיו של הרה"ק רבי חיים מאיר מויזניץ זיע"א, בעל 'אמרי חיים', נשמע מפורשות 'מי שעשה לי פעם טובה, כל ימי חיי אני נשאר חייב לו', ובהזמנות אחרת

תפילה פגנים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

אש המזבח תוקד בו

גם הגאון הקדוש רבי פנחס הלוי הורוץ זי"ע מפרנקפורט בעל ה'הפלאה', פירש בספרו 'פנים יפות', כי בכך קריאת שמע הכניע יעקב אבינו את שרו של עשו באותו מאבק, כנרמז בכתוב 'עד עלות השחר', שזהו סוף זמן קריאת שמע בלילה.

ועל דרך מאמר חכמינו ז"ל במסכת ברכות (ה.): "לעולם יריגז אדם יצר הטוב על יצר הרע, אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה; נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכיר לו יום המיתה".

דברי חז"ל אלו, המליץ הרב הקדוש רבי ישראל אביחצירא זי"ע, הביא סאלי, בפסוקים הפותחים את פרשת צו, בהם נאמר (ויקרא ב) 'צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו'.

'צו את אהרן ואת בניו', הכונה לצדיק ולתלמידיו, שכל צדיק נקרא בשם 'אהרן' והוא בבחינת משרת לפני ה', והתלמידים הרי הם כבנים.

'זאת תורת העולה' - הכונה ליצר הרע שעולה ומנסה להתגבר על האדם כל יום, כמו שאמרו חז"ל (סוכה בב) "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו".

'היא העולה' - על ידי התורה יכול האדם לעלות ולהתגבר על יצרו, כמאמר חכמינו ז"ל (קידושין ל): "בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין", והתורה נמשלה לאש, 'על מוקדה על המזבח', והיא מכריעה את האש של תאוות היצר הרע.

ואם לא הצליח האדם להכניע את היצר על ידי התורה, או שאינו בן תורה, מה עשתו? יקרא את שמע.

ענין זה רמז במילים 'כל הלילה' שהוא זמנה של קריאת שמע בערבית, שבדיעבד זמנה כל הלילה, ועד הבוקר' זו קריאת שמע של שחרית שזמנה רק בבוקר.

אמנם, אם גם קריאת שמע לא הועילה לו לבטל את יצרו, יזכיר לו יום המיתה, כרמזו בסיומו של הפסוק 'ואש המזבח תוקד בו', היא אש של גיהנם השורפת את הרשעים שאינם 'לא תכבה', וכשיזכיר לו את יום המיתה אז 'תוקד בו' - היצר הרע שבו על כרחו ישרף ויכנע.

כל העוסק בתורת עולה

מפורסמים הם דברי חכמינו ז"ל, כי מעת ששלחו הגוים ידם במקדש ה' ובמזבחותיו וניטל מעמנו כל סדר עבודת הקרבנות, יש בידינו להשיג את מעלת הקרבן באמצעות הקריאה בסדר הקרבנות ובהלכותיהם, שבזאת יחשב לנו כאלו עמדנו לפני המזבח ועשינו את כל העבודות האמורות

בקרבתו. ועל כן אנו מזכירים בתפילה את פרשיות הקרבנות, כדי להשלים בכך את סדר העבודה בבית המקדש. נעמיק אפוא בהבנת קריאה זו וחשיבותה.

במסכת מנחות (ק:) הובאה דרשת האמורא הקדוש ריש לקיש על הפסוק (ויקרא ז לו) 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם', שכל העוסק בתורה, כאלו הקריב עולה, מנחה, חטאת ואשם.

באופן אחר מעט, למד מכך רבא, כי כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם.

ואילו רבי יצחק, דרש בענין זה פסוקים אחרים בהם נאמר 'זאת תורת החטאת' (שם ו יח) ו'זאת תורת האשם' (שם ז א), ואמר כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

כבר מימות עולם קבע הקדוש ברוך את עסק התורה ולימוד סדר הקרבנות שיהיו מיוחדים לישראל במקום עבודת הקרבנות.

כי גלוי היה וידוע לפניו שעתידי בית המקדש להחרב ותבטל עבודת הקרבן, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל **במסכת תענית** (כז:) כי אלמלא מעמדות - אותן קבוצות מעם ישראל שעמדו והתפללו בשעת הקרבת הקרבנות בבית המקדש - לא התקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית טו ח) 'ויאמר ה' אלקים במה אדע כי אירשנה'.

באותה פרשה אמר אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, שמא ישראל חוטאים לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה?'

הבטיח לו הקדוש ברוך הוא שאין לו לחשוש לכך.

ביקש אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, הודיעני במה אירשנה'.

אמר לו (שם ט) 'קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת, ותיקן לו את סדר הקרבת הקרבנות ככפרה.

אמר אברהם לפניו: 'רבונו של עולם, מילא בזמן שבית המקדש קיים ויכולו להקריב קרבנות, אך בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם?'

אמר לו: 'כבר תקנתי להם סדר קרבנות. בזמן שקוראים בהם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם'.

וכן דרשו במדרש תנחומא (צו יד), שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "אף על פי שבית המקדש עתיד להחרב

והקרבנות בטלים, אל תשכחו לומר סדר הקרבנות, אלא היהירו לקרוא בהם ולשנות בהם, ואם תעסקו בהם - אני מעלה עליכם כאילו בקרבנות עצמם אתם עוסקים".

הוכחה לדברים הביאו רבותינו מכך שכאשר הקדוש ברוך הוא הראה ליחזקאל את צורת הבית, אמר לו (יחזקאל מג י) 'הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעוונותיהם ומדדו את תכנית'.

אמר יחזקאל לפני הקדוש ברוך הוא: "רבונו של עולם, עדין אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו, ואתה אומר לי ללכת ולהודיע לישראל את צורת בית המקדש? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואחר כך אני אלך ואומר להם".

אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: "וכי בגלל שבני נתונים בגולה היא בנין ביתי בטל? דע לך כי קריאה בפרשיות התורה בענין בית המקדש שוה לבניית בית המקדש. לך אמור להם שיתעסקו בקריאת צורת הבית בתורה, ובשכר קריאתם זו אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית".

לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "בני, אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקוראים בפרשת עולה ולומדים את פרשיות הקרבנות - מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן עולה לפני".

תשמרו - ועשייתם אתם

יש לציין ולהוסיף על כך את דברי רבנו האור החיים הקדוש בפרשת בחוקותי (ויקרא כג א, אופן יד), שהביא את דברי חכמינו ז"ל הללו, ובאר כי זו היא הדרך גם בקיום שאר מצוות התורה שאין ביד האדם לקימן.

ככל שיעסוק בלימוד עניני אותן מצוות, יהיה נחשב לו כאלו קיימן בפועל. כמו שנאמר (הושע יד א) 'ונשלמה פרים שפתינו', כפירוש רש"י הקדוש שפרים שהיה לנו להקריב לפניך - נשלם אותם ברצוי דברי שפתינו.

רמז לכך מצא רבנו בעל 'אור החיים' בפסוק 'אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשייתם אותם', שאת אותן מצוות שאין מציאות לעשותן, אפשר לקיים על ידי 'תשמרו', כלומר באמצעות המתנה וציפיה מתי 'יבואו לידינו לעשותן, שהלא 'שמירה' משמשת גם במשמעות של ציפיה, כמו שפירש רש"י על 'ואביו שמר את הדבר' (בראשית לו א), שהיה ממתין

ומצפה מתי יתקיים. זהו סיומו של הכתוב 'ועשייתם אתם', שעל ידי השמירה והציפיה לקיום המצוות הללו, יחשב לנו כאילו עשינו אותן למעשה.

כדברים האלה באר גם בפרשת ראה, על הפסוק (דברים יב כח) 'שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך'. כי לכאורה, כיצד יתכן לקיים את כל הדברים אשר הבורא מצוונו? הרי ישנן מצוות שאי אפשר לקיימן ואינן תלויות ביד האדם לעשותן, ויש מצוות שאין כל אחד יכול לקיימן אלא רק חלק מעם ישראל, כמו מצוות השיכות לכהנים בלבד, ללויים בלבד, או לישראלים בלבד, ואם כן כיצד יתכן לשמור את כל הדברים?

ובאר, כי לכן אמרה התורה לשון 'שמור', כנגד מצוות לא תעשה, שהן ביד האדם - לשמור עצמו מלעבור על איסורי התורה, ואילו כנגד מצוות עשה אמרה התורה 'ושמעת', לומר שיכול לקיים את המצוות בלימוד שמיעתה בפה, ובה נחשב לו כאילו באה לידו וקיים אותה, ומעתה אכן יכול כל אחד לשמור ולעשות את כל הדברים.

זכרו אלקים - רזה נשברה

כדי להבין את הענין ולעמוד על כונת חכמים כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, נבאר בשני אופנים, על פי מה שהתבאר בדברי רבותינו הקדמונים.

משל הביא הגאון רבנו יוסף תאומים בעל הפרי מגדים בספרו 'תבנת גמא' (פר' צו) על התורה, למלך שהיו לו שני עבדים, האחד זריז והאחר עצל.

רצה המלך לנסותם ולבחון אותם, וביקש מהם לעשות מלאכה בלתי אפשרית.

גיחך העצל וענה תכף ומיד: 'אדוני המלך, הן זה בלתי אפשרי!'

לעומת זאת, היה הזריז הולך טרוד ודואג ומנסה לחשב במוחו כיצד ניתן לעשות כדבר הזה.

ראה זאת המלך ושמח בעבד הזריז המתייגע ומשתדל למצוא דרכים ואופנים לקיים את רצונו.

אף שלא הצליח העבד לקיים את הבקשה הבלתי אפשרית, נגרמה למלך נחת-רוח ממעשיו, בראותו כיצד הוא חפץ בכל מאודו ומנסה בכל דרך לקיים את הוראתו.

הסביר רבינו הפרי מגדים שכך הוא הדבר גם בענין הקרבנות, שכאשר אין לנו את היכולת להקריב קרבנות לפני המלך יתברך שמו ולעשות נחת רוח

התבטא בלשון קדשו: 'ברוך השם, מדה טובה יש לי, אם קבלתי טובה אי פעם ממישהו לא אשכחנה לעולם'.

עוד אמר פעם: אדם שרכש לעצמו מידה זו של הכרת טובה לשמים ולבריות, יהיה מי שיהיה, הרי זה סימן טוב עבורו. כך היה מרבה לספר בשבח מידה זו ובגנות הפכה.

באמת אמרו, עצם הליכות חייו של הרבי היה ספר המוסר הטוב ביותר בכל התחומים וביחוד בנוגע למידת הכרת הטוב. אין-ספור עובדות וסיפורים נכרכו בשמו של הרבי, על כך שהשיב טובה תחת טובה לאנשים עשרות שנים לאחר שסייעו בעודו.

גם כאשר הדבר היה נראה בעיני הציבור כפחיתות כבוד וכזלזול במעמדו, לא היה הרבי מתחשב בכך כלל ועיקר. כך למשל העיד נהגו של הרבי כי כל אימת שהיה שואל עובדי אורח בעת נסיעה היכן הוא מקום פלוני, ושכח להודות על התשובה, היה הרבי נותן הודאה במקומו. לא היה דבר מופרך בעיני הרבי ללקבל טובת הנאה מיציר אנושי, ולו תהא זו הפעוטה ביותר, ולא להודות על כך.

מול מקום מושבו של הרבי בבית מדרשו פעל מאורר שהקל על הרבי בעת עבודת קדשו המאומצת, אשר היתה בבחינת 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. באחד הימים חדל המאורר מלפעול ונוצר צורך לרכוש חדש. בינתיים השאילו המשמשים מאורר מאחד השכנים והציבו אותו מול הרבי.

כעבור כמה שבועות פגש הרבי באותו יהודי ואמר לו ברגש: 'אני מודה לך מקרב ליבי על שהחייית את נפשי!' היהודי שהמעשה הפעוט שעשה פרח מזיכרונו חש במבוכה לנוכח השבחים שהורעפו עליו ולא ידע למה ירמוזן מילותיו של הרבי. עד שהרבי אמר לו כי כוונתו למאורר שהשאיל לו לכמה ימים.

טוב ליבו והנהגותיו המופלאות של הרבי התבלטו לעין כל רואה וקידשו שם שמים ברבים. גם כאלו הרחוקים משמירת תורה ומצוות לא יכלו ללכוד את התפעלותם הרבה מהאווירה הטובה שפיזר סביבו בכל מצב. כך למשל כאשר היה הרבי מאושפז בבית החולים אסותא בשל מחלה שתקפה את גופו והסבה לו ייסורים קשים, לא שכח הרבי להודות מקרב הלב לכל רופא ואח שהגיש לו טיפול או עזרה רפואית. יהיה מי שיהיה. צוות בית החולים ציין בהתפעלות מרובה את עדינות נפשו של הרבי, אשר נדיר למצוא כמותה.

מעיון בדברי חכמינו עליהם השלום עולה, כי מידת הכרת הטוב נוהגת גם כלפי בעלי חיים ואפילו כלפי חפצים דוממים (!). נביא כאן את לשונם הטוהר של רבותינו הראשונים כמלאכים אשר הפליגו בדברות קדשם בשבחה של מידה זו, וגילו לנו כי היא השרוש והטעם לכמה ממצוות התורה אשר ניתנו כמתן שכר לבריות שונות על טובה שגמלו עם האדם לפני רבות בשנים.

כך למשל נאמר במדרש (תנחומא בראשית ט') כי לאחר שהרג קין את הבל, היתה גופתו

מושלכת ולא ידע קין מה לעשות עימו, זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים, הרג אחד מהן את חברו וזכה בור וקברו בתוכו, ומכך למד קין לקבור את הבל, לפיכך זכו העופות שיכסו את דמן.

ומקרא מלא דובר הכתוב (שמות כב ל): 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', ואמרו חז"ל (מכילתא סם) מה טעם לכלב, ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שם יא ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו', אמר הקדוש ברוך הוא תן לו שכרו. ודרשו במדרש (שמו"ה) אמר הקדוש ברוך הוא חיבים אתם לכלבים, שבשעה שהרגתי את בכורי מצרים והיו המצרים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם, והכלבים נובחין להם ולישראל אינן נובחין וכו', לפיכך אתם חיבין לכלבים.

מעניין לציין לדברי ה'דעת זקנים' לבעלי התוספות בביאור טעם נתינת הטרפה לכלב. גם לדבריהם טעם מצוה זו היא מחמת הכרת הטוב לכלב, גם בעת שלא הצליח במלאכתו, הלאו היא שמירת הבהמות מטריפתם על ידי חיות רעות, ובשונם:

'כי דרך העולם שהכלב שומר על הצאן, ואם בא זאב וטרף הצאן, מכל מקום את הטרפה תתן לכלב, ולא תהיה כפוי טובה שהרי הכלב שמר על הצאן עד שנטרפה'.

גם במצות פדיון פטר חמור נתנו רבותינו טעם לשבח וביארו (שכל טוב שמות יג ט) כי הטעם שבגיננו זכו פטרי החמורים להיפדות יתרו מכל בהמה טמאה היא לפי שישאל עמסום ביציאתם ממצרים, וכדברים האלה כתב רש"י הקדוש על הפסוק (שמות יג ט) 'וכל פטר חמור תפדה בשה': 'שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים, שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים טעונים מכספם ומוזהבם של מצרים'.

וכפי שצינו בראשית דברינו אף ב'דומם' שייך מושג של הכרת הטוב, וכפי שנוכחים אנו לראות במכות הראשונות שהכה ה' את מצרים, שלא נעשה הדבר על ידי משה רבנו אלא על ידי אהרן הכהן וזאת מכיון שהיה צורך להכות את היאור, והוא הגן על משה לאחר לידתו, על כן לא היה זה ראוי שמשו רבינו יהוה. וכן כשהיה צורך להכות את עפר הארץ, לא נעשה הדבר על ידי משה, כיון שהגן עליו בשעה שהרג את המצרי וכסוה בחול.

והדברים מרעידים כל לב, שהלוא אין מדובר כאן בהכרת הטוב לבן אדם בעל שכל ורגש ומטבע הדברים הוא מצפה להערכה והוקרה על מעשיו, ואף לא בבעל חי, שגם בו מקנן סוג מסוים של רגש וציפיה לתשלום גמול, ואפילו לא בצומח שאף בו ישנה חיוניות כל שהיא במדה מועטת. אלא בדומם, שאינו רואה אינו שומע ולא מרגיש כלל ולמרות זאת ציוה הבורא שמשו רבינו לא ילקה את היאור והעפר מאחר שפעם אחת באה לו טובה על ידם.

וכהוראת חכמינו זכרונם לברכה (ב"ק צב): בירא דשתית מניה, לא תשדי ביה קלא [-בור ששתית ממנו מים, אל תזרק בו אבן].

לפניו בריח הניחוח שבקרבנות, אם האדם מצטער ונאנח על כך, מאותה השתוקקות עצמה עולה נחת רוח לפני ה' יתברך.

ומה שאמרו חכמינו ז"ל, כי הלומד בתורת הקרבנות נחשב כאילו הקריב קרבן, הכונה כאשר אדם מצטער ביותר על כך שאינו יכול להקריב בפועל, ובאמצעות התשוקה והכיסופים עולה נחת רוח לבורא יתברך כאלו הקריב קרבן ממש.

זהו שאמר המשורר (התלים נא ט) 'זבחי אלקים רוח נשברה', כי כשהלב נשבר על שאין אנחנו יכולים להעלות קרבנות על גבי המזבח, הרי זה נחשב כ'זבחי אלקים', וכאילו הקריב האדם את הקרבן בפועל ממש, על ידי השילום בשפתיו.

נמצאנו למדים כי אכן בזמן הבית כאשר התכפר האדם מחטאו על ידי עסק התורה או על ידי התשובה, לא התכפר חטאו לגמרי בלא להביא קרבן.

אולם בזמן הזה, כאשר אין הקרבת קרבנות, והאדם דואג וחרד ומצטער על שלא זכה להקריב את הקרבן ומתמרמר בליבו על חסרון הקרבנות, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבם.

הוא אומר, כי בודאי מוטב היה אילו היה יכול האדם להקריב קרבנות על גבי המזבח, אולם היות שאין הדבר באפשרות, כיון שמצטער האדם על כך, הרי הוא זוכה שנחשב הדבר כאילו הקריב בעצמו.

ומעתה, מובן, מדוע בזמן הגלות יכפר העון על ידי הקריאה בתורת הקרבן בלבד, כי כל מהות העיסוק בתורת הקרבן הוא כדי שנסתוקק וניחל לקרבנות עצמם, ושרונו לב זה הוא המעלה נחת רוח בשמים כמו הקרבן עצמו.

שברון הלב וההשתוקקות הגדולה, הם הנחשבים כהקרבת קרבן ממש, ולא בקריאה סתם של פרשת הקרבן.

ובאופן דומה נוכל להסביר גם כיצד יתכן שהפחיתות במעלה - כאשר אין סנהדרין, גורמת לתשובה קלה יותר לכאורה.

כי כאשר אדם שר בתשובה אמיתית, כראוי, הרי הוא אבל וחפוי ראש על חטאו, והלום צער על שאי אפשר לקיים בו את העונש הראוי לו כדיני התורה.

צער יוגון אלו מחשיבים כאילו נעשתה בו מיתת בית דין ונתכפר לו חטאו.

ואם על כפיות טובה לבעל חי ולדומם הקפידה תורה, הרי שעל אחת כמה וכמה יש להישמר שלא לנהוג בכפיות טובה כלפי כל אדם שהוא בן ברית ושאינו.

וכפי שיש ללמוד מהמעשה הבא:

באחד הימים נקלע לסלבודקא גוי סיני לבוש בלבושים מסורתיים. עשרות זוגות עיניים סקרניות ננעצו בתייר הגוי. ילדי המקום התלהבו במיוחד למראה המחזה המשעשע ועד מהרה החלו להתקבץ סביבו ילדים רבים, הללו רדפו אחריו ברחובות קריה והשמיעו לעברו קריאות צחוק וזלזול.

לפתע עבר שם הסבא מסלבודקא זצ"ל, הוא קלט בין רגע את המתרחש, הגיף את מקלו והחל לגעור בהם: 'תסתלקו מכאן! אינכם מתבישים לצחוק ממנו, והרי אנחנו שותים את התה שלהם! [-התה בזמנו היה מיובא מסין].

הגם שאין ללעוג לאף נברא בצלם אנוש, מכל מקום סבר הסבא זצ"ל כי מידה מיוחדת של הכרת הטוב יש לנהוג באדם זה.

צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים!

נסיים בפרפרת נאה מאוצרותיו של רבינו ה'כתב סופר' זיע"א בענין הכרת הטוב.

על הפסוק 'וישמע יתרו דרשו חז"ל 'מה שמועה שמע ובה, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק'. ויש להבין על שום מה התעורר יתרו לבוא ולהסתפח לעם ישראל דייקא בשל שני ניסים אלו יותר מכל הניסים שעשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל בצאתם ממצרים.

ומבאר ה'כתב סופר' שהנה הגם שיתרו הבין כי גדול ה' מכל האלוקים, מהיכן ידע שבני ישראל יקבלוהו בסבר פנים יפות? ואף שהם חייבים לו הכרת הטוב על שעמד למשה רבינו בעת דחקו, הכניסו אל ביתו, והביא לו את ציפורתו בתו לאשה, מכל מקום מנין לו שהם אינם כפויי טובה?

על כך התשובה 'קריעת ים סוף' וכו' והיינו שכאשר בני ישראל עמדו על שפת הים וראו כי המצרים באים להילחם עמהם, לא ניסו כלל להשיב להם מלחמה, וזאת מפני שהכירו טובה למצרים שהיו להם אכסניה בשעת הדחק, על כן לא חפצו להילחם פנים בפנים עם המצרים ולהרוג בהם, ומכאן שהם אינם כפויי טובה.

אלא שעדיין יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר שאין זה מחמת הכרת הטוב, אלא מפני שלא היו מלומדי מלחמה, על כך מוסיף המדרש ואומר 'ומלחמת עמלק', והיינו שראה איך תקופה קצרה אחר כך יצאו בני ישראל להילחם בעמלק ונצחוהו, הרי שהם יודעים היטב הלכות מלחמה ועל כרחן הסיבה שלא ניסו להרוג במצרים, היא מחמת הכרת הטוב שחשו אליהם, ומכך ידע יתרו שהוא יכול לבוא אליהם מבלי לחשוש שלא יכירו בטובות שעשה עם מנהיגם משה רבינו.

ומסיים בלשון קדשו: 'והוא פרפרת נאה ומשובח'.

לשמיעת השיעורים - קול הלשון: 03-6171077 ספר ויהלום

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחלה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"
ברשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

גיליון
ה-100
גיליון חג
כפול

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

אחרי יום העבודה התברר שה'שיבער' היה אפיקורס או כופר-למחצה

'ושמרתם את המצות' והרי אם לא לותתים את החיטים במים הרי אינם צריכים שמירה מחימוץ עד הלישה. וכתב הרמב"ן (שם): 'וכל זמן שהוא מביאין לידי כך (- חשש חימוץ) מקיים בהן יותר מצות ושמרתם'. ואמנם כתב הר"י (פסחים ב.) 'האידינא שדרו ממתיתבא דאין אנו בקיאין ללות, הילכך לא שרי לן למילתא'.

העולה שמצות השמירה מחימוץ אינה רק היכי תמצוי לאכול מצה כשר שלא הוחמצה, אלא שיש מצוה חיובית בשמירת מחימוץ, ושמירה זו צריכה להיעשות עבור ולשם מצה הכשרה למצוות פסח בה ציווה ה' שנאכל מצה שנשמרו בה מחשש חימוץ.

עשיית מצה על ידי גוי חרש שוטה וקטן

כתב בהלכות גדולות (סימן יא, פסח, עמוד קעד) 'והיכא דלשה לעיסה גוי חרש שוטה וקטן דלאו בני שימור נינהו, אף על גב דאפייה ישראל בר דעה, ועבד לה שימור בשעת אפיה, לא נפיק בה ידי חובתיה'. ודבריו הם ממה שכתב רבי יהודה גאון (הלכות פסוקות, פסח, ד"ה לא נפיק) 'ולא נפיק איניש ידי חובתיה אילא במצה רביעית'. והיכא דלישה לעיסה גוי חרש שוטה וקטן דלאו בני שימור ניהו אע"ג דאפייה ישראל בר דיעה ועבד לי שימור בשעת אפיה, לא נפיק ביה ידי חובתיה'. וכ"כ רב אחאי גאון בשאלות (פרשת צו שאילתא עו).

שיטות הראשונים בשימור לשם מצוות מצה בישראל עומד על גבי הגוי

נחלקו הגאונים בחיוב שמירה לשם מצות מצה, אם יועיל שישראל יעמוד על הגוי לשמור לשם מצות מצה לראות שלא יוחמצו המצות, או שצריכים שעושי המצות הם בעצמם יעשו את המצות לשם ועבור מצות אכילת המצה.

רבי כהן צדק (שערי תשובה סימן רצא) נשאל: 'פלטור גוי מהו להדביק עיסה בפסח'. והשיב: 'הינין חזינן כיון שמשק ישראל והדביק גוי מותר (- מצד פת עכ"ל), שכך אמרו חכמים אינו אסור עד שיהא תחלתו וסופו ביד גוי, ולענין פת אמרו שגר גוי ואפה ישראל שרי שגר ישראל ואפה גוי שרי וכי'. ואי משום שימור מצה אם ישראל משפריס עד כדי שיתנו לידו בצק, והוא מדביקה בתנור לאלתר, מותר (- שבה אין חשש חימוץ). אבל בלילה הראשון אינו יוצא ידי חובתו אלא במצה משומרת ביד ישראל לשם מצה, דכתיב: 'ושמרתם את המצות, ואמרו רב הונא בצקות של גוים אדם ממלא כריסו המשך בעמי ג'.

בסוף אפיית המצות, אחרי שעות עבודה מאומצות התיישב הצוות על מרפסת המאפיייה לשתית 'לחיים' וטעימה כלשהי. הבחור שהכניס את המצות לתנור ניגש לרב המשיג לחץ ידיים ושאל: 'כבוד הרב, אני יכול לשאול אותך שאלה?' הרב השיב בחיוב והבחור התחיל לטטום שאלה שצצה לו 'ממש הבוקר לפני העבודה', שאלה בעיקרי האמונה שהותירה אותו רח"ל 'בספק במקרה הטוב' כלשונו. המשיג ענה לו כמיטב יכולתו ואף הפגיש אותו עוד באותו ערב אם רב גדול הבקי ביסודות האמונה ובענייני העולם הזה שבהם עושה היצר הרע שימוש להדיח נפשות, העניינים התבררו עד מהרה ולמחרת ניגש ה'שיבער' למשיג והודה לו בכל הברכות האמורות בתורה שחילץ נפשו מדחי. בצהריים ניגש המשיג לבית ההוראה ושאלתו בפיו: ארגזי המצות שנאפו ביום אמש עדיין במחסני המאפייה, מסומנים כראות. והנה התברר שמי שאפה את כל המצות היה נעבעך-אפיקורס ולכאורה במצב כזה אין משמעות ל'לשמה' שלו.

תשובה:

בשאלה זו יש לדון תחילה בעיקר עשיית המצה לשמה, אם מהני מה שיש משגיח במקום או שצריך שמי שפועל ועושה את המצות יכוון בעצמו לשמה.

מקור וגדר חיוב 'לשמה' במצת מצוה

אמרו בגמרא (פסחים מ.) 'אמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה'. כלומר שכאשר יודעים שלא החמיצו, יכול לאכול מהן בפסח אך אינו יכול לצאת בהן ידי חובת מצת מצוה, דכתיב (שמות כ"ז) 'ושמרתם את המצות' מצה המשתמרת לשם מצה, יצאו אלו שלא נעשו לשם מצה.

עוד איתא בגמרא (שם לה) חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאו לעצמו, אינו יוצא בהם ידי חובת מצה. מאי טעמא, אמר רבה דאמר קרא (שמות כ"ז) 'ושמרתם את המצות' מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח. ופירש רש"י (ד"ה ושמרתם): 'כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה', ולומר שמצת מצוה צריך לכוון בשמירתה ובעשייתה לשם מצה, ואם עשה מצה לשם זבח או שלא לשמה אינו יוצא בה ידי חובת מצה.

עוד מצאנו שיסוד הצורך לשמור את המצה מחימוץ אינו רק היכי תמצוי שיוכלו לאכול מצה כשרה, אלא שזה חלק מצורת המצוה לשמור על המצות שלא יחמיצו, ועל כן לדעת רבא (פסחים מ.) מצוה ללות את החיטים המיועדים למצה במים, שנאמר:

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

לקנות חמץ כדי לקיים מצוות תשביתו

בחור הסמוך על שולחן אביו או בחור ישיבה שאין לו חמץ משלו כלל, האם יש עניין לקנות לעצמו חמץ כדי לקיים מצוות 'תשביתו'?

ת. האחרונים חקרו בביאור גדר מצוות 'תשביתו',

אם קיום המצוה הוא על ידי שמבער בפועל החמץ שברשותו בקום ועשה, או שהיא מתקיימת בשב ואל תעשה, בעצם מה שאין ברשותו חמץ בפסח. יש מהפוסקים שנקטו שמי שאין לו חמץ כלל ביום י"ד, מצוה שיקנה כזית חמץ כדי להתחייב בביעורו ולקיים מצוות תשביתו. לשיטתם, בחורים הסמוכים על שולחן אביהם שאין להם ממון משל עצמם, יש לאביהם להקנות להם כזית חמץ כדי שישרפוהו ויקיימו המצוה.

בדיקת חמץ בעבור זקן שאינו יכול לבדוק בעצמו

זקן הרתוק לכיסא גלגלים שאינו יכול לבדוק את החמץ בעצמו, ובלי ל"ד מגיע נכד לבדוק בביתו, האם יכול הסבא לברך את הברכה 'על ביעור חמץ', והנכד יבדוק?

ת. מי שאינו בודק את ביתו וממנה שליח שיבדוק בשבילו, השליח יברך את הברכות³, שהוא שליחו גם לעניין הברכה⁴.

המשך בעמי ב'

אלא השליח. ובטעם הדבר שלא יברך בעל הבית, כתב בשו"ת מנחת שלמה (תיניא סי' נח) כמו שכתב הר"י (סי' תלב) דלפיכך מברכין 'על ביעור חמץ' ולא 'על בטול', מפני שביטול בלב סגי ולא תיקנו חכמים ברכה אלא על מעשה או דיבור, כמו כן אין המשלח מקצת שפיר יכול לברך כמו בבדיקת חמץ שמתחיל לבדוק ומברך ומבקש מאחרים לגמור.

גדולה מזו, ומשום הכי אפקה רחמנא בלשון כל יראה ובל יצא ולא אפקה בלשון שריפה. 3 אם בעל הבית אינו בודק כלל, אלא ממנה שליח לבדוק, ועומד אצל השליח כשבודק, זן הפרי חדש (סימן שמו ס"א ד"ה ודע) שבעל הבית יוכל לברך ולהוציא את השליח בברכתו משום שבברכת המצוות יכול מי שבירך להוציא אחרים שלא בירכו אף שהוא אינו חייב בברכה זו והם חייבים, ולדעתו אף אם השומע בקי ויכול לברך בעצמו הדין כן. אך הנהר שלום (פסקי) והכתב סופר (שו"ת, י"ד סי' ק) הביאו ראיות שבעל הבית אינו מברך. וכן כתב המחנה אפרים (ה' שלוחן ושופין סי' יא) בשם כנסת הגדולה שבעל הבית אינו מברך. וכן פסק המשנה ברורה (סי' תלב ס"ק) שאם בעל הבית אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדק אותו אחר מברך. וכן כתב עוד המשנה ברורה (סי' רסג סק"ב) בשם דרך החיים (סי' נ סק"ב) שישראל המצוה לחיבורו להדליק עבורו נר שבת, המשלח לא יברך

1 האחרונים (מנחת חינוך מצוה ט א.ת.א. אבני נור סי' שיח א.ת.) חקרו בביאור גדר מצוות 'תשביתו', האם קיום המצוה הוא כשמבער החמץ שברשותו בפועל בקום ועשה, או שהמצוה מתקיימת בשב ואל תעשה בעצם מה שאין ברשותו חמץ בפסח, וכמו מצות שביתה בשבת הרשונים אדם מעשיית מלאכה, כמו בהבטלה וכלוי החמץ מרשותו. עוד כתב ארבעה דינים שיהיה בהם נפקא מינא לדינא לפי ספק זה עיי"ש, והאחד מהם הוא בנידון שאלה זו במי שאין ברשותו חמץ בערב פסח, אם עליו לקנות חמץ כדי לקיים בו מצוה 'תשביתו', שאם אינה מתקיימת אלא בקום ועשה, הרי שאם אין לו חמץ לבער לא יקיים את המצוה, אך אם קיומה הוא בשב ואל תעשה. 2 כן נראה דעת המקור חיים (סי' תלב ד"ה בדיקה וביטול

ברכה על בדיקת חמץ למי שאינו צולל בדעתו

קשיש שתש כוחו ואינו מתפקד מבחינה קוגניטיבית, מתגורר בביתו יחד עם עובד זר המסייע לו בצרכיו. בליל י"ד בניסן מגיע אחד מקרוביו לביתו על מנת לערוך עבורו בדיקת חמץ. האם רשאי אותו קרוב לבצע את בדיקת החמץ בברכה, אף שלא מונה בפירוש לשליח, אלא זוהה במצוה עבור בעל הבית?

ת. הבודק עבור מי שאינו יכול לבדוק בעצמו ולא מימנה לשליח, אינו מברך על הבדיקה.⁵

להסתפר אחר חצות על ידי גוי

ראובן תכנן להגיע לארץ כבר בליל בדיקת חמץ, אולם מחמת כמה עיכובים שהיו בטיסה הגיע רק בבוקר ולא הספיק להסתפר עד חצות, האם מותר לו להסתפר על ידי ספר גוי?

ת. כתב בשולחן ערוך (סי' תסח ס"א): העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה משמתין אותו. ונחלקו הפוסקים אם מותר להסתפר על ידי גוי, ולמעשה אפשר להקל.⁷

חיוב נשים בארבע כוסות

אשה שמתקשה מאוד בשתיית יין, ובמהלך ליל הסדר נאלצת לקום פעמים רבות לטפל בתינוקת קטנה, עד שקשה לה לשבת ברצף ולשתות את ארבע הכוסות כסדרן, האם היא מחויבת לשתות את כל ארבע הכוסות כקנת חז"ל ובסדרן דווקא, או שיש מקום להקל בשתייה, כגון לשתות כוסות שלא כסדרן או לשתות בתוך הסעודה, ובאיזה אופן נכון שתנהג לכתחילה?

ת. נשים חייבות בארבע כוסות, מפני שאף הן היו באותו הנס.⁸ נשים שקשה להן לשתות יין, יכולות לכתחילה לשתות מיץ ענבים לארבע כוסות.⁹ ולפי שצריך לשתות ארבע כוסות על סדר ההגדה, לכן צריכות הנשים לומר את סדר ההגדה על כל כוס וכוס, או שעל כל פנים ישמעו ההגדה מבעליהן, שאם לא כן, יש סוברים שאף בדיעבד לא יצאו.¹⁰

הידור לקנות מצות שנאפו בתוך שלושים לחג

בשוק המצות ניתן להשיג מצות במחירים

המחירי מיץ (שם) והנחלת צבי. ובקובץ מבית לוי (להג"ש וואגנר, עניני ניסן אייר סיון ע"ה) כתב שההוראה למעשה להחמיר ל' 7 כתב מהרש"ל (שם) שהמנהג להסתפר אחר חצות על ידי גוי, וכן הסכים הב"ח מהמקל בזה לא הפסיד. וכן פסק הט"ו (סק"ג), וגם הרדב"ז (ש"ת, ח"א סי' רמג) התיר להסתפר על ידי גוי אלא שכתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה. וכן הכריע במשנה ברורה (שם סק"ה), אך על ידי ישראל אסור אפילו בחג. והוא כספר שמירת שבת כהלכתה (פמ"ב הגיה קמ"ה) שהתיר להסתפר בברכה אצל ישראל ע"י שאין לו את כל צורכי החג, שהרי המנהג בירושלם (סק"ק) פסק שעניי שאין לו מה לאכול ביום טוב מותר לו לעשות מלאכה אחר חצות, ולכן מותר להסתפר אצלו, אף שבחול המועד אסור שבחול המועד יש גזירה שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

8 פסחים (ק"ה) ובשו"ע (סי' תעב ס"ד) ובמשנה ברורה (סי' מד). ולענין חיובן באימית ההגדה נחלקו הראשונים אם הוא מן התורה או מדרבנן. בתוספות (מגילה ד' ד"ה שאף הן) הביא דעת ר"י איש ירושלים שחייבות מהתורה כיון שאף הן היו באותו הנס. ודעת תוספות (שם בתירוץ הר"ה) שאין הנשים חייבות בהגדה אלא שהמזוזה היא על האנשים לטובת נשיהם ולבניהם, שהטעם לחייב הנשים משום 'שאף הן היו באותו הנס' אינו שייך אלא במצות דרבנן בלב מצותו שיעקרו מן התורה, כמו שכתבו התוספות (פסחים ק"ה ד"ה ויהי). וכן החיוב (מצוה ט"א) כתב שחייבות מהתורה ולא ביאר טעם חיובם. ובמנחת חינוך (שם) הקשה שהרי חוב מצות עשה שהזמן גרמא, וביאר דעתו משום שהקשה מצות סיפור צ"מ לקידוש היום בשבת כמ"ש ברמב"ם (המץ וצוה פ"ה ס"א), וכמו בקידוש נשים חייבות כן במצות סיפור יציאת מצרים נשים חייבות. ובערוך השולחן (ט"ט) כתב הטעם משום שדרשו חז"ל כל שישנו באיסור אכילת חמץ ישנו באכילת מצה, וממילא נלמד שחייבות גם בפסח ומרור שהרי הקשה זה לזה, ויחייבות גם במצות הלילה שכולן עניין אחד הן. עוד כתב שהרי בכותב נשים צדקניות נאללו אבותינו שחייבות גם פשיטא שהחייב עליהן בכל מצות הלילה שהיא חובה משום גזולת מצרים, וטעם זה כתב גם המגן אברהם (סי' טו). וב"ד רמ"ה (סולב, סי' טו) כתב שהמנהג הזה נלקח על המצה, וכיון שישנן חייבות מצות חייבות גם בהגדה. וכן כתב מהר"ם שיק (על תרי"ג מצות סי' ט"א). ובקובץ תשובות (להג"ש שאליש"ב ח"א סי' צ"ג) כתב שבנשים נותר חיוב מצות ההגדה מפסח חמץ שנתחייבו בו לפני שניתנה התורה וקודם מן תורה לא נאמר הכלל שישנן פטרות מצוות עשה שהזמן גרמא, ובקבלת התורה נתחייבו במצות נוספות אבל לא נפטרו מן החייבים שהיו עליהם קודם מן תורה. וכבר כתב דבריו בספר דברי חן (להג"ה נתנון סי' נב ד"ה אולם). וכתב בתשובות תשובה (ח"ד הגהות השו"ע סי' תעג) שגם להסוברים כתב שחייבות התורה, על כל פנים מדרבנן כי חייבות בסיפור יציאת מצרים, שהרי מחויבות בכל מצות הלילה. ועוד שהן מחויבות בארבע כוסות וצריך לשתותן על הסדר הידני לומר הלל והגדה בנתיים, וממילא מחויבות בהגדה. ובמשנה ברורה (סי' תעט סק"ט) כתב שישנן מחויבות בכלל כמו מחויבות בארבע כוסות. וכתבו מחויבות בפק"ט (פרי מגדים סי' תעט א"א ס"ב, סי' תפד מש"ו סק"א, מנחת חינוך

שם) והנחלק מנה בזה, אם יכולות להוציא אנשים בקריאתן. ודעת האגרות משה (ח"ה אר"ח סי' כ' אות לו), שלהלכה יכולה אשה להוציא את בעלה בהגדה אם אינו יכול לקרותה. קדעת הסוברים שהנשים חייבות בהגדה כאנשים. וכתב שכן דעת הרמב"ם והטור והשלחן ערוך, וכן יש להורות.

9 כתב העי"ב (בסידורו שער השיר נתיב ב' אות ה), שאף שישנן מחויבות בארבע כוסות, לא תשתה יין יותר מהשיעור שהיא מחויבת בו. והוכיח כן מהמגמה בכתובות (ס"ה): תנא כוס אחד [-יין] יפה לאשה, שנים ניול הוא, שלשה וכו'. ואם כן קשה כיצד חייבות בארבע כוסות, ותירץ שכיון שבעלה עמה אין לחוש כמבואר בגמרא בשם רבא. עוד תירץ, שישן שבתך הסעודה אינו משכר. ומכל מקום כתב שלש תהיה יותר מכשיעור. ובאר לציון (ח"ג פ"טו תשובה ב') כתב שלנשים יש להקל לכתחילה לשתות מיץ ענבים.

10 כן כתב בביאור הלכה (סי' תעב ד"ה שלא כסדר) שכיון שאשה חייבת בארבע כוסות, היא חייבת לשתותן כסדרן כמבואר בשו"ע (סי' תעט) ומטעם זה חייבות הן לומר את ההגדה, שהרי מן ששתה ארבע כוסות חייבות על סדר ההגדה, אינו יוצא ידי חובה לדעת הפרי חדש, ואפילו לדעת הבית יוסף לכתחילה צריכות לשתות על סדר ההגדה ע"י"ש.

11 אליה רבה (סי' תרלו סק"ד), חק יעקב (סק"ד), מגן האלף (סק"ק), משנה ברורה (סק"א).

12 סי' תעב ס"ב. וטעמו כיון שבירושלי (סוכה פ"א ה"ב) מדמה אפיית מצה לעשיית סוכה, וסוכה שעושה שלשים יום קודם החג צריך לחדש בה דבר, ובמצה כיון שאי אפשר לחדש בה דבר פסולה. ובאלף רבה כתב שגם הב"ח מודה שבשעת הדחק יוצאים במצות כאלו שנאפו קודם שלשים יום. וכן כתב בעיקר הד"ט (א"ח סי' ט' אות ב) בשם המכתם לדוד, והובאו דבריו במערכי לב (צירלסון, ש"ת סי' ס').

13 בהלכות השתדל שכל המצות שהשתמשו בהם איבערבאן השתדל שכל המצות שהשתמשו בהם למצוה יאפו תוך שלשים יום קודם הפסח, משום שחשב לדעת הב"ח, אפילו שהאחרונים הסיקו לא כן. והוא ברוב אפריים (ש"ת, ח"א סי' ש"ה) שהביא מנחת חינוך שאין לאכול מצות ישנות יותר משני חדשים שכן שגפ טעם המצה. אך כיום בומניו נראה שתנאי האכסון טובים יותר ויכולים לשמור על טעם המצות גם בזמן מרובה.

14 כ"ט בשו"ע (סי' תת"א): 'והגים שלא ללוש מצה מצוה בערב פסח עד אחר ששעות ארבי"ז זמן הקרבת קרבן פסח. ומקורו בטור בשם רבי'ה ז' פסחים סי' נ"ג) ע"פ הירושלמי (פסחים פ"ב הלכה ט') משום דאיתקש לכוון פסח דכסא אינו נשחט אלא משם שעות ולמעלה אך מצה כן. וביסוד ויורש העבודה (שער השו"ע פ"ד) כתב שראוי להוהיר ולהוכיח גם להמון העם שקפידו על אפיית מצות מצוה אחר חצות, שהרי לדעת הירושלמי ודעת רוב רבותינו שטור, אין יוצאים כלל במצה שלא נאפתה בערב פסח אחר חצות, והשלחן ערוך הרב (סי' תכ"ג) כתב שכן נהגו כל ישראל. ויש לענין שיש שכתבו להימנע מהמנהג מחמת החששות שיש באפיית מצה איסור חמץ, וכבר נהגו במשנה ברורה (פ"ט): הנה רוב ישראל אין יוצאים ליהור אפילו במצת מצוה ללוש בער פסח כ"א איזה מהם, וחפשיית

נמוכים שנאפו זמן רב קודם לפסח, לעיתים כבר מתחילת החורף ואף לפני כן. האם יש הידור לקנות מצות שנאפו סמוך לחג דוקא?

ת. להלכה יכולים לאפות את המצות אפילו כמה חודשים קודם הפסח.¹¹ אמנם דעת הב"ח שמצה שנאפתה שלשים יום קודם הפסח פסולה למצת מצוה.¹² ויש שנהגו להדר כשיטת הב"ח.¹³

להקפיד לאכול מצת מצוה לבדה

מאחר שמחייב של מצות האפואת בערב פסח לאחר חצות גבוה מאוד, האם אנתנו - אחים המתארחים יחד אצל הוריהם - יכולים לרכוש מספר מצות מצומצם ממצות אלו, ולחלק בינינו כך שכל אחד יאכל מהן רק כזית ראשון וכזית אפיקומן, ואילו שאר האכילה נעשית ממצות רגילות?

ת. יש מי שכתב שהמקפיד לאכול מצות מצוה¹⁴, ויש לו רק מצה אמצעית שנאפתה לאחר חצות, יאכלנה לבדה, ולא בבת אחת עם המצה העליונה, כיון שאם יאכל אותה עם מצה נוספת יש לחוש שמצה של רשות מבטלת מצה של מצוה ואינו יוצא ידי חובה.¹⁵

המשך בעמ' ד'

דכיון שתנאו לו חכמים רשות למנות שליח לבדיקת חמץ ומותר לו לסמוך עליו ואין צריך לבדוק אחריו, א"כ מוטלת חובת בדיקת על השליח שצריך לבדוק היטב כדי שלא יכשל המשלח ויעבור, ולכן יש לו לברך. והוא מנתח שלמה (תיניא סי' ס"ג ע"ה) גם במקו האלף (שם סק"ג) שביאר דוהו מדין ערבות, דכיון שעשאו שליח וחשיב כמותו ממש, גם מברך מדין 'ערבות' לפי שצריך לקיים את המצוה בהידור עם עכר. שהרי אסור לכתחילה לעשות מצוה בלא עכר, והוא שם מה שכתב לענין הדיקת נר חנוכה שהחייב הוא על מה שהיבית שלו, והר"י דומה למי שמתני תפילין לחברו כדי אנתו שהתפילין על ידו מברך לא המניח לו, שהוא הלא אינו עושה סום מצוה כשמניח התפילין על יד חברו, ורק כשחברו עושה מברך כדי להוציא, והוא הדין בהדלקת נר חנוכה שצריך להדליקו בבית המשלח דוקא והדלקה בבית של אחר אינה ליום, ולכן אף כשעשהו שליח ומדליק בביתו של בעה"ב אינו מברך אלא שהיה שומע את הברכה ומביא אותה וחלק בין זה לביעור חמץ שהשליח יכול לברך גם אם בעה"ב אינו עומד שם, כי הוא עושה המצוה עבור המשלח.

5 בש"ת מנחת שלמה (תיניא סי' נ"ג) כתב שרק אם נתמנה השליח יכול לברך, אבל כשלא עשאו בעל הבית שליח אלא בודק מעצמו, אף שיש לו רשות לעשות כן מדין ערבות והוציא את חברו מעבידה, אבל אין זה חשוב שחברו קיים המצוה, ולפיכך אינו רשאי לברך. וכע"ז בש"ת דברי יציב (י"ד פ"ט - ק"ג) דענין ערבות הוא רק מניעת חברו מעבידה, אך כשעושה מצוה שבביתו חבירו שלא מרצונו ודיעיתו על זה לא תקנו ברכה. והוא בספר דברי קהילות יעקוב (מנחת סי' כ"ז) שכתב לענין קביעת מוזהה ביתו שלוחות שלא יברך. והעיר שם בנו הגר"ח קנייבסקי (מגמה שכתב המשנה ברורה (סי' תעט ס"ד ביאר הלכה ד"ה מגמה) שמתני עירוב תבשילין לא יאחרם לא יברך משום שמא כבר הניחו בעצמם, משמע שאם יודע שלא הניחו יכול לברך אף שהוא עושה עליהם, וא"כ לכאורה ה"א אם קובע מניחה לאחר פתח ביתו שפיר מברך הקובע אף שאינו שלוחו.

6 הרוקח (סי' ט') כתב שאיסור מלאכה בערב פסח אחר חצות אינו אלא כשעושה בעצמו, אבל מותר לומר לגוי לעשות לו מלאכה אבל בשבת בביתו של הישראל, אלא אסור אמירה לגוי אלא בשבת ימים טוב ובחול המועד, אבל באיסור מלאכה של ערב פסח לא אסור אמירה לגוי. ואולם דעת המרדכי (פסחים פ"ד תמו ת"ו) שאף באיסור זה של ערב מלאכה בערב פסח אסור אמירה לגוי כדן איסור מלאכה בחול המועד דגור אמירה לגוי. וכתב הב"ח (סי' ט') שאפילו לדעת הרוקח המתייר אמתה לגוי, לכאורה יש לאסור להסתפר על ידי הגוי, משום שהמסתפר מסייע על ידי שמשו עצמו אלו, וכיון שמשמיעו נחשב הדבר כאילו עושה הישראל עצמו את המלאכה, וכתב שכן משמע במהר"ל (יש"ל סי' ת"א אות ב'ה). אבל מהרש"ל (בביאורו לפ"ט לאוין ע"ה) כתב שבעל עץ חיים (חון, ח"ל חול המועד פ"ג) נחלק עליהם ופסק שאין לאסור להסתפר מן הגוי או מישראל ומצות ואילן. וכתב שכן עצמו כתבו הפרי חדש (סי' א"א) והשלחן ערוך הרב (סי' ת"ד) שאסור. והמהר"י מינץ (ש"ת סי' ט') מודיק מלשון המרדכי שמתור סלפת את עצמו, והקריקו כל (א"ח ח"ב סי' פ"ח) כשהוא הקל בזה, כיון שיש לסמוך על דעת הרדב"ז (שם),

מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכו', מפני שהיו ישראל עמם וידעו שלא החמיץ לפיכך מותר לאכול מהם. הרי מבואר בדבריו שאפילו שהישראל עומד על גבי הגוי ושומר שהמצות לא יחמיצו, לא התירו גם לא בדיעבד את המצות במצות של לילה ראשון שהם צריכות להיעשות לשם מצוה.

אמנם רב יוסף גאון (שערי תשובה סימן רצה) נשאל: 'מי שיש לו אורחים הרבה, ואין לו מי שיאפה לו כל הפת, מהו שיביא אופה גוי ויאפה פת שלו, ויעמד ישראל על ראשו ויסיק לו את התנור, וישראל אינו זז מעל ראשו, וישראל הוא לש כל העיסה כלה כשיעור חכמים מותר או אסור.' והשיב: 'כך ראינו בפסח אסור, דילמא פשע ישראל על סיים בלישה שפיר, הא סיים בלישה לא, ואי פשע הא גוי לאו בר חיובא הוא ואתי לידי חמץ. אבל בשאר ימות השנה (- מצד פת עכו"ם) כי קאי ישראל עליה שפיר דמי, אבל הדביק עיסה ומסיק ישראל ואינו זז ממנו מותר והני מילי דלא פשע'. הרי מבואר שאין בעיה שהגוי אינו יכול לשמור לשם מצוה, אלא חשש שהגוי אינו משמור את המצוה כנדרשו, ואין לסמוך עליו בזה.

הרי"ף גיאת (פסחים עמוד טד) כתב: 'ויש מן הגאונים שהורה, דגוי שאפה פת של ישראל בפסח אין יוצא בה ידי חובת מצוה. ואם חבורה גדולה היא, אופה ישראל מעט כדי שגייע כזית לכל אחד ואחד, ואוכלין ממה שאפה גוי, ואח"כ מברכין על אכילת מצוה על כזית שאפה ישראל, ואם משמרין ישראל מתחלה ועד סוף כפי במקום שאי אפשר שפיר דמי'. ושוב הביא לדעת רב יוסף גאון שיש לחוש שהגוי לא יזהר בשמירה מחמץ, ולדעת רב כהן צדק שלעולם אין מועיל לשם מצוה שנעשה על ידי גוי. וסיים בדברי רב האי גאון: 'מצוה שאפאה גוי בפני ישראל לשמור וחקנה וכהלכתה, מותר לישראל לאוכלה, ובעלי מעשה וחסידים מחמירי על עצמם כגאונים המחמירי ולשין בעצמן, וכי היא דאמר להם עוני מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה'. והיינו שמחמירי כרב יוסף שחשש שהגוי לא עושה בהזירות הנדרשת וכר כהן צדק שאין מועיל לשם מצוה שעל ידי גוי, והביא חיזוק שלא לעשות על ידי גוי שהרי גם בלאו הכי ראי שהמצות יעשו על ידי האוכלים כדי שיהיה להם עני.

וברא"ש (פסחים פ"ב סי' כו) הביא מדברי הרי"ף גיאת את דברי רב כהן צדק ורב האי גאון, וכן פסק הטור (או"ח סי' טו), וכתב שמטעם זה היה אביו הרא"ש עוסק בעצמו בעשיית המצות.

בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' כו) נשאל על מה שייסד הפייט באזהרות הפסח 'נמנע שלא ילוש חרש שוטה וקטן וגר שכפר. וכל האוכל מצוה על ידיהם יבוש ויחפר. ואף על פי שאתה [גיא שאפה] ישראל בר דעה ויחפר. כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר'. 'אם הלכה כן ואפילו במצוה של מצוה, כי לא מצאתי כן בשום מקום שיהא אסור ללוש חרש שוטה וקטן'.

והשיב להלכה, כי אין אדם יוצא במצוה שלשה נכרי ואפילו ישראל עומד על גביו ומוזהירו שיכוון לשם מצוה, לפי שאין הגוי עושה אלא על דעת עצמו ולא על דעתנו. ובגדול העומד על גבי חרש שוטה וקטן, כתב שהדבר תלוי במה שמצאנו סתירה שלעניין חיוב כתיבת גט לשם גירוש האיש והאישה מצאנו שאם גדול עומד על גביהם שיעשו לשמה הגט כשר, ואילו לגבי שחיטה מצאנו שאפילו גדול עומד על גביהם לא מהני, והביא את שכתבו תוס' (גיטין כב:) לחלק, כי כאשר הגדול מלמד למת החרש או הקטן לעשות לשמה מהני, אבל בשחיטה מדובר שאינו מלמד לעשות לשמה, ובשוטה גם כאשר מלמדו לעשות לשמה לא מהני רק כאשר ניכר מתוך מעשיו שעושה לשמה, וכתב שלדבריהם כוונת הפייט היא כאשר הגדול אינו מלמדו לעשות לשמה.

ועכ"פ מבואר שעקרונית היה אפשר שגוי חרש שוטה וקטן יעשו את המצוה או השחיטה והגט לשמה, רק שהגויים לעולם אינם עושים לשם מצוה, והחרש שוטה וקטן עושים רק כאשר גדול עומד עליהם ומכוונם לכך.

והנה דדעת רב רבינו יונה שכתב גט או שחיטה שמועילה על ידי שליח, יכולים לעשות גם את הלשמה על ידי שליח, אבל בחליצה שנעשית רק על ידי היבם

והיבמה, גם הלשמה לא יכול להיעשות על ידי שליח. ומשמע מדבריו, שגדול עומד על גביו אין זה שהגדול מלמדו לעשות לשמה, אלא שהגדול עושה את הלשמה במקום השוטה חרש וקטן. וכתב הרשב"א שלדבריו מצוה שנעשתה על חרש שוטה וקטן שגדול עומד על גביהם כשרות. [אמנם השיט דין גוי שישאל עומד על גביו, ושמו סבר שרק כאשר חסר דעת מתעסק בדבר הגדול לעשות דעת במקומו, אבל כאשר הגוי עושה מצות לשם אכילה, לא יועיל שהישראל שעל גביו יכוון לשם מצוה].

ודעת הרשב"א גופא שאין לשין את המצות על ידי חרש שוטה וקטן כיון שאינם יודעים לכוון לשמה, וכל מה שהוכשרו לגבי גט הוא מפני שניכר מתוך מעשיהם שכתבו שם האיש והאישה שעושה את הגט לשמה, אבל בעשיית המצות לא ניכרת העשייה לשמה ופסול, וכתב שסתימת לשון הפייט שלא כתב שאם גדול עומד על גביו כשר, נראה שלעולם פסול כל שלא ניכר מתוך מעשיהם שעשו לשמה. מהר"ח אור זרוע (ש"ח סי' לה) כתב שמצאנו בגמרא (חולין לא.) שטבילת כלים לטהרם צריכה כוונת לטבילה, ולכן אם גל של ארבעים סאה יצא מן הים על הכלים לא נטהרו, אבל אם ישב שם אדם וכיון על הגל שיטהר את הכלים הכלים טהורים. וכתב מהר"ח שמכאן יש ללמוד שכוונה של אדם שאינו מטביל לשלם טהרה גם מועילה, וכתב שכן מצאנו שם בגמרא לגבי טבילה הנדה, שאם חברתה טבלתה באונס ככוונה לטהרה אפילו טבילה שצריכה כוונה מהני, וכתב דמשמע בגמרא שאפילו לא טבילה את חברתה בידיים, אלא רק אנסה אותה בציוויה מהני, ומבואר שהכוונה של אדם שאינו טובל מועילה להיחשב ככוונה. ומה דן שאם אדם שמר על המצות מחימוץ שלא לשם מצוה, אבל אדם אחר שעמד שם כיוון לשם מצוה מהני.

ושוב שם (פסחים קמג) שלח נידון זה לרבו רבי יצחק שהשיב לו על פי מה שכתב רבי יוסף טוב עלם בפיוט 'אלקי הרוחות לכל בשר' (ויצחק יוסף הגדול) 'חש"ו אין לשין דלמא ישגון, ואף על גב דאפיה ישראל בר דעה לא ניהגון'. והביא למה שפירש (שם) רבינו שמואל מפלוזיא בשם ר"ת מאורליינש שיש לגרוס 'באפיה' והיינו שאפילו שלגבי כתיבת גט מועיל ישראל עומד על גביו לכתחילה, ובשחיטה מהני בדיעבד, הוזהירו משום חומרא דחמץ. ועוד, שבוהגים לעשות תדיר חמץ ולא ישימו על לבם להיזהר מן החמץ.

והנה מהר"ח אור זרוע, שרבו דן מצד אם עמידת הגדול מועילה להזהיר את החש"ו שיכוונו הם לעשות לשם מצות מצוה, אבל שאלתו היא שתועיל הכוונה של הגדול עצמו העומד על גבי החש"ו להוסיף כוונת לשמה בעשייה. וע"ע במנחת חינוך (מצוה י אות ח') שהאריך לבאר המחלוקת.

גדר 'לשמה' בשמירת מצות

בחדושי הריטב"א (פסחים מ. ד"ה והא) מחדד את צדדי הנידון אם מועיל מה שישאל שומר על גבי הגוי או החרש שוטה וקטן, וכתב בשם רבינו חננאל בתשובה (וכן איתא ברמב"ם) דפירש: 'בציקות של גוים שלש אותן וערכן גוי בפני ישראל, וראה שהיו כל מעשיו בהכשר, אלא שלא היה שומר אותם בשעת לישה לשם מצוה, וכתב הריטב"א שגמרא מדברי רבינו חננאל 'שאם עמד ישראל עליו ושמר אותה לשם מצוה בהכי סגי, ואני דנתי לפני מורי הרא"ה ז"ל דודאי אפילו ישראל עומד על גבו לא סגי בהכי, דכל היכא דבעיה לשמה גוי אדעתיה דנפשיה עביד, ולא סגי בישראל עומד על גבו כדאמרינן גבי גט (גיטין כג.), ואף על גב דגבי מילה אשכחן דסגי (ע"ו כ:), שאני מילה דסתמא היא לשמה דאין שום טעם אחר לקציצת הערלה, אבל לישה דעיסה זו סתמא לאו לשם פסח קיימא. וכתב שכן משמע מדעת ההלכות גדולות ורב כהן צדק שלעולם לא מהני לישה של גוי גם לא כאשר ישראל עומד על גביו. אך כתב שרבו הרא"ה 'היה דן להקל דסגי בישראל עומד על גבו, דלא בעינן עשייה לשם מצוה רק שימור לשם מצוה, דהכי כתיב ושמרתם את המצות. כך היה דן מורי הרא"ה ז"ל להלכה ולא למעשה'. ומבואר בדבריו טעם הרא"ה שכלל אין צריכים במצות 'עשייה לשמה' רק 'שמירה לשמה' והרי ישראל שעומד על גבי הגוי שומר לשם מצוה מצוה שעשיית הגוי תהיה

בוהירות הנדרשת. וכתב בחזון איש (או"ח סי' קכד ד"ה לזאה) כי לפי הרא"ה מאחר שבמצוה אין דין עשייה לשמה אלא רק שימור לשמה שלא יחמיצו, אין צריך הישראל המשמר כלל לצוות לנכרי ולהזהירו שיכוון לשם מצוה. אלא הוא עצמו יכוון שהשמירה תהא לשם מצוה ודי בזה. אבל במקום שיש על עשייה לשמה כגון עיבוד תפילין (סי' לב סעיף ח-ה) שהנכרי עושה עמו לא מכוון לזה, גם מה שמכוון הישראל לא מועיל כיון שעושה הנכרי על דעת עצמו.

וראה באבני נזר (או"ח סי' תעה אות א) שכתב כי לפי הסברא שכתב הרא"ה, גם למי שסובר שמועיל במצוה ללוש על ידי קטן שגדול עומד על גביו, היינו דוקא במצוה, אבל סוכה שנעשית ע"י קטן פסולה אע"פ שגדול עומד ע"ג. משום שבסוכה בעינן 'עשייה לשמה'.

סיכום השיטות:

נחלקו הראשונים לענין שימור המצות אם מועיל שיהיה ישראל עומד על גבי נכרי ומוזהירו שיכוון לשם מצות מצוה:

א. דעת רב כהן צדק שצריכים שעושה המצוה שהוא הנוהר בעשייתה יכוון בעצמו שעושה את ההזירות לשם מצוה. ולכן אפילו ישראל עומד ע"ג ומוזהירן שיכוונו לשם מצות מצוה ג"כ לא מהני ואינו יוצא ידי חובה אפילו בדיעבד, כיון שגוי אדעתא דנפשיה עביד ולא אדעתא דישאל ואפילו היכא שעומד על גביו. וכן דעת רבו של הר"ח אור זרוע (ר"ח אור זרוע סימן קמג), הרשב"א (ח"א סי' כו), והריטב"א (פסחים מ.).

ב. דעת רב האי גאון (הו"ד ברא"ש פ"ב סי' כו) תוס' ורבינו יונה (הרשב"א ח"א סי' כו), וכן דעת רבינו חננאל והרא"ה (הביאו בחדושי הריטב"א שם) ותשובת הר"ח אור זרוע (סימן לה, סימן קמג) להקל בעומד ע"ג ומוזהירן שיכוונו בעשייתו לשם מצוה דאז אמרינן אדעתא דישאל קעביד. והריטב"א כתב טעמו של הרא"ה, דהכא לא בעינן 'עשייה' לשם מצוה רק 'שימור' לשם מצוה, וזה מועיל גם כשישראל עומד ע"ג ושומר לשם מצוה כיון ששמירה יכול לעשות גם העומד ומשגיש שלא תחמיץ העיסה ולא דוקא הלש והעוסק בעיסה, אך במקומות שבהם צריך עשייה לשמה כגון גט או שחיטה וכדומה אה"נ לא מועיל ישראל עומד על גביו. אמנם טעמו של רבינו יונה משום שיש שליחות בעשייה לשמה, ודעת הר"ח אור זרוע משום שגם אם שאינו העושה יכול לכוון לשמה לעשיית העושה, ואפשר שטעמו רבינו יונה והר"ח אור זרוע שווים.

ג. עוד מצאנו שיטת רב יוסף גאון (שערי תשובה סימן רצה) שאין סומכים על ישראל העומד ע"ג הגוי, כי למעשה הגוי לא יזהר כנדרש. ודעת רבי אהרן מלוניל (ארחות חיים, פסח, סי' קיז) שאם החיטים של ישראל הגוי נזהר בהם, ואם החיטים של הגוי אין לסמוך שיהיה בהם. ודעת יש אומרים במאירי (פסחים מ.) ששמירה של ישראל אינה מועיל על הגוי, כמו שצאנו לגבי טהרות (חגיגה כ.) שאין אדם יכול לשמר מה שביד חברו, אמנם המאירי גופא (חגיגה שם ד"ה מי שנפלה) כתב לחלק שזה נאמר בטהרות שנפסלים כבר בהיסח הדעת, דמה שביד חברו נחשב כהסיח הדעת, ולא בשמירה מצאוותית מחימוץ.

אפיה לשמה

כתב רבב"ה (ח"ב סי' טח) 'וכל שכן גוי ממש וחרש שוטה וקטן אין לשין ומקטפין שלש מצות דמצות דלילה הראשון ואפילו אפיה ישראל, ואם בקי ישראל באפיה ואופה אותה כל שפיר דשפיר טפיל. הבית יוסף (סי' טח) הביא דברים אלו מהגהות מימוניות (דפוס שושטא חמץ ומצה פ"ו ה"א) וכתב לדייק שאם הישראל לש שוב רק לכתחילה רצוי שהישראל גם יאפה, וכתב שכן סבר גם רב האי גאון שהובאו בדבריו בטור (שם), ונראה שסבר שדעתם כי עיקר השמירה נעשית בשעת הלישה ולכן רק בה מעכב שהישראל יעשה בעצמו ולא הגוי. אמנם בב"ח (שם) כתב שאין לדייק כן מדברי רב האי גאון. וגם בשאר כל הראשונים לא מצאנו שזכירו צד זה, לכן צד זה לא יכול להוות היתר בנידון שלפנינו אפילו שהעובד עם השאלות באמונה עסק רק באפיה.

ההלכה בגדול עומד על גביו

כאמור בטור (סי' טח) הביא את מחלוקת הראשונים, המשך בעמ' ד'

הסיבה למי שיש לו מכה

בשעת אפיית המצות בערב פסח נחבלתי וקיבלתי שבר בידי השמאלית, וכעת איני יכול להסב על צד שמאל, האם עלי להסב על צד ימין או שלא להסב כלל?

ת. מי שיש לו מכה בידו השמאלית ואינו יכול להסב לצד שמאל, אינו צריך כלל הסיבה¹⁶.

יין לבן או יין אדום

קניתי יין יבש משובח לארבע כוסות, ובליל הסדר כשפתחתי את הבקבוק גליתי שהוא יין לבן, והסתפקתי מאחר ויש לי בבית גם יין אדום פשוט, האם עדיף לשתות את היין המשובח אפילו שהוא לבן או יש להעדיף את היין האדום? והיה אחד שהציע לי לערב מעט יין אדום בתוך היין הלבן כדי שיקבל צבע אדום, האם מותר לעשות כן ביום טוב?

ת. מצוה לחזר אחר יין אדום¹⁷. אם היין הלבן משובח מהיין האדום, מנהג האשכנזים להדר אחר היין המשובח, ומנהג הספרדים להדר אחר יין אדום גם אם הלבן משובח ממנו¹⁸. ולעניין אם לערב ביין הלבן יין אדום, ראוי להימנע מזה לחוש לצביעה באוכלין¹⁹. ויש מי שכתב שאף אין מועיל ליתן צבע מאכל אדום לתוך היין, משום שאינו מוסיף חשיבות ליין²⁰.

כזית מצה לרגישי גלוטן

מי שהוא רגיש לגלוטן באופן שאין לו אפשרות לאכול מצה במהלך הפסח, אך יכול בדוחק רב לאכול בליל הסדר שני כזיתים מצה ולא יותר. מתי עדיף שאוכל אותם?

ת. יאכל כזית מצה בתחילת הסעודה וכזית בסוף הסעודה לאפיקומן²¹.

הנאה מריח חמץ של גוי

אני גר בחו"ל בשכנות עם הרבה גויים. מתחת לבית שלי עומדת מאפייה ששייכת לגוי ובכל בוקר מתפשט בביתי ריח טוב של לחם טרי הנאפה במאפייה. האם בפסח מותר ליהנות מהריח הזה?

ת. גם חמץ של גוי אסור בהנאה בפסח²², ולכן כיוון שאינו רוצה ליהנות מהריח²³.

הסרת הכפולות מהמצות בשבת חול המועד

בשבת חול המועד פסח הוצאתי מצה מהקרטון, והבחנתי שיש בה חלק שנכפל בזמן האפיה. כיון שמקפידים להסיר חלקים כאלו, רציתי לברר האם מותר לעשות כן בשבת או שהדבר אסור משום בורר?

ת. יש להסיר החלק הכפול במצה²⁴. ובשבת לא יסירו לא בסמוך לסעודתו²⁵.

גוי שרוצה להכניס חמץ לבית ישראל

סבא שלי הזדקן מאד, ובתקופה האחרונה הבאנו פיליפיני שיעזור לו וישמש אותו בכל הנדרש. לגוי יש חדר בביתו של סבי ובו הוא אוכל וישן. האם בפסח עלינו למנוע מהגוי לאכול שם חמץ?

ת. כיון שהגוי שכיר אצלם, יש למנוע ממנו להכניס לתוך הבית חמץ בפסח²⁶.

קטן שמצא חמץ בפסח והצניעו עד לאחר הפסח

באחד מימי חול המועד פסח מצא בני בן השלוש חבילת ביסלי מוטלת ברחובה של עיר. הוא ידע שאסור לאכול ביסלי בפסח, ועל כן לקח את החבילה ובבואו הביתה החביא אותה במגירה שלו. מיד בצאת החג, עוד בטרם ארזנו את כל כלי הפסח, ניגש הילד ובחגיגות שלף את חבילת הביסלי ממגירתו. ברגע הראשון כמעט התעלפתי למראה החמץ שבידו. האם יתכן שלאחר כל הנקיונות הקפדניים והבדיקה המהודרת נותר חמץ בבית, חלילה? לאחר שסיפר לי הילד את פרטי המעשה נרגעתי מעט, אך עדיין ברצוני לדעת מה דינו של החטוף הזה.

ת. מותר לאחר הפסח²⁷.

יפלו פירורים מידו ופעמים שיבוא בהם לידי איסור. ומהפרי מגדים (א"א סק"ז) נראה שאין צריך להחמיר שלא לתת לגוי להכנס עם החמץ, אבל לא יתן לו לאכול בביתו אם הוא מפורר את החמץ. והפך החיים (סק"מ) כתב שאם אוכל על המפה שלו ומוציאה מהבית עם הפירורים, אין להקפיד אפילו אם הוא מפורר.

27 הפרי מגדים (סי' תלד א"א סק"ט) כתב שחמץ של יתום קטן הגדול מן מעיקר הדיון [וכגון שהוא שלו בירושה, או שדעת אחרת הקנתה לו שאז זוכה בו מדינא, כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' רמט ט"ו)] שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, לפי שאין סברא לקנות את הקטן. אמנם בפתיחה כלולת (ח"ב אות ב) כתב הפרי מגדים שחמץ של חרש שוטף אצל שערב עליו הפסח אסור בהנאה, ומשום שלא חילקו רבנן בתקנתם. ובשו"ת הר צבי (א"ח ח"ב סי' מה) כתב ליישב ששקטן שהגיע לעונת הפטוטה ולגיל חינוך, כיון שהוא בר זכיה אסור חמצו, משום שכבר יש מקום לקנותו, ומה שהתיר הפרי מגדים הוא בקטן פחות מגיל שש. כל זה הוא בחמץ ששייך לקטן מעיקר הדיון, אבל בחמץ שמצא הקטן כתב הפרי מגדים (פתיחה כלולת שם) שכיון שכל הזכיה של הקטן במציאתו הוא רק מדרבנן ומפני דרכי שלום, אינו נאסר בהנאה אחר הפסח, שכן כתב בהמגן אברהם מדרבנן, אינו אסור בהנאה אחר הפסח, וחמץ זה שייך לקטן רק מדרבנן. ובשו"ת בית דוד (לייטער, סי' א) כתב לגבי קטן שמצא חמץ בפסח וגער בו אביו והלך הקטן והצניעו, שכיון שמה שמצאת קטן לאביו הוא תקנה לטובת האב משום איבה, אזי במקום שהאב גילה בודעו שיש חמץ בקנותה כגון כן שהוא דבר איסור, לא יזכו לו חכמים. ומכיון שקנין הקטן וקנין האב הם שני קניינים נפרדים, שקודם זוכה הקטן ולאחר מכן חכמים מזכים לאב, כאן שהוא לא זכה הרי נשאר החמץ ברשות הקטן, וחמץ של קטן לא קנסו חכמים. אמנם בשו"ת הר צבי (א"ח ח"ב סי' מה) כתב שאין זכית הבן וזכית האב שתי זכיות נפרדות, אלא שאין זכיה לקטן כלל לעצמו והזכיה היא רק לאב. אך כתב שגם לפי זה החמץ מותר, מאחר שאין זכיה לקטן כלל וגם האב אינו רוצה לקנות את חמץ הקטן נשאר של הפקר, ומותר בהנאה לאחר הפסח. [ולכאורה יש נפק"מ בין הנטעמים לפי דעת השו"ת (ח"מ סי' רמט ק"ז) ששקטן שהגיע לכלל זכיה זוכה מהתורה לעצמו אף במציאה, ולהפמ"ג יהיה אסור, ולבית דוד מותר שכיון שהחמץ שייך לקטן אינו אסור בהנאה. וכן לחר צבי יש לומר שבכה"ג החמץ נשאר הפקר ומותר].

16 (א"ח סי' רטו ס"ד), ועוד שיש לחשוש שמא יבוא לאכול. וכן דעת החק יעקב עצמו (שם) והפרי חדש (סי' תמח ס"א) והפרי מגדים (סי' תמז א"א סק"ד, מש"י סק"א) שאסור ליהנות מריח חמץ של גוי, וכן כתב בדרך פיקודין (פניני חלק הדיבור אות ב). וכתב המהרש"ם (נה"ח באורחות חיים סי' תמז סק"ה) שעל כל פנים אין איסור לעבור על ידי מאפיות גוים שאופים שם חמץ או לגור בבית הסמוך אליהן שהריח מהן נכנס לביתו, אלא רק יזהר שלא יכוון ליהנות מהריח, וכן דעת הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה פ"ד הנהיג י"ו). וראה בתשובות והנהגות (ח"ד סי' צז) שכתב שאם יש לו ב' דרכים ישתדל לילך בדרך שאין בה ריח חמץ.

24 הרמ"א (א"ח סי' תסא ס"ה): 'מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש אסורים אותה תוך הפסח, אבל שאר מצות שבתנור מותרים, וקודם פסח אין לאסור רק מקום דבוקה'. וראה במשנה ברורה (סי' טו) שכיון שהמצה נדבקה עד שאין שולט שם, יש לחוש שמא החמץ המקום ההוא.

25 הרמ"א (א"ח סי' תס"ט ס"ה) הביא מהתורמת הדשן (ש"ת סי' טז) שאין איסור ברירה במין אחד, ולפי זה כתב בשו"ת לרוב חתיכות גדולות מתוך קטנות באותו המין. והט"ו (סק"ב) והאליה רבה (סק"ז) חלקו על דברי הרמ"א וכתבו שגם במין אחד יש איסור ברירה [ובאליה רבה כתב להוכיח כן מהירושלמי (שבת פ"א ה"ב)]. אמנם המשנה ברורה (סי' טו) הביא שהאחרונים חלקו עליהם והסכימו לדברי הרמ"א, וראה במגן אברהם (סי' תק ס"ג) שכתב שגם במאכל ממין אחד שחלק ממנו אסור באכילה אין איסור ברירה בהסרתו, וכן כתבו הפרי חדש (שם סי' ה) והשו"ע הרב (שם סי' יח). [אך צ"ב שמדברי המגן אברהם בסיומן תסו (סק"ח) נראה שסובר שיש בזה איסור ברירה מדרבנן, וכן ביאר הפרי מגדים (א"א סק"ה) להדיא את חלקו של הרמ"א. וראה במנחת חינוך (פניני חלק הדיבור אות ב) שכתב שגם מקום השבת מלאכת בורר) שהסתפק בזה, ובתהלה לדוד (תק ס"ק כה) סובר שאף במאכל אחד שחלקו אסור באכילה יש איסור בורר בהסרתו. ולכן לא יסיר את חלק המצה הכפולה אלא סמוך לסעודה.

26 מגן אברהם (סי' תת סק"ה) ושו"ע הרב (סי' תמז ס"א), וכן הביא השער הציון (סי' תמ סק"ל). והטעם הוא משום מראית העין, שייחשדו את הישראל שהוא מאכל את עובדי הגוים חמץ בפסח. וכל זה רק כגוי שהוא שכיר בבית הישראל, אבל אם אין הגוי שכיר של הישראל [וכגון שהעובד הזו הביא את חמצו לבית הישראל] אין בזה איסור מעיקר הדיון וכמבואר בשו"ע (א"ח סי' תמ ס"א). אמנם החק יעקב (סי' יב) כתב בשם השבלי הלקט (סי' רטו) שנהגו לעזור בגוי שנכנס לבית ישראל וחמץ בידו, שמא

יום טוב משום חשש צובע בצביעת יין לבן על ידי יין אדום. אך בשבט הלוי (ח"י סי' טז) כתב שמעיקר דבר אין צביעה באוכלין, כמבואר בשלחן ערוך ובפוסקים (סי' שכ ס"ט), ומי שרוצה למנוע עצמו מכך ולחשוש לדעת החיי אדם (הובא במשנה ברורה ס"ח סי' טז) ימנע מעירוי יין אדום לתוך יין לבן. אבל להיפך מותר, ויש שכתבו שאם מתכוון לצביעה אסור. וראוי להימנע מזה.

20 כן כתב בספר הליכות שלמה (פסח עמ"ד), שאין מועיל ליתן צבע מאכל לתוך היין, משום שאינו מוסיף חשיבות ליין. וכספר יוגד משה (סי' ז אות ד) כתב שאם מאיזה טעם אינו לוקח יין אדום, נכון על כל פנים שיערב בין שלוקח מעט יין אדום כדי שישתנה מראהו לאדמומיות. ואף שלטעם שצריך יין אדום משום שהוא משובח לא היעיל כלום, מכל מקום לטעמים האחרים בקליחתו אין אדום יועיל, שהוא זכר לדם פסח ודם מילה, או לפי שהוא רמז לגאולה העתידה שבה נאמר (ישעיה מ"ג א-ב) 'מי זה בא מאדום חמץ בגדים מבצרה וגו' מדוע אדום ללבושין'.

21 האליה רבה (סי' תפכ סק"א) כתב שמדברי הר"ן (פסחים ד"ה ויחיא) נראה שמי שיש לו שני כזיתים מצה, יאכל אחד בתחילה ואחרי לכוון. אך מהרא"ש (פסחים פ"י סי' לה) מוכח שיאכל אחד בתחילת סעודתו ואחד לאפיקומן, וכתב על זה שכן מסתבר. וכן הביאו הפרי מגדים (סי' תפכ א"א סק"א) והמשנה ברורה (סי' תפכ סק"ז).

22 בירושלמי (פסחים פ"ב ה"ב) נחלקו אמוראים אם חמץ של גוי מותר בהנאה בפסח, רבי ירמיה סובר שמוותר, ורבי יוסי סובר שאסור. ורבינו מנחם על דברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ד ה"ז) הביא ממהרי"א גיאת שהלכה כשיטת רבי ירמיה שחמץ גוי מותר בהנאה בפסח, וראה באיסור והיתר (ככל לן דין גל) שנסתפק האם חמץ גוי מותר בהנאה בפסח. אולם הראב"ה (ח"ב סי' תסא) והריב"ש (ש"ת סי' ת) כתבו שמסקנת הירושלמי לאיסור, וכן פסק הטור (סי' ת) והרמ"א (סי' תמג ס"א). וראה בפרי חדש (סי' תמג ס"א) וחק יעקב (סי' תמג סק"ב) שדחו דברי מי שנסתפק לומר שחמץ גוי מותר בהנאה.

23 החק יעקב (סי' תמג ס"ב) וסי' תמז סק"ה) הביא שהאיסור והיתר (ככל לן דין גל) התפסק האם מותר ליהנות מריח חמץ של גוי בפסח, כיון שאין בו ממשות. וכן כתב השו"ת (י"ד סי' קח סי' כז) ככלל, שכל שאין הדבר עומד להריח בו [מלבד עבודה דרה] אין הרתחה אסורה. וכן הוסיף משה (סי' תמג סק"א) כתב להיתר מטעם שאין החמץ עומד לריח. וראה בביאור הלכה (סי' תמג ד"ה אפילו) שהביא את דברי החמד משה, והקשה שאין הדבר ברור שאין חמץ עומד לריח, שהרי נחלקו בזה הפוסקים

והיה מדבר בצער שמצוה זו אחת בשנה ואין לנו דבר ברור מה לכוון ואין לעשותה באכילת הכזית של המצה וכו'. ולא היה אצלו ענין זה בבחינת קושיא או סתם הערה רק הדיבור שבענייניו אינו יודע אין להתנהג ולעשות דבר פשוט כזה ואין נולד לקיים המצה כהלכתה ע"כ].

16 בביאור הלכה (סי' תפכ ד"ה ואין חילוק) נסתפק במי שאה גידם ביד ימינו או שיש לו מום בידו הימנית שא"ל לו לאכול בו צ"ע אך יעשה, דאם יסב בימינו יש לחוש שמא יקדים קנה ללוש, ואי בשמאלו כמו שאר בני אדם במה יאכל, וכתב דאפשר ובכגון זה לא הצריכוהו חכמים כלל הסיבה. ובכף החיים (סי' כב), כתב שלא הצריכוהו חכמים כלל הסיבה. וראה דווקא גידם או שיש לו מום בידו הימנית, אלא כל שיש לו מכה ביד ימין עד שהיא יכול לאכול בה, הוא פסח מדין. והוא"ש שכן הדיון אם יש לו מכה בשמאלו שאינו יכול להסב לצד זה שפטור מהסיבה, כי לא תקנו חכמים הסיבה אלא דרך סמכיון ארצא"ה שבמונחי אין צריך הסיבה. וראה בחוט שני (פסח פ"ה ס"ד עמוד קפ) לגבי הולכה או זקן שקשה להם להסב, שאם אינם מוצאים עצה ודרך אין להסב רק בצעטר בהסיבה הרי הוא פטור מן הסיבה, לפי שאינו יכול לקיימו, ויהיה לו מצות אכילה בלא הסיבה, כמו תלמיד לפני רבו שאינו מיטב ויש לו רק מצות אכילה בלי מצות הסיבה, כיון שהוא פטור מהסיבה.

17 כתב בשולחן ערוך (סי' תפכ ס"א): מצוה לחזר אחר יין אדום. וברמ"א שם: אם אין הלבן משובח ממנו. והביא הט"ו (סק"ט) שני טעמים לכך שיש עדיפות ליקח יין אדום: א. משום שכתוב (שלי"כ ו) 'אל תרא יין כי יתאדם', משמעה שזו מעלה וחשיבות ביין. ב. זכר לדם שהיה פריעה פטור בני ישראל. וכתב במטה משה (אות תרסא) שראוי לקנות יין אדום אפילו בדמים יקרים. ואם הוא לבן ביותר, כתב בליהר רבה (סי' ערב סק"ה) שכולם מודים שאין לקחתו. ובקצות השלחן (סי' פ סק"א) כתב, שיש לבן האמור כאן הוא לבן ממש, ולא מה שקורים העולם ליין שאינו אדום כל כך, כי הוא בכלל יין אדום.

18 פסח מעובין (אות קפז) כשיטת הרמב"ן (ב"ב י"ג) והתשב"ץ (ש"ת ח"א סי' פה) שלבן פסול לקידוש אפילו בדיעבד. ובספר חזון עובדיה (פסח הל' ליל פסח עמ"א): כתב: מצוה לקדש על יין אדום, ומנהג הספרדים שמקדשים על יין אדום אפילו אם היין הלבן משובח ממנו. ומיהו אם אינו לבן יותר מדאי הוא משובח מן האדום, או משפט הבכורה. ובשעת הדחק יוצאים ביין לבן. 19 יוגד משה (סי' ז אות ג) על פי מה שכתב במשנה ברורה (סי' שכ ס"ג) שראוי לערב היין האדום מערב

עטיפת ידיים בליל הסדר

נהגו אצלנו להיזהר מאד בנושא של 'שרויה' בפסח, את המצות מגישים לשולחן בתוך שקיות ניילון כדי שלא יבואו במגע עם דברים לחים שעל השולחן, ובמשפחתנו עוטפים גם את הידיים בשקית.

עלו בדעתי שתי שאלות, האחת רעיונית והשנייה מעשית:

א. אם עטיפת היד או האוכל בשקית מועילה בדיעבד במקום נטילת ידיים, האם זה לא גורם שהברכה על נטילת ידיים תהיה לבטלה?

ב. האם אפשר להשתמש בכיסוי ניילון כזה גם בעת אכילת הכרפס במקום הנטילה? השנה אנהגו עורכים את הסדר לקבוצה גדולה של מתחזקים באולם של בית הארחה, וישתתפו בו כ-250 אנשים. גם כך לוח הזמנים צפוף ולחסוך פעם נוספת של קימה של כל הקהל לנטילת ידיים יהיה דבר מועיל מאוד.

תשובה:

נטילת ידיים או עטיפת ידיים

הגמרא (חולין קז.) מביאה ששמואל ראה לרב שאכל פת כאשר ידיו עטופות בבגד, ושאל ממנו 'וכי כך עושים לבטל נטילת ידיים' ורב השיבו שהוא נטל את ידיו רק שהוא אסטניס ואינו יכול לאכול בידיו.

ושו"ש הדבר במה שהגמרא מביאה (שם): אחר כך: 'התירו מפה לאוכלי תרומה, ולא התירו מפה לאוכלי טהרות', והיינו שטעם נטילת ידיים כדי שהאדם לא יטמא את האוכל בידיו, והטילו חיוב זה על כל ישראל כדי שגם הכהנים שאוכלים תרומה בטרה יהיו רגילים בנטילת ידיים, והגם שבהפסק מפה לא יטמאו את האוכל, חששו שמא לא יזהרו כל הזמן לכסות ידיהם טוב במפה, ולכן חייבו את כל ישראל דווקא בנטילת ידיים, אמנם הכהנים עצמם הם רזויים ואין לחשוש בהם שמא לא יזהרו לכסות במפה יפה.

כן הוא הדין לדעת רוב הראשונים, אולם דעת הרמב"ם (ברכות פ"ו הל' י"ח) דכיון שכל ישראל הוזהרו רק מחמת הרגל הכהנים, אם התירו לכהנים במפה בוודאי גם כל ישראל מותרים במפה, ומה שאסרה הגמרא היינו לישראל שאוכלים חולין בטרה שאינם רזויים ככהנים ובהם החמירו שלא יאכלו במפה, אבל שאר כל ישראל שדין נטילת הידיים שלהם לצורך הרגל הכהנים, אוכלים לכתחילה במפה. ומחמת שכל הראשונים נחלקו על הרמב"ם, פסק הבית יוסף (סי' קסג, ובשו"ע שם סעיף א') להלכה שאין לאכול במפה.

ומלשון הרמב"ם (שם) מבואר וכן פסק השו"ע (שם סעיף א') שהגזירה שלא לעטוף ידיו במקום נטילה אינה דווקא בנוטל לאכילת הפת, אלא גם בנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה (ועי' בגליון רע"א שם סעיף ב').

ומעתה דבר ברור שאין לעטוף את הידיים בשקית במקום ליטול ידיים לאכילת המצה ולאכילת הכרפס, אלא שבנידון שאלתכם, לא מבטלים נטילת ידיים, אלא גם נוטלים וגם מכסים את הידיים שלא יגעו במצה, רק שיש לדעת האם ניתן לברך על נטילת ידיים כאשר מעיקר הדין כלל אין חיוב שהרי לפי מנהג הנהגות שלכם להשיג שקיות הידיים ממילא לא יגעו במצה ואין חשש טומאה כלל.

וקצת יש להביא ראיה מרב שהיה מכסה ידיו במפה ואפילו הכי נטל ידיו, אמנם שמא יש לחלק שרב להקפיד לגמרי שלא לגעת בפת, אבל אתם מקפדים בכך מצד חשש הלכתי. אך יש להביא ראיה דעוד איתא בגמרא (חולין קז:) 'הלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידיים, מאכיל אינו צריך נטילת ידיים', והיינו דמי שאינו אוכל בעצמו

לשם מצות מצוה שאין זה אמירה בעלמא, אלא שמייחדים בזה המצות לצורך קיום המצוה של אכילת מצה בליל פסח, ויודיעו אותם חומרת איסור חמץ במשהו, ויעמידו משיגים שישגיחו שאכן עושים מעשיהם בטוב, ושיאמרו מידי פעם שעושים לשם מצות מצוה.

אך אותם אנשים שברגע שמעלימים עין מהם הרי הם עושים ככל העולה על רוחם, ומתלוצצים ושואלים מה העבודה הזאת לכם, ונדהים להם לפי קלות דעתם שהחומרות והזהירות מחימוץ עם דברים מיותרים, פשוט שאין לתת להם לעבוד בעסק המצות, אפילו אם יעמדו על גביהם, וכ"ש במי שחשוד לאכול חמץ בפסח שבדואי אין לתת לו לעסוק במצות'.

אפיקורס שעושה מצוה

והנה הגרש"א (הליכות שלמה, תפילה, פ"ד: תפילין, אות טו בדבר הלכה אות כ - עמ' מז) הביא את דברי רבי אלחנן וסרמן (קובץ שיעורים חלק ב סימן מז אות ד) שדעתו כי אפיקורס נחשב כמתעסק לענין מצוות, גם אם אמר שעושה כל עסק המצות לשמה, שהרי אינו מייחס שום משמעות למעשה המצוה.

אמנם הגרש"ז תמה וכתב כי לדעתו אינו נחשב מתעסק, שהרי כאשר הוא עושה את המצות הרי לכל הפחות קצת צד ספק יש בליבו, ולכן כשעושה דבר שעושים אותו רק לשם המצוה שנצטוונו בתורה כגון המניח תפילין או נוטל לולב או שהוא חולץ ליבמתו, הו"ל כמכונן שאם הקב"ה ציוה לחלוץ הרי הוא חולץ ובוזה סגי. אולם גם שאני דבעינין שתהיה לו כוונה לשמה, וזה הו"ל דבר המסור ללב ומסתמא אינו מכין שהגט יהיה לשמה. משא"כ חליצה שהוא דבר שניכר מצד עצמו שעושים אותו רק לשם ה' לכן אע"פ שאיננו מאמין, אפילו הכי חליצתו כשרה, ועכ"פ דברי הקובץ שיעורים צ"ע רב כי נראה דלא תשיב כלל כמתעסק, ולדעתו לאכזרה יהיו המצות כשרות. ודבריו צריכים ביאור, שהרי בהדיא כתבו הפוסקים במין ואפיקורס שאפילו ישראל עומד על גביהם הם עושים רק אדעתא דנפשיה. ולכן נראה כי יש לברר את המציאות, כי בוודאי יש מצב 'כפירה' שאין משמעות ל'לשמה' שלו, ולא יועיל גם מה שמכריזים 'כל מה שאעשה בעסק המצות' וכו' כמקובל.

אבל גם אפיקורס רגיל יש לחלק שכאשר הוא עוסק בענייני המסחר של מצוות, נראה שיש חשש שאין לו כל כוונה למצוה, אבל כאשר הוא עצמו עוסק כעת בקיום מצוה, מסתבר שכונתו כעת שאם יש מצוה הוא מבקש לצאת בקיום המצוה, והרי זה עושה את המצוה לשם קיומה, וזה נחשב מעשה לשמה.

להלכה:

נחלקו הראשונים בעשיית המצות שצריך לשומרים לשם מצות מצוה, אם מועיל שישראל עומד על גבם ומוזהרים לעשות לשמה. להלכה קיימא לן שאינו מועיל ואינו יוצא בהן ידי חובתו. כמו כן כתבו הפוסקים שישראלים המומרים להכעיס ומחללי שבת בפרהסיא גרועים יותר מעכ"ם ואין להם נאמנות עליהם בכשרות, ואף כי יעמוד על גביהם וישגיח עליהם, מכל מקום הם עושים על דעת עצמם ולא יכוונו לשמה. אך המומרים לתיאבון, יש להקל ולהתיר לאכול מצות שאפו, וכן יש להקל באלו שהם בגדר 'תינוקות שנשבו' שיכולים ליטול חלק בעשיית המצות, ובתנאי שיעמדו עליהם וישגיחו שיעשו בזהירות ויאמרו מידי פעם שעושים 'לשם מצות מצוה'.

ונראה דכל שכן בנידון זה של אחד שרק היו לו ספיקות, יש לומר שבשעת מעשה בוודאי התכוון 'לשמה', ואינו דומה לאחד שאינו שומר תורה ומצוות כלל, ולכן אפילו שזו רק העבודה שלו, ואינו מקיים את המצוה בעצמו, נראה פשוט שאותו עובד אינו בגדר אפיקורס כלל, רק עלה בליבו כל מיני ספיקות בבררם, אבל אינו בגדר מומר, ורק הרהורים חלפו אצלו ורצה להשיג נפשו, אך בעצם העניין כאשר אפה המצות בוודאי נתכוון לשם מצות מצוה כראוי וכהוגן.

ומכל מקום יתכן שהכשר שמתהדר בכך שהעובדים שלו כולם יראי שמים מצד תוספת קדושה שהכל נעשה בכונה קדושה, נראה שאינו יכול למכור לכתחילה את מצות אלו שנעשו על ידי אדם שאינו כזה בתורת הידור, והוא הדין שאינם רשאים להחזיק אדם שיש לו שם רע בשכונה.

וכתב שראוי לעשות את המצוות בעצמו, ובבית יוסף הביא את השיטות השונות, ובשו"ע (שם) סתם ולא הזכיר דין ישראל עומד על גביו.

בב"ח (שם) הביא מה שכתב מהרש"ל בשם מהר"א קלוזנר (סי' צט אות א) שזקן שאינו יכול כל כך לשמור את המצה מחימוץ, עדיף טפי שישכור לו גוי והוא יעמוד על גביו, וכתב שהעיקר לדינא נדעת מהרש"ל בשם מהר"א שפסול בעומד על גביו, ושכן העלה מהר"ל (מנהגים, תיקון אפיקורס המצות, עמ' סט סי' ד) עיקר לדינא, ודלא ה"ל אור זרוע שהקל בזה, אך כתב הב"ח שבשעת הדחק וכגון בזמן יש להקל ולא תדחה מצוה דאורייתא מפני שימור לשמה שהוא דין דרבנן. ובפרי חדש (סק"א) הקשה, הרי שמור המצות נלמד מ'שמירתם את המצות' ואמאי הוי דרבנן. ועיין בית מאיר (סי' תנג).

במגן אברהם (ריש סי' תס) כתב להתיר בישראל עומד על גביו רק בשעת הדחק, וכתב יאמר לגוי לעשות לשם מצות מצוה, וגם טוב שסייע מעט, ושיותר טוב לעשות על ידי קטן מעכו"ם, וכן פסק המשנה ברורה (סק"ג).

דין 'לשמה' על ידי אפיקורס ודין מומר לדבר אחד

קיימא לן להלכה (שו"ע יורה דעה סי' ב ס"ה) לגבי שחיטה, דמומר לדבר אחד להכעיס הוי מומר לכל התורה ושחיטתו פסולה. ומקור דין זה הוא בגמרא עבודה זרה (כ"ו) לגבי מומר להכעיס, רב אחא אמר מין הוא, רבינא אמר מומר הוא. והיינו דלרבינא הוא מומר רק לאותו דבר, ולרב אחא הוא מין ונעשה מומר לכל התורה. ופסק הרמב"ם (רוצה פ"ד) כרב אחא דמומר להכעיס הוי מין, וכן פסק הר"ן (ע"ז שם) וכן פסק בשו"ע (שם). ואף שלא נתפרש בגמרא להדיא דחשוב מומר לכל התורה, רק שמומר להכעיס הוי מין, מכל מקום מדחיצינו בשו"ע דהוא פסול לשחיטה מוכח דנחשב מומר לכל התורה, וכן כתבו פוסקי מגדים (פתיחה כוללת ח"ד) והגרע"א (י"ד סי' רסד ס"א).

והנה לענין דין עשיית אפיקורס לשמה, כתב במשנה ברורה (סי' יא סק"ג) לענין עשיית חוטי הציצית וזה לשונו: 'מומר לתיאבון שאין מטריח לעשות ציצית בבגדו, מותר לטוות, ומהימן שכאמר שטווה לשמה, וכל שכן אם הוא עובר רק על שאר עבירות לתיאבון. אבל מומר להכעיס, אפיקורס הוא לכל התורה כולה. ובוודאי אדעתא דנפשיה עביד לכולי עלמא'. מבואר מדבריו שמומר להכעיס הוא מומר לכל התורה, ולכן אף אם לא ראינוהו שהוא מומר במצות ציצית אלא בעבירה אחרת, מכל מקום פסול הוא לעשות ציצית משום דנחשב מומר לכל התורה. ומשמע עוד בדברי המשנה ברורה שאפילו יאמר שעשה לשמה אינו נאמן דאמרינן שאדעתיה דנפשיה קעביד.

ואמנם דין זה שמומר להכעיס בדבר אחד נעשה מומר לכל התורה, היינו דוקא בעושה כן להכעיס ממש שאפילו אם יש בידו היתר הוא בוחר באיסור, אבל אם אין לו נפקא מינא בין איסור להיתר אינו נעשה על ידי זה מומר לכל התורה כמו שכתב הבכור שור (ע"ז כ"ה) והגרע"א (י"ד שם).

מומר להכעיס ומומר לתאבון בזה"ז

וכתב הפמ"ג (א"א ריש סימן ט) ישראלים המומרים להכעיס ומחללי שבת בפרהסיא גרועים יותר מעכו"ם, ואין לתת להם לעסוק במצות כי אין נאמנות עליהם שיעשו בכשרות, ואף כי יעמוד על גביהם וישגיח עליהם, מכל מקום הם עושים על דעת עצמם ולא יכוונו לשמה, והמומרים לתיאבון יש להתיר לאכול ממצותיהם רק אם עמדו עליהם והשגיחו שיעשו בזהירות ולשמה.

וכתב בפסקי תשובות (סי' יא אות ח) כי אין דברי הפרי מגדים אמורים 'אלא באותם הכופרים ומומרים להכעיס שאינם מאמינים, ובכלל זה הפרומים והקונטרבטיים עוקרי ומסלפי הדת, אף שכפירתם באה מחמת שכן חונכו מאבותיהם הרשעים והם כתינוקות שנשבו, אבל אותם שהם בגדר 'מומרים לתאבון' שאינם כופרים במציאות השי"ת, אפילו הם מחללים שבת, אך אינם עושים זאת להכעיס ובשאת נפש, הם תינוקות שנשבו, והם תמימים בטבעם אשר מקבלים דעת אחרים בלי להוסיף או לגרוע ומוקרים הדת ואינם רוצים להכשיל, יכולים לעסוק בעשיית הציצית, ע"י שילמדו אותם לומר שעושים לשמה ותהיה מחשבתם וכוונתם לכך, ואפילו כשאין שומר תורה עומד על גביהם, והכל לפי הענין'.

עוד כתב (סימן תס אות ב): 'ויש שהם תמימים בטבעם ומקבלים דעת אחרים מבלי להוסיף או לגרוע, ואינם רוצים להכשיל, ומוקרים את הדת, אותם יכולים לקחת לעבודת הקודש, וילמדו אותם הדינים ועונת כוונת אמירת

כיסוי המץ ביום טוב בכלי שוקף

ביום טוב ראשון של פסח ישב ר' אליעזר עם בני משפחתו לסעודת יום טוב בשמחה. הבית היה נקי לפסח, וכל החמץ הושמד כדת וכדין בערב החג. באמצע הסעודה ניגש בנו הקטן מהמטבח ואמר בתמימות: "אבא, מצאתי כאן שקית קטנה של עוגיות מאחורי המיקרוגל". ר' אליעזר ניגש לראות במה מדובר, ולחרדתו התברר שאכן מדובר בחמץ גמור שנשכח מאחור בעת הניקיונות. הוא ידע שביום טוב אין שורפים את החמץ, אלא כופין עליו כלי, אלא שבמטבח לא מצא כלי אטום מתאים לכיסוי, ורק קופסת פלסטיק שקופה עמדה בהישג יד. הוא הסתפק: מצד אחד, סוף סוף החמץ מכוסה ואינו מונח בגלוי. אך מצד שני, מאחר שהקופסה שקופה והחמץ נראה דרכה היטב - אולי אין זה נחשב לכיסוי כראוי?

תשובה:

גידון כיסוי שוקף מצאנו לגבי כמה הלכות, ובכל מקום יש לברר הנושא לפי טעמו. ונציין חלק מהנידונים ולאחר מכן נברר הדין לגבי כפיית כלי על חמץ בפסח.

צואה בעשית

במסכת ברכות (כה:) איתא: 'אמר רבא צואה בעשית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, ערוה בעשית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. צואה בעשית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא, והא מיכסיא. ערוה בעשית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה ולא יראה בך ערות דבר, אמר רחמנא. והא קמיתחזיא. וכן פסק בשולחן ערוך (סימן עו סעיף א).

ומדיון זה למדו הפוסקים שכל מה שקשור לריח רע שמועיל בו כיסוי, אין אסור לכרך ולומר דברי קדושה אם הצואה או הזוהמה מכוסה, גם אם הכיסוי הוא שוקף, כל עוד אין נודף ממנו ריח רע. ומועיל גם כיסוי חד פעמי שקוף כמו ניילון, אם אין ריח רע. אמנם במה שקשור לאיסור 'ראייה', זה אסור גם כאשר הדבר מכוסה לגמרי, כל עוד ניתן לראות דרך הכיסוי השקוף. וכן הדין גם לגבי עבודה זרה וצלמיה שחמור כערוה שאסור להתפלל נגדה, וכתב בכף כבוד ולומר דברי קדושה בשם ספר פתח הדבר ויפה ללב שאין מועיל שיהיה מכוסה בעשית, וכן הדין בספרי מינים ואפיקורסים שדינם כעבודה זרה. וראה בדרך פיקודין (מצוה י"א בהגה"ה) הו"ד בשדי חמד (אסיפת דינים מערכה ל כלל קמה).

כיסוי שוקף למוזזה

כתב הכל בו (ס"ז) שטוב שהמוזזה תהיה נראית במקום טהרה, ורק בחדר ויש בו טינוף יסו המוזזה, וכן פסק השו"ע (סי' רפו ס"ה), וכתב ה"ח (שם סק"ה) שלכן נכון להניח זכוכית על גבי המוזזה, ובה המוזזה נראית וגם אין לחוש לטינוף, שהרי יש מחיצה של זכוכית ואין חוששים לצואה בעשית כשיש כיסוי והפסק, והוא הדין שמחיצת זכוכית על גבי המוזזה מועילה לשמש ככיסוי והפסק.

אמנם רבינו האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (שם) נחלק על ה"ח" שאין מועיל לכסות את דברי הקדושה, שהתורה ציוותה לדברים כג' (ד) 'וכסית את צאתך', שבכיסוי הצואה נחשב שהמקום נקי, והגם שאין צריכים שלא 'יראו' את הצואה, וכל שהצואה 'מכוסה' אפילו בזכוכית אם אין ריח נחשב שהצואה במקום אחר, אבל אם הצואה גלוי המקום מטונף, ואסור לשים בו דברי קדושה כנגדו, כיסוי של זכוכית אינו מבדיל את דברי התורה מהמקום שאינו נקי. וכתב 'לכן טובים השנים מן האחד, ויעשה חתיכות זכוכית שיפסק הריח מלעבור על האותיות, וכדי שלא יראו האותיות כנגד הצואה יפרוס בגד קטן כנגדה, וזוה ליכא למיחש מידי, ושומע לי ישכון בטח'.

הפוסקים דנו לגבי מוזזה שמכוסה בכיסוי שוקף והמוזזה קבועה בפתח חדר המכוון נגד הכניסה לבית הכסא, וכתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ו סימן כד) דעל פתח בית הכסא בעצמו אין לקבוע מוזזה גם אם יכסה אותה כמה כסויים, דכיון שבית הכסא פטור ממוזזה מה לו להכניס המוזזה למקום בזיון ולהצילה אחר כך מבזיון זה על ידי שיכסה אותה כסוי אחר כסוי. וזה נראה כוונת הש"ך (סי' רפו סק"א) שכתב וז"ל: כיון דאינם עשויים לדירת כבוד פטורים ממוזזה, ואין לעשות בה מוזזה עכ"ל. ועיין

של ההגדה, ואם יעשו כן הם מבטלים את הסימן של 'ורחץ'.

נטילת ידיים רק לראש המסובים

רק שראוי להעיר שבמקומות רבים נהגו שרק ראש המסובים נוטל את ידיו קודם אכילת הכרפס, ובנידון זה נחלקו הראשונים במעשיהם (מנהגי מהרי"ל סדר ההגדה ס"ג יג) שרבו מהר"ש נושיטט סבר שדי במה שטיטול גדול המסובים, אבל תלמידו הגדול מהרי"ל הנהיג שכל המסובים ייטלו ידיהם. ובספר הנפלא ויגד משה (פסח ס"ו טו) הביא טעמים רבים שנכתבו באחרונים לבאר מדוע די במה שגדול המסובים לבדו יטול, ובטעמים שנאמרו משתנה הדין כיצד ראוי לנהוג בזמן הזה. אלא שכידוע על כל אדם ללכת במנהגי אבותיו, ובפרט בסדר של ליל הסדר שראוי לכל אדם להחזיק במנהגי אבותיו, ומנהג כמעט כל ישראל שכל המסובים נוטלים ידיהם לאכילת הכרפס.

ובכל זאת נראה, שבשעת הדחק שאם יקומו כולם לטול ידיים, המהלך של עריכת הסדר יתפרק, נמצא שכרו, לדקדק בעריכת הסדר תיקונו, בא בהפסדו, בא בהקלל לטול על הסוברים שדי במה שראש הסועדים נוטל את ידיו, ויש לבאר למסובים בפה מלא שמעיקר הדבר וכן הם יעשו בעזרת ה' בביתם, יש לטול ידיים כל אחד ואחד מן המסובים וכמנהג אבותיהם ורוב עם ישראל, ורק כעת לאור הקושי בדבר אנו מקלים בסדר הציבורי שכל המסובים ייטלו את ידיהם לפני הקידוש לטהר את ידיהם עבור אכילת הכרפס שתבוא מיד אחר כך, ורק ראש המסובים נוטל את ידיו ממש בסמיכות לאכילת הכרפס. וכעין זה פסק גם בפסקי תשובות (סי' תעג ס"ב ג).

להלכה:

א. מאד החמירו חז"ל במצות נטילת ידיים, שלא להתפקפק בעטיפת היד גזירה שמה יגעו במאכל, ועוד תקנו שאפילו מי שאינו נוגע במאכל כלל רק אחר מאכיל אותו חייב בנטילת ידיים, ועצה זו של כיסוי הידיים ניתנת רק במקרים של אין-בריחה כמו מצבי חולי וכדומה. והנאלץ לכסות את ידיו במקום לרחצן לפניו מברך על נטילת ידיים. לעומת זאת אפילו כשה ידיים במפה חייב לגמרי בנטילת ידיים ובברכה, ולכן אין לכם לחוש לטול ידיים בברכה ושוב לכסות את הידיים בשקית כמנהג אבותיכם להיזהר טובא בחשש שרויה.

ב. נחלקו הראשונים אם בזמן הזה יש חיוב נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, ונהגו רבים לטמון שלא לטבול, אך הכרעת ההלכה שיש לטול את ידיו, רק שמחמת המחלוקת יטלו בלא בברכה.

ליל הסדר נהגו הכל לטול את ידיהם, ויתר על כן, בכל השנה בדבר שטיבולו במשקה אין מחמירים לטול ידיים לפחות משיעור כזית, ואילו בליל הסדר הכל נוטלים לפחות מכוית. וכתב החיד"א דכיון שכבר נהגו מדינא דגמרא לטול ידיים בליל הסדר אין מבטלים מנהג ישראל. ויש שנתנו טעם לרחיצה זו היא כדי שישאלו התינוקות ועל ידי זה ירבו בסיפור יציאת מצרים שהיא מצוה דאורייתא, זאת מלבד מצרים שהיא הגדולים על פי הקבלה, ולכן ראוי להשתדל ככל הניתן כן לנהוג בדקדוק כפי המנהג בלילה שגב ומרומם זה, שכשמו כן הוא - 'ליל הסדר'. לילה שיש בו סדר לדברים.

אמנם מצאנו בראשונים מי שכתב שדי במה שראש הסועדים נוטל את ידיו בברכה, וכן הוא מנהג קצת מקומות. ולכן הגם שעיקר מנהג ישראל שיש להקפיד עליו שכל המסובים נוטלים ידיהם, במקום צורך גדול של סדר ציבורי למתחזקים שיש חשש שהסדר לא יתנהל באופן הנאות ויצא שכרו בהפסדו, יש מקום להקל שכל הקהל יטלו את ידיהם לפני הקידוש, ורק ראש הסועדים יטול את ידיו סמוך לאכילת הכרפס.

רק מאכלים אותו ואינו נוגע כלל בדברי המאכל חייב בנטילת ידיים, שכך הייתה התקנה שאפילו אין חשש טומאה כל האוכל חייב בנטילה, ואילו אדם המאכיל אחרים ונוגע כל הזמן במאכל אינו חייב בנטילת ידיים, שלא תיקנו נטילה רק לאוכל בעצמו.

וכתב הרמב"ם (ברכות פ"ו הל' יח) שמכאן יש ללמוד 'לאוכל במגריפה (- מזלג) שצריך נטילת ידיים, שהגם שאינו נוגע במאכל לא גרע ממי שמאכלים אותו על ידי אחר שחייב בנטילת ידיים. וכ"כ רבינו יונה (ברכות מב. ד"ה אוכל), וכן פסק השו"ע (שם סעיף ב, ובביאור הגר"א שם). ומעתה נראה ברור שאפילו שאתם מקפידים לכסות ידיים במפה שלא לגעת במצות, כבר מוטל חיוב על כל האוכל לטול ידיו ברכה ואפילו כשאין חשש שיגע במצה.

נטילת ידיים לטבילת הכרפס

במשנה ברורה (סי' קנח ס"ק ב) הביא מחלוקת הראשונים אם מצוות נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה הוא חיוב גם בזמן הזה שאין כהנים האוכלים תרומה בטהרה, וכתב שיש ראשונים שפוסקים להקל, וכן עמא דבר לטמון על כך, אך פסק שראוי להחמיר לטול ידיו אחרי שדעת רוב הראשונים שיש חיוב גם בזמן הזה, אך כיון שנחלקו הראשונים יטול בלא ברכה.

ועוד כתב, דפשיטא ליה דכיון שאפילו באוכל פת פחות מכזית דעת הרבה ראשונים שאין צריך נטילה (כמבואר בשו"ע שם סעיף ג), האוכל דבר שטיבולו במשקה שיש ספק אם יש בכלל חיוב בזמן הזה פשיטא שאין צריך להחמיר בזה כלל. אמנם שוב בהדפסה שניה כתב תיקון על שולי הגיליון (שם) שבטור הלכות פסח (סי' תעג, תפ) כתב לאכול כרפס פחות משיעור כזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה, ואפילו הכי כתב שיש לטול ידיו לאכילת הכרפס, ובטלה דעתי מפני דעתו הרחבה. ואמנם מאחורי יותר בביאור הלכה (סי' תעג ס"ו ד"ה פחות כזית) כתב ששוב מצא להתשב"ץ שכתב שיש לאכול יותר כרפס יותר מכזית שבלאו הכי אינו חייב בנטילה, וסיים הביאור הלכה (שם) שצ"ע לדניא.

וכבר קדם בשאלה זו מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סי' לה ס"ק עו) שהדברים סותרים זה את זה, דכיון שהעיקר להלכה (ברכי יוסף סי' קנח סק"ד) שאין צריכים נטילה לפחות מכזית, מדוע צריכים נטילה לכרפס, וכבר הביא דברי התשב"ץ הנזכרים, וכתב כי לדניא יש לאכול כרפס פחות מכזית. וליישב השאלה כתב 'והיותר נכון לישב דעת מרן, הגם שצדדים בכל האמור, אפשר לומר דכיון דבש"ס הצריכו נטילה בטבול ראשון, הגם דעת מחמת המחלוקת שנחלקו הפוסקים אם יברך בורא נפשות רבות (אחר אכילת הכרפס) התקינו שיאכל פחות מכזית, כמ"ש הגהת סמ"ק ומהרי"ל, ונמשך אחריהם מרן. לא רצה מרן לעקור הנטילה בטבול ראשון כיון דהוקבעה בכל ישראל'.

ועוד ראוי לציין למה שכתב בשער הציון (סי' תעג ס"ק טו) בשם החק יעקב (שם ס"ק כח) שגם אלו הנוהגים שלא לטול ידיהם על דבר שטיבולו במשקה, נהגו לטול ידיהם בליל הסדר כדי שישאלו התינוקות. וראו למה שכתב האריז"ל (שער הכוונות דרושי הפסח דרוש ו) בכוונות הראויות לנטילת ידיים לאכילת הכרפס, הרי שנטילת ידיים זו היא חלק מהתינוקות של ליל הסדר, ועל אלו שרצו לשנות לאכול ירק אחר במקום הכרפס, כתב האריז"ל: 'ואין הענין כך, כי דברי חכמים ומנהגם תורה היא, וצריך לדייק ולהזהר לאכול דוקא הכרפס ולא ירק אחר'. וסדר הכוונה של הנטילה הובא בכל החיים (סי' תעג ס"ק קח).

ואחר רואינו כל זאת, מי פתי יערב לבו לשנות מתיקון טיבול הראשון הנזכר בגמרא והוקבע בכל ישראל, ולכן גם אם מבחינה הלכתית ניתן יהיה להתיר בשימוש בשקית ניילון, אין נכון לעשות כן. ומה גם שיש לחוש שהמתחזקים עשויים להמשיך מנהג זה גם כאשר הם יערכו את שולחן הסדר בביתם, וזה קלקול לדורות. [ואינו גם להעיר שחכמי הדורות כתב כמה וכמה רמזים וסודות על הסימנים

בערוך השלחן שם (סי' רפ"ו ס"ה). ומכל מקום היינו דוקא פתח בית הכיסא שבעצם הוא פטור ממוזזה, אבל הפתח של החדר המכוון כנגד בית הכסא חייב במוזזה רק שהפתח מכוון לעבר הבית הכסא וצריך כסוי.

וכתב חת"מ מה ששם השם המזוזה מבחוף נראה דרך הפלסטיק השקוף, אין בכך כלום בנידון דידן דמיירא בנוגע לבית הכסא, כדאמר רבא צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא, וכמו שכתב הט"ז.

וכתב שראה בספר ראשון לציון לרבינו בעל אור החיים הקדוש (י"ד סי' רפ"ו סעי' ה) שחולק על הט"ז (סי' רפ"ו סק"ו) ודעתו דלא מהני כסוי זכוכית שהשם נראה מתוכו, אלא צריך דוקא כסוי הצואה כדכתבי וקסית את צאתך ע"ש. אך מלבד שהוא נגד הפוסקים והשו"ע שם (סי' ה) שכתב במקום שיש טינוף וכו' טוב שיכסה "המזוזה" וכו'. עוד זאת, הוא מיירי כשהמזוזה והצואה בחדר אחד, לא כן בנדון דידן שהמזוזה במסדרון והצואה בחדר השירותים לדלת הביאור הלכה אין צריך כזוהי כסוי כלל חוץ מבספר תורה ע"ש, וגם כי המזוזה מרוחקת מחדר השירותים יותר מד' אמות, ואין שם צואה על הרצפה, על כן בנידן דידן בודאי די בכסוי שקוף לקיים מש"כ בשו"ע (סי' רפ"ו סעי' ה) שבמקום טהרה טוב שתהיה המזוזה נראית.

ונראה מזה דלדברי רבינו האור החיים הקדוש יש להחמיר במוזזה שהשם נראה מתוכו, שלא יהיה כנגד הצואה.

ומסקנת בעל בצל החכמה שבמקום צואה די בכסוי אחד בלבד אפילו בפני ספר תורה, אך בעושה צרכיו וכל כיוצא בזה שעושה מעשה הזלזול בידיים בעיניו כלי בתוך כלי אפילו בפני תפילין ומוזזה. ובאופן שחייבים כיסוי כלי בתוך כלי, מצינו בפוסקים שאם כיסוי אחד אינו שקוף יכול הכיסוי השני להיות שקוף, כגון הניילון העוטף את התפילין. וראה עוד במשנה ברורה (סימן מ ס"ק ז) שצריכים שכיסוי אחד יהיה מיוחד לכסות כמחיצה, ולא ששניהם יהיה הכלי הקבוע של הדבר קדושה, אך כתב כי אם מתחילה עשו למוזזה או לתפילין שני כיסויים כדי שישמשו גם כמחיצה, אפילו שהם קבועים על המזוזה או התפילין מועיל להיחשב כשני כיסויים.

כיסוי חלות בשבת

ואמנם בעוד שבעניין כיסוי של צואה או כיסוי מערוה, טעם האיסור הוא ברור, וכמו שמחלקים בגמרא בין מה שיש לעשות מחיצה מריח לבין מה שנוגע לאיסור, הרי שבכפיית כלי על חמץ בהא גופא יש לעיין אם הטעם הוא משום ראיית החמץ, או להיכר בלבד, שהרי ביום טוב עצמו אם ביטל החמץ אינו עובר בכל יראה.

ויש להקדים עוד מה שמצינו בעניין כיסוי החלות בשבת, האם מותר לכסות את החלות בכיסוי שקוף, שכתב בספר שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ז סכ"ה) שצריך לכסות את החלות במפה נקיה, וכתב בהערה (ס"ק קט) בשם הבאר משה (ח"ו סי' קלד) דבעינן דוקא מפה לבנה דומיא דמן שהיה לבן, ובשם הגרש"ז אויערבאך דגם מפה שקופה בשם כיסוי נקראת. הגם שאחד מהטעמים לכסות את החלות כדי שהפת לא יראה' בושתו שמקדימים לברך על היין, העיקר הוא שהלחם יהיה מכוסה.

אך הגאון רבי ישראל דוד הארפענעס (נשמת שבת ח"ב סי' א) כתב: דיש להחמיר, וכתב דתלוי לכאורה בשלשת הטעמים שמצינו בפוסקים בעניין כיסוי החלה, דלטעם שלא יראה הפת בושתו לא סגי בכך, כיון שנראית דרך המפה השקופה, ודומה למה דקיימא לן דערוה בעששית אוסר דבראיה תליא מילתא והרי נראית, וכן לטעם דתייתי סעודה ליקרא דשבתא, נראה דאין מועיל כיסוי שקוף, מאחר שנראית דרך תוכה מקודם שקידשו את השבת, ויש להסתייע ממה

שכתב בפירוש תוספות חיים על החיי אדם (כלל נו) שלא לכסות החלות במפה של מעשה אורג דכיון שיש בהם נקבים עדיין שייך בושת, וכ"כ בספר ישועות חכמה (סי' ע"ז), וכל שכן בזה. אבל לטעם שמכסים זכר למן שהיה מכוסה על טל מלמעלה, שפיר דמי בלכות גם בכיסוי שקוף, דעלמא טל הוא גם כן דבר שקוף. והביא שם להעיר ממשמעות הקרא בפרשת בשלח ותעל שכבת הטל והנה וגו', דכל זמן שהטל היה על המן לא היה המן נראית, וכפרש"י שם דבעלות שכבת הטל נתגלה המן. וכ"כ בשו"ת שולחן הלוי (ח"א סי' ו ס"ק י).

ובנשמת אדם הביא מה שכתב בשמירת שבת כהלכתה בשם הגרש"ז א דאפשר לכסות גם במפה שקופה ואין בזה חשש שהפת רואה בושתו כיון שהעיקר שהחלות מכוסות, וחלק עליו וכתב דאין לדמותו לצואה בעששית דמהני, דשם גזירת הכתוב דתלוי 'בכיסוי' על כן אמרינן דצואה בעששית מהני, מה שאין כן בזה אין הדבר תלוי בשם כיסוי רק שלא יתראה הפת כשמקדש על היין ובכיסוי ובפרט שהפתיחה הרי הפת נראית, ודמי יותר לערוה דקיימא לן דערוה בעששית לא מהני כלל, דבראיה תליא מילתא והרי נראית.

והנה במה שדימה לערוה ולא לצואה בעששית, נראה דלא דמי, דערוה הוא משום 'ולא תתורו', וזוהי מה נפקא מינה אם הוא ללא כיסוי כלל או עם כיסוי שקוף, אבל בפת הטעם הוא מחמת חשיבות הפת שהוא ראשון בקרא, ואין הכוונה שהפת 'רואה' בושתו, שהרי הפת אין לו הרגש, רק שהאדם צריך לכבד את הפת, ואין זה כבוד לפת שהוא ניכר לפני האדם ובכל זאת מברך על היין, וזוהי סבר הגרש"ז אויערבאך שאם הפת מכוסה אינה נמצא לפני האדם, והוא כרשות אחרת, ואין כאן ביוזון לפת, ובפרט שבבעצם זה שטורח לכסות את הפת בכיסוי מורה את חשיבות הפת שהפת ראשון בקרא ולכן יש לו דין קדימה בכל מקום, אלא שכאן אנו מעדיפים את היין לקידוש מעל לפת.

והגם שביארנו שמחמת שנקודת העניין שהמקדש לא יבזה את הפת להקדים לה את היין, וכאשר הפת אינה לפניו אין כל כך ביוזון, ודעת הגרש"ז אויערבאך שדי במחיצה לקבוע שאין הפת לפניו, מ"מ מצד הסברה יש לדון, שבמחיצה שקופה לגמרי אין זה נחשב שהחלות במקום אחר, ודווקא לענין צואה הרי מחיצה זו מועילה לסלק הריח, אבל מחיצה שאינה מועילה לשום דבר, לא לסלק הריח ולא לסלק המראה אינה נחשבת כמחיצה, ומשל למה הדבר דומה, להניח ניילון חד פעמי ולומר שהוא כיסוי לחלות, ושמא דברי הגרש"ז אויערבאך גם הם נאמרו דווקא בכיסוי שקוף שמשטש את הראיה, וזוהי הגם שאכתי ניתן לקבוע על סמך הסתכלות שמה שיש מתחתיו הם חלות, אך עכ"פ כיסוי שמשנה את הראיה ומשטש ראויה להיחשב ככיסוי לומר שהחלות אינם לפני המקדש. וראה בחוט שני (שבת ח"ד עמ' קד אות יח) שכתב שבכיסוי שקוף הרגשת האדם היא שהוא לפני הפת אף שהיא מכוסה בניילון ולא מהני, ואפשר שגם לדבריו כיסוי שקוף שמשטש את המראה מהני.

ובתיקונים ומילואים לספר שמירת שבת כהלכתה, כתב הגרש"ז אויערבאך שאמנם העירו לו שבספר מנחת שבת (שירי המנחה סי' עז) כתב שאין לכסות במפה שיש בה נקבים שלא יהא נראה הפת דרך הנקבים, ומשום שחשש לשיטה האוסרת. הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"ב פ"ב אות יג) התירו בכיסוי שקוף. והקהילות יעקב (ארחות רבינו עמ' קט) היה מכסה את העוגות בקידוש של יום בשקית ניילון שקופה.

כיסוי חמץ בכלי שקוף

ומעתה נבוא לברר נידון דידן בעניין חמץ שנמצא בפסח, בגמרא (פסחים ה.) איתא: 'אמר רב יהודה אמר רב, המוצא חמץ בביתו ביום טוב כופה עליו את

הכלי, אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך, מאי טעמא מיבדל בדילי מיניה'. ופירש רש"י (שם) 'דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי' (משום איסור מוקצה והוצאה מרשות לרשות), ומיהו בכל יראה לא עבר דהא בטליה בליביה מאתמול, כדאמרינן לקמן הבודק צריך שיבטל בלבו, אלא משום שלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי'. ועוד איתא שם: 'אמר רב יהודה אמר רב, חמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים משום היכר, ואם של הקדש הוא אינו צריך מאי טעמא מיבדל בדילי אינשי מיניה'. וביאר רש"י (שם) שעושה לו מחיצה עשרה טפחים, 'משום היכר, שלא ישכח ויאכלנו, ולא סגי ליה בכפיית כלי כל שבעה שהכלי ניטל לצורך, ומיהו ההוא דלעיל, לא אפשר ליה במחיצה (שאין לעשות מחיצה ביום טוב), ומשום חד יומא סגי ליה בכפיית כלי, ובלילה יבערנו'.

ומעתה יש לחקור אם עיקר תקנת הכפיה בכלי כדי שיזכור שאין לאכול את החמץ, וכעין דין המחיצה של עשרה שיכול לראות את החמץ דרכה, ורק תפקידה להזכיר שהחמץ אסור באכילה, ואם כן אפשר שגם כלי שקוף מהווה תזכורת שאין לאכול את החמץ, או שרק מחיצה יכולה לשמש כהיכר, אבל כלי משמש ככיסוי שמאחר שאינו רואה את החמץ שוב אין חשש שיאכל, ואם כן בכלי שקוף שרואה את החמץ יש חשש שישכח ויאכל.

והנה מלשון השולחן ערוך הרב (סימן תמו סעיף ה) שכתב: 'ואם מצא חתיכת חמץ בביתו ביום טוב או בשבת, אפילו יש בה כזית לא יבערנה בו ביום, אלא יכפה עליה כלי עד הערב לכסותה מן העין שלא ישכח ויאכלנה ובערב יבערנה'. משמע שצריך לכסות החמץ מן העין, כדי שלא יבוא בולילה לאוכלו.

אמנם באשל אברהם (בולטאטש) כתב: 'כפה עליו כלי. אודות כפיית כלי לפני חמץ, נראה שגם חיפוי בקש מהני וכדומה בכל חפוי שהוא היכר. וכתבתי במקום אחר שאולי בעיניו כלי שאינו כלי של החמץ להיכר, ואולי צריך להיות כל היקף הכסוי והחפוי מכל צד בכלי שאינו כלי, ואין מצטרף כליו לזה בשום שטח ממנו שעל הארץ. ומכל מקום נוטה שגם כלי כשמכסהו במה שאין דרכו בכך יש היכר, והרי אי אפשר ליטול משם כי אם דרך הכסוי שהוא היכר היטב'. הנה מחד גיסא הרי כתב הטעם משום היכר וכיסוי שקוף גם יכול לשמש כהיכר, אך מאידך כתב שצריך לכסות כולו, וקצת נראה שיש כאן חשש שמא יראה ויאכל, כסוי שקוף אינו מועיל לזה. ושמא יש חיוב גם בהיכר וגם שלא יראה בעיניו שמה יאכל, ואין די לא בחצי כיסוי ולא בכיסוי שקוף שמה יראה ויאכל, ולא בכיסוי שרגיל בו שאין בו היכר.

להלכה:

- א. קריאת שמע ואמירת דברים שבקדושה, באלו שצריך כיסוי משום ריח וזוהמא די בכיסוי שקוף, אך בערוה ועבודה זרה וספרי מינים שצריך כיסוי שלא לראות, אין מועיל כיסוי שקוף.
- ב. כיסוי מוזזה שפסק השולחן ערוך (סי' רפ"ו ס"ה) שטוב שתהיה נראית במקום טהרה, נחלקו הפוסקים אם כיסוי זכוכית על גבי המזוזה מועיל במקום הטינוף: לפי ה"ט נחשב כיסוי, ואילו האור החיים הקדוש החמיר. ומצינו בפוסקים לחלק בין צואה שדי בכסוי אחד, לבין עושה צרכיו שהוא מעשה זלוזל, וצריך כלי בתוך כלי אפילו בפני תפילין ומוזזה, וזוהי גם כיסוי שקוף אינו מועיל ככיסוי ראשון.
- ג. כיסוי החלות בשבת, לכתחילה אין לכסות בכיסוי שקוף, והמיקל יש לו על מי לסמוך.
- ד. כפיית כלי על חמץ בפסח, יש לכסות בכלי שאינו שקוף. ואם לא מצא כלי אחר, לכל הפחות יכסה בכלי שקוף.

במנהג העשרה פתיתים לבדיקת חמץ, ואם אפשר להניח חמץ שאינו ראוי לאכילה

קודם ליל י"ד, יש למנהג זה יסוד מדינאי, עיני שם. והנה הגם שמבואר בשו"ע (ס"א תלג ס"א) שאפי' שמכבדים הבית חייבים בבדיקה, והטעם כתב המשנה ברורה (שם סקמ"ה) שהכיבוד אינו בדיקה גמורה שמא נשתייר חמץ באיזה גומא, וכ"כ שו"ע הרב (שם ס"א) כי הכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים וסדקים. וכ"כ במרדכי.

מ"מ בעמק הלכה שחולק ע"ז ומוכיח ממסקנת הגמ' (נדה נו): שאם מכבדין היטב ומכוונים לשם בדיקה, שוב א"צ לבדיקה אחרת, ולפי"ז הפתיתין הן חובה לדינא משום ברכה לבטלה, עיי"ש כל דבריו בהרחבה, ומסיק' על כן מנהגנו הלכה'.

אבל למעשה צ"ע על המשנה ברורה, כי מאחר שבשו"ע שם מבואר להדי' דלא מהני כיבוד אפי' כשמכוון לשם בדיקה, וכמו שביאר המשנה ברורה בעצמו (שם סקמ"ד) עיי"ש, א"כ למה הביא בשעה"צ את דברי העמק הלכה החולק על השו"ע ומשמע שחושש לו. וצ"ע ליישב.

ולמעשה לדין יתכן שיש לומר, שהנקיין הנהוג היום ממש בזמננו שאני מהכיבוד של פעם, שאין עושין כיבוד בעלמא, אלא מנקים חזק מאד קודם הבדיקה ועוברים היטב על כל הבית ומוציאים כל חמץ ממש אפי' שבחורין ובסדקין, א"כ שוב הוי הבית בחזקת נקי לגמרי ואין מחויב בבדיקה מדינא לולי הפתיתים שמניחין, וכמדומני שכן ראיתי פעם שכתב גדול אחד.

פתיתים שאינם ראויים לאכילה:

הנה חמץ [שהי' ראוי לאכילה בשעה שנתחמץ ואח"כ] נפסל רק מאכילת אדם ולא מאכילת כלב, חייב בביעור מה"ת (שועה"ר תמב סכ"א, שעה"צ שם סקמ"א) ומברכין על ביעורו. [וזולת בפחות מכזית כדלהלן].

והנה מגן אברהם (תלב סוסק"ו) כתב לקחת לעשרה פתיתין 'חמץ נוקשה', והנה חמץ נוקשה המבואר בגמ' ופוס' [פי' משעה שנתחמץ לא הי' ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק] חייב בביעור רק מדרבנן, ואין מברכין על ביעורו [שו"ע הרב תמב ס"ב, תמו קו"א סק"א], והפמ"ג (תלט א"א סק"ד) מסתפק אי חייב בבדיקה כלל עיי"ש. ואכן כל האחרונים (ח"י מקו"ח מה"ש שועה"ר משנ"ב, וכ"מ להדי' במקור הדין במהר"ל) ביארו כוונת המג"א שאין הכוונה 'נוקשה' כפשוטו אלא חמץ 'קשה', והטעם שלא יתפורר.

וא"א לפשוט מכאן שאפשר להניח פתיתים הפסולים לאכילה, כי יתכן לומר שחמץ קשה זו עדיין ראוי לאכילה, ואפי' אם לא, הלא נתבאר שחייב בביעור מה"ת.

והנה בשערי תשובה (תלב סק"ד) כתב בשם שו"ת זרע אמת שהמניח פתיתין נכון לדקדק שיהיו קטנים כל אחד פחות מכזית. וכ"כ בשדי חמד (מעל חמץ ומצה ס"ה כט), והוא מחשב שמא יאבד אחד מהם ולא ימצאנו, וכמו שחשב הט"ז הנ"ל.

והנה אף שנחלקו הפוסקים אם פחות מכזית חייב בביעור (משנ"ב תמב סק"א), ולהלכה עכ"פ אין לברך על ביעורו כי חוששין לדעת הפוסקין (כמ"ש שו"ע הרב תמו ס"ג וקו"א סק"א), זה רק לאחר שביטול, אבל כשבדקין החמץ בליל י"ד עדיין לא ביטלו ולכו"ע חייב בביעור ומברכין עליה (כמ"ש שם).

ברם אם הפתיתין פסולים מאכילה וגם פחות מכזית, יל"ע אי אפשר לברך על ביעורו, דהנה במשנה ברורה (שם) הביא שאם החמץ פחות מכזית אינו ראוי לאכילה, לכו"ע א"צ לבער. אך יל"ע אי רק לאחר ביטול או גם קודם ביטול, ומסתבר שרק אחר ביטול פסול, כי אז טעם החיוב הוא שמא יאכלנו, וכיון שנפסל מאכילה אין חשש זו, אבל קודם ביטול מאחר ששם חמץ עליו כיון שלא נפסל מאכילת כלב

דברי המהר"ל (הובא ברמ"א ס"י תמה ס"ג) שאם לא מצא חמץ כשבדק, ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת ביעור. וכ"ה ענין הנחת הפתיתין, שלא ישכח תורת ענין ביעור. ומוסיף שכמו"כ יש עוד טעמים כמוסים ע"ד סוד. [ולכן מסיק שגם מי שבדק קודם זמנו ואינו מברך, יניח הפתיתין].

ט. וכן על דרך הסוד נאמרו טעמים בהנחת העשרה פתיתים, וכמו שכתב במשנה ברורה (סוס"י תלב) שגם האר"י ז"ל כתב מנהג זה. ובבאר היטב (סק"ח) שהוא עפ"י סוד גדול.

וז"ל האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער חג המצות סופ"ד): דע, בענין הביעור צריך להניח קודם הביעור עשרה פתיתי חמץ לבערם, ולכן שורפין ומבטלין מן העולם, נגד י' חתרין דמסאבותא [-עשרה חתרים של הטומאה].

וכן הש"לה הקד' (מס' פסחים תורה אור אות יד) הביא בשם 'ספר המוסר' לבאר ע"ד הסוד, וז"ל: ועוד דע כי סוד ביעור חמץ בליל ארבעה עשר בניסן, כי חכמים הראשונים היו חכמי אמת, לוקחין עשר חתיכות לחם, והיו מניחים אותם בעשר זווית הבית, והיו חוזרים לזווית הראשונות ולוקחין חתיכה שהכניסו שם, ומברכין עליה על ביעור חמץ, ומקבץ אותה בקערה, וישמור אותה עד למחר בשעת שריפה, וישרפם כדרך העולם. אבל סוד הענין למה עשר חתיכות ולא פחות ולא יותר, אלא לרמוז לך כנגד עשר טומאות, כדי לבטל אותם ולבערם מן העולם, שלא ישרא שום קטיגור בעולם על ישראל, אלא ישראל צריכין להם רחמים בפסח, הדא הוא דכתיב 'ליל שמורים הוא לה', שהוא שמור מן המזיקין ופורעניות ומקטריגין של העולם, והם יושבים שמורים כבני חורין, כיון הטוב שעומד על שמריה, ובבטחה בלי פגע רע ובלו שטן רע ובלו שום קטרוג, ולפיכך צונו השי"י ויתעלה שמו להשבית חמץ בפסח, ודי בזה לכל משכיל ומבין. עכ"ל.

י. בדרך פקודין (מצות עשה ט חלק המחשבה או 1) כתב: בכונת העשרה פתיתים שכתב האר"י ז"ל, יש לכוין בכל אחד בפני עצמו לבער המדה הרעה האחת, ולקנות בהיפך הקדושה מדה טובה, דהיינו בראשון לבטל החכמה החיצונית ולהאיר החכמה הקדושה לכל יתחכם בחכמתו אשר השפיע השי"י בנשמתו רק לעבודת בוראו ולתורתו ולמצותיו, וכן בחתיכה השנית לבינתו וכו', תן לחכם ויחכם עוד.

והנה למרות שכמה פוסקים פקפקו על המנהג, הט"ז כתב (סק"ד) שעדיף לא להניח הפתיתין, דחיישי' שמא יניחנו במקום שלא ימצאנו הבודק. וכן בחק יעקב (סק"ד) הביא בשם הראב"ד בתמים דעים (סי' כ"ט) שכתב דמנהג זה מעשה נשים הוא. וכן משמע דעת המחבר, מזה שלא הביאו בשו"ע ובב"י הביא רק דברי הכל בו. מ"מ למעשה נקטו האחרונים (ח"י שועה"ר ומשנ"ב) שלמרות שמדינא אינו מעכב מ"מ מנהג ישראל תורה ויש לקיימו.

והנה מעיקר הדין אין חשש מברכה לבטלה מג' טעמים: א. כמו שמסיק הרמ"א (כאן עפ"י הל' בו 1) וז"ל: אם לא נתן לא עכב, לדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא (וכ"כ הט"ז) ס"ל תלד סק"א בבאור דברי השו"ע שם), וביתר ביאור במנהג ברורה (סק"א): דכן הוא המצוה לבדוק החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ואם לא ימצא אין בכך כלום. ב. כתב הט"ז (כאן) שהברכה קאי על השריפה שלמחרת בזמן הביעור. ג. כתב המהר"ל (הי' בדיקת חמץ אות ח): דגם אם לא מצא בבדיקה מאומה לא היו ברכה לבטלה, דהברכה קאי נמי על הביטול שמבטלין מיד בחר הבדיקה. עכ"ל. (אמנם ע"י בית יוסף ר"ס תלב שלא תיקנו ברכה על הביטול משום דהוי דברים שבלב).

אך בזמננו יתכן שיש חשש מדינא לברכה לבטלה לולי הפתיתין, כמו שכתב בשער הציון (סק"ב) וז"ל: ובפתחי תשובה הביא בשם עמק הלכה (אר"י סי' קכח), דכיהום שהמנהג לכבד ולנקות הבית מכל חשש חמץ

כדי להקל על עם בני ישראל בערבי פסחים, יש המשווקים עשרה פרורי חמץ ארוזים היטב בניילון סגור מוכנים לבדיקת חמץ, וזאת כי לקיים המנהג לפזר עשרה פרורים לחפשם בבדיקת חמץ אור לארבעה עשר. דא עקא, שלפעמים פרורים אלו כבר מיושנים ומקולקלים ואינם ראויים לאכילה, השאלה היא, האם אינם טובים לשמש למנהג ולברך עליהם 'על ביעור חמץ'. [או להיפך שעדיף שיהיה כן, שאם יאבדו אחד מהם ח"ו, לא יעבור עליהם בבל יראה מאחר שאינו ראוי לאכילה].

תשובה: המנהג לפזר עשרה פתיתים מבואר ברמ"א (סי' תלב ס"ב) וז"ל: ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, ע"כ. וכמה טעמים נאמרו בזה:

א. הרמ"א שם כתב: כדי שלא יהא ברכתו לבטלה אם לא ימצא כלום בבדיקה.

ב. מהר"י ווייל (סי' קצ"ג, הובא בחק יעקב שם סק"ד) כותב: הטעם שמניחין שלא ישכח לבטל למחר, מה שאין כן כשיש לו חמץ נזכר בזמן הביעור לבטל, עכ"ל. [ויש לציין שטעם זה לא שייך בשנה זו שחל ער"פ בשבת, כי החמץ שורפים בערב שבת ואילו הביטול עושים למחרת בשבת אחר האכילה].

ג. מהר"ל (הל' בדיקת חמץ אות ח) כתב: אמר מהר"י סג"ל בדראה לו טעמא דמניחין פירורי חמץ לפני הבודק ביש ארצות, וראיה קצת מדפרידן בגמרא בפשיטות 'לבטליה בשית' דזמן ביעור הוא, אלמא קים ליה דיש ודאי ביעור. ומהאי טעמא נראה לשרוף הכלי לכל הפחות כדי לזכר ביעור, אם לא מצא שום חמץ בבדיקה. עכ"ל.

ד. חק יעקב (סק"ד) כותב: ולי נראה טעם המנהג, שאם יבדוק ולא ימצא זמן מה יתירשל שוב ויחייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב, לכך מניחין לו פתיתים שעל ידי זה שימצא חמץ יתן לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד, וק"ל.

ה. עמק הלכה (סי' קכח, הובא בשעה"צ סק"ב) כתב הטעם שמאחר שהיום הנשים שלנו מכבדים היטב את הבית קודם בדיקה ומכוונים להוציא כל חשש חמץ (ע"י רמ"א סוס"י תלג בשם המרדכי), א"כ מדינא יצא הבית מחובת בדיקה, גם החורין וסדקין, ושוב אינו יכול לברך על הבדיקה (וראה הלהן מה שהעירו ע"ז מדברי השו"ע שם).

וכ"כ בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה ס"ה אות מט) בשם הרה"ג זלמן זוסיא מאלו מ"ץ במינוס, וז"ל: ולי נראה טעם המנהג משום שנוהגים שמכבדים ומנקרין בכל פינות הבית בחורים ובסדקים איזה ימים קודם הפסח, כמו שכתב השערי תשובה (סוס"י תלג) שמתעם זה ההמון עם אין בודקים אלא בהעברה בעלמא, ואם כן אם יבדוק בליל ארבעה עשר הוא חשש ברכה לבטלה, לכן המנהג הוא להניח פתיתין דהוי כמו שחזרו ומשתמש בתוכה חמץ ואי יוכל לחזור ולבדוק בברכה. עכ"ל.

ו. בשו"ת קנין תורה (ח"ב סי' פב) כתב הטעם, שיהא מוכח שבדק החמץ ולא יאמרו שמחפש מחט שנאבדה. [ועיי"ש שכתב בזה נפק"מ לדינא, שגם באופן שאינו בודק עם ברכה (כגון קודם זמנו), וא"כ אינו שייך הטעם של הרמ"א משום חשש ברכה לבטלה, מ"מ יניח הפתיתים מהאי טעמא].

ז. בשו"ת ועין יוסף (אר"י סי' ריג אות א) כתב: ולענ"ד נראה ליתן טעם על מנהג הנחת הפתיתין, ע"פ מה שחקר המנחת חינוך (ריש מצוה ט) אי מצות תשביתו מתקיימת בקום ועשה דוקא, ואם אין לו חמץ נהי דפטור ממצוה זו מ"מ לא נחשב לקיום מצוה, על כן הנהיגו להניח פתיתין כדי שבוודאי שחייב במצוה ויקיים מצות שריפה. ואף בזמן הזה אורחא דמילתא דבלא"ה נשאר מה לשרוף מ"מ תחילת המנהג מטעם זה הוהנה. עכ"ל.

ח. בשו"ת עטרת משה (ח"ב סי' קכד) כתב לבאר עפ"י

דיני ברכת אילנות

שמוציאים פרחים שמוזה הפירות יוצא (מ"ב סק"ב), ובדיעבד אם טעה ובירך על אילן סרק אף שלהלכה אי אפשר לברך על אילן סרק, מ"מ כיון שכבר נתן שבח והודאה על אילנות טובות שנכלל בתוכו הן אילני מאכל והן אילני סרק לא יברך שנית (ש"ת שבה"ל ח"ו סי' נג).

אילנות מורכבים, ערלה

ט. לכתחילה אין לברך על אילנות המורכבים, אף שמוותר לאכול פירותיהם, שהאיך יכול לברך על דבר שהוא נעשו נגד רצון הבורא, וכן לא יברך על עצי ערלה או שאר איטורי הנאה, מפני שאסורים לאכול פירותיהם, אמנם בדיעבד אם בירך על אילנות אלו לא יברך שנית, מפני שיש"א שמוותר לברך עליהם לכתחילה מפני שהברכה היא על עצם בריאת אילנות ופירות, ולכן ספק ברכות להקל (ש"ת מנח"י ח"ג סי' כה).

על כמה אילנות צריכים לברך

י. מעיקר הדין יכולים לברך לכתחילה אפילו כשרואים רק אילן אחד שמלבלב (קצוה"ש סי' טו), אמנם כבר כתב החיד"א שיש לברך דייקא על ב' אילנות כמשמעות לשון הגמרא שכתוב אילנות לשון רבים, אבל אינם צריכים להיות שני מינים אלא כיון שיש שתי אילנות אפילו הם מין אחד מברך, אלא שלכתחילה יש להדר ולברך במקום שיש ריבוי אילנות כדי להעלות על ידי ברכתו כל ניצוצות הקדושה הנמצאים שם (כה"ח סק"ב).

לברך מחוץ לעיר

יא. בספר מועד לכל חי (מרבני חיים פלאגי זצ"ל) כתב שיש לברך ברכת האילנות דייקא מחוץ לעיר, כמשמעות לשון הגמרא 'מאן דנפיק ביומי דניסין', אלא שאם קשה לו לצאת כגון זקן או חולה יכול לברך אפילו בתוך העיר (כה"ח סק"א), אכן בוודאי על פי הלכה אינו מעכב כלל לברך חוץ לעיר, והוא אינו אלא להידור בקיום המצוה (פסקי בשם).

לברך בראיה ראשונה

יב. לכתחילה צריכים לברך בראיה ראשונה שרואה האילנות מלבלבים, ואף אם לא בירך בראיה ראשונה יכול לברך כל זמן שלא גדלו הפירות ועדיין האילנות מלבלבים (מ"ב, כה"ח), ולכן לא יברך אם רואה ראיה ראשונה בשבת, או שרואה אילנות מורכבים ועצי ערלה, אלא ימתין ויברך בימות החול, או כשרואה אילנות פרי שמוותר לאכול או שניטע על פי ההלכה (ש"ת מנח"י שם).

יג. אמנם יש לדעת שהשועה"ר בסידורו כתב שאם לא בירך בראיה ראשונה הפסיד הברכה לגמרי ואינו מברך עוד אפילו בלי שם ומלכות, ואינו דומה לברכת שהחיינו שמברך כל זמן שיש לו שמחת הלב, שברכת אילנות אינה משום שמחה, אלא שבח והודאה על הבריאה הנפלאה (קצוה"ש שם), לכן צריך להשתדל לברך מיד בראיה הראשונה [באופן המותר], ואם אינו רוצה או מוכן עדיין לברך נכון שלא להסתכל על האילנות עד הברכה.

יד. אם בירך ברכת אילנות ולא ראה כלל את הפרחים המלבלבים, אלא שבירך מפני שאמרו לו שיש כאן אילנות דמלבלבי, יתכן שאינו צריך לחזור ולברך מפני שלא מצינו בגמרא ובש"ו"ע שמעכב ראיית הפרח עצמו, אלא עצם הדבר שרואה אילנות שהם מלבלבים מברך (ש"ת שבה"ל שם).

לברך לאחר שגדלו הפירות

טו. לפי פשוט הש"ו"ע אם כבר גדלו הפרי אין לברך עוד, אלא שיש מפרשים שזה דוקא שכבר נתן אילנות מלבלבים מקודם ולא בירך, אבל אם לא ראה כלל מקודם יוכל לברך כל זמן שהפרי לא נגמר כל צרכו (א"ר), וכן פסק המשנ"ב למעשה (שעה"צ סק"ב), ומיהו הכה"ח (סק"ט) כתב שייברך בלא שם ומלכות אף באופן שלא ראה אותם מקודם.

מקור חובת הברכה

א. מובא בגמרא (ברכות מג) אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי דניסין וחזי אילני דקא מלבלבי, מברך 'ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם' עכ"ל הגמרא, ומשמעות הגמרא נראה שאין זה חיוב גמורה לחפש אחר אילנות כדי לברך, אלא אם יצא וראה אילנות שמלבלבים צריך לברך, ואינו מברכים הברכה על האילנות אלא פעם אחת בשנה (ש"ו"ע סי' רכז).

חשיבות הברכה

ב. הנהרה בברכה זו עליו הפסוק אומר 'ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה', ויתן לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ' (א"ר), וצריך מאוד להתאמץ כוונת ברכה זו, שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים (כה"ח סק"ו), וכן 'אילן' גימטריא צ"א שעל ידי ברכת האילנות נעשה יחוד הו"יה אדנ"י.

טעם הברכה

ג. והטעם שתיקנו חז"ל לברך ברכה על אילנות, מפני שהוא דבר מחודש שאדם רואה עצים יבשים ועשוי פורחים ומלבלבים (ראשונים), ולכן מברכים על האילנות דייקא ולא על זרעים וירקות, כדי ליתן שבח והודאה להש"ת שנתן לנו אפילו דברים שאינם הכרחיים לחיי האדם כמו פירות אילנות, שאינם הכרחיים לאדם כמו זרעים וירקות (ערוה"ש).

נשים בברכת אילנות

ד. נשים מחויבות בברכה זו כמו אנשים, כיון שאינו נקרא מצות עשה שהזמן גרמא, משום שלהלכה אין זה קשור לחודש ניסן דייקא, ואין הזמן גורם הברכה, אלא המציאות היא שבחודש ניסן נראית פריחת העץ, אכן למעשה לא נהגו הנשים להדר ולרדוף אחר ברכה זו, מפני כל כבודה בת מלך פנימה ולא מחפשים אחרי אילנות מלבלבים הנמצאים בחוץ (תשובות והנהגות ח"א סי' קצ).

ברכת אילנות בשבת ויו"ט

ה. מעיקר הדין רוב אחרונים סוברים שיכולים לברך ברכה זו אפילו בשבת, אולם הכה"ח (סק"ב) כתב שאין לברך ברכה זו בשבת ויו"ט, משום חשש שמא יבוא לטלטל האילנות, ומסיים שלפי דברי המקובלים יש עוד איסור של בורר, מפני שמברר הניצוצות הקדושה על ידי תיקון הנשמות שמגולגלות בעצי השדה.

זמן הברכה

ו. זריזים מקדימים למצות ומברכים מיד בתחילת חודש ניסן, אך מה שאיתא בגמרא 'יומי דניסין' אמרינן שלא דווקא 'חודש ניסן' הוא, אלא הוא הדין חודש אחר כל שרואה אילנות מלבלבים מברך, וחודש 'ניסן' שנזכר בגמרא אורחא דמילתא נקט מפני שבארצות החמים דרך של האילנות לבלבב הוא בחודש הזה (מ"ב סק"א), אלא שיש חולקים ע"ז ואומרים שחודש ניסן הוא בדוקא כמו פשוט הלשון של הגמרא, לכן פסק הכה"ח (א"ר) שאין לברך אלא בחודש ניסן דייקא כיון שספק ברכות להקל, ואם איחר ולא בירך בחודש ניסן יברך בלא שם ומלכות.

ז. אמנם בארצות שהפריחה והלבלוב הוא אינו בחודש ניסן כלל, לכולי עלמא יכול לברך בשם ומלכות בעת הפריחה בכל השנה כולה, כמ"ש בערוך השולחן (ס"א) שבמדינותינו זמן הפריחה הוא בחדשי אייר וסיון מברכים אז ברכת אילנות, ולכן במקומות כמו אוסטרליה וכדו' מברכים ברכת האילנות בסביבות חודש תשרי שאז זמן פריחת אילנות (ש"ת מנח"י ח"י סי' טו).

אילנות סרק

ח. אין מברכים על אילנות סרק שאין מוציאים פירות, כמ"ש בגמרא 'אילני דקא מלבלבי' ולבלוב הוא

לכאורה חייב אפ"ל בפחות מכזית, ויל"ע.

ואפ"ל את"ל שא"א לברך על חתיכה אחת פחות מכזית שפסול לאכילה, יתכן לומר שבצירוף כל החתיכות יחד יש כזית, וא"כ שפיר יכול לברך.

ואכן כ"כ באחרות חיים (ספינקא, תלב סק"ח) בשם ספר מנחת פתים שנכון שיהיה עכ"פ בצירוף כל הפתיתים יחד כזית, דפחות מכזית לכמה פוסקים אינו חייב בביעור כלל (א.ה. זה נסתר לכאורה משועה"ר הג"ל שקודם ביטול לכו"ע חייב).

אלא עדיין יש להבין איך יברך אפ"ל שיש בין כולם יחד כזית, הלוא מבואר בש"ו"ע (סי' תמב ס"ח) שכמה חצאי כזיתים המפוזרים בבית אין מצטרפין לחייב בביעור, ע"י"ש היטיב, הדנה בירושלמי (פסחים פ"ג ה"ב) מבואר להד"ל שאין הבית מצרף, והובא בגר"א (שם סק"ל) ושענה"צ (סק"ט), וגם בגמ' דידן (מה): מחייב רק מבצק שמא יתאספו יחד בשעת כיבוד [וקודם ביטול גם הרמב"ם וגם הרא"ש מודים שחייב לבער, כמ"ש משנ"ב שם (סוסקל"ז)], וזה לא שייך רק בבצק ולא בפרורי לחם, כמ"ש במג"א (סי' תסס ק"ב), [וכ"ש אצלנו שכל חתיכה עוטפים בשקית ניילון בנפרד בודאי אין חשש שיתדבקו יחד]. וגם הלוא כל דין זה הוי רק בעיא בגמ' דלא נפשטה, והגם שבודאי צריכים להחמיר מספיקא דאורייתא [קודם ביטול], מ"מ אינו יכול לברך (עי' משנ"ב ר"ס טז).

וראה גם בשער הציון (תנט סקמ"ח בשם שועה"ר) שאם יש כמה כלים ובכל אחד מונח פחות מכזית, אין כולם מצטרפין. [וע"ע פמ"ג תלג א"א סק"ח, חזו"א סי' קטז סק"ד].

אמנם יתכן שכיון שאחר הבדיקה יצרף את כל הפירוים יחד לתוך שקית אחת, אזי יצטרפו יחד לכזית [כמ"ש בס' תמב ס"ז שכלי מצרפן] ואז יתחייב לבער וע"ז שפיר מברך.

שוב ראיתי בשדי חמד (מע' חמץ ומצה סי' ה' כ"ט) וז"ל: ובכללם יחד יהיו הפתיתים כזית, דהמגן אברהם (סי' ת"ס סק"א) כתב דפרורי בצק מתכבדין יחד ונדבקין עכשיבי מה שאין כן פרורי לחם דלא חשיבי עכ"ל, ובס"י תמ"ב ס"ח מ"רי בבצק, והחילוק שבין בצק ללחם כתב הרב פרי מגדים משום שפרורין אין דרכן להתקבץ אבל פרורי בצק דרכן להתקבץ יחדיו, ואם כן הכא כיון דמחשב להו ומקבץ אותם יחדיו דמי לבצק וחשיבי וכוון שיש ביחד כזית צריכים לבער כדין ולא יהיה אז חשש ברכה לבטלה, עכ"ל.

אך עדיין יל"ע כי אנו נוהגין לעטוף כל חתיכה לעצמו, ואולי בזה אין הכלי מצרפן. ויש לברר מה הדין בכה"ג לגבי צירוף כלי בחיוב חלה (עי' ש"ו"ע י"ד שכה ס"א), כי בירושלמי (פ"ג ה"ב) מדמה צירוף כלי דחמץ לצירוף כלי חלה. ואם נפשט שאין מצטרף, יתכן שבצטרף להוציא כל הפתיתים מן העיסוף ולחברם בכלי אחד.

העולה לדינא:

הובאו 'עשרה' טעמים למנהג העשרה' פתיתים שנוהגין להניח בבדיקת חמץ. הן על דרך ההלכה, והן על דרך הסוד.

הכרעת האחרונים שמדינא אינו מעכב, אבל יתכן שבזמננו שמנקים היטב צריך להניח מדינא שלא יהיה ברכה לבטלה.

הפתיתים יהיו כל אחד פחות מכזית ובין כולם יחד יהא כזית לפחות.

יניח חמץ קשה כדי שלא יתפרר, אבל עדיף שלא יהא פסול מאכילה, ומ"מ נראה שאין מעכב אפ"ל אם פסול מאכילת אדם [אפ"ל שכל חתיכה פחות מכזית] ומג' טעמים: א' יתכן שקודם ביטול חייבין לבער גם על פחות מכזית הפסול מאכילת אדם ולברך עליה. ב' כיון שאחר הבדיקה אוספם כולם יחד, מצרפים לכזית וחייב בביעור עם ברכה. ג' עפ"י ש"ו"ע ורמ"א אין העשרה פתיתים מעכב בכלל ואין חשש לברכה לבטלה.

בדין מי שהזכיר טל ומטר בימות החמה

בענין ברכה אחרונה על
כוס ראשון של ד' כוסות

הכל יסבו מסובין סביב השולחן הערוך לתפארה, מאזינים בנחת לילדים השואלים במתיקות 'מה נשתנה' בזה אחר זה, מקטין ועד גדול, וגם אלחנן בן השבע עשרה, המתין לתורו בסבלנות ראויה לשבח, ולאחר ארבע הקושיות מההגדה, הוסיף קושיא משלו: הרי יושבים פה את ארבעת הקושיות בתוספת חלוקת אגוזים ו'נשיקות', כבר עובר זמן עיכול משתיית כוס ראשון של קידוש, ואיך ברכת 'מעין שלש' שמברכים לאחר ד' כוסות, יכולה לחול גם על כוס ראשון, שכבר פקע חיוב ברכתה לאחר שעבר שייעור עיכול?

תשובה:
כתב בשו"ע (סי' תעג ס"ב): שותה בהסיבה ואינו מברך אחריו. ובמשנ"ב (סי' ק"א): ואינו מברך אחריו על הגפן וכו'. אפילו שתי רביעית, דסומך על מה שיברך ברכת המזון לבסוף, ועוד דהרי יברך ברכה אחרונה לסוף ארבע כוסות.

ונתחבטו הפוסקים לפי מנהג אחינו בית ישראל, שמאריכים במנהג ההגדה בתרגום הדברים ופירושן במשך זמן יותר משיעור עיכול, בין כוס ראשון לכוס שני, והרי הוא הפסק לענין ברכה אחרונה.

הרה"ק מקומרנא, בפירושו למשניות (מעשה אורג ברכות פ"ח מ"ז), דן בענין זה, וכתב שבפסח צריכין לברך על כוס קידוש כי שוהין בהגדה יותר משעה, וכן כל כיו"ב. עכ"ל. וכן מנהג קומרנא (מנהגי קומרנא, פסח אות שלה).

בספר חוט שני (פ"ז ס"ד), מקשה קושיא זו, וכתב שם בסוף דבריו: ומצינו בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' ר"ג) שכתב בשם ספר המצוות, שכתב ר"י בתשובה אחת, שהוא ור"ת לא היו מברכין על הגפן לבילי פסח עד אחר כוס רביעי. וגם כתב, אף על פי שהגדה נחשב היסח הדעת לענין נטילה, לחזור ולברך על המאכל לא יחשב היסח הדעת, כמו שאומר במסכת יומא דיבר עם פלוני והפליג נוטל על כוס ראשון על כוס שני חייב לחזור ולברך ברכת המצוא, עכ"ל (ספר המצוות).

ואני [-מהר"ח אור זרוע] ראיתי את מורי רבינו מאיר זצוק"ל שבירך [וכו'] אחר כוס ראשון ברכה אחרונה מעין שלוש, וכן אחר כוס ברכת המזון, וכן כתב רבינו שמשון בתוספות בערבי פסחים, ואני סבור שאפילו לפי דברי ספר המצוות שלא תחשב הגדה היסח הדעת, יש לברך ברכה אחרונה על כוס ראשון, כי ישם ישהיה בהגדה עד שיתעכל היין, ונמצא שלא בירך אחריו.

וכתב בספר אשרי האיש (פרק ס' אות מג), שיש לחשב שיעור שעה וחומש מגמר אכילת הכרפס, וכתב שם עוד (בשם עמוד ההוראה הגאון המפורסם רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל), שאם רואה שמאריך בהגדה ועובר שיעור עיכול, מהנכון שישתה כוס כדי שלא יעבור השיעור, מלברך ברכה אחרונה על כוס ראשון, דגם שאר מאכליו ומשקין משאירין האיציטומכה פתוחה ומאריכין שיעור העיכול.

ובהליכות שלמה על המועדים (פסח פ"ט ס"ד) כתב, אין מברכין ברכה אחרונה על כוס הקידוש, אף על פי שיודעים מראש שאריכו באמירת ההגדה ופירושה, יתרו מכדי שיעור עיכול, וטעמו של דבר, שלא יהא נראה על ידי כך כמסיח דעת מהסעודה, וכמי שעושה קידוש שלא במקום הסעודה.

הוסיף שם בהערות דבר הלכה, דלכאורה היה נראה לחדש דאין שום איסור לשהות באמצע סעודה כדי שיעור עיכול, אלא כששכח ולא בירך ולא היה כלל בדעתו לאכול עוד, משא"כ בנידון דידן, כיון שהשולחן ערוך לפניו יודע שיצטרך עדיין לאכול ולשתות, לכן אינו מתייבם כלל בברכה אחרונה, אולם במגן אברהם (סי' קצ סק"ג) מבואר, דבאמת אסור לשהות באמצע, שכתב (סי' קפד סק"ט) בענין סעודות גדולות שיושבים כמה שעות קודם שמברכין ברכת המזון, ולפעמים יש שיעור עיכול מאכילת פת שאכלו תחילה, מכל מקום יכולים לברך לבסוף, כיון שבתוך משך הזמן רגילים לשתות ולאכול פרפראות נחשב הכל כסעודה אחת, ודינו כלא נתעכל מזון הראשון.

הוסיף עוד, ועיין במשנ"ב (סי' קצ סק"ח) ובביאור הלכה

אלא שהביא סמך לדבריו משור המועד ואע"פ שאין ראה לדבר זכרי לדבר מיהא איכא. ופסק הב"ח דהכי נקטינן וכ"כ בית יוסף.

ואכן אף שישנם כמה קושיות בדין זה, מ"מ כן נפסק להלכה בשו"ע, וכך נהוג עלמא שמי שאומר צ' פעמים רצופות שוב אין צריך לחזור כשיסתפק. ועוד יותר מכך כתב במשנה ברורה (סק"ל) שמי שלא אמר ברציפות גם הוא לא יצטרך לחזור כשיסתפק, אם כבר עברו צ' תפילות (כולל מוסף) אף שלא עברו ל' יום, דספק ברכות להקל. ה"ט" (שם) גם הוא נדרש לשאלה שבשלושים יום אין בדיק צ' תפילות, ולכן דעתו שבשלושים יום הם הקובעים שבמשך זמן כזה אדם משנה את הרגלו, ואפילו אם יחסיר באמצע קצת תפילות מ"מ לאחר ל' יום הורגל לשונו לומר כהוגן. ולפי סברא זו כותב בסוף דבריו "לא ידענא לסמוך על דברי הר"מ". ובמשנ"ב (סק"י ל"ב) הביא דעתו וכתב שכמה אחרונים מפסקים בזה.

ודבר חידוש כתב החתם סופר שדין זה שבל' יום הורגל לשונו לומר כהלכה, בנוי על הגמרא בחגיגה (ט): שאינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד. ומבאר שר' יוחנן אמר דין זה לבני חו"ל שעושים יו"ט שני (ע"פ ה"תוס' בשבת ט"ו ד"ה היא לך), אשר לפי החשבון, להם בשלושים יום מיו"ט א' דפסח יש מאה ואחד תפילות, וע"ז מורה שלכתחילה מי שרוצה להרגיל לשונו ביום אחד שיאמר קא פעמים, וכן העתיקו המשנה ברורה. אך כתב שאחריו שאמר צ' פעמים שוב אין להחזירו מספק. במחצית השקל הסתפק באפן שלפני שהשלים צ' פעמים טעה פעם אחת ואמר שלא כהוגן, האם נפלו לו כל הפעמים הקודמות ויתחיל צ' פעמים נוספות, או שלא. ואם נלמד משור המועד, שם וודאי שור שגגה פעם אחת ואח"כ פסק (שראה שור ולא נגח או שעבר יום) שוב אינו נעשה מועד אם יגח עוד ב' פעמים, אולם כתב שיש לחלק ונשאר מספק. גם בכך החיים העתיק מן האחרונים שהסתפקו בזה, ופסק להלכה שלא הפסיד את הפעמים הראשונות, ואף אינו צריך להוסיף עוד ימים עד שיגיע לצ' תפילות, ודלא כהרב עיקרי ד"ט שכתב שיוסיף עוד ימים, ובהליכות שלמה נכתב מרשימות התלמידים מפי הגרשניא, שלא סתר מינינו אבל כן ישלים למנין צ' פעמים.

עוד כתבו (שם) בשמו שמותר להרגיל לשונו גם ביו"ט, ואין בזה משום הכנה מיו"ט לחול כיון שזה צורך היום, שמהיום לא מזכירים ושואלים טל ומטר. אולם יש להדגיש שהגם שבשו"ע כתב לומר "ברכת אתה גיבור עד מוריד הטל צ' פעמים", מ"מ כבר כתב המשנה ברורה (שם) שיתחיל רק ממחיה מתים, כדי שלא יאמר השם לבטלה, ואם ישנה ולא יאמר שם אולי גם בתפילה ישנה, וכן עמא דבר להתחיל בהזכרה ממחיה מתים, ובשאלה מ"ואת כל מיני תבואתה".

העולה לדינא:

- א. מי שאמר מוריד הגשם בימות החמה יחזור לראש הברכה, ובדיעבד אם חזר לרב להושיע יצא ידי חובתו. ואם סיים הברכה יחזור לראש התפילה.
- ב. שאל טל ומטר בברכת השנים כל שאל עקר רגליו, אפילו אם לא גמר הברכה, יחזור לראש הברכה. בדיעבד אם חזר לזו"ת ברכה יצא, ואם עקר רגליו, יחזור לראש התפילה.
- ג. אם מסתפק אם אמר כהוגן או לא, אם לא עברו צ' תפילות (כולל מוסף) להזכרה, או ל' יום (כולל שבתות לשאלה), יחזור, שחזקתו שאמר כמו שהיה רגיל לומר. ואם עבר הזמן הנ"ל לא יחזור, שחזקתו שאמר כמו שצריך.
- ד. אם אמר צ' פעמים רצופות מ'מחיה מתים' עד 'מוריד הטל' או מ'ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה' שוב הורגל לשונו לומר כהלכה ולא יחזור כשיסתפק. ולכתחילה יאמר קא פעמים.
- ה. טעה לפני שהשלים צ' פעמים לא הפסיד הראשונים, וישלים לצ' פעמים.
- ו. גם ביו"ט מותר להרגיל לשונו ואין בזה משום הכנה מיו"ט לחול כיון שזה צורך היום, שמיום זה אין מזכירים ושואלים טל ומטר.

יום טוב ראשון של פסח לאחר סעודת הבוקר. דניאל שהיה ידוע כיא וחרד מכל דגדוג חטא, ובפרט בחשש ברכה לבטלה שיש בזה משום איסור "לא תשא", התיישב לומר צ' פעמים, "מוריד הטל" ו-"ותן ברכה", כך שאם יסתפק אם אמר כהוגן או לא, לא יצטרך לחזור על כמה ברכות בתפילת שמונה עשרה, וכמו שהובא בשו"ע. אלא שלאחר שלאחר שאמר שמונים וחמש פעם "ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה" טעה ואמר פעם אחת "ותן טל ומטר לברכה", קעת הסתפק דניאל האם הרס לגמרי את הרגל לשונו וצריך לחזור ולומר צ' פעמים כהוגן, או שיוכל לומר רק עוד חמש פעמים די בכך. כאשר שטח את ספקו לפני חבריו תמה עליו ושאלו, איך מכין אתה את עצמך עכשיו לומר "ותן ברכה" האם אין זה מכין מיו"ט לחול?

תשובה: תחילה נפרט את עיקרי הדינים במי שהזכיר או שאל טל ומטר בימות החמה, שכך כתב השו"ע (סי' קי"ד ס"ד): אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירים אותו וחזור לראש הברכה, ואפי' במקום שצריכים גשם בימות החמה, ואם הזכיר גשם במקום טל מחזירים אותו. ואף שלכתחילה צריך לחזור לראש הברכה אם חזר ל"רב להושיע" ומשם המשיך בהוגן יצא בדיעבד (משנ"ב שם ס"ק י"ט). כך גם לגבי שאלה בברכת השנים כתב השו"ע (סי' קי"ז ס"ג) אם שאל מטר בימות החמה מחזירים אותו. וכתב המשנה ברורה (סק"ז) היינו, אם עקר רגליו חזר לראש, ואם לא עקר רגליו חזר לתחילת ברכת השנים, ואפילו אם נזכר לפני שסיים הברכה יחזור לתחילת הברכה. והביא הביאור הלכה מהחיי אדם, שבדיעבד אם חזר רק לזו"ת ברכה יצא.

ואם מסופק אם אמר כהוגן או לא, כתב השו"ע (שם ס"ה) ומקורו בירושלמי פ"ק דתענית מ"ב (והו"ו), עד שלושים יום בחזקת מה שלמדו מוכיר, מכאן ואילך מה שצריך מוכיר. ועל כן עד חודש, אם מסופק יחזור, ולאחר מכן לא יחזור. ודין זה נאמר בירושלמי לגבי הזכרה דהיינו משיב הרוח ומוריד הגשם, ונחלקו הדעות בפוסקים האם גם בשאלה הדין כך. שלכאורה יש לדקדק שהזכרה מזכירים גם בשבת ויו"ט ואף בתפילת מוסף, ואילו ברכת השנים לא אמורים באבות וימים טובים, וא"כ מספר הפעמים שמרגיל את לשונו בחודש אינם שוים בהזכרה ובשאלה, ובהמשך נביא את דעותיהם ואת העולה להלכה.

בטור כתב שה"מ מרוטבורג היה רגיל לומר בשמיני עצרת, ברכת אתה גיבור צ' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם, כנגד ל' יום שאומרים אותו ג' פעמים בכל יום, ועכשיו אם היה מסופק אין צריך לחזור. וראייתו מפרק כיצד הרגל (ב"ק כד). דאמר גבי שור המועד, ריחק נגחותיו חייב קירב נגחותיו לא כל שכן, הכא נמי כיון דלאחר ל' יום אם הוא מסופק אינו צריך לחזור, כל שכן צ' פעמים ביום אחד. ומאידך מביא הטור דעה חולקת דרבינו פרץ כתב לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי, שאין הנידון דומה לראיה דהתם ששמן משום שהוחזק ליגח, ואם הוחזק בשלש רחוקות כל שכן בשלש קרובות, אבל גשם שניתקן בתפילה והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי. ומסיים הטור ואדוני אבי הרא"ש היה נוטה לסברת הר"מ מרוטבורג.

ובדרכי משה מקשה על דברי הר"מ מרוטבורג שהרי בל' יום צ' תפילות אלא יותר, מפני תפילות מוסף בשבת, ואם תאמר שהוא הדין בשאלה ובשאלה אין יותר פעמים, וא"כ אפשר גם פחות מצ' פעמים שהרי אין שואלים בשבת. ומתוך, שנראה דעת הר"מ שכיון שהירושלמי כתב כן בסתמא שצריך מספר התפילות שיש בל' יום רגילים, היינו צ' פעמים בין בשאלה ובין בהזכרה.

וכמה מן האשונים והאחרונים הקשו ונשאו ונתנו בדבר הר"מ, הלא המה אבודרהם, ומהר"י בירב, בפרישה ובדרישה בט"ו, ובג"א וכך כתב הבית יוסף לאחר שציטט את דברי אבודרהם ומהר"י בירב "היות והראש נטה לדעת הר"מ, וגם הסמ"ק לא הביא דעת הר"מ הכי נקטינן, וכך הב"ח הרחיב וכתב 'נראה לפי עניות דעתי שלא נעלם מעיני הר"מ דחיתת היא דכשהורגל לשונו אלא עיקר טעמו דסברא אלימתא היא דכשהורגל לשונו בצ' תפילות במשך ל' יום, כלימתא בצ' פעמים ביום אחד,

מי שצריך להפסיק באמצע עריכת הסדר כיצד ינהג

ומרוור להמשיך ולומר בפניהם את ההגדה ולאכול כזית מצה עדיף, ואם לא, שיאמר את ההגדה בלא מצה ומרוור משום שלכתחילה יש לומר ההגדה כשמצה ומרוור מונחים לפניו ממש, (שי' הגר"ז בריסקער).

אם מאוד צמא יכול לסמוך על שי' השו"ע הרב ולשתות מים ולברך לפניו ולאחריה.

חצי ראשון של הלל:

אם יש לו כוס יין יכול לומר בדרך או במרחב המוגן וכדו', וי"א שעדיף שגם הלל יאמר רק כשמצה ומרוור מונחים לפניו. ואם גמר את ה'הלל' ועדיין לא ברך 'אשר גאלנו', שיגמור כדי שלא להפסיק בין המצווה לברכה שלאחריה. ואם אין לו כוס, נראה שימתין עד שיהיה לו, דתקנו את הכוסות על הסדר דווקא (פרי חדש), ואולי עדיף שיעשה כן אפילו במקרה שיאחר חצות מחמת זה. אבל אם התחיל את ברכת אשר גאלנו שיממה בכל מקרה.

גמר את ההגדה והלל וברך אשר גאלנו בדרך ללא כוס, ישתה במקום שיגיע אליו כוס, (ויסמוך בדיעבד על שי' הבי"ה המובאת בביה"ל סי' תע"ב ס"ח), ואם יכול עדיף שישמע את ההגדה מאחר כשכוסו מזוג לפניו ויצא מדין שומע כעונה ואח"כ ישתה, ואי"צ להתאמץ בשביל זה.

אחרי רחצה:

אם עדיין לא אכל כזית מצה, יטול ידיו שוב בברכה במקום שיגיע אליו, ואם לא הסיח דעתו משמירת ידיו אי"צ. אם ממשיך בעריכת הסדר במקום אחר מאוכל אחר שלא חשב שיאכל ממנו צריך לברך שוב המוציא על כזית מצה, (ולא על אכילת מצה), דכיון שבשעת הברכה לא חשב על אוכל זה צריך לברך עליו. (ועצה טובה קמ"ל שיכוון בשעה שמברך המוציא בפעם הראשונה על אפשרות שימשיך לאכול גם במקום אחר ומאוכל אחר).

אם הגיע לרחצה רק אחר חצות, דעת המשנ"ב (ביה"ל בסי' תעו) שלא יברך ברכת על אכילת מצה ומרוור אלא רק המוציא.

אם לא נטל עדיין את ידיו ושוהה במקום שאין לו מים לנטילה ומתקרב חצות יכרוך ידיו במפה וכדו' ויאכל מצה וכו' בלי נט"ל.

מרוור-כורך:

הלך קודם אכילת מרוור, יאכל במקום שיגיע אליו, ולא יברך 'האדמה', כי בזמנינו חסה הוא מהדברים הבאים מחמת הסעודה. (כמונן באופן שיכול להמשיך את הסעודה במקום השני על סמך הברכה הקודמת דאל"כ עליו לברך קודם המוציא על המצה).

צפון-ברך:

לא יאכל כזית אפיקומן בשתי מקומות אלא אם התחיל לאכול פחות מכזית יאכל שוב כזית שלם במקום שיגיע אליו, ואם צריך לצאת מיד ולא ברך עדיין ברכהמ"ז יקח אתו מעט מצה שמורה ויאכל במקום שיגיע אליו, (יסמוך על שי' שו"ע הרב שמתיר לאכול מצה שמורה אחר אפיקומן, ויל"ע שאם עטמו מפני שנחשב להמשך האפיקומן, א"כ הוא אוכל אפיקומן בב' מקומות, ואולי אף אם יקח כזית שלם לאוכלו שם, עדיין ייחשב אוכל אפיקומן של ב' כזיתים בב' מקומות, ויל"ע בזה) ויברך שם ברכהמ"ז על הכוס.

ברך במקומו ברכהמ"ז ולא הספיק לשתות את הכוס, ימווג כוס חדשה וישתה במקום שיגיע אליו כוס יין, ויסמוך על הבי"ה שזה נחשב על הסדר.

הלל-נרצה:

הפסיק באמצע הלל ושהה כדי לגמור את כולה צ"ע אם צריך לאומרה מתחילה על כוס חדשה או שמספיק למווג כוס ולהשגיח במקום שהפסיק, (בסי' תבב הרמ"א כ' שאי"צ לחזור והמשנ"ב כתב טוב לחזור, ובליל הסדר הרי בין כן מפסיקים את ההלל עם הסעודה).

סיים ברכת 'הללון' ולא הספיק עדיין לשתות את הכוס ועקר ממקומו ימווג כוס חדשה ויברך עליה 'הגפן' וברכה אחרונה (ויסמוך על הבי"ה וכו"ל), ואם קל לו למצוא מי שיוציא אותו בברכת הללון מדין שומע כעונה, תע"ב).

יעזור הש"ת שנצא ידי"ח בעניסוק לימוד ההלכות, ולא נדקק להם ולא יגיעו לידי מעשה אלא במקרים משמחים, (נעורנו בעריכת ההלכות בקו מדרכי פסח), ויקויים בנו 'לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה', ו'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', מהרה יבנה ביהמ"ק ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יעלה דמם על קיר מזבחך לרצון, אכ"ר.

כיצד ינהג לגבי הפסק במהלך ליל הסדר באם אירעה ל"ע אזעקה או נפילת טיל וכדו' באמצע עריכת הסדר, ונצרך לעקור ממקומו למרחב מוגן מחוץ לדירתו, ופעמים שחזור להמשיך בעריכת הסדר במקומו, ופעמים שנאלץ להשאיר במקום החדש.

תשובה:

עשה קידוש ועדיין לא שתה מהיין:

קיימא לן שצריך לקדש במקום הסעודה, ואם עשה קידוש ואח"כ צריך להתפנות לבית חולים או לעבור לבית אחר וכדו' אם עדיין לא שתה את הכוס, צריך לעשות עוד פעם קידוש במקום השני, או כשיחזור לביתו, (וכדו' נשפך היין המבואר בסי' רמא). וכן אם רק הלך למרחב מוגן שלא בדירתו ולא שתה עדיין מהיין, כשחזור, עליו לקדש שוב.

שתה מהקידוש:

ואם שתה את הכוס, אם הגביע שלו מכיל מלא לוגמיו ועוד רביעית (לג"ח נאה רביעית היא 86 סמ"ק) יכול לסמוך על זה שיחשב לו לשתית כוס הקידוש ועוד רביעית לקביעות סעודה. ואם הגביע שלו קטן משיעור זה, ישתה עוד רביעית לצורך קביעות סעודה, ואף שבשעת ברכת הגפן בקידוש לא היה בדעתו לשתות עוד, וא"כ יצטרך כעת לברך על זה שוב הגפן וא"כ איכא חשש דמוסיף על הכוסות (הפוסקים כבר נתנו עצה בברכת הגפן של הקידוש לכיון לשתות עוד יין בכדי שלא יכנס לשאלה אם ישכח לשתותו בחסיבה, אבל עכ"פ גם אם לא עשה כן, ישתה עוד רביעית כעת בברכה), מכל מקום עדיף לעשות כן, דרוב הפוסקים לא חוששים למוסיף על הכוסות, ואילו לגבי קידוש במקום סעודה מחמיר המשנ"ב (סי' רעג ס"ק כז) שישתה לכה"פ רביעית ומלא לוגמיו.

ואפשר שבמקום הדחק גדול יסמוך על שיטות הפוסקים ששתיית יין הקידוש נחשבת למקום סעודה (משנ"ב שם ס"ק כה).

(יש מקשים, בליל הסדר שיש הפסקה ארוכה בין הקידוש לשולחן עורך, איך יוצא ידי"ח בקידוש, והלא אינו סמוך לסעודה, ומתמצים שכל ההגדה שהיא זכרון ליציאת מצרים זה כמו קידוש ארוך, ולפ"ז אולי קושיא מעיקרא ליתא ואי"צ דווקא לשתות עוד רביעית לקביעת סעודה אחרי קידוש. ויל"ע בזה).

ואעפ"י שבאופן רגיל סומך לגבי ברכה אחרונה על כוס רביעית (לשעוה"י) או על ברכהמ"ז, כאן ישתדל אם באפשרותו לברך ברכה אחרונה 'על הגפן' בביתו אם לא יחזור אליו להמשך עריכת הסדר, כיון שהמשנ"ב נוקט לעיקר שיין אינו מהדברים שחייבים בברכה במקומו.

לכשיתאפשר לו ימשיך את עריכת הסדר, אבל רק אחרי אכילת כרפס, ואפילו אם תהיה לו הפסקה ארוכה, מפני שהסדר שנקבע הוא שכרפס אוכלים לפני אמירת ההגדה, ואפילו כשיושב בינו ובין עצמו ואין תינוקות שישאלוהו, כדא"י בשו"ע הרב.

אם צמא בדרך וכדו' יכול לשתות מים ויברך עליהם ברכה שלפניה ולאחריה.

אוחז לאחר 'ורחץ':

יטול ידיו שוב כשיגיע לכרפס, אא"כ שמר שלא להסיח את דעתו משמירת ידיו.

אכל כרפס:

בד"ר אוכל כרפס פחות מכזית, אך אם אכל כזית (כגון שבדעתו היה לפטור דבר מאכל שאינו בא מחמת הסעודה שברכתו האדמה ולאכול בתוך הסעודה, ובוהו דאי נפטר מברכה אחרונה בברכת המזון, ולכן יכול לאכול בכרפס יותר מכזית ולא נכנס לספק של ברכה אחרונה), יברך ברכה אחרונה - בורא נפשות, כיון שממילא לא פוטר את המרוור (או את המאכל שבדעתו היה לפטור), שהרי יש לו שינוי מקום. ועל המרוור לא יברך האדמה כי הוא נחשב לדברים הבאים מחמת הסעודה, ועל הקומפוט כן יברך אדמה אעפ"י שמתחילה היה בדעתו לפטור בברכת הכרפס.

אחרי יחץ:

יקח את מצותיו עמו להמשיך את הסדר במקום אחר, ואם אין לו אפשרות לקחתם יעשה שוב יחץ במקום שבו ממשיך את הסדר.

מגיד עד 'הלל':

אם יש לו מצה ומרוור ימשיך בהגדה גם בדרך וכדו' כדי להספיק לאכול כזית מצה קודם חצות. ואם אין לו מצה ומרוור אם יספיק קודם חצות להגיע למקום שיהיה לו מצה

(שם), דאף אם דעתו לשתות אח"כ מ"מ צריך לברך, דאל"כ מפסיד ברכה אחרונה על שתייה הראשונה, ומה שמברך לבסוף לא מהני כלל לזה, כיון שכבר נתעכל והוי כמי שאינו.

ובאשל אברהם (בוטשאטש) (סי' תעד) עמד על זה, למה אין מברכין ברכה אחרונה על כוס של קידוש, וכתב דכיון שאין אף אחד שיאמר די בכוס אחד בלבד אלא דעת כל אדם לשתות, כדוין, עוד כוסות, לכן מעיקרא אינו מתחייב כלל בכהאי גוונא בברכה אחרונה, כי לא תקנו חכמים ברכה אחרונה רק עד כלותו לשתות.

והקשה הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זי"ע: וצ"ע, הא איכא דס"ל (עיי' בסי' תע"ג ס"ו ובנו"כ) שאם אכל כזית כרפס חייב בברכה אחרונה, אע"ג שדעתו ודאי לאכול אח"כ מרוור, וגם כתב הגר"א שם דלדידן שמברכים על כוס וכוס בורא פרי הגפן ה"ה נמי דמחויב בברכה אחרונה על הכרפס אם אכל כזית, ומוכרח מזה שסובר דמתחייבין שפיר בברכה אחרונה לפני ברכת המזון, אף בכהאי גוונא שעדיין מחויב הוא לאכול מרוור בסעודתו, וכ"ש בכהאי גוונא שגם עובר שיעור עיכול סעודה. ונראה דבנידון דידן כיון דמה ששוהה היינו על ידי זה שהוא עסוק באמירת ההגדה, שהוא מחויב בה, והוי נמי צורך הסעודה, לכן אין זה חשיב הפסק אע"פ שעבר שיעור עיכול.

ויש לציין שמה שכתבו בשם הגרי"ש אלישיב (כמובא לעיל מספר אשרי האיש), שאפשר לשתות מים לאחר כוס ראשון, וזה ממשיך את זמן שיעור העיכול, מקורו מהפרי מגדים, שכתב בהסבר דברי המגן אברהם דלעיל, שכל זמן שאין האיזוטומא נח עדיין לא מתחיל העיכול, ולכן לא משנה אם שותה מים או שאוכל כרפס או כל דבר אחר, זה מאריך את שיעור העיכול.

בארחות הלכה (הליכות שלמה מועדים, פ"ט הערה 166) מביא, שהגאון הנודע, עמוד ההוראה, רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, נהג לטעום עוד מן הכרפס בהגדה, קודם שיעבור שיעור עיכול, אבל לא אמר כן לבני הבית. וגם לשואלים אמר שהמחמיר יחמיר על עצמו באופן שלא ירגישו שאר המסובים שהוא מחמיר יותר ממנהג העולם. ופעם אחת גמרו בדעתו לברך ברכה אחרונה אחר קידוש, אך אח"כ חזר בו ואמר: לא זו המדה, לשנות מן הנהוג וקבוע בדתי אבותינו מדור לדור בסדר ליל פסח.

ובתשובות והנהגות (ח"א סי' שג) כתב עוד, כי בשותה כוס של מצוה, לא תיקנו שיעור עיכול כאדם השותה הנהגתו, אלא תלוי בהיסח הדעת.

העולה לדינא:

א. אם אין בדעתו שיעור עיכול בהגדה יותר מדי, ולא יעבור זמן שיעור עיכול מאכילת כרפס עד שתיית כוס שני, לא יברך ברכה אחרונה על כוס וכוס אלא פעם אחת לאחר הד' כוסות.

ב. אם מאריך בהגדה ובפירושיה יותר ממזמן שיעור עיכול, וכמו שנהגו אחזינו בימי ישראל, יכ שרצו לומר שבאופן זה יברך ברכה אחרונה על כוס ראשון, או ישתה מעט מים, או יאכל עוד כרפס בין שני הכוסות, אבל כדי שלא יעבור שיעור עיכול, אבל למעשה לא נתקבל כן, אלא בכל אופן מברכים ברכה אחת לאחר ד' כוסות.

בעניין בדיקת חמץ בזמנינו

בזמנינו שכל בדיקת החמץ נעשית בעצם כבר בניקיונות יסודיים קודם הפסח, ויש המהדרים אף ימים רבים קודם, ועל כן בדיקת חמץ נעשית לפעמים רק לשם המצווה, ויש לדון על בדיקת החמץ שאנו עושים שלכאורה הלא מעיקר הדין הבדיקה צריכה להיות בכל המקומות בהם משתמשים כל השנה ובחורין ובסדקין, והרי נכתב בגמרא ונפסק בשולחן ערוך (סימן תלג סעיף יא) שהמכבד חדריו ביום י"ג חייב לבדוק אף בליל י"ד.

ואם המג"א הביא (שם) בלא לחלק בין בדיקה לבדיקה 2. שמא ימצא בגומא שזה לא נמצא על ידי כיבוד ואף לא על ידי נר ביום שאינו מאיר ככלילה, וכן במשנה ברורה (סקמ"ה), ולכן אף אם בדק בחורין ובסדקין לא מועיל. [וכן הביא מחצית השקל התוס' בב"מ שיש גומות שאינן נבדקין ע"י כיבוד]

אמנם החכמת שלמה (שם) כתב שדווקא ב"ג או ב"ב נאמר דין זה, אבל לפני כן אם נקה ויודע שלא הכניס שם חמץ הרי זה כמקום שאין מכניסין בו חמץ כלל שאין צריך בדיקה, איברא, שאין אנו נוהרים לסיים הנקיונות עד י"ב ניסן [וא"כ זה בפה הטכני של ההכנות פסח] וכתב השערי תשובה [שם] שלכן נהגו העם לבדוק בהעברה בעלמא ולא לחפש בחורים ובסדקין ואפילו אם הנמקים גויים סומכים עליהם כי על נקיון הם מקפידים והעובדים לא 'מרעי אנפשייהו'.

וכן הביא בהגהות מהרש"ם (סעיף ב) שאם מכבדים את הבית שידוע באומדנא ברורה שלא נשאר עוד חורין דמי למקום שאין מכניסין בו חמץ ודי לבדוק נבר כל דהו ואין צריך לחפש היטב. ויתכן לדמות זה לדין הנוכר בגמ' ונפסק להלכה [ש"ע שם סעיף א] שאכסדרה שאורה רב אינה צריכה בדיקה והנקיון שלנו כיום לאור החשמל לכאורה אינו פחות מאור החמה ויש לדון האם זה לכתחילה או בדיעבד הט"ו (שם ס"ק ב) לומד מדברי רש"י שאף לכתחילה וכן דעת הר"ף, אבל מדיין מדברי הבית יוסף [שם סעיף א] שכתב שמדובר בבדוק ביום שכוונתו שאם לא בדק בלילה יבדוק ביום לאור החמה אך לכתחילה בודק בלילה לאור הנר. וכן כתבו הב"ח המג"א והמשנה ברורה, והנה לפי הטעם הראשון שבכדי שכלולם יהיה זמן אחד לבדיקה צריך לבדוק שוב בליל י"ד אף שבדק ב"ג כתב שם המג"א שמספיק לבדוק חדר אחד ולעניינו אנו מקיימים בדיקה אף אם בפועל אין זה בדיקה יסודית לכאן י"ד החובה הזאת איננו. ולפי הטעם השני שאם נמצא בחורין ובסדקין ודאי אין חשש כפי הנ"ל וייתכן שמה שאין זה לכתחילה באכסדרה הוא שבודק ביום ואח"כ לא בודק כלל משא"כ אנו שבודקים אפילו שלא בודקים בחורין ובסדקין זה כן לכתחילה. אמנם אפשר לומר שודאי אין אנו פוטרם עצמנו מבדיקה אלא לאחר הנקיון שאנו עושים כדי להוציא מלבנו כל חשש נוצר מצב של מקום שאין מכניסין בו חמץ כדברי המהרש"ם ולכן מספיק לעשות בדיקה קלה אלא שבכדי שלא תהיה ברכה לבטלה צריך לשים י' פתיחין ואצלנו הרי זה מדין ממש יש לברר האם צריך דווקא לשים במקום שמצריך חיפוש משום שעל זה הולך הברכה. ובכך אנו יוצאין ידי שתי החששות 1. בודקים בליל י"ד 2. יודעים שלא נשאר בחורין.

אמנם בספר שערי שלמה (להג"ש גרוסמן) כתב שיש להחמיר בזה ומצריכים בדיקה גמורה אף מה שנקה קודם הפסח וציון שהג"ר היה בודק בכל פינות הבית וכו' זמן רב וכן הביא מספר חתן סופר בדרוש לשבת הגדול שנת תרמ"א שהחתם סופר היה בודק החמץ עד קרוב לחצות הלילה וכן כתב בשו"ת משכנות הרועים שאף שמנקים היטב צריך לבדוק היטב ולא בהעברה לבד ולשיתם יש שתי עצות למקומות שקשה לבדוק היטב: א. בכל נקיון לבדוק בלילה שלאחריו בלי ברכה. ב. למכור המקום לגוי.

ויש לציון שמסופר על הגאון הרב שמשון פינקוס שאחר בדיקת החמץ מצא בוידע ששכח לבדוק והמשיך בבדיקה עד הבוקר וסיפר על התעלות והרגשה עילאית 'אהבה בתענוגים' בכל ימי הפסח ותלה זאת בזכות הטרחה העצומה במצווה של בדיקת חמץ.

ומעניין לעניין ראוי להביא סיפור שנכתב בספק 'ספיר ויהלום' על כ"ק הקדושת ציון מבאבוב, שפעם הזדמן לאחוזתו של הברון רוטשילד שהיה ידוע אף בצדקותו והידורו במצוות, שם התהלך וסייר בכל המבואות ההיכלות והאגפים הרבים שבלבשו צדה עינו עוד טירה סגורה ונוצרה לכלי הכנס שם אף אדם וכששאל לפשר הדבר נענה הברון שזה אחד מההידורים החזקים אצלו, זה 'בית של פסח' בכל השנה הבית סגור ומסוגר ובפסח עובר הוא להתגורר שם ומוכר את ביתו על כל תכולתו לגוי וכך הוא ניצל באופן בטוח מאיסור חמץ חלילה. ראה הברון שפניו של הצדיק אינם מבשרים על שביעות רצון. שאלו הברון לדבר.

נענה ואמר הקדושת ציון' כידוע חמץ רומז לחמץ הפנימי שבתוך כל אחד כשאדם מבער את החמץ מביתו נעשה קדוש ומוכן יותר לחג ואין מספיק להימנע מהאיסור בלבד, צריך לער ולחפש, לעקור את גסות הרוח מהלב, להתמודד מול החמץ ולא לברוח ממנו. וזה יכול ליתן טעם לשבח שאנו כיום מהדרים ובודקים בהידור רב והקפדה יתרה עוד זמן רב טרם היכנס החג.

העולה לדינא: מנהג העולם בזמנינו לערוך בדיקה קלה וסומכים על דברי השערי תשובה שאף השער הציון הביא כדבריו. יש המחמירים בכך, והטוב ביותר שאת המקומות שקשה בהם הבדיקה, למכור לגוי.

טבילת כלים חשמליים בזמנינו

מנחם צבי שהתכונן לעשות את הפסח לראשונה בביתו החל ברכישת כלים חדשים עבור חג הפסח אלא שבעודו פונה להטביל את הכלים הלהלכה נתעורר בליבו השאלה בנוגע לכלים אלקטרוניים שבדאי יתקלקלו ע"י טבילתן כגון כלים עם צג דיגיטלי, האם יש להלקל כמו ששמע בעבר שאם יפרקו את הכלי עד שלא יהיה ראוי לשימוש ושוב ירכיבוהו ייחשב כפנים חדשות ואין צריך עוד טבילה, או שאין לסמוך על כך.

תשובה: מקור החיוב לטבילת כלים חדשים למדו בגמרא (עבודה זרה עה:) מהפסוק האמור בכלי מדין: "כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש - וטהרו", ודרשו מיתור תיבת וטהרו: הוסיף לך הכותב טהרה אחרת.

והראשונים הביאו את דברי הירושלמי (עבודה זרה פ"ח ה"ט) שטעם חיוב הטבילה משום 'מעלה': משום שיצאו ממומא העמים לקדושתם של ישראל, ולדעת רוב הפוסקים שיסוד החיוב הוא מהתורה. עוד אמרו בגמרא, והואיל ובפרשת טבילת כלים לא הזכירו אלא 'כלי סעודה' אין לנו לחייב טבילה אלא בכלים אלו, אך לא בכלים המשמשים לצרכים אחרים.

בנידון דין נראה דיש לסמוך בשופי על החכמת אדם (כלל ע"ג) והבינת אדם (סימן ס"ו) שכתב וזה לשונו: דכלי שאי אפשר לטובלו או שחיברו לקרקע אם ינקבו אותו עד שבטל מתורת כלי ושוב יתקנוהו פטור מטיבילה דפנים חדשות באו לכאן.

אולם עיין בשו"ת שבט הלוי (ה"י סימן קכה) שדחה את דברי החכמ"א מהלכה, וכיון דכל חיליה דבעל חכם"א מהא דאזלינן בחר המעמיד, וכל דין מעמדי ספיקא דינא הוא לא סמכינן עלה, והפליג עד כדי כך שנסתפק אם חוששין לשיטת החכמ"א לגבי ברכה או שמא אף ספק לא הוי.

אלא שלכאורה מצינו בפמ"ג שחולק עליו. דהנה כתב הפמ"ג (סימן תנ"א מש"ו סק"ו) "ורייב אייזן שקונה ישראל מעכ"ם בלעכין ומנקבן צ"ע ועי"ק ק"כ סעיף י' בהגה ובב"י, נפח ישראל קנה מתכות מעכ"ם ועשה כלי א"צ טבילה דומיא דכלי מדיין בעינן, והתם אין שם עכ"ם עליו כלל מעיקרא נסבא ועתה כלי, משא"כ בלעך ישראל רק מנקבו ועושה מידה יש להצריך טבילה בלא ברכה, ופשיטא לי אם קנה ישראל בלעך מעכ"ם ויחדו כך לטעליר (צלחה) וכדו' דצריך טבילה ואף בברכה אפשר, דלא נשתנה שם עכ"ם". הרי לן דאף שבשעה שקנה טבילה זו מן הגוי לא היה לו שם כלי ולא היה ראוי למלאכה והישראל הוא שהכשירו למלאכתו ועשאו כלי מ"מ חייב בטבילה וה"ה בני"ד, וזה דלא כשיטת החכמ"א.

אך באמת נראה דאין לדחות ודאי דברי החכמ"א מפני ספיקת הפמ"ג, ועוד דבאמת נראה דאין סתירה בין דברי החכמ"א לדברי הפמ"ג דשאני "רייב אייזן" שכנראה הדרך היתה לקנות טבילה מסוימת שמוכן ומזומן היה להשלתו ע"י הרוכשו וכיון שמעיקרא עומד טבילה זו לניקוב לא היו פנים חדשות, משא"כ בכלי זה שקנאו מן הגוי כשהוא שלם שפרקו וביטלו מתורת כלי ככה"ג אמרינן פנים חדשות בא לכאן, ודו"ק בכ"ז.

ועיין בחכמ"א שם שהוכיח הלה זה ממה שכתב הב"י בסימן ק"כ דאם כלי נשבר וקנאו גוי ותיקנו חייב בטבילה דפנים חדשות באו לכאן, וה"ה בני"ד לקולא ולא רק לחומרא, עי"ש.

אמנם בעל המנחת אשר כתב אשר זה זמן רב מתחבט הוא בעיקרא דהלכתא דא. דנראה לכאורה דכלי שאי אפשר לטובלו בלי להשחיתו פטור מן הטבילה לגמרי ומותר להשתמש בו בלי טבילה, דכבר ביאר במק"א דנראה עיקר דאין טבילת כלים מתיר אלא מצוה, ומה שאסור להשתמש בכלי שלא נטבל אינו אלא משום ביטול מצות הטבילה או משום דיש בזה איסור דרבנן. וא"כ מסתבר דכלי המתקלקל ע"י טבילה אנוס הוא מלטובלו, ועוד דכל מצות הטבילה אינה אלא לטבול את הכלי לפני שמשמש בו, ואם ע"י הטבילה לעולם לא יוכל להשתמש בו בטלה לה מצות הטבילה. ואינו דומה לכלי שחיברו לקרקע שיכול לפרקו ולטובלו ושוב לחברו משא"כ בכלי דיגיטלי שמתקלקל לדאודת ע"י טבילתו. ולא מיבעי לפי השיטות דטבילת כלים דרבנן דבדאי יש סברא לומר שלא חייבוהו לטבול כלי המתקלקל בטבילתו, אלא אף אם טבילת כלים דאורייתא נראה שפטור הוא, והרי זה דומה למה שנפסק בסימן י"ג ברמ"א דמותר ללבוש ד' כנפות בשבת בלי ציצית מכיון שאנוס הוא מלקשור ציציות ואף לדעת המג"א שם דיש בזה איסור דרבנן אין זה אלא משום שבידו להטיל בו ציצית בימות החול, אבל בני"ד שלעולם אין בידו להטביל כלי זה פטור הוא לגמרי מלהטבילו.

וכתב דכך נראה עיקר לענ"ד. אך מכיון שהדברים מחודשים ולא ראיתי מי שהלך בדרך זו מסתפינא מחבראי ולא אסמוך על זה למעשה.

ונראה עוד לדון בזה לקולא לפי דברי הפוסקים דכלים שמבשלים בהם שכו פטורין מטיבילה משום שאין השכר ראוי לשתייה אלא לאחר סינון, ונראה דכיון שאין הדרך לשתות מים רתוחים אלא לעשות בהם קפה או תה אפשר שאין כלי זה צריך טבילה. וידעתי שסברא זו קלושה ויש לדחותה ונראה דחזי לאיצטריפי.

ומ"מ נראה להלכה כדברי החכמת אדם דע"י פירוק הכלי וחיבורו מחדש יש להקל כמבואר.

העולה לדינא: נחלקו הפוסקים בדין טבילת כלים אם היא מדאורייתא או מדרבנן. מ"מ נראה להלכה כדברי החכמת אדם שכתב שעל ידי פירוק הכלי עד שבטל מתורת כלי ושוב יתקנוהו ויחברו מחדש פטור מטיבילה דפנים חדשות באו לכאן, ויש להקל שלא יצטרך טבילה כמבואר.

הצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

והגדת לבנוך - דוגמא אישית

כנסו בנפשו הרכה. הוא הבין והפנים: התורה היא ערך עליון, אין חשוב ונחשב ממנה, את הכל ראוי להקריב למענה.

ברור ששום דבר לא הרפה את רב אידי ממסירותו לתורה, ואף אחת מההערות הפוגעניות שבוודאי נאמרו לו, לא השפילה את רוחו. אולם מששמע את דברי החכמים המכנים אותו "בר בי רב דחד יומא" החל לחשוש: הלא משקיע אני את כל חיי למען התורה, מוסר אני את נפשי כדי להיות דוגמא טובה וראויה לילדיי, שמא ישמע בני שהחכמים מכנים אותי בשם זה ועלול להתרשם על זלזולם בהנהגה זו, שמא יחשוב חלילה בשכלו הקט שאינם מעריכים את המאמצים העילאיים שלי. אם כך, מי יודע מה יהיה עמו! מזה דאג רב אידי!

הבין רבי יוחנן את חששו הצודק של רב אידי, מיהר תיכף לביהמ"ד ואמר: דעו שאפילו היושב ולומד רק יום אחד, חשוב כאילו למד כל השנה כולה. כך התפייסה דעתו של רב אידי, ביודעו שבניו ישמעו זאת וידעו להעריך את מסירות נפש אביהם למען התורה.

זהו סודו של המספר ביציאת מצרים בינו לבין עצמו. דוגמא אישית מחלחלת ועוברת בחוטי הנשמות ובנבכי הנפשות, עד שהיא מגיעה לבניו, אפילו הרחוקים. ההנהגה של האב מודיעה להם, היכן שלא יהיו, את מסירותו לקיים את המצוה, גם כשאין מולו בנים המקשיבים לדבריו, ודוגמא זו עושה רושם עילאי עליהם עד שמבקשים הם להיות כמוהו.

מתוך "עיניים מאירות" להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

יצא רבי יוחנן לבית המדרש ודרש את הפסוק "אותי יום יום ידרשון, ודעת דרכי יחפצון", ללמדנו: "כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה".

סיפור זה מעורר תימה רבה: הבה נצייר לעצמנו את מסירות נפשו של רב אידי שהסכים לוותר על חיים רגילים וכמעט כל השנה היה מטלטל בדרכים הלך ושוב לבית המדרש, ביום אכלו חורב וקרר חלילה, סביבו חול ומדבריות, ואינו נהנה מהעולם הזה כמלוא נימה. את ביתו לא ראה כי אם ימים ספורים בשנה, בודד היה, למען המטרה הנכספת: יום אחד בבית המדרש.

לכאורה, אדם בעל שיעור קומה רוחני שכזה, עם תעצומות נפש שאין בדומה להם, תיחלש דעתו מאמירה שבוודאי לא נאמרה בכוונה לפגוע בו: "בר בי רב דחד יומא"? יתירה מזאת קל לנחש שהערות יותר משמעותיות ופוגעניות נאמרו לו במשך השנים על מנהגו זה, בו הוא למעשה זונח את אשתו וילדיו, ולא נראה שהדברים פגעו בו. מדוע דווקא דברי החכמים הללו גרמו לו לחלישות הדעת?

מה יאמרו הילדים?

ייתכן והתשובה לכך טמונה בפרט מסוים שהגמרא מספרת על רב אידי: היותו אביו של רבי יעקב בר אידי, ולכאורה, מלבד שהסיפור בגמרא במקומו עומד גם ללא ידיעה זו, הרי שיש כאן כפילות לשון: "רב אידי אביו דרבי יעקב בר אידי" - וכי לא די שיאמרו "אביו דרבי יעקב"? אלא שכאן באה הגמרא להודיענו שרב אידי שזכה לראות עולמו בחייו, עם בן "רבי יעקב בר אידי", זכה לכך רק בשל מסירות נפש זו של הליכה מייגעת במשך ששה חדשים עבור יום אחד של לימוד.

רבי יעקב בר אידי ראה בילדותו את מסירות הנפש של ההורים שלו, מביט היה בהשתאות באביו רב אידי היוצא לדרך של ששה חדשים תמימים כדי להגות בתורה הקדושה יום אחד בלבד, רואה היה את אמו הנושאת בגפה בעול הבית וגידול הילדים. מחזות אלו

סגולה מופלאה ביותר לחשוכי בנים המצפים לישועה, טמונה בתוך דברי רבינו האור החיים הקדוש על הפסוק (שמות יג ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ד' לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". מעיקר הדין, אדם חייב לומר זאת לבנו, אך אם אין לו בן עליו לומר זאת לעצמו.

תוהו האור החיים: אם כך, שבכל מצב על האדם לומר זאת, לשם מה נאמר 'והגדת לבנוך', במשמעות של אמירה לבן דווקא? התשובה לכך, מגלה רבינו מסוד השם ליראיו, שאדם שמקיים מצות סיפור יציאת מצרים, "יזכהו השם שיגיד לבנו", מובטח לו שיזכה לבנים, להם יוכל לקיים את מצות 'והגדת לבנוך' כפשוטו.

דורשי רשומות הוסיפו והטעימו: זו אינה סגולה המתוחמת ומצומצמת רק להיושע בבנים, אלא שהיא פועלת לטובה אצל כל אדם המתקשה במצות 'והגדת לבנוך'. כך ישנם אנשים המתמודדים רח"ל עם 'הבן החמישי', זה שאפילו אינו מגיע לשולחן הסדר ומתרוצץ לו אי שם, ויש שמתמודדים רח"ל עם בעיות קשות אחרות, כך שמכל סיבה שהיא, אינו יכול לספר לבניו, אם כעיקוב מצידו, ואם כעיקוב מצד בניו הסרבניים, הרי שמצות סיפור יציאת מצרים יש בה הבטחה לישועת השם, להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם: לשנה הבאה - יקויים בו 'והגדת לבנוך'.

מדוע חלשה דעתו של רב אידי?

העומק בכך שאדם המקיים מצות סיפור יציאת מצרים אפילו בינו לבין עצמו, יזכה בסופו של דבר לקיים את המצוה עם ילדיו שנפלו משולחנו, שאפילו מרחוק יבואו לשמוע מפיו, ניתן להבין ולהשכיל בהקדמת סיפור נורא אותו מספרת לנו הגמרא (חגיגה ה:):

מרחק ההליכה מביתו של "רב אידי אביו דרבי יעקב בר אידי" עד לבית המדרש היה שלשה חדשים. כיון שכך היה רבי יעקב יוצא מביתו בחודש ניסן, אחרי חג הפסח, ומהלך שלשה חדשים לשיבה, שוהה בה יום אחד! וחזור במשך שלשה חדשים עד שהגיע לביתו בסוכות. היו החכמים מכנים אותו: "בר בי רב דחד יומא", היינו: "בן ישיבה של יום אחד".

שמע זאת רב אידי וחלשה דעתו עד שקרא על עצמו את הפסוק "שחוק לרעהו אהיה". אמר לו רבי יוחנן: בבקשה ממך, אל תביא לכך שהחכמים יענשו בגללך.

להבגם בשערי בית המקדש

פסוקי הנביא על בתי המקדש מהראשון ועד השלישי, מבוארים בביאור משולב, בתוספת איורים מקוריים ומדויקים, מראה בית המקדש מתגלה בכל יפיו.

